

ELF

Eestimaa Looduse Fond

Vilsandi rahvuspargi kaitsekorralduskava aastateks 2011-2020

Liis Kuresoo ja Kaupo Kohv

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti tuleviku heaks

KESKKONNAAMET

SISUKORD

Sissejuhatus.....	6
1 Vilsandi rahvuspargi iseloomustus	8
1.1 Vilsandi rahvuspargi asend	8
1.2 Vilsandi rahvuspargi geomorfoloogiline ja bioloogiline iseloomustus	8
1.3 Vilsandi rahvuspargi kaitse-eesmärk, kaitsekord ja rahvusvaheline staatus.....	8
1.4 Maakasutus ja maaomand	9
1.5 Huvigrupid	13
1.6 Vilsandi rahvuspargi visioon	16
2 Väärtused ja kaitse-eesmärgid	17
Elustik	17
2.1 Linnustik	17
2.1.1 I kategooria liigid	17
2.1.1.1 Merikotkas (<i>Haliaetus albicilla</i>)	17
2.1.1.2 Tutkas (<i>Philomachus pugnax</i>)	17
2.1.1.3 Kassikakk (<i>Bubo bubo</i>)	17
2.1.1.4 Niidurüdi (<i>Caldris alpina schinzii</i>).....	18
2.1.2 Haudelinnustik laidudel ja rannikul	18
2.1.3 Rändel peatuvad ja talvituvad linnud	20
2.2 Imetajad.....	21
2.2.1 Hallhüljes (<i>Halichoerus grypus</i>)	21
2.2.2 Nahkhiired	21
2.3 Kahepaiksed ja roomajad	22
2.3.1 Kõre (<i>Bufo calamita</i>).....	22
2.3.2 Teised kahepaiksed ja roomajad.....	22
2.4 Kalad	22
2.4.1 Võldas (<i>Cottus gobio</i>) ja jõesilm (<i>Lampetra fluviialis</i>).....	22
2.4.2 Merisiig (<i>Coregonus lavaretus</i>) ja lõhi (<i>Salmo Salar</i>).....	23
2.5 Selgrootud	23
2.5.1 Putukad	23
2.5.2 Apteegikaan (<i>Hirudo medicinalis</i>)	24
2.6 Taimed	24
2.6.1 Silmjärvikas (<i>Litorella uniflora</i>)	25
2.6.2 Arukäpp (<i>Orchis morio</i>).....	25
2.6.3 Saaremaa sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza osiliensis</i>)	25
2.6.4 Soolakutaimed	25
2.6.5 Luitetaimed.....	26
2.6.6 Kaljutaimed	26
2.6.7 Niidutaimed	27
2.6.8 Metsataimed häiludes ja puisniitudel	28
2.6.9 Metsataimed, mis ei talu häirimist	28
2.6.10 Sootaimed.....	29
2.6.11 Kaldaveetaimed	30
2.6.12 Sammaltaimed	30
2.6.12.1 Kurdõhik (<i>Neckera crispa</i>)	30
Seened.....	31
2.6.13 Bloxami punalehik (<i>Entoloma bloxamii</i>)	31

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

2.6.14	Haruldased seeneliigid	31
2.7	Samblikud	31
Elupaigad	.....	32
2.8	Mereelupaigad.....	32
2.8.1	Karid (1170)	32
2.8.2	Mereveega üleujutatud liivamadalad (1110).....	33
2.8.3	Liivased ja mudased pagurannad (1140).....	33
2.8.4	Laiad madalad abajad ja lahed (1160).....	33
2.9	Rannikelupaigad.....	35
2.9.1	Rannaelupaigad	35
2.9.1.1	Esmased rannavallid (1210)	35
2.9.1.2	Püsitaimestuga kivirannad (1220)	35
2.9.1.3	Püsitaimestuga liivarannad (1640)	35
2.9.1.4	Soolakulised muda- ja liivarannad (1310).....	35
2.9.1.5	Merele avatud pankrannad (1230).....	36
2.9.2	Luiteelupaigad	36
2.9.2.1	Eelluited ja liikuvad rannikuluited (2110).....	36
2.9.2.2	Hallid luited (*2130)	36
2.9.3	Metsastunud luited ja niisked luitenõod.....	36
2.9.3.1	Metsastunud luited (2180)	36
2.9.3.2	Niisked luitenõod (2190).....	37
2.9.4	Rannikulõukad (*1150).....	37
2.9.5	Väikesaared ning laiud (1620)	37
2.9.6	Rannaniidud (*1630).....	38
2.10	Kadastikud (5130).....	38
2.11	Niidud.....	39
2.11.1	Loopealsed e. alvarid (*6280)	39
2.11.2	Puisniidud ja –karjamaad	39
2.11.3	Kuivad niidud lubjarikkal mullal, sinihelmika kooslused ja teised poollooduslikud elupaigad	40
2.12	Sood	41
2.13	Paljandid.....	43
2.13.1	Plaatlood e paesillutised (*8240)	43
2.14	Metsad.....	43
2.14.1	Vilsandi rahvuspargile iseloomulikud metsakooslused	43
2.14.2	Kõrge looduskaitsega väärtusega metsad	44
2.14.2.1	Vana loodusmets e. läänetaiga (*9010)	44
2.14.2.2	Teised LD elupaigatüübi metsad	45
2.14.2.3	Vääriselupaiga tunnustele vastavad metsaosad Vilsandi saarel.....	45
2.15	Järved	47
Geoloogilised väärtused.....	.....	47
2.16	Paljandid ja kivistised	47
2.17	Rändrahnud	48
2.18	Rannaprotsessid	48
Maastik.....	.....	51
2.19	Pärandmaastikud	51
2.20	Rannikumaastik ja meremaastik	54
2.21	Maastikuvaated	54
Kultuuripärand.....	.....	55
2.22	Suuline pärimus.....	55

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

2.23	Ajaloolised koha- ja perenimed	55
2.24	Ajalooline hoonestus	55
2.24.1	Rehielamud	56
2.24.2	Väärtuslikud kõrvalhooned taluõuedel	56
2.24.3	Ajaloolised mõisasüdamed	57
2.25	Pärandkultuuriobjektid	57
2.25.1	Tuletornid	57
2.25.2	Pääste-, militaar- ja piirivalveobjektid	57
2.25.3	Tuulikud	58
2.25.4	Võrgukuurid ja -aiad, kalamajad	58
2.25.5	Sadamarajatised ja lautrikohad	58
2.25.6	Kiviaiad	59
2.25.7	Veealune kultuuripärand	59
2.25.8	Arheoloogiamälestised	59
2.26	Traditsioonilised elualad	60
2.26.1	Kalandus	60
2.26.1.1	Kalavarud	60
2.26.1.2	Traditsioonilised püügiviisid	60
2.26.2	Randa uhitud mereheite kasutamine	61
2.26.3	Ravimuda, pilliroo ja haakriku kogumine	61
2.26.4	Merega seotud infrastruktuuride kasutamine	62
2.26.5	Merenduse ajalugu	62
2.26.6	Traditsiooniline põllumajandus	62
Kohalik kogukond		63
2.27	Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond	63
2.28	Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv kogukond (püsielanikkond ja suvitajad)	63
Puhkemajandus ja loodusharidus		64
2.29	Eksponeeritavate väärtuste loodusõppe võimaluste mitmekesisus	64
2.30	Kaitseala väärtustest teadlik turismiettevõtja	64
2.31	Matkamiseks sobiv ajalooline teedevõrk	64
2.32	Puhkevõimalused merel	65
Teaduslik väärtus		67
2.33	Majutusvõimaluste olemasolu hariduslikel eesmärkidel	67
2.34	Pikaajalised andmerekad ja ajaloolised andmed looduse kohta	67
2.35	Ajaloolised metsateaduslikud püsielalad	67
2.36	Pikaajaliste riiklike seireprogrammide toimumisala	68
2.37	Looduskaitse ajalugu	68
3	Väärtuste mõjutegurid ja tegevused	69
4	Üldised põhimõtted majandustegevusele Vilsandi rahvuspargis	114
4.1	Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldised põhimõtted	114
4.2	Metsade majandamise üldised põhimõtted	116
4.3	Jahinduse üldised põhimõtted	117
4.4	Külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtted Vilsandi rahvuspargis	118
4.5	Ehitustegevus ja planeeringud	118
5	Kaitsekorralduslike tegevuste eelarve	120
6	Kaitsekorralduslike tegevuste tulemuslikkuse hindamine	144
7	Viidatud allikad	159

LISAD.....	161
Lisa 1. Vilsandi rahvuspargis registreeritud seente liiginimestik	161
Lisa 2. Vilsandi rahvuspargi kalade süstemaatiline nimestik	162
Lisa 3. Vilsandi rahvuspargis vaadeldud päevaliblikad, mille kohta pole publikatsioone	164
Lisa 4. Riiklik seire Vilsandi rahvuspargis	166
Lisa 5. Olemasolevad puhkemajanduslikud objektid Vilsandi rahvuspargis	167
Lisa 6. Vilsandi rahvuspargi haudelinnustik.....	169
Lisa 7. Kaitse-eeskirja muutmise ettepanekud.....	174
Lisa 8. Muud ettepanekud.....	175
Lisa 9. Kaitseala välispiiri tähistus	176
Lisa 10. Kehtiv kaitse-eeskiri	178

Sissejuhatus

Kaitsekorralduskavade koostamine on kohustuslik kõigile kaitse- ja hoiualadele lähtuvalt Looduskaitseeaduse § 25. Käesolev kaitsekorralduskava on koostatud Vilsandi rahvuspargi kaitse korraldamiseks aastateks 2011-2020. Kaitsekorralduskava valmis Keskkonnaameti tellimusel, töö teostajaks oli SA Eestimaa Looduse Fond. Protsessi juhtisid ning kaitsekorralduskava vormistasid Kaupo Kohv ja Liis Kuresoo. Konsultandina osales protsessis Pille Tomson. Sisend kaitsekorralduskava mereosa kohta saadi Norra finantsmehhanismi ja Eesti Keskkonnainvesteeringute Keskuse rahastatud projektist “Natura 2000 rakendamine Eesti merealadel – alade valik ja kaitsemeetmed” (ESTMAR).

Kaitsekorralduskava koostamise protsessi käigus peeti 13 koosolekut. Kolm esimest olid algatuskoosolekud, kus kaardistati koos kohalike elanike ja Keskkonnaameti töötajatega rahvuspargi väärtused, koosolekud toimusid Kihelkonna ja Lümända vallas ning Vilsandi saarel. Algatuskoosolekutel moodustati kaitsekorralduskava koostamise juhtgrupp, mis käis koos kolm korda ning koosolekute käigus sõnastati rahvuspargi visioon, määratleti varem kaardistatud väärtuste kaitse-eesmärgid, väärtusi mõjutavad tegurid ning meetmed, mis tuleb rakendada väärtuste säilimiseks. Lisaks korraldati neli teemakoosolekut, kus arutati poollooduslike koosluste taastamise ja hooldamise, metsade majandamise, ehitustegevuse ja planeeringute ning jahinduse üldiseid põhimõtteid. Protsessi lõpus toimusid avalikustamise koosolekud Lümända ja Kihelkonna vallas, kusjuures kaitsekorralduskava oli avalikult kättesaadav kaks nädalat enne koosoleku toimumist Lümända ja Kihelkonna vallavalitsustes, Kuressaare Keskkonnaameti kontoris ning digitaalselt ELF-i koduleheküljel.

Koosolekutel osalesid Üllar Soonik, Aili Küttim, Veljo Volke, Aune Gustavson, Kristiina Holmberg, Markus Vetemaa, Gunnar Raun, Marju Erit, Katrin Trumann, Jaanika Vakker, Jaan Vahe, Eevi Tamnader, Maria Tamnader, John Mathison, Aivar Jõgi, Simmo Kikkas, Anneli Sarapuu, Urmas Lambut, Aive Lonks, Priit Künnapas, Sulev Aksiim, Agne Petersoo, Kadri Paomees, Tiina Ojala, Tõnu Talvi, Aigar Kallas, Tormis Lepik, Juta Jago, Margit Tätte, Marko Kullapere, Kadri Kullapere, Andrus Aumees, Rita Peirumaa, Mihkel Koppel, Ave Paaskivi, Avo Piisk, Aleksander Frosch, Neeme Rand, Kristiina Jürisoo, Karl Teär, Meelis Matkamäe, Viljar Nurk, Raigo Rõõmussar, Sandra Kallas, Tiina Randus, Lauri Aavik, Koit Kull, Koit Randus, Arvo Kullapere, Lagle Heinmaa, Katrin Kons, Krista Kingumets, Mailis Hänin, Tarvo Kullapere, Jaan Köster, Tiina Orav, Elle Roosaluuste, Krista Kallavus, Tatjana Faust, Martin Leedo, Ahto Täpsi, Marko Trave, Kaja Lotman, Raimu Aardam, Merle Kuris, Kai Klein, Jaan Ärmus, Anneli Udeküll, Tiina Talvi, Aivar Kallas, Priit Tampere, Maris Sepp, Maire Toming, Piret Lang.

Kaitsekorralduskava koosneb kuuest peatükist. Esimeses peatükis on toodud Vilsandi rahvuspargi üldine iseloomustus, teises peatükis on kirjeldatud kaitseväärtused ning sõnastatud nende kaitseeesmärgid. Kolmandas peatükis on kirjeldatud kaitseväärtusi mõjutavad tegurid ning tegevused, mis on suunatud kaitseväärtuste säilitamisele. Neljandas peatükis on toodud rahvuspargis läbi viidavate tegevuste üldised põhimõtted, mis on sõnastatud poollooduslike koosluste hooldamisele ja taastamisele, metsade majandamisele, jahindusele, külastuse planeerimisele ning ehitustegevusele ja planeeringutele. Viendas peatükis on planeeritud tegevuste eelarve ning kuuendas tulemuslikkuse hindamise indikaatorid.

Avaldame tänu kõigile koosolekust osalejatele ja nõuandjatele, kes aitasid kaasa kaitsekorralduskava valmimisele. Täname eriti Veljo Volket, kelle abita oleks linnustikku puudutav info jäänud väga lünklikuks; Elle Roosaluustet, Mari Reitalu, Tiina Oravat, Andrus Aumeest, Tarmo Piknerit, Priit Künnapast ja Koit Kulli taimestikku ja poollooduslike koosluste

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

hooldamist puudutavate asendamatute kommentaaride eest; Tõnu Talvit, Anu Sangi ja Andrus Aumeest abi eest rahvusparki putukafauna kirjeldamisel ja uurimisvajaduste määratlemisel; Marko Kohvi geoloogiliste väärtuste inimkeelde tõlkimise eest; Erast Parmastot vihjete eest rahvusparki seenestiku kirjeldamisel; Riinu Rannapit kõrele vajalike kaitsetegevuste detailse määratlemise eest; Maarja Nõmme, kes andis vihjeid samblike uuringuvajaduse kohta; Eerik Leibakut üldiste rahvusparki puudutavate kommentaaride eest; Krista Kallavust, Tiina Ojalat, Rita Peirumaad, Mihkel Koppelit, Jaanika Vakkerit, Margit Tättet, Raimu Aardamit ja Neeme Randa rahvusparki pärandkultuuri ja kohalikkude kogukonda puudutavate taustade ja tegevuste määratlemise eest; Aare Verliini, Jaan Kösterit ja Markus Vetemaad kalastikku puudutava ekspertteadmisega panustamise eest; Tiina Talvit, Kadri Kullaperet ja Maarika Toomelit loodusõppe võimaluste üle arutamise eest; Tormis Lepikut ja Aivar Jõge kirglike jahindusalaste diskussioonide eest; Gunnar Rauni, Marju Eritit, Arvo Kullaperet ja Kaja Lotmanit väärtuslike andmete ja tähelepanekute edastamise eest kogu kaitsekorralduskava koostamise protsessi jooksul. Samuti täname Lümända kultuurimaja ja põhikooli ning Kihelkonna rahvamaja töötajaid, kes aitasid koosolekuid korraldada.

1 Vilsandi rahvuspargi iseloomustus

1.1 Vilsandi rahvuspargi asend

Vilsandi rahvuspark hõlmab 23 760 ha suuruse ala, millest maismaa moodustab 7 497 ha ning vee-osa 16 263 ha. Rahvuspark (RP) paikneb Saare maakonnas Lümända ja Kihelkonna vallas Eeriksaare, Karala, Metsaküla, Abaja, Kiirassaare, Kõruse, Loona, Atla, Kulli, Oju, Austla, Rootsiküla, Neeme, Kurevere, Vilsandi ja Kuusnõmme külas ning Kihelkonna alevikus. Vilsandi rahvuspark koosneb kolmest lahustükist: 18 230 ha suurune põhiosa, millest põhjapoole jääb Kõruse-Harilau (5 461 ha) ning lõunasse väike Naistekivimaa lahustükk (66 ha).

1.2 Vilsandi rahvuspargi geomorfoloogiline ja bioloogiline iseloomustus

Lääne-Saaremaa rannajoon on väga tugevalt liigendatud, leidub ohtralt mitmesuguseid rannikumoodustisi – astanguid, rannavalle, endisi ja praeguseid maasääri ning rannikuluiteid. Maapinna kerkimise tõttu leidub Vilsandi RP-s väga erineva vanusega saari, näiteks väikeseid laidusid, mis madala veeseisu puhul ulatuvad üle merepinna ning rahuksid, mis keskmise veeseisu korral on saared, kuid kõrge veeseisu korral ujutatakse üle (Varep 1983). Kaitseala loodus on ajalooliselt olnud kujundatud inimtegevuse poolt, mille tulemusena on tekkinud väga suurel pindalal poollooduslikud kooslused. Vilsandi RP-s on registreeritud 247 linnuliiki, kellest pesitsevaid on 114 liiki. Vilsandi RP on oluliseks talvitusalaks kogu maailmas ohustatud kirjuhahale. Taimedest kasvab kaitsealal 520 soontaimeliiki, alale jäävad suurimad hallhülge lesilad Eestis. Haruldastest kahepaiksetest leidub Vilsandi rahvuspargis juttself-kärnkonna ehk kõret (Keskkonnaregister 2010).

1.3 Vilsandi rahvuspargi kaitse-eesmärk, kaitsekord ja rahvusvaheline staatus

Looduskaitseseaduses (2004) on Vilsandi RP põhieesmärgina sätestatud Lääne-Eesti saarestiku rannikumaastike looduse ja kultuuripärandi kaitse.

Rahvuspargi eellugu algas 1910. aastal, kui moodustati Vaika loodusreservaat linnustiku kaitseks. Vaika linnukaitseala oli esimene looduskaitseala Baltikumis. 1937. aastal võeti seadusega kaitse alla Vaika saared ja Vilsandi saare loodeosa, loodi Vaika Riiklik Looduskaitseala, mis 1971. aastal nimetati Vilsandi Riiklikuks Looduskaitsealaks. Vilsandi looduskaitseala reorganiseeriti rahvuspargiks 1993. aastal.

Hetkel kehtib rahvuspargis 1996. aastal 22. mail Vabariigi Valitsuse määrusega 144. kinnitatud kaitse-eeskiri. Rahvuspargis on viis loodusreservati, kus tagatakse koosluste säilimine üksnes looduslike protsesside tulemusena. Kaitseala sihtkaitsevööndis on 14 mittemajandatavat ja 8 majandatavat alavööndit, sihtkaitsevööndid on loodud seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamiseks. Kaitseala piiranguvöönd jaguneb omakorda kuueks alavööndiks, mida säilitatakse kultuurimaastikuna ning kus majandustegevus on kaitse-eeskirjas sätestatud raamides lubatud (vt joonis 1).

Rahvuspark on arvatud 2004. aastal Vabariigi Valitsuse korraldusega nr. 615-k Natura 2000 võrgustikku kuuluvaks loodus- ja linnualaks, eesmärgiga kaitsta sealseid Linnu- ja Loodusdirektiivi lisades nimetatud üle-euroopalise tähtsusega linnu- ja loomaliike ning elupaiku. Rahvuspargi piires on kolm rahvusvahelise tähtsusega linnuala (IBA-ala) ja lisaks Vilsandi linnualale veel kaks Natura 2000 linnuala – Tagamõisa poolsaare ja Karala-Pilguse linnuala. Vilsandi rahvuspark arvati 17. juunil 1997. aastal Ramsari rahvusvaheliselt oluliste märgalade hulka. Alates 1990. aasta 27. märtsist kuulub rahvuspark Lääne-Eesti Saarestiku Biosfäärikaitseala (BKA) koosseisu. (Joonis 1)

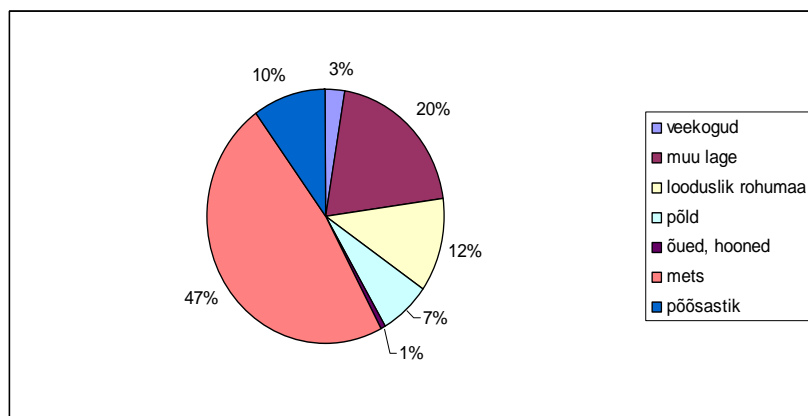
1.4 Maakasutus ja maaomand

Vilsandi rahvuspargi maakasutuse ülevaade on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Kõlvikute pindalad Vilsandi rahvuspargi maismaa osas Eesti Põhikaardi andmetel.

Kõlvik	Pindala (ha)
mets	3573
muu lage	1495
looduslik rohumaa	891
põõsastik	753
põld	533
veekogud	215
õued, hooned	43
sood	16
teed	5

Eesti Põhikaardi andmetel moodustab rahvuspargi maismaa-territooriumist 47% mets, 20% on kaardistatud muu lageda alana, 12% loodusliku rohumaa, 10% põõsastikuna, 7% põlluna, 3% veekogudena ning 1% õuede, hoonete, vundamentide ja varedena. Joonisel 2. on toodud maakasutuse proportsioonid Vilsandi rahvuspargi maismaa territooriumil.

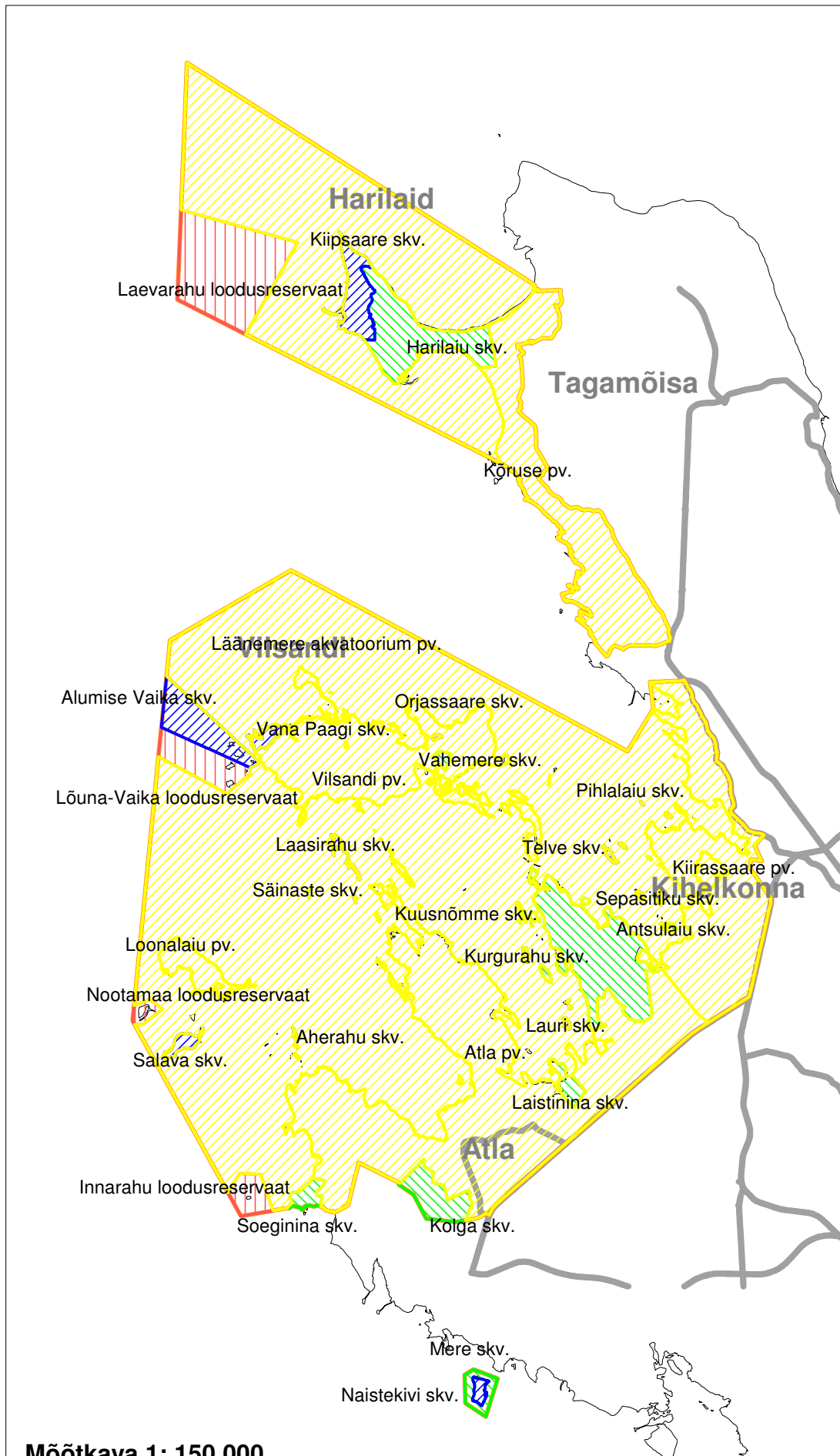
Joonis 2. Vilsandi rahvuspargi kõlvikuline jaotus

Vilsandi rahvuspargi maaomandist annavad ülevaate tabel 2. ja joonis 3. Suurem osa Vilsandi rahvuspargi maismaast on eraomandis, riigile kuulub hetkel rahvuspargi maa-alast eraomandiga võrreldes vaid väike osa. Ulatusliku osa kaitseala pinnast moodustavad õigusvastaselt võõrandatud jätkuvalt riigiomandis olevad maad. Väike osa kaitseala maadest on munitsipaalomandis ning üks maatükk on avalik-õiguslikus omandis.

Tabel 2. Vilsandi rahvuspargi maaomand

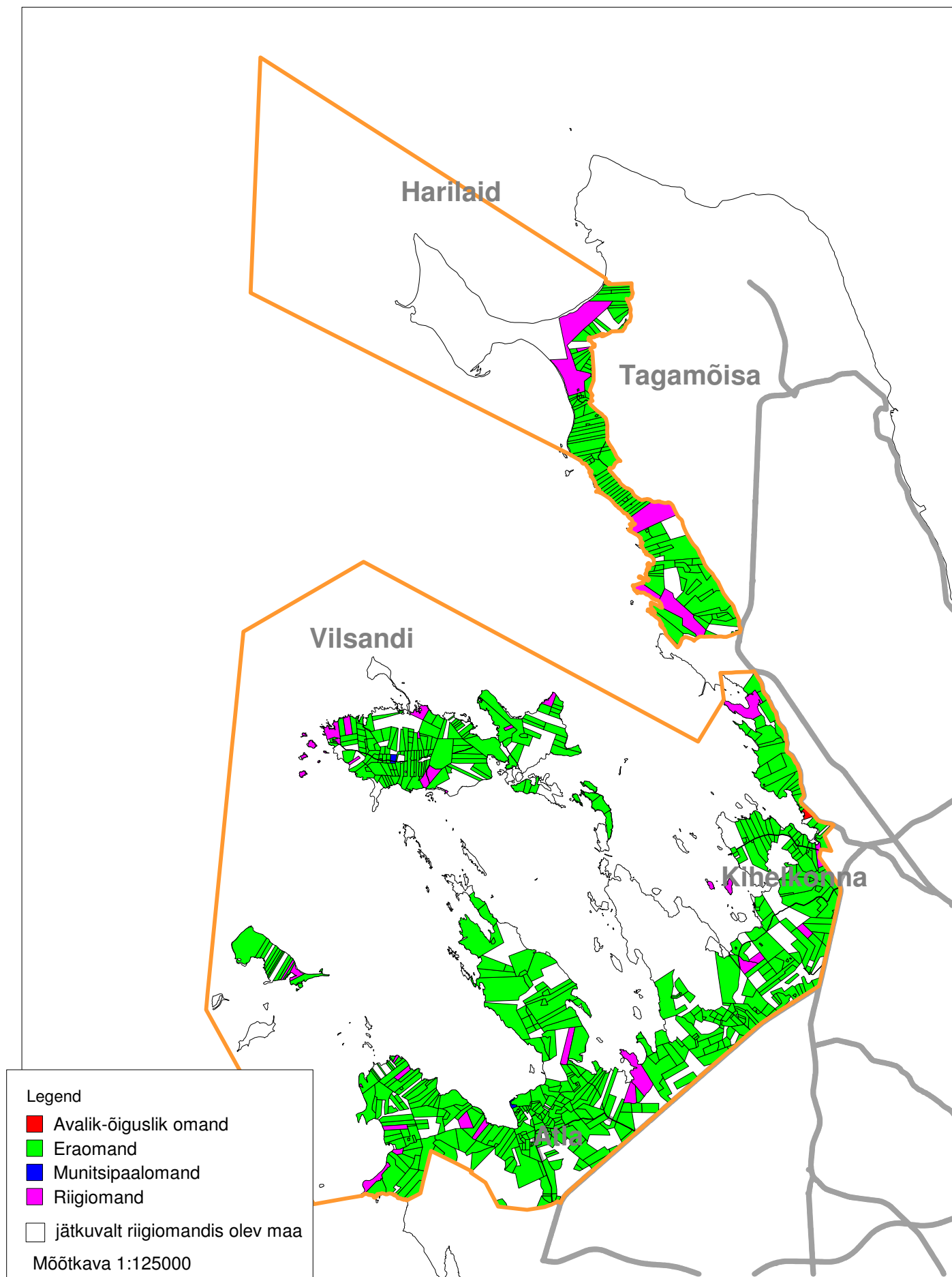
Omandivorm	Pindala (ha)
eraomand	4969
JRO	1985
riigimaa	514
munitsipaalmaa	25
avalik-õiguslik omand	4

Joonis 1. Vilsandi rahvusparki kaitsevööndid kehtiva kaitse-eeskirja järgi.

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Joonis 3. Vilsandi rahvuspargi maaomand.

1.5 Huvigrupid

Vilsandi rahvuspargi huvigruppide ja nende huvide ülevaate tabel 3.

Tabel 3. Vilsandi rahvuspargi huvigrupid, nende huvide kirjeldus ja võimalik mõju kaitsekorraldusele

Huvirühm	Huvid	Mõju kaitse korraldamisele, võimalikud konfliktid
Rahvuspargis ja lähiümbruses elavad maaomanikud	Kaitsealal elavatel elanikel koduümbruse kujundamine	Vana hoonestusmustris säilitamine.
	Põllu- ja rohumaaade majandamine	Maastike ja püramüüsluste hooldamine.
	Metsa majandamine	Võimalik konflikt väärtuslike koosluste säilitamisel soodsas seisundis ja piiranguvööndi metsade majandamisel.
	Kalapüük	Paadi vettelaskmise kohtade kontrollimatu tekkimine ning võimalik illegaalne kalapüük.
	Jahipidamine	Metssigade ja väikekiskjate arvukuse ohjamine.
	Infrastruktuuri korrashoid	Rahvuspargi teede korrashoidmine ligipääsude loomine loodusväärtusteni. Oht rajada teid ja rajatisi (lautrikohad, elektriliinid) loodusväärtusi kahjustades.
	Puhkemajanduslik kasutamine	Surve prügimajanduse ja külastuse korraldamisele.
Suvemajade omanikud	Majaümbruse kujundamine, teede korrashoid	Ajaloolise hoonestusmustris säilitamine, hooneümbruse korrasoleku tagamine. Võimalik konflikt ebasobivate „ehitiste“ rajamise huvi tõttu.
	Infrastruktuuri rajamine	Rahvuspargi teede korrashoidmine ligipääsude loomine loodusväärtusteni. Oht rajada teid ja rajatisi (lautrikohad, elektriliinid) loodusväärtusi kahjustades.
Kalurid ja kalastajad	Kalapüük	Aitavad kaasa kalavarude hoidmisele ja taastamisele. Surve lautrikohtade ja neile ligipääsu olemasoluks. Võimalik kalavarude üleekspluateerimine.
Põllumajandusega tegelevad ettevõtjad	Karjakasvatuse ja kaitsealade poollooduslike koosluste hooldamine	Püramüüslustega seotud väärtuste säilimisele kaasa aitamine. Võimalik konflikt seoses sooviga karjatada või niita väärtuslike metsakoosluste aladel. Lisaks võivad tekitada probleeme ülekarjatamine ning rohekoridoride ja kallasradade sulgemine elektrikarjustega. Kariloomad võivad muutuda looduses liikuvatele inimestele kohati ohtlikuks.

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Huvirühm	Huvid	Mõju kaitse korraldamisele, võimalikud konfliktid
Kihelkonna ja Lümända vallavalitsus	Puhkemajanduse arendamine	Ala puhkemajanduslike väärtuste tõstmisele kaasa aitamine.
	Kohaliku elu edendamine	Kultuuripärandi ja traditsiooniliste elualade hoidmisele kaasa aitamine.
Saare Maavalitsus	Puhkemajanduse arendamine, piirkonna maine tõstmine	Regiooni tähtsaima kaitseala väärtuse tõstmine.
Muinsuskaitseamet	Pärandkultuuri säilitamine	Pärandkultuuriobjektide säilitamisele ja eksponeerimisele kaasa aitamine.
Saaremaa muuseum	Pärandkultuuri säilitamine ja tutvustamine	Pärandkultuuri ja loodushariduslike väärtuste tutvustamisele kaasa aitamine.
Kihelkonna põhikool-lasteaed	Loodusõppe korraldamine kaitsealal	Ala loodusõppe väärtuste kasutamisele kaasa aitamine.
Lümända looduskallakuga põhikool	Loodusõppe korraldamine kaitsealal	Loodusõppe väärtuste kasutamisele ja loodusväärtuste kaardistamisele kaasa aitamine.
RMK Saaremaa metskond Loodushoiuosakond Looduskaitsetalitus	Metsade bioloogilise mitmekesisuse suurendamine	Raiete teostamine metsades, kus see on vajalik kaitse-eesmärkide saavutamiseks.
	Arendada külastuskorraldust ja pakkuda loodusharidust	Ala puhkemajanduslike väärtuste kasutamisele kaasa aitamine.
	Tagada LK tööde läbiviimine riigimaadel ja tähistuste paigaldamine kaitsealale	Kaitsealal LK väärtuste säilimisele ja kaitsealal tähistamisele kaasa aitamine.
Kohalikud külaseltsid (Atla, Tagamõisa).	Külamaastiku korrashoidmine, kohaliku identiteedi tugevdamine	Külamiljöö säilimisele ja pärandkultuuri hoidmisele kaasa aitamine.
Vilsandi kogukond	Tagada saarel heakord ja eluolu sujuv korraldamine	Külastuskorralduse planeerimisele kaasa aitamine ja Vilsandile iseloomuliku asustusstruktuuri säilitamine.
Kohalikud jahiseltsid (Üru, Kihelkonna)	Jahipidamine	Metssigade ja väikekiskjate arvukuse ohjamisele kaasa aitamine.
Päästeamet ja politsei	Teede läbitavus ja veevõtukohtade olemasolu	Kaitseala kogukonna turvalisuse tagamine.
Keskkonnainspeksioon	Keskkonnavalaste õigusrikkumiste ennetamine ja avastamine	Kaitsekorra tagamine, illegaalsete tegevuste tõttu kaitseväärtuste hävimise vältimine. Kohati on probleeme piisava järelvalve tagamisega.

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Huvirühm	Huvid	Mõju kaitse korraldamisele, võimalikud konfliktid
Keskkonnaamet (KA)	Kaitse planeerimine, kaitse-eeskirja ja kaitsekorralduskava koostamine ja rakendamine, kaitse tulemuslikkuse hindamine, looduskaitsetööde tellimine, loodushariduse andmine, rahvusvaheliste kohustuste täitmine ja kontaktide hoidmine, rahvuspargi huvigruppide võrgustiku rajamine ja hoidmine, kogukonna ja huvirühmade teavitamine loodussäästlikest arenguvõimalustest	Kaitsekorra rakendumise tagamine, seire teostamine ning rahvusvaheliste kohustuste täitmine.
Külastajad kaugemalt	Puhkemajanduslik kasutamine	Surve prügimajanduse korraldamisele, kogu infrastruktuuri (ka merelise) korrashoiule. Konflikte võib põhjustada liigne külastuskoormus.
Suuremaid gruppe (30-50 in) teenindavad turismifirmad	Korraldada koolilaste jt. ekskursioone, huvi hea ligipääsu vastu kaitsealal	Periooditi korraldatakse rohkem ekskursioone, mis põhjustab sel ajal tugevamat külastuse mõju, sealhulgas teede seisundile. Konflikte võib põhjustada liigne külastuskoormus.
Seiklusturism (kajakid, maastikuautod, surfarid)	Ala puhkemajanduslik kasutamine	Surve prügimajanduse korraldamisele, prahistamine, kogu infrastruktuuri (ka merelise) korrashoiule, võimalik negatiivne mõju tallamisõrnadele taimekooslustele ja lindude pesitsusaegne häirimine. Konflikte võib põhjustada liigne külastuskoormus.
Loodusturismiga tegelevad kohalikud ettevõtjad	Korraldada kaitsealal ekskursioone ja matku	Kaitseala loodus- ja kultuuripärandi tutvustamine. Liigne külastuskoormus võib põhjustada konflikte.
	Huvi ligipääsuks kaitseala väärtustele	Surve lautrikohtade, ujumiskohtade ning teede rajamiseks.
Rannas liikujad	Ligipääs merele, avatud kallasrajad	Mereranna avatud hoidmine. Konflikt loomapidajatega.

1.6 Vilsandi rahvusparki visioon

Vilsandi rahvuspark on globaalses mastaabis oluline rändlindude peatus- ja toitumisala ning unikaalne kõrge liigirikkusega piirkond. Vilsandi rahvuspark esindab meie kaitsealade võrgustikus ainulaadset Lääne-Eesti saarestiku rannikumaastikku, samuti rannikumere ning linnurikaste väikesaarte elurikkust koos nendega seotud kultuuripärandiga. Rahvusparkis domineerib looduslikus seisundis olev, erinevate rannaprotsesside tulemusena kujunenud hoonestamata rannik ning avatud maastikud, mis on jätkusuutlikult majandatud. Rahvusparki elanikkond koosneb roheline mõtteviisiga inimestest, kes kasutavad rahvusparkis olevaid võimalusi loodussõbralikuks majandustegevuseks. Rahvusparkis on kaasaegne keskkonnasäästlik infrastruktuur. Rahvusparki loodus- ja kultuuripärandiga seonduvaid väärtusi tutvustatakse erinevatele huvigruppidele. Rahvusparki külastuse korraldus toetub kohalikule kogukonnale ja arvestab selle huvidega. Kaitseala külastuskeskusteks on Loona külastuskeskus ning rajatav Vilsandi loodusmaja, millele lisaks ei ole loodud täiendavaid infrastruktuuriobjekte massiürituste läbiviimiseks.

2 Väärtused ja kaitse-eesmärgid

Elustik

2.1 Linnustik

Rahvuspargi piires on kolm rahvusvahelise tähtsusega linnuala (IBA-ala) ja kolm Natura 2000 linnuala – Vilsandi, Tagamõisa poolsaare ja Karala-Pilguse linnualad. Mitme linnuliigi jaoks on Vilsandi rahvuspark olulisemaid pesitsus-, läbirände-peatus- või talvitusalasid kogu biogeograafilise populatsiooni ulatuses. Linnustiku kaitseväärtusi käsitlevas osas kirjeldatakse I ja II kaitsekategooria ja EL Linnudirektiivi I lisa liike, kelle jaoks Vilsandi rahvuspark on oluline pesitsus- ja rändepaik. Neile on lisaks kirjeldatud ka mõnesid teisi kaitsekorralduslikult olulisi liike nagu nt sõtkas. Andmed arvukuse kohta esitatakse ka nende liikide kohta, kelle arvukuse muutuste järgi saab hiljem hinnata poollooduslike koosluste taastamise ja hooldamise (alustamise) tulemuslikkust.

2.1.1 I kategooria liigid

2.1.1.1 Merikotkas (*Haliaetus albicilla*)

(I kaitsekategooria, LiD I lisa) pesitseb Vilsandi rahvuspargis 4-6 paarina. Viimastel aastatel on teada olnud kaks pesapaika. Pesapaikadena eelistab veekogudeäärseid männikuid või kuuse-segametsi, pesapaigad on enamasti põlised (Renno 1993).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Merikotka pesapaigad on teada ja nende kaitse tagatud, asurkond on säilinud stabiilsena

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigi seisund on soodne¹

2.1.1.2 Tutkas (*Philomachus pugnax*)

(I kaitsekategooria, LiD I lisa) rahvuspargis ei pesitse (viimane tõenäoline pesitsemine 2002.a Naistekivimaal). Tutkas pesitseb avamaastikel – lammi- ja rannaniitudel ning soodes ning pesa asetseb maapinnal (Renno 1993).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Tutkale sobivad elupaigad on säilinud soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Tutkale sobivad elupaigad on säilinud soodsas seisundis

2.1.1.3 Kassikakk (*Bubo bubo*)

(I kaitsekategooria, LiD I lisa) on langeva arvukusega ohustatud liik, kelle sigimisedukus on kogu Eestis madal. Rahvuspargi 2-3 haudepaari on oluline osa Eesti asurkonnast. Elupaigana eelistab okasmetsi, võib pesitseda ka puisniitudel. Pesa asub maapinnal (Renno 1993).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Kassikaku elupaik on kaitstud ja liigile sobivas seisukorras

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kassikakk ja tema elupaigad on kaitstud, säilinud on liigi ja tema elupaikade soodne seisund

---

¹ Liigi seisund loetakse soodsaks, kui selle asurkonna arvukus näitab, et liik säilib kaugemas tulevikus oma looduslike elupaikade või kasvukohtade elujõulise koostisosana, kui liigi looduslik levila ei kahane ning liigi asurkondade pikaajaliseks säilimiseks on praegu ja tõenäoliselt ka edaspidi olemas piisavalt suur elupaik.

2.1.1.4 Niidurüdi (*Caldris alpina schinzii*)

(I kaitsekategooria, LiD I lisa) on viimasel kümnendil registreeritud 12 erineval laiul. Arvukus on madal ja mitmel puhul võib oletada läbirändavate isendite loendamist pesitsejatena. Elutseb madalmurustel, harvemini keskmise kõrgusega rohukasvuga niisketel või märgadel rannaniitudel, harvem mere lähedal jõe- ja järveluhtadel (Renno 1993).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Niidurüdi arvukus rahvuspargis on välja selgitatud, liigi elupaigad on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liik ja tema elupaigad on soodsas seisundis

2.1.2 Haudelinnustik laidudel ja rannikul

Vilsandi rahvuspargi merealal asub umbes 150 saart, laidu, rahu ja kari. See on saarterikkaim piirkond Eestis. Vaika saarte haudelinnustiku seire aegrida on Eesti pikim. Esimesed andmed linnuliikide arvukuse kohta on pärit aastast 1907. Vaika riikliku looduskaitseala aegadel (alates 1959) alustati loendusi ka Vilsandi saare ümbruse teistel laidudel ja saartel ja umbes 25 laidu on sellest ajast jäänud peamiseks haudelinnustiku seire alaks. Lisandunud on mitmekesise haudelinnustikuga Naistekivimaa, mis hõlmati rahvuspargi koosseisu 1994. aastal. Kõige täielikumad andmed rahvuspargi laidude haudelinnustiku kohta saadi 2006. aastal, kui loendused toimusid 61 laiul. Vilsandi rahvuspargi saarestik oma terviklikkuses on suur väärtus, sest linnuliigid ei sõltu nii palju ühel või mõnel laiul toimuvatest looduslikest muutustest või erakordsetest sündmustest (kiskja jäämine saarele pesitsusajaks).

Laidudel pesitsejate hulgas esines 13 linnudirektiivi I lisa liiki (valgepõsk-lagle, naaskelnokk, soorüdi, tutkas, väikekajakas, räusk-, tutt-, jõgi-, rand- ja väiketiir, sooräts, voot-põõsalind ning punaselg-õgija). 12 laidudel pesitsevat liiki (soopart, merivart, naaskelnokk, soorüdi, mustsaba-vigle, kivirullija, väike- ja tõmmukajakas, räusk- ja tutt-tiir, sooräts ja randkiur) on II, 11 liiki III kaitsekategooria loomaliigid. Mõned nimetatud liikidest esinevad siiski kas ebaregulaarselt ja väikesel arvul või ei ole laiud nende kaitse korraldamisel esmatähtsad elupaigad.

Rahvusvahelist tähtsust omavad laidude haudelindudest eelkõige linnudirektiivi I lisa liigid, kelle jaoks ala kuulub 5 olulisima ala hulka Eestis (Euroopa Liidu tähtsusega linnualade kriteerium C6). 1990-ndatel olid sellisteks liikideks kümnokk-luik, hallhani, valgepõsk-lagle, piilpart (toonane arvukushinnang oli siiski ekslik (*Volke pers. kommentaar*), merivart, hahk, jääkoskel, tõmmukajakas ja randkiur. Hilisematel andmetel on lisandunud kivirullija ning räusk-, jõgi- ja randtiir.

Linnudirektiivi I lisa liigid ja kaitsekorralduslikult olulised II ja III kaitsekategooria liigid

Kümnokkluik (*Cygnus olor*) (LiD I lisa) asus Vilsandi ümbrusse pesitsema 1973. aastal (Suur-Kolmekivirahule) ja sestpeale on liigi arvukus tõusnud. Populatsiooni kasv on 2000. aastate teisel poolel aeglustunud ja praegu pesitseb rahvuspargi laidudel 110-140 paari kümnokk-luiki. Rannikul ja järvedel pesitseb 20-40 paari kümnokk-luiki.

Hallhani (*Anser anser*) (LiD I lisa) eelistab pesitsemiseks rootukkadega laide (Kurgurahu, Pihlala, Punasekivirahu, Urved). Hallhane arvukus saarestikus küündis veel 2000. aastate alguses üle 100 haudepaari, kuid on käesolevaks ajaks langenud umbes kaks korda. Siiski moodustab hallhane siinne haudekogum kuni 10% liigi haudeasurkonnast Eestis.

Valgepõsklagle (*Branta leucopsis*) (III kaitsekat, LiD I lisa) pesitseb Vilsandi saarestikus alates 1985. aastast. Arvukus tõusis 2000. aastate keskpaigani (59 paari 2004. a) ja hakkas siis langema. Praegune asurkond rahvuspargis moodustab kuni 40% liigi koguarvukusest Eestis.

Ristpart (*Tadorna tadorna*) (III kaitsekat) ei ole ohustatud liik ja umbes veerand tema haudeasurkonnast pesitseb laidudel – peamiselt looduslikes pesapaikades. Ülejäänud asurkonnast on valdav osa seotud inimasustusega ja pesitseb hoonetes või nende all.

Soopart (*Anas acuta*) (II kaitsekat) on laidudel juhuslik haudelind.

Piilpart (*Anas crecca*) (LiD I lisa) on rahvuspargis väiksearvulise asurkonnana. Piilparti haudeasurkonna hinnang – 50 paari (Lõhmus *et al.* 2001), mille järgi liigi elupaikade kaitse on võetud Vilsandi linnuala kaitse eesmärgiks, on 5-10-kordselt ülepaisutatud (Volke *pers. kommentaar*). Kõigi niidukooslustega seotud ujupartide (eelkõige soo- ja luitsnökk-parti) arvukus on pikemat ajaskaalat jälgides oluliselt langenud.

Sinikael-part (*Anas platyrhynchos*) (LiD I lisa) on arvukaim ujupartiliik, kes mõõdukale arvukuse langusele vaatamata pesitseb laidudel 60-80 haudepaarina.

Merivart (*Aythya marila*) (II kaitsekat, LiD I lisa) on rahvuspargi vastutusliike, sest Vilsandi saarestik on (olnud) väheseid tema pesitsusalasid Eestis. Liigi levila laienemisega Läänemerel asustati 1950. aastatel ka Lääne-Eesti saarestik. Arvukus kasvas 1960. aastate lõpuni ja 1968 pesitses saarestikus 77 paari merivarte. Järgnes arvukuse langus. 2000. aastatel on viiel erineval saarel leitud aastas kokku kuni seitse haudepaari merivarte. Kahel viimasel aastal merivardipesi leitud ei ole.

Hahk (*Somateria mollissima*) (LiD I lisa). Haha arvukus tõusis 1990. aastateni ja liik oli paljudel saartel kõige arvukam haudelind. Viimasel kümnendil on arvukuse langus olnud drastiline – umbes kümnekordne. Kui 2000. aastal loendati kaitsealal 2327 haudepaari hahku, siis 2009. aastal vaid 223. Arvukuse languse põhjuseid on ilmselt mitu – merikotka ja kiskjate arvukuse oluline tõus, linnukoolera puhangud läbirände- ja talvituslaladel ning rändeaegne linnujaht liigi rändeteel. Rein Nellise hinnangul võib olla haha arvukuse vähenemise taga rahvuspargis ka haha talvituslaladel põhjatraalide kasutamine, mis on oluliselt rikkunud linnu toitumistingumusi.

Tõmmuvaeras (*Melanitta fusca*) (III kaitsekat) pesitseb rahvuspargis 5-15 paarina. Senised andmed pole päris usaldusväärsed, kuna hilise pesitsusaja tõttu ei anna ühekordne (enamasti maikuine) loendus head tulemust, sest vaerapaarid alles kogunevad pesitsusalade lähikonda.

Jääkoskel (*Mergus merganser*) (LiD I lisa), kelle jaoks on Alumisel Vaikal veel kasutamiskõlblikke tehis-pesakoopaid.

Rohukoskel (*Mergus serrator*) (LiD I lisa) pesitseb väikesearvuliselt rannaniidu-ilmelisematel saartel.

Liivatüll (*Charadrius hiaticula*) (III kaitsekat). Liigi arvukus on rahvuspargis stabiilne. Eesti arvukushinnangutes märgitakse liivatüllil viimasel kümnendil rohkem kui 50% arvukuse langust.

Naaskelnokk (*Recurvirostra avosetta*) (II kaitsekat, LiD I lisa) on arvukuselt tugevalt fluktureeruv liik, kelle arvukus on viimasel kümnendil siiski kasvanud. Läbi aegade kõrgeim arvukus registreeriti 2009. aastal, mil Pätsurahul asus suur koloonia (45 paari).

Kivirullija (*Arenaria interpres*) (II kaitsekat) jaoks on Vilsandi rahvuspark olulisemaid pesitsusalasid Eestis – siin pesitseb 7-15% asurkonnast. Liigile elupaigaks sobivaid merelisemaid laide on arvukalt – 2008. aastal leiti teda pesitemas üheksal ja 2009. a kaheksal laiul.

Mustsaba-vigle (*Limosa limosa*) (II kaitsekat) ei ole kunagi olnud arvukas ja temale sobivaid elupaiku on vähe. Regulaarselt pesitseb liik Naistekivimaal (1-3 paari).

Väikekajakas (*Larus minutus*) (II kaitsekat, LiD I lisa) on väikesearvuline (5-20 paari) haudelind, kes vahetab sageli pesitsussaari ja kelle arvukus kõigub. Eesti koondhinnangu järgi on liik teinud läbi suure arvukuse languse, rahvuspargis ei ole tema arvukus olnud kunagi kõrge ja arvukuse muutuse suunda ei saa määrata.

Nõmmekiur (*Anthus campestris*) (II kaitsekategooria, LiD I lisa). Pesitseb Harilaiul. Arvukus on väike.

Nõmmelõoke (*Lullula arborea*) (III kaitsekat, LiD I lisa) pesitseb mõne haudepaarina rannikul.

Randtiir (*Sterna paradisaea*) ja **jõgitiir** (*Sterna hirundo*) – (III kaitsekat, LiD I lisa) arvukus stabiilne ja elupaigad soodsas seisundis.

Räusktiir (*Sterna caspia*) – (II kaitsekat, LiD I lisa) arvukus väike ja langeb.

Tutt-tiir (*Sterna sandvicensis*) – (II kaitsekat, LiD I lisa) ebaregulaarne pesitseja.

Väiketiir (*Sterna albifrons*) – (III kaitsekat, LiD I lisa), arvukus fluktureerub, väike tõusutrend.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Põhilised pesitsusalad on kaitstud ja kohalikud mõjutegurid ei mõjuta liikide pesitsusedukust

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Põhilised pesitsusalad on säilinud ja on soodsas seisundis

2.1.3 Rändel peatuvad ja talvituvad linnud

Vilsandi rahvuspark on paljude veelindude jaoks oluline rändepeatus- ja talvitusala, mida kasutab rändel regulaarselt üle 20 000 veelinnu. Vilsandi linnualal moodustavad mittepesitsusaegseid kogumeid 24 veelinnuliiki. Kolme liigi arvukus moodustas vähemalt 1% rändetee populatsioonist – valgepõsk-lagle (>1%), kirjuhahk (16%) ja sõtkas (1%). Rahvusliku tähtsusega kogumeid moodustasid kühmnokk-luik, hallhani ja hahk. Tagamõisa poolsaare linnuala koondandmestiku põhjal saab väita, et nende andmete lisamisel muutuvad küll Vilsandi rahvuspargi alal peatuvate veelindude arvukused (keskmiselt 2/3 Tagamõisa poolsaare linnuala veealast kuulub rahvuspargi koosseisu), kuid ei lisandu ühtegi uut võtmeliiki, kelle arvukus andmete summeerimisel ületaks 1% biogeograafilise populatsiooni arvukusest. Alltoodud kokkuvõtte ja üldistused põhinevad Vilsandi linnuala andmestikul.

Kühmnokk-luik (*Cygnus olor*) (LiD I lisa) peatub rahvuspargis arvukalt nii sulgimise, rände ja talvitumise ajal. Vilsandi saarestik on liigile eriti oluline. Külmal talvedel loendatakse siin kuni 1500 isendit (1990-2002 andmed).

Hallhani (*Anser anser*) (LiD I lisa) Hallhane sügiskogumite suurus on alal oluliselt vähenenud. Rannaniitude hooldamise taasalustamine ja tavapõllumajanduse mõningane tõus loovad eeldusi hallhane rändeaegse arvukuse taastumiseks. Viimane sõltub palju ka haudeasurkondade seisundist (sigimisedukusest).

Valgepõsk-lagle (*Branta leucopsis*) (III kaitsekat, LiD I lisa), on kevadel arvukam kui sügisel. Lagle rändeaegne arvukus on vähenenud, kuid poollooduslike koosluste taastamine ja hooldamise taasalustamine loob eeldusi liigi rändeaegse arvukuse taastumiseks.

Hahk (*Somateria mollissima*) (LiD I lisa), hahad kasutavad rahvuspargi veeala nii sulgimise kui sügisrände ajal peatumise alana. Väga olulised on praegustest rahvuspargi piiridest lääne ja edela pool asuvad madalikud. Liigi mittepesitsusaegne arvukus on kuni 2000 isendit. Arvukuse dünaamika on teadmata, kuid tõenäoliselt on kogumite suurus oluliselt vähenenud ja järgib kogu haudeasurkonna tugevat arvukuse langust.

Kirjuhahk (*Polysticta stelleri*) (II kaitsekat, LiD I lisa). Kirjuhaha talvine ja kevadine arvukus on võrreldes 1990. aastate keskpaigaga langenud, kuid on viimastel aastatel stabiliseerunud umbes 2000 isendi juures. Vilsandi saarestik ja Tagamõisa poolsaare linnuala on olulisimad kirjuhaha talvitus- ja kevadise peatumise alad kogu Läänemeres. Nii Vilsandi saarestiku kui Tagamõisa poolsaare linnualade osakaal on viimastel andmetel 15-16% rändetee populatsioonist. Vilsandi ümbruses asub osa olulisi peatumisalasid väljaspool praegusi rahvuspargi piire.

Merivart (*Aythya marila*) (II kaitsekat, LiD I lisa), 1990. aastate andmetel peatus rahvuspargis kuni 3000 merivarti. Uuematel andmetel nii suuri kogumeid enam ei esine. Võimalik, et 2000. aastate keskel läbi viidud uuringus oli loenduste arv liiga väike ja loenduste ajastatus ei olnud liigi maksimaalse arvukuse fikseerimiseks parim.

Sõtkas (*Bucephala clangula*) Vilsandi saarestikus talvitub kuni 11 500 sõtkast ja see on suurim selle liigi kontsentratsioon Eesti rannikuil.

Lisaks eelmainitule selgus aastatel 2005-2008 toimunud uuringutes, et Vilsandi rahvuspargist lääne ja kagu pool asuvad madalikud ja nendega piirnevad veealad on mitme liigi olulised koondumisalad:

Väikekajakas (*Larus minutus*). Suve teisel poolel koondub madalikel 2000–3000 isendit.

Aul (*Clangula hyemalis*). Kuni 10 000 auli peatub Vilsandi rahvuspargiga piirnevatel madalikel.

Hahk (*Somateria mollissima*). Olulised sulgimisalad asuvad väljaspool Vilsandi rahvusparki **Kirjuhahk** (*Polysticta stelleri*). Kevadperioodil kasutavad kirjuhahad sageli mereala Vilsandi saarest läänes ja kagus, sh väljaspool RP piire.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Rahvuspargi ja selle ümbruse rändlindude toitumis- ja puhkepaigad on kaitstud ja nende seisund on lindudele sobilik

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ala seisund toitumis- ja puhkepaigana on soodne

2.2 Imetajad

Looduskaitsealast aspektist on rahvuspargi olulisemaks imetajaliigiks hallhüljes. Rahvuspargi maismaaosas imetajatekooslus ei erine ülejäänud Saaremaast. Suuremaid imetajaid nagu punahirv, metssiga, põder jt. elutseb ka suurematel saartel. Väiksematel, mere poolt rohkem mõjutatud laidudel, suuri imetajaid püsivalt ei ole, kuid nt nii Loonalaiul ja Salavamaal elutsevad vähemalt ajutiselt nii põder kui metssiga. Väikekiskjate (kährikkoer ja rebane) esinemise kohta väiksematel laidudel info puudub. Suurematel saartel väikekiskjad kindlasti elavad.

2.2.1 Hallhüljes (*Halichoerus grypus*)

Rahvuspargis on peamiseks hallhüljeste (III kaitsekat) poegimisaladeks ja lesilateks Laevarahu ja Innarahu, mis on olnud pidevalt ka hüljeste riikliku seire alad. Lisaks eelmainitutele on hallhülgeid vaadeldud Harilaiu läänerannal, kus 2009. aasta lennuloenduste ajal loendati hülgeid 57-122 isendit. Innarahu kohta on olemas eraldi 2008. ja 2009. aasta vaatlusandmed, mis on vastavalt 13 ja 3 isendit. Innarahu hülgeid on loendatud ka varem, kuid andmed on esitatud koos Laevarahu hüljeste loendusandmetega. Laevarahu lesila kohta on 10 aasta pikkune vaatlusandmestik, mille järgi oli seal hallhüljeste arvukus 1999 aastal 350-400 isendit ja 2009 aastal 417 isendit. Suurim arvukus oli 2006 aastal, kui see küündis üle 700 isendi (Jüssi 2009). Seega on Laevarahu hülgepopulatsioon suhteliselt stabiilne, mida ei saa aga kindlalt öelda Innarahu kohta.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Hallhüljeste asurkond on stabiilne ja ülevaade poegimisedukuse kohta on olemas

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Hallhülge asurkonna seisund on soodne

2.2.2 Nahkhiired

Vilsandi rahvuspargi rannikuosa on nahkhiire eksperdi Lauri Lutsari hinnangul oluline nahkhiirte rändetee. Lisaks on suur tõenäosus, et alal esinevad vanemad metsad ja mõisapargid ning alleed on mitmete liikide suvekoolooniate asukohaks. Piirkonna võimalikku väärtust nahkhiirte elupaigana suurendavad ka rannikulõugaste ja järvede esinemine piirkonnas. Hetkel ei ole Keskkonnaregistrisse kantud andmeid nahkhiirte esinemise kohta.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): On olemas ülevaade nahkhiirte suvekoolooniate ja talvitumispaikade paiknemisest alal ja nahkhiirte rändest

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Nahkhiirte populatsioonide seisund alal on soodne

2.3 Kahepaiksed ja roomajad

2.3.1 Kõre (*Bufo calamita*)

Harilaiul on säilinud üks väiksearvuline ja äärmiselt ohustatud kõre (I kaitsekat) asurkond. Harilaiu rannaniitu, kus kõre esineb, on igal aastal pidevalt niidetud ala roostumise vältimiseks. Vilsandi saarel on mitmeid endisi elupaiku, kus viimastel aastatel pole liigi esinemist täheldatud. Kõrele soodsate kudemistingimuste loomiseks on 2010. aastal Harilaiu kaelal tekitatud sihtidele 2 kudemisveekogu ning varasemal ajal on loodud kaks kõretiiki Laialepa lahe lõunaossa. Kõre ekspert Riinu Rannap on koostanud detailse Kõre elupaikade taastamise plaani Harilaiu jaoks.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Olemasolev populatsioon on säilinud ja selle elupaik on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kõre tänaste asurkondade arvukus rahvuspargis on suurenenud

2.3.2 Teised kahepaiksed ja roomajad

Rahvuspargis esineb kindlasti rabakonna ja teisi III kaitsekategooria roomajaid ja kahepaikseid, Vilsandi saarel näiteks arusisalikku ja tähnikvesilikku. Rabakonna leidub Keskkonnaregistri andmetel Harilaiul ning apteegikaani riikliku seire 2009. aasta aruande märkuste tulbast selgub, et rabakonna on leitud Kuusnõmme poolsaarel (Talvi 2009) ning Andrus Aumehe andmeil on Vilsandi saarel liik arvukas. Lisaks esineb tema vaatluste põhjal rahvuspargis kindlasti rästik, nastik ning Saaremaa osas vaskuss, kuid nende kohta puuduvad kanded Keskkonnaregistris.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info kaitsealuste liikide kohta on koondatud ja Keskkonnaregistrisse kantud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid on kaitsealal esindatud

2.4 Kalad

Kalaliike puudutav info pärineb TÜ Eesti Mereinstituudi projekti ESTMAR käigus koondatud ja Keskkonnaametile esitatud andmetest.

Vilsandi rahvuspargi territooriumil on esindatud mitmed erinevad merelised biotoobid, mistõttu kalastik on mitmekesine. Vilsandi rahvuspargi akvatoorium ei ole hetkel ühelegi looduskaitsealiselt olulisele kalaliigile kriitilise tähtsusega elupaigaks. Arvukalt esineb LD II lisa liiki võldast ja V lisa liiki merisiiga. Üldise trendina on täheldatud, et viimase paarikümne aasta jooksul on Vilsandi rahvuspargi aladel röövkalade arvukus vähenenud ja lepiskalade arvukus kasvanud. Käesolevas peatükis käsitletakse looduskaitsealiselt olulisemaid kalaliike, kalapüügi seisukohast olulisi liike puudutav info on koondatud kalanduse peatükis.

2.4.1 Võldas (*Cottus gobio*) ja jõesilm (*Lampetra fluvialis*)

Võldas - Vilsandi rahvuspargi madalas rannavees on võldas arvukas. Võldas on III kategooria kaitsealune liik ning kantud ka Loodusdirektiivi (LD) II lissasse.

Jõesilm - Vilsandi RP vetes on jõesilm arvatavasti vähearvukas, kuid kuna jõesilmu püüdmiseks meres pole olemas ühtegi efektiivset meetodit, ei ole täpse info saamine võimalik. Mingil määral jääb selle liigi isendeid räime-kilu traalidesse, harva nakkevõrkudesse. Vilsandi rahvuspargile on kõige lähemad jõesilmu poolt sigimiseks kasutatavad jõed Pidula ja Punapea jõgi Saaremaal ning Öngu ja Vanajõgi Hiiumaal. Jõesilm on kantud Loodusdirektiivi II ja V lissasse.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Keskkonnaametil on ülevaade võlga seisundist ja jõesilmu esinemisest rahvuspargis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a) Keskkonnaametil on ülevaade võlga seisundist ja jõesilmu esinemisest rahvuspargis ja asurkonna seisund ei ole tänasega võrreldes halvenenud

2.4.2 Merisiig (*Coregonus lavaretus*) ja lõhi (*Salmo Salar*)

Merisiig on Eestis täna suhteliselt arvukas, aga tema arvukus baseerub suures osas kunstlikul taastootmisel ning looduslikult koeb merisiig peamiselt Soome jõgedes. Vilsandi rahvuspargis esineb ka haruldasem merisiia vorm, kelle koelmutest üksikud on jäänud Eesti rannavettesse. Vilsandi rahvuspargi vetes leidub tänaseni mõlemat siivormi, jõeskudev siig on aga märksa arvukam kui mereskudev siig. Merisiia mereskudeva vormi olulisim koelmuala on Kuusnõmme laht, mis on Eesti mastaabis üks paremini säilinud merisiia mereskudeva vormi koelmuid. Merisiig on kantud Loodusdirektiivi viiendasse lisasse.

Lõhi - Vilsandi ümbrus on lõhi täiskasvanud isendile (mere-eluviisile üle läinud) tüüpiline elupaik, aga tal puuduvad Vilsandi rahvuspargis kudemiseks sobivad jõed. Lõhi on kantud Loodusdirektiivi II ja V lisasse.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Merisiia kudealad on kaitstud ja Keskkonnaametil on ülevaade liikide seisundist

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Keskkonnaametil on ülevaade liikide seisundist ja asurkonna seisund ei ole tänasega võrreldes halvenenud

Kõikide Loodusdirektiivi lisadesse kantud kalaliikide arvukuse hinnangud on toodud tabelis 4. Lisaks eelmainitud liikidele on TÜ Eesti Mereinstituudi projekti ESTMAR eksperdid välja toonud 7 kalaliiki, mis väärivad rahvuspargis tähelepanu. Neist meripühvel, merihärg, nolgus, pisimudil, võikala ja suurtobias on kantud Eesti Punase Nimistu puudulike andmestikuga liikide kategooriasse ning Berni konventsiooni III lisas on nimetatud nolgus, väike- ja pisimudil.

Tabel 4. Merisiia, võldase, jõesilmu ja lõhi arvukus Vilsandi rahvuspargi aladel. Arvukust on hinnatud vastavalt skaalale: 1 – väga haruldane; 2 – haruldane; 3 – tavaline; 4 – arvukas

Liik	Arvukus Vilsandi rahvuspargi aladel
Merisiig (<i>Coregonus lavaretus</i>)	4
Võldas (<i>Cottus gobio</i>)	4
Jõesilm (<i>Lampetra fluviatilis</i>)	3
Lõhi (<i>Salmo salar</i>)	3

2.5 Selgrootud

2.5.1 Putukad

Rahvuspargi territooriumil on teadaolevalt toimunud mitmeid putukauuringuid. Viimane põhjalik mardikaliste seltsi puudutav kokkuvõte endise Kihelkonna kihelkonna aladelt Loode-Saaremaalt pärineb 1936. aastast, mis on välja antud trükisena „Andmeid Kuusnõmme Bioloogiajaama ümbruse mardikalistest“ H. Habermanni poolt. Nimetatud vihikus on toodud ära täielik mardikaliste liiginimekiri uuritud alalt. Perioodil 1995-1998 viidi Vilsandi saarel läbi valguspüünistega suurliblikate püük Põhjamaade Ministrite Nõukogu projekti „Nature Monitoring in the Eastern Baltics“ raames. Vilsandilt ööliblikate liiginimekiri ja isendite arv on toodud Eesti Lepidopteroloogide Seltsi väljaande LEPINFO 12. numbris (Viidalepp jt. 2001). Atlast läände jääval kadakasel loopealsel on Anu Sang teinud liblikate transektloendust aastatel 2007-2009 ja

loendustel on registreeritud 35 liiki liblikaid, liikide loend koos igal aastal loendatud isenditega, on toodud lisas 3. Lisaks on Anu Sang täheldanud kuningkiili (*Anax imperator*) esinemist ja elujõulise kärstaja (*Psophus stridulus*) populatsiooni olemasolu alal. Anu Sang ise hindab, et Atlas on võimalik, et Eesti suurim nõmme-tähnkvõrkliblika (*Melitaea cinxia*) populatsioon. Anu Sangi poolt nimetatud kolm putukaliiki on Eesti Punases Nimistus kategoriseeritud puuduliku andmestikuga liikide alla (E-elurikkus, hinnang Luig ja Martin 2008).

Andrus Aumehe tähelepanekute järgi on Vilsandi saarel olnud viimased 15 aastat väikelumiku (*Limenitis camilla*) püsiv asurkond. Lisaks elutseb seal ka kase-siilaktiiva populatsioon (*Thecla betulae*). Aumees on Vilsandi saarel vaadelnud kahte III kaitsekategooriasse kuuluvat päevaliblikaliiki – teehehe mosaiikliblikat (*Euphydryas aurinia*) javareskaera-aasasilmikut (*Coenonympha hero*). Aumehe vaatlusandmed on toodud lisas 3.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info kaitsealal leiduvate looduskaitsealiselt väärtuslike putukaliikide kohta on Keskkonnaametil olemas

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Looduskaitsealiselt väärtuslike putukaliikide asurkonnad on soodsas seisundis

2.5.2 Apteegikaan (*Hirudo medicinalis*)

Apteegikaani elupaigad asuvad Kuusnõmme poolsaarel või selle lähiumbruses. Vilsandi rahvusparki alale jääb ka üks Apteegikaani seirepunkt (Talvi 2009). Apteegikaan on Eestis II kategooria kaitsealune liik ning kuulub Loodusdirektiivi V lisasse.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Apteegikaani elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Apteegikaan ja tema elupaigad on soodsas seisundis

2.6 Taimed

Vilsandi rahvuspark kuulub Laasimeri (1965) järgi Lääne-Eesti ja saarte niitude ja puisniitude rajooni 12-ndasse mikrorajooni, mis hõlmab rannikuga paralleelse ribana kulgevat ala Küdema lahest kuni Tehumardini. Valitsevateks taimekoosluste rühmadeks on loopealsed ja loometsad. Vilsandi rahvusparkis on palju areaali piiril kasvavaid taimeliike. Ligi kolmkümmend aastat tagasi koostatud ülevaates on toodud järgmised andmed: 40 liiki kasvab areaali põhjapiiril, 39 kirdepiiril, 17 idapiiril, 6 kagupiiril, 3 loodepiiril, 2 länepiiril ja 1 lõunapiiril (Rebassoo 1983). Osaliselt ülalmainitud iseärasusest on tingitud suur haruldaste taimeliikide arv kaitsealal.

Vilsandi rahvusparkist on leitud 520 liiki soontaimi. Neist üks on I kaitsekategooria liik, 46 on II kaitsekategooria liigid ja 36 leitud taimeliikidest kuuluvad III kaitsekategooriasse. Vilsandi rahvusparki erinevates osades on taimestikku väga põhjalikult uuritud. Vilsandi saare erinevate koosluste taimestiku kohta on Sirje Sillamaa kirjutanud 1977. aastal diplomitöö „Vilsandi taimkate“. Harilau taimestiku muutuste kohta on Ülle Altnurme kirjutanud magistritöö, mis keskendub Harilau flora muutuste uurimisele perioodil 1933-2001. Töö on jätkuks E. Pastaku 1935. aastal koostatud uurimusele. Vilsandi floorat on põhjalikult uurinud Haide-Ene Rebassoo, kes on koostanud 1975. aastal ülevaate toonase Vilsandi looduskaitseala floorast. Rebassoo koondas detailsid floristilised andmeid praeguse Vilsandi rahvusparki territooriumi laidude kohta, mis on osaliselt avaldatud 1983. aastal kogumikus „Vilsandi looduskaitseala Eesti NSV läänerannikul“ (Kullapere 1983).

2.6.1 Silmjärvikas (*Litorella uniflora*)

Silmjärvikas on I kategooria kaitsealune taimeliik, ta on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008). Kasvab siin oma areaali idapiiril. Silmjärvikas kasvab ainult Saaremaa lääneosas. Kasvab ajutistes madalates riimveeloidudes (silmades) (Kukk 1999).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Silmjärvika elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Silmjärvika elupaigad on soodsas seisundis

2.6.2 Arukäpp (*Orchis morio*)

Eestis on liik oma leviala kirdepiiril. (Kull, Tuulik 2002). Kaitsealal jäävad peamised leiukohad Atla ja Karala ümbrusesse, arukäppa on leitud ka Vilsandi saarelt ning tähtis taime elupaik asub nn. Kolga metsas. Rahvuspark ja selle lähiümbrus on arukäpa oluliseks kasvupaigaks kogu Eestis. Taim kuulub Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008) ning ta on II kaitsekategooria liik.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info arukäpa leviku kohta kaitsealal on keskkonnaregistris, olulisemad lokaalpopulatsioonid on soodsas seisundis ja kasvukohad on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Arukäpa olulisemad lokaalpopulatsioonid on soodsas seisundis ja kasvukohad on hooldatud

2.6.3 Saaremaa sõrmkäpp (*Dactylorhiza osiliensis*)

Aastal 2000 leiti Saaremaa lääneosas mitu orhideede populatsiooni, mis osutusid uueks senimääramata liigiks. Tegu on haruldase ja väga vähe uuritud endeemiga, mis on sarnaselt Balti sõrmkäpaga hübriidset päritolu. Liigi kasvualasid on Tarmo Pikner kaardistanud Kuusnõmme ja Eeriksaare poolsaarte vahelisel alal (Pikner 2008). Kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info Saaremaa sõrmkäpa leviku kohta kaitsealal on koondatud Keskkonnaameti jaoks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Saaremaa sõrmkäpp on soodsas seisundis

2.6.4 Soolakutaimed

Allpool käsitletud taimede peamiseks kasvukohaks kaitsealal on Kuusnõmme poolsaare rannaniidu soolakulaigud. Kõik väljatoodud liigid kuuluvad II kaitsekategooriasse. Olulise soolakuliste taimede kasvualana on kohalik loodusvaatleja Andrus Aumees välja toonud Abajaloigu põhjakallast Vilsandi saarel.

Mustjas sepsikas (*Schoenus nigricans*) – taim kasvab siin oma leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Randsoodahein (*Suaeda maritima*) – taim on oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Kuulub Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Randkesakann (*Sagina maritima*) – kasvab Eestis areaali idapiiril (Kukk 1999). Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008)

Randtarn (*Carex extensa*) – taim on oma leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Randtarn on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide nimekirja (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Lääne-sõlmhein (*Spergularia media*) – kasvab siin oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Taim on kantud Eesti punase nimestiku äärmiselt ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Meripuju (*Artemisia maritima*) – Eestis leidub meripuju harva, enamasti Lääne-Saaremaal (Kukk 1999). Kaitseala Saaremaa rannikul väga arvukas. Võrreldes teiste taimedega siinses väärtusterühmas, on meripuju levik pisut laiem ning ta võib asustada ka teistsuguseid elupaiku peale soolakute. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Liigid ja nende elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soolakuliikide kasvukohad on soodsas seisundis

2.6.5 Luitetaimed

Vilsandi rahvuspargis on luitetaimede kasvukohaks eeskätt Harilaid ja selle lähiümbrus. Kõik loetletud liigid kuuluvad II kaitsekategooriasse.

Rand-orashein (*Elymus farctus*) – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999).

Randorashein on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluste 2008).

Rand-ogaputk (*Eryngium maritimum*) – Eestis on haruldane, kasvab oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008).

Madal kadakkaer (*Cerastium glutinosum*) – kasvab Eestis leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Madal kadakkaer kuulub Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008). Madal kadakkaer ei ole siiski rangelt võttes luidete liik, kasvab kuivadel liivikutel ja kuivadel niitudel.

Hanepaju (*Salix repens*) – Eestis kasvab oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Hanepaju on liigina vähe uuritud. Kuulub Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus hinnang Reier 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Liigid ja nende elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Luiteliikide kasvukohad on soodsas seisundis

2.6.6 Kaljutaimed

Siin käsitletud taimede kasvupaigad on eeskätt paeplaatidel, kiviaedadel ja kaljusel mererannal. Kõik kirjeldatud taimed kuuluvad II kaitsekategooriasse. Müür-raunjala ja taani merisalati oluliseks kasvupaigaks on Vilsandi saare majaka-alune kaljurand.

Müür-raunjalg (*Asplenium ruta-muraria*) – taim on oma levila idapiiri lähedal (Kukk 1999).

Müür-raunjalg asustab paepragusid ja müüre (Leht 2010). Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide nimekirja (E-elurikkus, hinnang Roosaluste 2008). Kasvab Vilsandi saare lääneosa kaljurannal.

Läikiv kurereha (*Geranium lucidum*) – läikiv kurereha kasvab oma areaali kirdepiiril ning on siin seetõttu haruldane (Kukk 1999). Taime vanad leiukohad asuvad Vilsandi ja Vaika saartel, lähiminevikus on taime leitud Elda poolsaare kiviaialt, kus kasvukoht võis hävida kiviaia taastamise käigus. Andrus Aumehe sõnul leidub läikivat kurereha alumisel Vaikal. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Taani merisalat (*Cochlearia danica*) – taim on Eestis väga haruldane, kasvab oma leviala kagupiiril (Kukk 1999). Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Reier 2008). Kaitsealal on taim levinud Vaika saartel ja Vilsandi läänerannikul. Hetkel on liigi arvukus kaitsealal stabiilne

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Kaljutaimed ja nende peamised kasvukohad on kaardistatud (ka taimestunud kiviaiad) ja nende seisund on soodne

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kaljutaimed on kaitsealal soodsas seisundis

2.6.7 Niidutaimed

Niidutaimede rühma on koondatud need II kaitsekategooria taimed, mille kasvupaigad on avatud ning mis vajavad säilimiseks niitmist või karjatamist. Mitmed siia rühma koondatud taimed kasvavad kaitsealal vanadel heinapõldudel, mida täna niidetakse – näiteks püramiid-koerakäpp, tõmmu käpp, nurmlauk.

Püramiid-koerakäpp (*Anacamptis pyramidalis*) – kuulub Eestis haruldasemate orhideede hulka, kuna kasvab siin oma leviala põhjapiiril (Kull, Tuulik 2002). Kasvab lookadastikes. Kaitsealal on asustanud mitu vana põldu Eeriksaare ja Elda poolsaarel. Püramiid-koerakäpp on kantud Eesti Punase Nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Tõmmu käpp (*Orchis ustulata*) – levib Eestis oma areaali põhjapiiril ning teda leidub harva (Kukk 1999). Tõmmu käpp on rahvuspargis üldiselt vähese arvuline ja teda on leitud üksikute isenditena Atla ja Karala ümbrusest ning Tiina Orvava andmetel Elda poolsaarel üksikute isenditena. Taim on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, Kull 2008).

Jumalakäpp (*Orchis mascula*) – meie aladel levib Jumalakäpp oma areaali kirdepiiril (Kull, Tuulik 2002; Leht 2010). Rahvuspargis on tal mitmeid leiukohti. Jumalakäpp on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Harilik muguljuur (*Herminium monorchis*) – kasvab Eestis oma leviala põhjapiiril (Kukk 1999). Kaitsealal on taim arvukas, leiukohad rannikulähedastel looniitudel. Taim on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hindaja Kull 2008).

Lamav ristik (*Trifolium campestre*) – kasvab Eestis oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Põhilised leiukohad Vilsandi saarel, kus ta on väga arvukas. Lisaks leidub taime Harilaiul ning Karala ümbruses ning Atla loopealsetel. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, Leht 2008).

Kärbesõis (*Ophrys isictifera*) – kasvab siin oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Taim on rahvuspargis arvukas, ta on levinud põhiliselt Saaremaa rannikul ja kasvukohtadeks on looniidud ja hõredad loometsad, samuti liigirikad madalsood. Andrus Aumehe andmeil kasvab taim Abajaloigu põhjakaldal, seda kasvukohta Keskkonnaregistrisse kantud ei ole. Kärbesõis on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Keskkonnaregistrisse on kantud II kaitsekategooria liigi aasnelgi (*Dianthus superbus*) kasvupaik Atla küla lähistel, mis ei pruugi olla õigesti määratud ning mis vajaks üle kontrollimist.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Niidutaimede esinduslikumad kasvukohad on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Niidutaimede olulisemad kasvukohad on soodsas seisundis e. hooldatud

2.6.8 Metsataimed häiludes ja puisniitudel

Käesolevasse liikidegrupp on koondatud rahvuspargis kasvavad II kaitsekategooria taimed, mille kasvupaigad asuvad metsade häiludel, lagendikel ja muudel häiringualadel.

Valge tolmepea (*Cephalanthera longifolia*) – Eestis kasvab oma leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis on ta väga arvukas, mitmed siinsed kasvupaigad on seetõttu jäänud EELIS-esse kandmata, kuna ta levib hajali üle kogu ala. Peamised leiukohad asuvad Atla ning Kuusnõmme poolsaarel ning Sarapiku ja Killatu järvede piirkonnas. On kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse. Arvukus väheneb (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Punane tolmepea (*Cephalanthera rubra*) – kasvab oma leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Suurim leiukoht asub Papissaare poolsaarel. Punane tolmepea on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse. Arvukus näitab vähenemise trendi (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Must seahernes (*Lathyrus niger*) – kasvab siin oma areaali kirdepiiri lähedal (Kukk 1999). Kaitsealal on ta levinud peamiselt Elda (Atla) poolsaarel. Taim on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) – kasvab hajusalt rahvuspargi Saaremaa osas. Suurimad leiukohad Kuusnõmme ja Atla poolsaarel. Kaunis kuldking on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse ning ta on ühtlasi ka Loodusdirektiivi II lisa liik (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Vahelmine lõokannus (*Corydalis intermedia*) – kasvab siin oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Taim leidub kaitsealal Atla poolsaarel. Vahelmine lõokannus on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Mägi-naistepuna (*Hypericum montanum*) – leidub ainult Saaremaal. Ta kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis on mõned ilmselt hävinud leiukohad Kuusnõmme poolsaarel. Soeginina leiukoha määranng vajab Mari Reitalu hinnangul üle-kontrollimist. Mägi-naistepuna on Eesti punase nimestiku järgi ohualdis liik (E-elurikkus, hinnang Reier 2008).

Laukapuu (*Prunus spinosa*) – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis leidub teda eeskätt Kiirassaares, teede ääres. Laukapuu on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, Hinnang Leht 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info liikide leviku kohta on koondatud ning olulisemate lokaalpopulatsioonide säilimiseks on rakendatud vajadusel hooldusvõtteid

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid ja nende põhilised kasvukohad on soodsas seisundis

2.6.9 Metsataimed, mis ei talu häirimist

Allpool on loetletud need rahvuspargis leiduvad II kaitsekategooria taimed, mis kasvavad metsas ning ei talu metsamajandustegevust.

Väike käöpõll (*Listera cordata*) – väike käöpõll on katkestatult tsirkumpolaarse levikuga (Kukk 1999). Rahvuspargis leidub ohtralt tema kasvualasid Harilaiul ja Sarapiku järve ümbruses. Orhidee on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Kõdu-koralljuur (*Corallorhiza trifida*) – tsirkumpolaarse levikuga taim (Kukk 1999).

Rahvuspargis leidub teda vähearvukalt Harilaiul ja Sarapiku järve ümbruses. Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Mets-aruhein (*Festuca altissima*) – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999).

Rahvuspargis on registreeritud leiukoht Atla poolsaarel. Taimeliik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Varjuluste (*Bromus benekenii*) – Eestis kasvab oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Rahvuspargi alale jääb üks leiukoht Killatu järve lähistel. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse. (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Harilik luuderohi (*Hedera helix*) – kasvab siin oma areaali kirdepiiril. Kaitsealal kasvab luuderohi arvukalt Atla poolsaarel. Kuulub Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008).

Harilik jugapuu (*Taxus baccata*) – jugapuu kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Kaitsealal kasvab ta Kuusnõmmel ja on ilmselt sinna istutatud. Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Tuhkpihlakas (*Sorbus rupicola*) – kasvab oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Kaitsealal kasvab ta Kuusnõmmel istutatuna. Tuhkpihlakas on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Salutulikas (*Ranunculus nemorosus*) – Eestis levinud oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Keskkonnaregistrisse ei ole rahvuspargi alal kantud hetkeseisuga mitte ühtegi kasvukohta, kuid Mari Reitalu on seda liiki leidnud Atla ja Eeriksaare poolsaartelt. Salutulikas on kantud Eesti punase nimestiku ohuväliste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

(Ainulehine) soovalk (*Malaxis monophyllos*) – tsirkumpolaarse levikuga taim (Kukk 1999). Kaitsealal kasvab sarnases kasvukohas koos kõdu-koralljuure ja väikese käöpõllega Harilaiul ja Sarapiku järve piirkonnas. Kuulub Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info liikide leviku kohta on koondatud ning tagatud elupaikade soodne seisund

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis

2.6.10 Sootaimed

Sootaimede rühmas on toodud need II kaitsekategooria liigid, kelle kasvupaigaks on erinevad sooelupaigad. Lisaks II kaitsekategooria taimeliikidele on siia gruppi lisatud III kaitsekategooria liik balti sõrmkäpp, kelle Vilsandi rahvuspargi territooriumile jäävad kasvukohad on väga esinduslikud.

Täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza cruenta*) – Eestis leidub seda taime harva, palju on olnud valemääranguid, mistõttu arvukust on ülehinnatud (Kukk 1999; Kull, Tuulik 2002). Levinud hajusalt rahvuspargi Saaremaa osas. On kantud Eesti punase nimestiku puuduliku andmestikuga liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Russowi sõrmkäpp (*Dactylorhiza russowii*) – kaitsealal leidub teda üksikute isenditena Eeriksaarel. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Alpi võipätakas (*Pinguicula alpina*) – alpi võipätakas kasvab Eestis oma areaali lõunapiiril (Kukk 1999). Kaitsealal leidub teda Kuusnõmmel. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Reier 2008).

Saaremaa robirohi (*Rhianthus rumelicus* subsp. *osiliensis*) – liik on väga haruldane endem, keda leidub vaid Saaremaa lääneosas (Leht 2010). Kaitsealal on Saaremaa robirohu oluliseks kasvukohaks Kuusnõmme poolsaar. Aastal 1998 välja antud Eesti Punases Raamatus on Saaremaa robirohi paigutatud haruldaste liikide alla ning liik on loetletud Loodusdirektiivi II lisas.

Soohilakas (*Liparis loeselii*) – kasvab Eestis oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis hajusalt sobivates kasvukohtades. Kuulub Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008) ning ta on kantud Loodusdirektiivi II lisasse.

Balti sõrmkäpp (*Dactylorhiza baltica*) – Vilsandi rahvuspargis jääb oluline Balti sõrmkäpa leiukoht Kiirassaare lahe rannikule ja Papissaare poolsaare piirkonda. Lisaks on Keskkonnaregistrisse veel kantud leiukohti Elda poolsaarel ja Kuusnõmme ja Eeriksaare poolsaarte vahel. Andrus Aumehe märkmete põhjal on Balti sõrmkäpp väga arvukas Abajaloigu põhjakaldal.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis

2.6.11 Kaldaveetaimed

Siinses väärtusterühmas on kirjeldatud rahvuspargis kasvavad II kaitsekategooria liigid, mille elupaigaks on eeskätt mageveekogude kaldad.

Liht-randpung (*Samolus valerandi*) – taim on oma levila põhjapiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis leidub teda Oju küla lähistel ja Papissaare poolsaarel. Ta on Eesti punase nimestiku ohustatud liik (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Oja-haneputk (*Berula erecta*) – kasvab oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Kaitsealal leiukohad Oju ja Kurevere lähistel. Elle Roosaluuste andmeil kasvab ka Kiljatu ojas. Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008).

Loim-vesipaunikas (*Hydrocotyle vulgaris*) – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Kasvukohad Harilaiul ja Sarapiku järve piirkonnas. Mitmed taime esinduslikud kasvukohad asuvad täna väljaspool rahvuspargi piire. On kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis

2.6.12 Sammaltaimed

Leiti Kannuke on 1981. aastal koostanud sammaltaimede nimekirja Vilsandi saare kohta, mis tugineb eri uurijate varasematel uurimisretkedel kogutud andmestikele alates 1931. aastast ja lõpetades 1978. aastaga. Teadaolevalt uuemaid terviklikke ülevaateid pole Vilsandi saare ega rahvuspargi kohta koostatud. Sarmaltaimedest on Keskkonnaregistris Vilsandi saarel registreeritud kaks kurdõhiku leiukohta.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Keskkonnaametil on ülevaade alal leitud looduskaitseliselt oluliste samblaliikide kohta

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Looduskaitseliselt väärtuslikud samblaliigid on soodsas seisundis

2.6.12.1 Kurdõhik (*Neckera crispa*)

Keskkonnaregistri andmekihtidest võib leida kaks selle II kaitsekategooria samblaliigi leiukohta Vilsandi saarel. Kurdõhiku kasvukohaks on metsataimkond, ta kasvab varjulistel paepaljanditel ja kividel (Ingerpuu ja Vellak 1998). Kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide nimekirja (E-elurikkus, hinnang Vellak 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Keskkonnaametil on ülevaade liigi seisundist rahvuspargis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kurdõhik ja tema elupaik on soodsas seisundi

Seened

Rahvuspargis esinevate seente kohta on andmed suhteliselt lünklikud, kuna teadaolevalt ei ole piirkonda mükoloogilisest aspektist süsteemselt uuritud. Vilsandi rahvuspargis registreeritud seente täielik nimekiri on toodud lisas 1. Kaitsealal on hetkel Keskkonnaregistrisse kantud vaid üks kaitsealune liik – bloxami punalehik.

2.6.13 Bloxami punalehik (*Entoloma bloxamii*)

Vilsandi saarel on üks selle liigi leiukoht. Seen on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse ning ta on II kategooria kaitsealune liik (E-elurikkus 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Keskkonnaametil on olemas ülevaade liigi seisundist

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liik ja selle põhiline elupaik on soodsas seisundis

2.6.14 Haruldased seeneliigid

Kaitsealalt on leitud teisigi tähelepanuväärivaid liike. Näiteks Vilsandilt on leitud (1959) täpiliselt jalgnööbikut (*Poronia punctata*), mis on nüüdseks hävinud (Parmasto 2010). Eesti seente levikuatlase 3. torikseente levikut käsitlevas vihikus (Parmasto 2004) on märgitud, et Papissaare lähedal on Eesti ainus sambla-ebapooriku (*Lindtneria leucobryophila*) kasvukoht ja Vilsandi saarelt on leitud Eestis väga haruldane lehiseköbjuk (*Trichaptum laricinum*), mille Eesti 9 leiust on 6 Vilsandilt. Harilaiul on registreeritud ainus kahkja sistotreemi (*Sistotrema albopallescens*) leiukoht Eestis. Vilsandi saarel on registreeritud haruldase (3 leiukohta Eestis) oksakorgiku (*Antrodia ramentacea*) kasvukoht. Registreeritud on veel põlismetsade indikaatorliigi männikorgiku (*Diplomitoporus flavescens*) esinemine ja väga harva esineva Renny tümaku (*Oligoporus rennyi*) kasvukoht.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Keskkonnaametil on ülevaade alal leitud looduskaitsealsetest oluliste seeneliikide kohta

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Väärtuslike seeneliikide kasvukohad on teada ning vajadusel on rakendatud kaitsemeetmeid

2.7 Samblikud

Samblike kohta pole Vilsandi rahvuspargis andmeid koondatud. Vaatlusandmed paiknevad laialipillutatult ülikoolide teaduskogudes. Looduskaitsealsetel on rahvuspargis huvipakkuvad samblikukooslused seotud eeldatavalt loopealsetega.

Oodatavad tulemused (10 a.): Keskkonnaametil on ülevaade kasvavatest looduskaitsealsetest olulistest samblikuliikidest

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Looduskaitsealsetel väärtuslikud samblikuliigid on soodsas seisundis

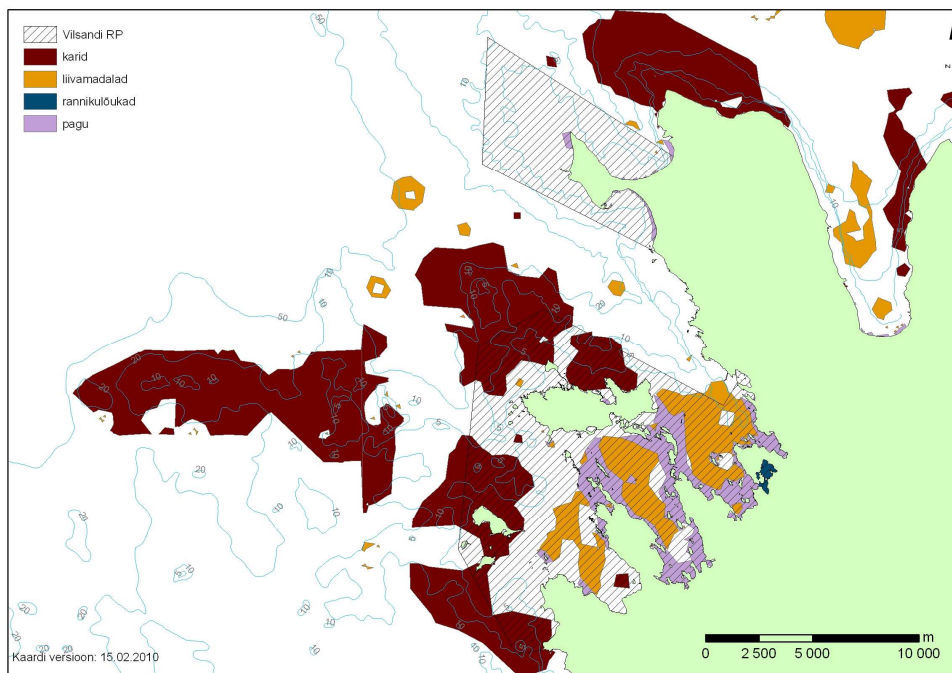
Elupaigad

2.8 Mereelupaigad

Käesolev Vilsandi rahvuspargi piirkonna mere-elupaikade ülevaade põhineb ETSMAR projekti tulemustel. Vilsandi rahvuspargi territooriumil ning selle läheduses leiduvad mere-elupaikadest: karid, liivamadalad, pagurannad, laiad madalad lahed ning lõukad. Enim levinud on karid, mida leidub laialdaselt ka väljaspool rahvuspargi piire (Joonis 4).

Tabel 5. Vilsandi rahvuspargis esinevate mere-elupaigatüüpide pindalad TÜ Eesti Mereinstituudi projekti ESTMAR raames koondatud andmetel.

Elupaik	Elupaigatüübi kood	Pindala (ha)
Liivamadalad	1110	2391
Laugmadalikud	1140	1917
Rannikulõukad	1150	61
Laiad lahed	1160	1206
Karid	1170	3103

Joonis 4. Vilsandi rahvuspargis ja selle lähiümbruses leiduvate mere-elupaigatüüpide levik TÜ Eesti Mereinstituudi projekti ESTMAR koondatud andmetel.

2.8.1 Karid (1170)

Vilsandi rahvuspargi piirkonna karidel on settetüübina levinud peamiselt paekivi, sh bioherm. Karid pakuvad kaitse-, kude- ja toitumiskohti erinevatele kalaliikidele ning on olulised veelindude toitumisalad. Karid on atraktiivsed sukeldumiskohtad. Vilsandi piirkonna karid on ühed esinduslikemad Eestis – tänu mitmetele madalatele ning paekivi domineerimisele settes moodustavad karid antud piirkonnas suhteliselt ühtlase ning laia levikuga elupaigalise võrgustiku. Piirkonna veerežiim võimaldab vetikate leviku sügavusteni >20m, mis on Eestis harv nähtus. Vilsandi rahvuspargi karidel on domineeriv niitjas vetikas, põisadru *Fucus vesiculosus* leidub vaid rannalähedastes piirkondades. Hetkel Vilsandi rahvuspargi piirest väljajäävatel madalatel – Suurkuiv, Mustpank, Soolapank – leidub mitmeaastastest vetikatest vaid agarikku *Furcellaria*

lumbricalis. Nimetatud madalikel domineerivad kogu sügavusvahemiku ulatuses karbid *Mytilus trossulus*. Vilsandi rahvuspargi territooriumele jäävate karide pindala on ca 31 km² (u 8 % RP pindalast). (Vt. joonis 4)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Piirkonda jäävad elupaigad on rahvuspargi koosseisus ja soodsas seisundis. Elupaiga elustik on inventeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on säilinud soodsas seisundis²

2.8.2 Mereveega üleujutatud liivamadalad (1110)

Vilsandi rahvuspargi liivamadalad laiuvad peamiselt lainetusele varjatud lahtedes – Kihelkonna, Kiirassaare, Kuusnõmme ning Atla lahes. Iseloomulik on kõrgemate taimede (merihein, penikeel, heinmuda) ning mändvetikate domineerimine. Lainetusele avatud piirkondades on iseloomuliku elustikuga liivamadalad levinud laiguti ning vähesel määral, domineerivaks liigiks on balti lamekarp *Macoma balthica*. Liivamadalate pindala Vilsandi RPs on 23,9 km² (u 15% kogu alast).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaikade elustik on inventeeritud ja elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on säilinud soodsas seisundis

2.8.3 Liivased ja mudased pagurannad (1140)

Vilsandi rahvuspargi pagurandade sete on peamiselt liiv ning mudane liiv. Taimestik domineerivad mändvetikad ning penikeelelised. Tegemist on olulise lindude peatus- ning toitumiskohaga. Elupaik on levinud peamiselt varjatud lahtedes – Abaja, Kiirassaare ning Kuusnõmme lahes. Pagurandade pindala Vilsandi RPs on 19,17 km² (u 12 % kogu alast).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaikade elustik on inventeeritud ja elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on säilinud soodsas seisundis

2.8.4 Laiad madalad abajad ja lahed (1160)

TÜ Eesti Mereinstituudi ESTMAR projekti eksperdid on Vilsandi rahvuspargis eristanud käesoleva elupaigatüübina Kuusnõmme lahe, kaitsealal on sellist elupaigatüüpi kokku ca 12 km². Vilsandi rahvuspargi lahtedes kattub see elupaigatüüp mereveega üleujutatud liivamadalatega (1110) ning ilmselt on raske tõmmata selget piiri käesoleva elupaigatüübi ning liivaste ja mudaste pagurandade (1140) vahel. Atla, Kiirassaare ja Abaja lahed on samuti madalad, kuid neid ei saaks ESTMARi projekti ekspertide hinnangul nimetatud elupaigatüübina määratleda, kuna need lahed ei ole lainetuse eest piisavalt hästi kaitstud.

Kaitse-eesmärgid

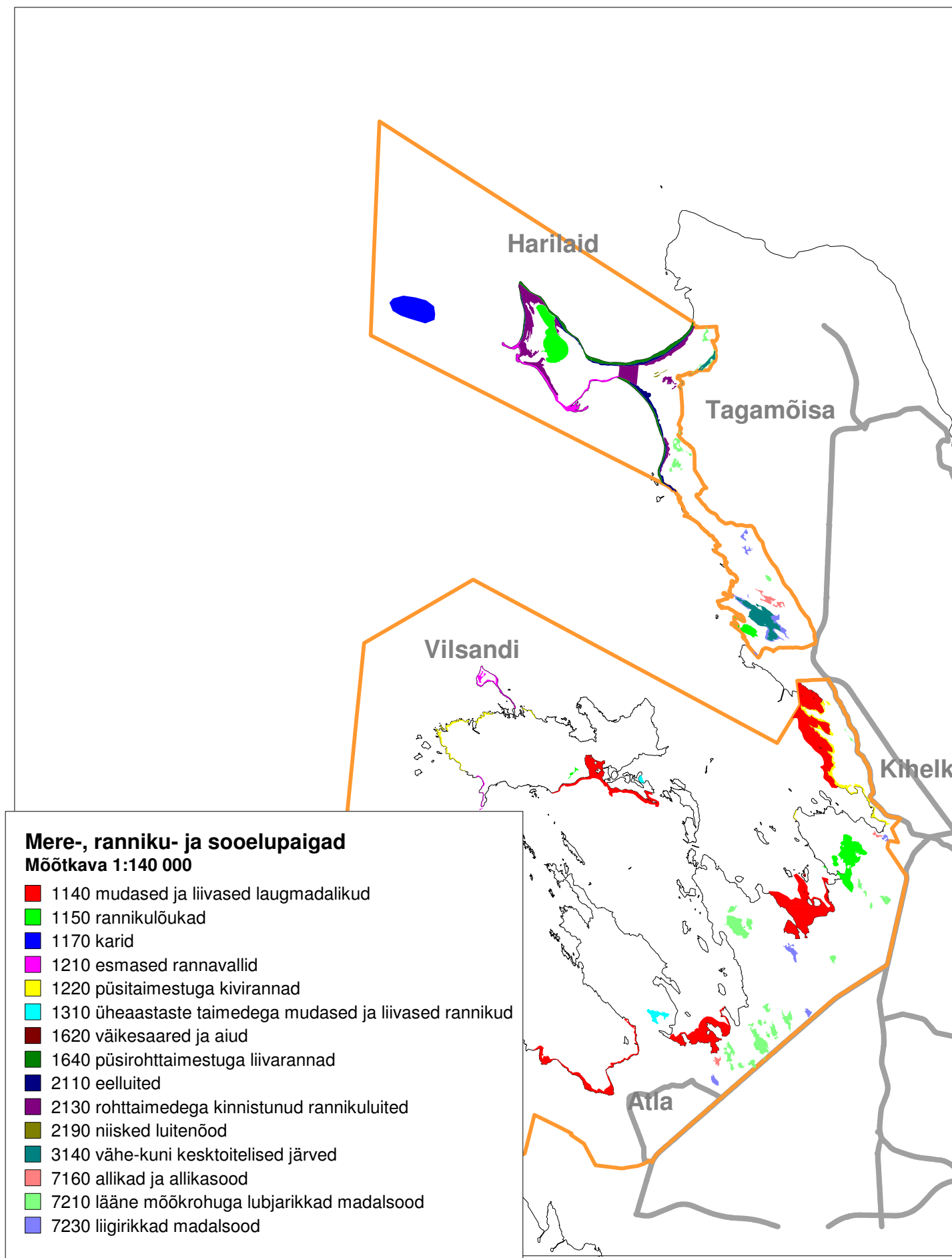
Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaikade elustik on inventeeritud ja elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on säilinud soodsas seisundis

---

² Loodusliku elupaiga seisund loetakse soodsaks, kui selle looduslik levila ja alad, mida elupaik oma levila piires hõlmab, on muutumatu suurusega või laienemas ja selle pikaajaliseks püsimiseks vajalik eriomane struktuur ja funktsioonid toimivad ning tõenäoliselt toimivad ka prognoosimisulatusse jäävas tulevikus ja elupaigale tüüpiliste liikide seisund on soodus.

Joonis 5. Vilsandi rahvusparki mere-, ranniku- ja soelupaigad (vt. ka joon 6).

2.9 Rannikuelupaigad

Rannikuelupaikade levikust annab ülevaate joonis 5 ja rannaniitude levikust joonis 6. Elupaikade looduskaitselist seisundit kajastab tabel 6.

2.9.1 Rannaelupaigad

2.9.1.1 Esmased rannavallid (1210)

Elupaigatüüp on iseloomulik Vilsandi saare läänerannikule, Vesiloomaa rannikule tervikuna, Elda poolsaare lääneosale ja Harilaiu looderannikule. Paljudes piirkondades on esmased rannavallid kaardistatud koos püsitaimestuga kivirandadega (1220), kus nende kahe elupaigatüübi vahelist piiri on raske määratleda. Esmaseid rannavalle on kaardistatud Vilsandi RP aladel kokku 58,4 hektaril, millest 36,8 ha on kaardistatud koos püsitaimestuga kivirandadega. Üldine looduskaitselise seisundi hinnang kõigile selle elupaigatüübina kaardistatud aladele on kogu rahvuspargi ulatuses soodne.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.1.2 Püsitaimestuga kivirannad (1220)

Eraldiseisvana esmastest rannavallidest on neid kaardistatud Kuusnõmme poolsaare põhjarannikul, Kihelkonna ja Abaja lahe idarannikul ning 0,75 ha suurune pisike ala Papissaare Püstinukil. Üldine looduskaitselise seisundi hinnang kõikidele aladele on rahuldav. Püsitaimestuga kivirandadena on kaardistatud kogu rahvuspargi ulatuses 54,8 ha.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.1.3 Püsitaimestuga liivarannad (1640)

Püsitaimedega liivarannad on suktessioonis jätkuks esmastele rannavallidele (1210). Vilsandi rahvuspargis on need alad esindatud Tagamõisa poolsaarel Harilaiu Kiipsaare nukist läänerannikul ja idarannikul ning Harilaiust lõunas Tagamõisa poolsaare läänerannikul. Nende alade üldine looduskaitseline seisund on hinnatud rahuldavaks. Kokku leidub seda elupaigatüüpi 24,8 hektaril.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.1.4 Soolakulised muda- ja liivarannad (1310)

Vilsandi rahvuspargis on kaardistatud kaks sellist elupika – Eeriksaare mandripoolses osas ning Noogimaal. Üldine looduskaitselise seisundi hinnang Noogimaa alale oli soodne ning Eeriksaare omale rahuldav. Kokku on mõlemal alal sellisena kaardistatud alasid 12,1 hektarit. Enamasti on käsitletud soolakuliste muda- ja liivamadalate elupaigatüüpi (1310) koos rannaniitudega (1630). Sellisena on kaardistatud Eeriksaare Pitkanina rannaniit kokku 54,5 hektaril, kus selle looduskaitselise seisundi üldhinnang on rahuldav.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.1.5 Merele avatud pankrannad (1230)

Vilsandi rahvuspargi hetkel kehtiva kaitse-eeskirjaga sätestatud piirides seda elupaigatüüpi kaardistatud ei ole, siiski võib alalt aga leida mitu meredele avatud pankranda, mis on seni inventeerimata. Elda poolsaarel avanevad merele Elda ja Soegnina pank. Esimese suurim kõrgus küündib 1,8 meetrini, teise panga maksimaalne kõrgus on 3,6 meetrit. Eelmistest madalam pank on mere otsese mõju piirkonnas ka Vilsandi põhja- ja looderannikul. Aluspõhjalisi paljandeid leidub veel Vilsandi rahvuspargi laidudel – Salavamaal, Nootamaal ja Loonalaiul. Kahel viimasel laiul on paljandite ulatus väga ebastabiilne, kuna sealsed klibust rannavallid on äärmiselt liikuvad. Pankrandade leviku kohta on koostatud kaks ammendavat ülevaadet Oive Tinni juhtimisel (2002; 2004)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaigatüübi levik on teada ja elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.2 Luiteleupaigad

2.9.2.1 Eelluided ja liikuvad rannikuluided (2110)

Vilsandi rahvuspargis on neid elupaigatüüpe kaardistatud koos ning seetõttu käsitletakse neid samuti koos. Need elupaigatüübid on iseloomulikud Harilaiule, kus neid on kaardistatud kokku 38 hektaril. Sealsete eelluidete ja liikuvate rannikuluidete üldine looduskaitsealine seisund ja esinduslikkus on hinnatud väga heaks kogu ulatuses.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.2.2 Hallid luided (*2130)

Seda elupaigatüüpi on kaardistatud Harilaiul ja selle lähiümbruses, kusjuures üldine looduskaitsealine seisund on hinnatud kogu ulatuses väga heaks. Hallide luidete elupaigatüübina on kaardistatud kokku 115 hektari suurune ala.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.3 Metsastunud luided ja niisked luitenõod

2.9.3.1 Metsastunud luided (2180)

Vilsandi rahvuspargi territooriumil paiknevad seda elupaika esindavad alad OÜ Metsaruum 2009. aasta inventeerimisandmete kohaselt Tagamõisa poolsaarel Harilaiu läheduses, Sarapiku järve ääres. Metsastunud luidete elupaigatüüpi on Vilsandi rahvuspargi territooriumil OÜ Metsaruum poolt kaardistatud 11,6 hektari suurusel alal. Metsastunud luidete üldine looduskaitsealine seisund on hinnatud enamuse alade puhul rahuldavaks, siiski ühe 0,4 ha suuruse eraldise puhul on üldine looduskaitsealine seisund väga hea.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.3.2 Niisked luitenõod (2190)

Rahvuspargis leidub kolm ala, mis on kaardistatud selle elupaigatüübina, need asuvad Tagamõisa poolsaarel Ninametsas. Nende alade üldist looduskaitse seisundit ei ole hinnatud. Kokku on alasid kaardistatud 1,15 hektari suurusel pinnal.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Keskkonnaametis on olemas info elupaikade seisundi kohta

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.4 Rannikulõukad (*1150)

Vilsandi rahvuspargis on rannikulõugastena kaardistatud TÜ Eesti Mereinstituudi ESTMAR projekti ekspertide poolt Kiirassaare lahe poolt merega ühenduses olevad Lüllelaht, Sauelaht ja Kärdu lõugas. ESTMARi projektis kasutati rannikulõugaste määramiseks BALANCE projektis väljatöötatud kriteeriume – lõukad pidid olema jätkuvas ühenduses merega ning nende läbimõõt pidi olema vähemalt km. Olemasolevate inventeerimisandmete kohaselt seisuga 2010 on lisaks neile lõugastele veel kaardistatud elupaigatüübina 1150 Laialepa laht Harilaiul ning Meedrenina laht ja Annurahu lõugas Tagamõisa poolsaarel, mille looduskaitse seisundi üldhinnang on väga hea. Lisaks on inventeeritud üks lõugas Vilsandi saarel, Abajaloigust läänes, mille üldine looduskaitse seisund on hinnatud rahuldavaks. Kahe andmekihi elupaigatüübi määramine ei ole tehtud samadest kriteeriumitest lähtuvalt. J. Paali (2004) poolt koostatud Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamatus ei ole rannikulõugaste määramisel merega jätkuva ühenduse tingimust ega ole ka määratletud lõugaste minimaalset läbimõõtu. Käsiraamatus on toodud Tagamõisa poolsaare rannikulõukad elupaigatüübi näitena. Seega võib eeldada, et Vilsandi rahvuspargi territooriumil on rannikulõukaid palju enam kui neid täna on kaardistatud ning enamuse lõugaste paiknemise, looduskaitse seisundi või neid mõjutavate tegurite kohta andmed puuduvad.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Rannikulõukad kaitsealal terviklikult kaardistatud ja elupaik on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.5 Väikesaared ning laiud (1620)

Selle elupaigatüübi määramisel mängivad olulist rolli saarel leiduvad zooloogilised väärtused – laidudel pesitsevad ja peatuvad linnud ja seal asuvad hüljeste lesilad. Sii elupaigatüüpi loetakse need laiud ja saared, mille pindala ei ületa kümnet hektarit (Paal 2004). Hetkel on Vilsandi rahvuspargis olemasolevate inventuuriandmete kohaselt 2010 aasta seisuga inventeerijate poolt kaardistatud 0,6 hektarit väikesaarte ja laidude elupaigatüüpi, mida on ilmselgelt liiga vähe. Ainuke ala elupaigatüübi koodiga 1620 on kaardistatud Kiirassaare lahes Suur-Sitiku laiu keskosas. Kaitsealuseid linnuliike on leitud pesitsemas paljudel Vilsandi rahvuspargi territooriumile jäävatelt laidudelt. Linnurikkad saared on Kiirassaare lahes Suur- ja Pisku-Sitik, Suur ja Väike Antsulaid, Telvemaa, Kuivarahu ja Mustarahu, Abaja lahes Pihlalaud ja Laiarahu, Kihelkonna lahes Pätsirahu, Kuusnõmme lahes Laurisaar, Urved, Võrkrahu, Kurgurahu, Ojurahu ja Joosepikuiv, Atla lahes Laasirahu, Väike Kolmekivirahu, Suur Kolmekivirahu, Punasekivirahu, Ussirahu, Sokulaid, Urverahu, Aherahu, Piskumadal ja Koerakuiv, Loonalaiu ümbruses on linnurikkad Nootamaa ja Salavamaa. Vilsandist läände jäävad Vaika saared oma rikkaliku

linnustikuga ning nende vahele jäävad linduderohked Karirahu, Mustpank ja Kullipank. Ohtralt linde pesitseb ka Vilsandi rahvuspargi lahustükil Naistekivimaal. Hüljeste lesiladena on Vilsandi rahvuspargis reservaadiks määratud kaks laidu – Innarahu ja Laevarahu. Hetkel on olemasolevate inventeerimisandmete kohaselt 2010 aasta seisuga osa nimetatud laidudest inventeeritud rannaniidu (1630) või loopealse (6280) elupaigatüübina. Lisaks võiks zooloogiliste väärtuste poolest esinduslikud laidud määratleda ka elupaigatüübina 1620 ehk väikesaarte ja laidudena.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Väikesaarte ja laidude elupaigatüüp on alal terviklikult kaardistatud ja valitud laidud on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaigad on soodsas seisundis

2.9.6 Rannaniidud (*1630)

Suur osa Vilsandi rahvuspargi rannaniitudest on merevee vahetu mõju all. Rannaniidud ääristavad poolsaarte rannikuid ning laidude ja saarte servi. Poollooduslike koosluste hooldamiskavas on märgitud rannaniitudena 754 hektarit alasid, kusjuures I prioriteedi taastamise ja hooldamise aladena on nähtud 705 hektarit, teise prioriteedi hooldamise alasid on kokku 24 hektaril ning III prioriteedi ei ole määratud. Ligi 25 hektarit rannaniite paiknevad praegu mittemajandatavates sihtkaitsevööndites (peamiselt laidudel) ning nende majandamine ei ole hetkel võimalik (vt. tabel 7).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Rannaniidud on hooldatud ja vajadusel taastatud 705 hektaril, soovitatavalt 729 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis rannaniitude pindala on vähemalt 729 hektarit

Tabel 6. Rannikelupaikade üldise looduskaitse seisundi hinnangud

Elupaigatüübi kood	Looduskaitse seisund				Kokku (ha)
	A	B	C	hindamata	
1150	135,5		1,6		137,1
1220		54,8			54,8
1210, 1210 ja 1220	58,5				58,5
1310,1310 ja 1630	64,5			2,0	66,5
1620	0,6				0,6
1640	24,8				24,8
2110 ja 2120	37,9				37,9
2130	115,0				115,0
2180	0,4		11,2		11,6
2190				1,2	1,2

2.10 Kadastikud (5130)

Kadastikud (elupaigatüüp 5130) on suktsessioonilise elupaigana suhteliselt raskesti määratletavad. Metsaregistris olevate takseerandmete alusel hõlmavad kadastikud rahvuspargis 500,3 hektarit. 2009. aastal Vilsandi rahvuspargi Saaremaa osa LD metsaelupaikasid inventeerinud OÜ Metsaruum määras kadastike elupaiga esinemise pindalaks 325,2 ha. Kuid kuna kadastikud on Lääne- Saaremaal kujunenud eelkõige poollooduslike rohumaade kinnikasvamisel, siis on see sageli väga palju ekspertist sõltuv, kas ta määratleb elupaiga näiteks kui taastatava loopealse või kui välja kujunenud kadastiku. Kumbki määrang ei pruugi olla sisuliselt vale. Antud juhul on

kadastike elupaiga leviku kirjeldamisel võetud aluseks kogu rahvusparki kattev Vilsandi rahvusparki poollooduslike koosluste hooldamise kava. Selle järgi on rahvusparkis taastamisperspektiiviga kadastikke kokku 271 hektaril, kusjuures esimese prioriteedina on taastamist nähtud 63 hektaril. Teise ja kolmandasse taastamisprioriteeti jäävaid kadastikke on vastavalt 32 ja 176 hektaril.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Kadastikud on elupaigana taastatud ja hooldatud 63 hektaril, soovitatavalt 95 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kaitsealal on säilinud soodsas seisundis kadastikke 271 hektarit

2.11 Niidud

Rahvusparkis on laiemalt levinud kaks poollooduslike rohumaade elupaika: rannikuniidud ja alvarid. Kuna rannikuniidud kuuluvad Loodusdirektiivi elupaigatüüpide klassifikatsiooni alusel rannikuelupaikade hulka, siis käsitletakse viimaste seisundit ptk 2.2. juures. Tabelis 6. ja joonisel 6. on märgitud lisaks Loodusdirektiivi niitude tüüpidele lisaks ka rannaniidud, kadastikud ja puiskarjamaad.

2.11.1 Loopealsed e. alvarid (*6280)

Vilsandi poollooduslike koosluste hooldamise kavas on loopealseid märgitud ca. 860 hektaril. Alad, mille taastamine ja hooldamine kuulub esimesse prioriteeti, hõlmavad 514 hektarilise pindala, millest taastamist vajavateks märgitud 178 hektarit. Teise prioriteediklassi on määratud 313 hektarit loopealseid, kusjuures tegemist on peamiselt taastamist vajavate aladega. Lisaks on kolmandasse prioriteediklassi määratud 30,6 hektari jagu loopealseid, mis vajaksid eelkõige hooldamist.

Atla ja Elda loopealsete majandamise kohta on detailsed soovitused andnud oma magistriritöö käigus Eva-Liis Tuvi (2002)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Alvarid on hooldatud ja vajadusel taastatud vähemalt 514 hektaril, soovitatavalt 827 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis alvarite pindalal on 857 hektarit

2.11.2 Puisniidud ja –karjamaad

Puisniitude ja -karjamaadena (*6530, 9070) on Vilsandi rahvusparki poollooduslike koosluste hooldamiskavas kaardistatud kokku alasid 138 hektaril. Tegemist on tänaseks suhteliselt kinnikasvanud kooslustega, mistõttu suurem osa puisniite ja -karjamaid (86 hektaril) on märgitud taastamist vajavateks esimese prioriteedi aladeks. Esimese prioriteedi hooldamise vajadusega on märgitud 12 hektarit puisniite ja -karjamaid. Samal ajal on ka OÜ Metsaruum inventuuri käigus suure osa puisniitude aladest määranud vanade laialehiste metsade elupaigatüüpi (9020).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Puisniidud on hooldatud ja taastatud 98 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis puisniitude pindala on 138 hektarit

2.11.3 Kuivad niidud lubjarikkal mullal, sinihelmika kooslused ja teised poollooduslikud elupaigad

Vilsandi rahvuspargi poollooduslike koosluste hooldamiskavas on kaardistatud kuivi niite lubjarikkal mullal (6210) kokku ligi 138 hektaril. Suuremad massiivid jäävad Elda poolsaarele ja Loonalaiule. Peamiselt on ette nähtud nende hooldamist esimese prioriteedina.

Sinihelmikakooslusi (6410) on kaardistatud kokku 47 hektaril, mille taastamine ja hooldamine on hoolduskava koostajate hinnangul väga keeruline. Marginaalsel määral on poollooduslike koosluste hoolduskavasse kantud ka liigirikkaid niite lubjavaesel mullal (*6270) ning fragment lamminiidust (6450), vastavalt 19,9 ja 3,7 hektaril.

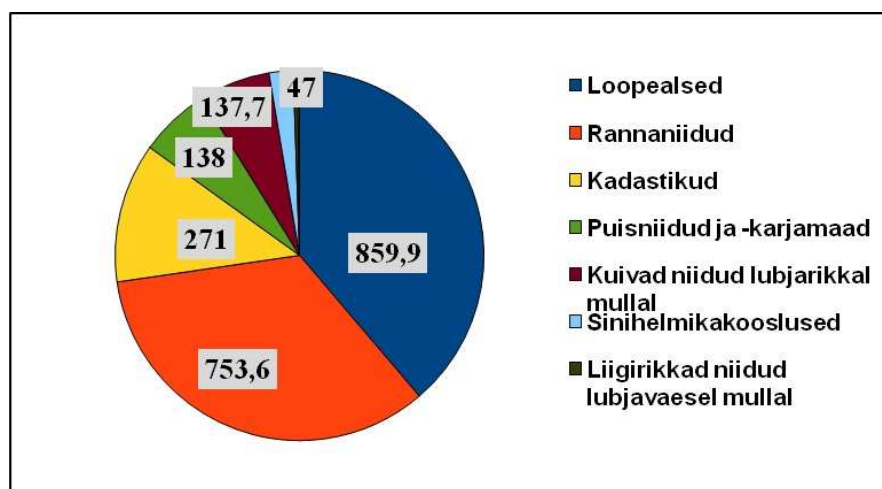
Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Kooslused on taastatud ja hooldatud vähemalt 169 hektaril, soovitatavalt 176 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaikade soodne seisund säilinud 185 hektaril

Tabel 7. Poollooduslike rohumaade pindalad, taastamise ja hooldamise prioriteedid ning 2010 aastal hooldatud poollooduslike koosluste pindala, millele on taotletud PRIA toetust. Tähed „T“ ja „H“ tähistavad vastavalt taastamist ja hooldamist ning mitte hooldatavatena on märgitud alad, mille majandamist ei võimalda kehtiv kaitsekord.

Loodusdirektiivi elupaigatüüp	I prioriteet (ha)		II prioriteet (ha)		III prioriteet (ha)		Mitte-hooldatav SKV (ha)	Kokku (ha)	PRIA toetustealune pindala (ha)
	T	H	T	H	T	H			
Loopealsed (6280)	178	336,4	230	83	1,6	29	2,3	860,3	192,2
Rannaniidud (1630)	47	658		24			24,6	753,6	420,8
Kadastikud (5130)	63		32		176			271	45,6
Puisniidud- ja karjamaad (6530,9070)	86	12	27		13			138	17,1
Kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210)	34	93		3		6,6	1,1	137,7	37,2
Sinihelmikakooslused (6410)	18	6	7	7	7	2		47	0
Liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270)	3,1	0,2		2			14,6	19,9	0
Lamminiidud (6450)	3,7							3,7	0

Joonis 6. Poollooduslike rohumaade pindalad (ha)

2.12 Sood

Erinevaid madalsoid on Vilsandi rahvuspargis registreeritud 175,1 hektarit (vt joonis 5). Soode elupaikadest esinevad: mineraaliderikkad allikad ja allikasood (7160), lääne mõõkrohu ja raudtarna koosluste liikidega lubjarikkad madalsood (7210), aluselised ja nõrgalt happelised liigirikkad madalsood (7230).

Alal on eristatud kolm väikest allikasood Papissaare-Kihelkonna munakivitee alguses, Laistinina ja Kurevere piirkonnas. Kõik kolm on väga hea looduskaitselise seisundiga. Papissaare-Kihelkonna munakivitee ääres oleva soo seisundi hoidmiseks võib olla vajalik puude raie. Mõõkrohu ja raudtarna koosluste liikidega lubjarikkaid madalsoid on registreeritud 127,2 hektaril ja soode looduskaitseiline seisund on vähemalt hea. Suuremad massiivid jäävad Kuusnõmme poolsaarele ja sealt edelasse. Kuna antud elupaigatüüp hõlmab rohketoitelisi soostuvaid niite, siis tuleb siin majandamise vajadust hinnata igast konkreetsest soost või niidust lähtuvalt. Aluselised ja nõrgalt happelised liigirikkad madalsood esinevad inventeerimisandmete alusel 35,1 hektaril, jäädes peamiselt Naale lahe ja Kuusnõmme piirkonda. Enamiku elupaikade puhul on tegemist soostunud niitudega, mille puhul tuleb kaaluda majandamise vajadust. Olemasolevate inventeerimisandmete alusel 2010 aasta seisuga on elupaiga seisund 29 hektaril väga hea või hea.

Aastal 2010 inventeeris Mari Reitalu Eestimaa Looduse Fondi projekti „Eesti soode looduskaitseiline hindamine“ raames Vilsandi rahvuspargi märgalasid. Kõige enam on ta välja toonud floristiliselt väärtuslikuna allikasoid (7160). Väga kõrgelt on hinnatud varasema inventeerimise käigus ka Laisti sood, mis kuulub samuti allikasoo elupaigatüübi alla. Sood on mitmete kaitsealuste liikide kasvupaik. Floristiliselt väärtuslikuna on toodud välja veel niisked luitenõod (2190), mis paiknevad kõik Sarapiku järvest põhjas, Ninametsas. Sealsed sood on tähtsad loim-vesipaunika kasvupaigad. Mõlema kooslusetüübi (allikasood ja luidetevahelised niisked nõod) säilimise tagab nende loodusliku arengu jätkumine.

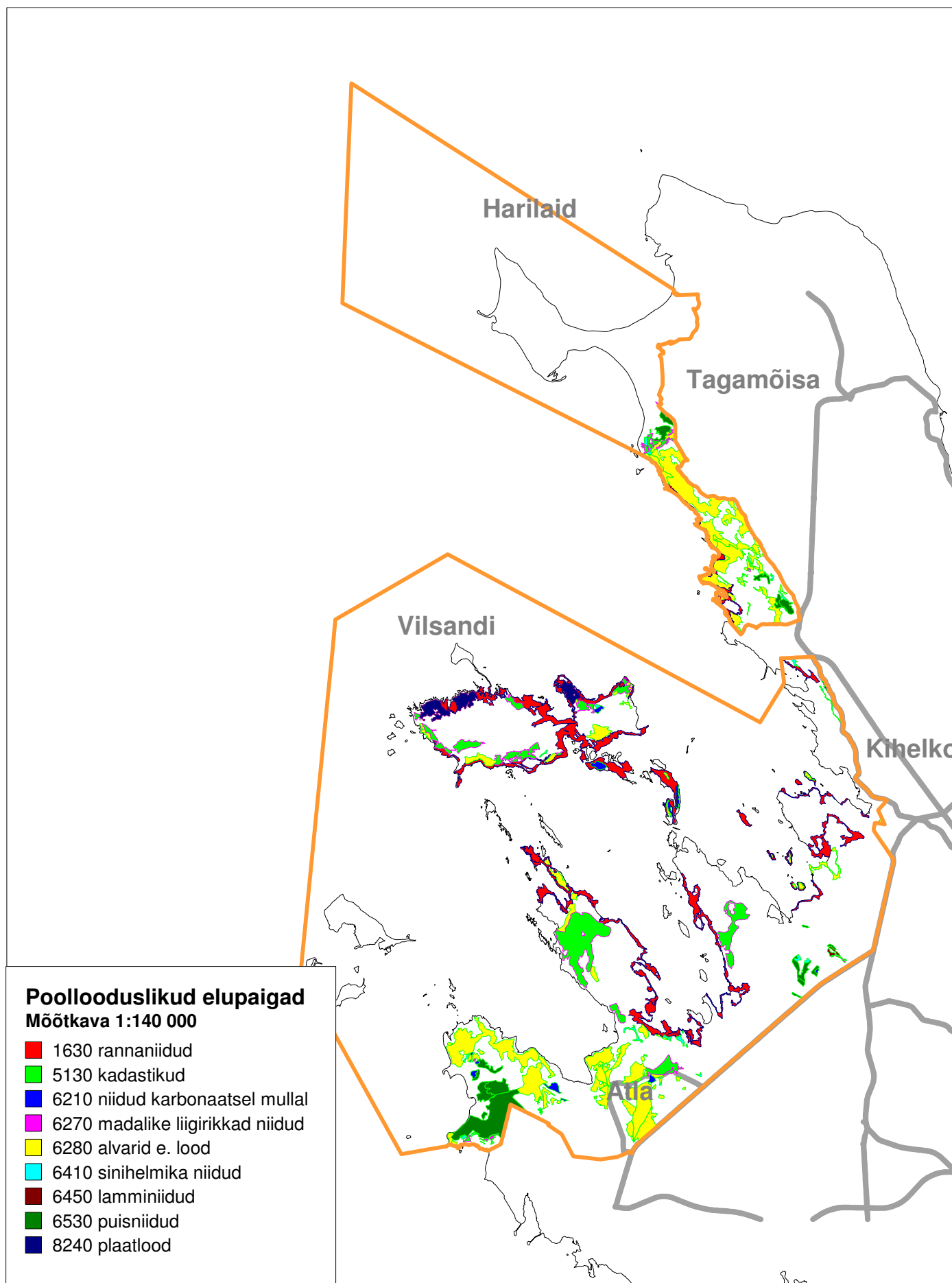
Mõõkrohusoode (7210) leviku pindala on ilmselt ülehinnatud kuna mitmed veekogud on hetkel kaardistatud täies ulatuses soodena (näiteks Suursilm ja Kirisilm Kuusnõmme poolsaarel).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Soode soodne seisund on säilinud ja vajadusel on neid taastatud ja hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Sood on säilinud soodsas seisundis

Joonis 6. Vilsandi rahvusparki poollooduslikud elupaigad.

2.13 Paljandid

2.13.1 Plaatlood e paesillutised (*8240)

Plaatlood e. paesillutised esinevad Vilsandi rahvuspargis Vilsandi saare põhjaosas. Olemasolevate inventeerimisandmete kohaselt 2010 aasta seisuga on plaatloode esinemisala pindala 61,5 hektarit, ulatudes kohti kaugemale kui 5 km rannikust. Plaatloo kui elupaigatüübi selline ulatus Vilsandil on tekitanud küsitavusi, kuna plaatjas paas avaneb vaid kitsa u kuni 25 m laiuse ribana vahetult Vilsandi põhjarannikul. Rannikust kaugemale jäävad alad klassifitseerivad pigem loopealseteks. Samas ei too erinev klassifitseerimine endaga kaasa erinevat lähenemist nende alade majandamisele, kuna mõlemad on tüüpiliselt kujunenud karjatamise tulemusena.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Elupaiga levik Vilsandi saarel on täpsustatud, vajadusel on teostatud majandamis- ja taastamistegevusi

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Plaatlood on säilinud soodsas seisundis

2.14 Metsad

2.14.1 Vilsandi rahvuspargile iseloomulikud metsakooslused

Vastavalt põhikaardile on metsade pindala Vilsandi RPs 3572,5 ha e. 47% RP pindalast. Metsanduslikult on kirjeldatud (takseeritud) aga 3901,6 ha metsasid. Erinevus tuleneb kadastike erinevast klassifitseerimisest, e. kadastikud on põhikaardil märgitud põõsastikuna. Metsadest on levinumad loometsad (2555,5 ha) (tabel 8), mille hulgas domineerivad eelkõige kastikuloo kasvukohatüübi metsad. Soovikumetsasid leidub kaitsealal 546 hektaril, suurimad massiivid jäävad Elda ja Tagamõisa poolsaarele. Laanemetsi esineb 357 hektaril peamiselt rahvuspargi lõunapoolsel osal. Palumetsi esineb 230 hektaril peamiselt Tagamõisa poolsaarel. Nõmmemetsade pindala on 210 ha ja need jäävad Harilaiule ja selle lähiumbrusse. Teiste tüübirühmade metsi esineb juba marginaalsel pindalal.

Metsades on kõige levinum peapuuliik mänd (2806,5 ha) (tabel 9), mille järel võtavad suurema pindala enda alla juba kadastikud 500 hektaril. Ülejäänud liikidest esineb vaid kaasikuid rohkem kui 100 hektaril. Kõigi teiste puuliikide enamusega puistuid esineb vähem: haavikuid 78,1 ha, kuusikuid 56,7 ha, tammikuid 58 ha. Kõige enam esineb kolmanda boniteedi männikuid (989,5 ha) ning 582 ha männikuid on 5 ja 5A boniteediga. Ka kaasikutest on kolmandik metsadest 4 ja 5 boniteediga. Rahvuspargis tervikuna on ligi pooled metsadest (1947,2 ha) 1-3 boniteediga.

Tabel 8. Metsa tüübirühmade esindatus RP-s.

Kasvukohatüübirühm	Pindala (ha)
Loometsad	2555,32
Soovikumetsad	546,01
Laanemetsad	356,93
Palumetsad	230,12
Nõmmemetsad	209,9
Kõdusoometsad	1,4
Rohusoomets	1,14
Salumetsad	0,72

Eraldi iseloomuliku metsakooslusena tuleb käsitleda Vilsandi saarel asuvat vanade mändidega metsamassiivi. Tegemist on tsariaegse verstakaardi järgi põlise metsamaaga, mida on pidevalt

majandatud püsimetsana ja puiskarjamaana. Majandamisele on olnud iseloomulik lageraiete vältimine ja pidev surnud puidu ning üksikpuude väljaraie. Seetõttu on metsakooslus kujunenud parkmetsailmeliseks, millele on iseloomulik kõrge keskmine vanus ja paljude vanade üksikpuude esinemine. Traditsioonilise majandamise lakkamise tõttu on mets muutunud tihedamaks ja raskesti läbitavamaks. Mets on kohalike elanike jaoks ka oluline küttepuidu saamise koht.

Tabel 9. Erineva peapuuliigiga puistute pindala ja keskmine vanus

Peapuuliik	Keskmine vanus	Pindala (ha)
männikud	51,6	2806,5
kadakas	25,8	500,3
kask	47,6	292,5
haab	47,1	78,1
kuusk	62,8	56,7
sanglepp	43,7	16,8
paakspuu	21,9	9,6
pärn	55,4	17,9
remmelgas	60,0	1,1
saar	45,4	41,3
sarapuu	28,8	1,2
tamm	64,3	58,0
türnpuu	15,7	3,4
vaher	48,8	14,7
teised liigid		3,3
KOKKU	48,1	3901,6

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Iseloomulikud metsakooslused on muutunud looduslähedasemateks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Iseloomulikud metsakooslused on säilinud

2.14.2 Kõrge looduskaitse väärtusega metsad

Loodusdirektiivi metsaelupaikasad (va kadastikud, mida rahvusparkis käsitletakse eelkõige taastatavate loopealsetena), esineb kaitsealal kokku 276,6 hektaril (joonis 7), millest kõige suuremal pindalal esinevad läänetaiga (*9010) elupaigatüüpi kuuluvad metsad. Kuna Vilsandi saare metsade kohta puuduvad hetkel usaldusväärsed inventeerimisandmed, siis on vastavad andmed Loodusdirektiivi metsaelupaikade kohta toodud rahvusparki Saaremaa osa kohta, mis inventeeriti 2009. aastal OÜ Metsaruum poolt. Vilsandi saarel esineb keskkonnaregistri andmetel 25 hektaril vääriselupaigatunnustele vastavaid metsasid. Alljärgnevalt on kirjeldatud eraldi läänetaigat ja eraldi teistesse LD elupaigatüüpidesse kuuluvaid metsasid ning vääriselupaiga tunnustega metsasid Vilsandi saarel. Kõikidele neile metsadele on iseloomulik, et nende looduskaitse väärtuse hoidmiseks tuleb loobuda nende edasisest majandamisest.

2.14.2.1 Vana loodusmets e. läänetaiga (*9010)

Läänetaiga elupaigatüüpi on kaitsealal registreeritud 226,6 hektaril. Sellest 137,5 ha on hinnatud seisundi poolest väga heaks või heaks ning 89,1 hektari seisundit keskmiseks. Elupaiga jaotumine on ebaühtlane ja selgeid massiive ei moodustu. Veidi suurem elupaigatüübi kontsentratsioon on Kuusnõmme poolsaare lõunaosas ja selle ümbruses. Enamus vastavatest metsadest on kastikuloo

männikud. Suur osa hea ja väga hea seisundiga metsaelupaikadest asuvad Kuusnõmme poolsaarel. Veidi suurem heas seisundis elupaigamassiiv jääb Austlast põhja, külgnedes RP välispiiriga. Ülejäänud elupaigatüübi laigukesed paiknevad pillutatult üle kogu rahvuspargi.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Suuremate elupaigamassiivide looduslik areng on tagatud kaitse-eeskirjaga

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Vana loodusmetsa soodne seisund on säilinud

2.14.2.2 Teised LD elupaigatüübi metsad

Teisi LD metsaelupaigatüüpe leidub RPs kokku 50 hektaril. Sellest 16,4 ha moodustavad Fennoskandia hemiboreaalsed looduslikud vanad laialehised epifüütiderikkad metsad (9020) (tabel 10), mida on registreeritud väikeste kildudena üle kogu RP. Enamasti on tegemist endiste puisniitudega, mille puhul on lisanduvaks väärtuseks võimalus jälgida laialehiste puudega puisniidu kinnikasvamist kui suktessioonilist protsessi. Soostuvate ja soometsade elupaigatüüpi (9080) leidub kaitsealal kokku 12,5 hektaril ning see paikneb valdavalt Kõrusest edelas ja Harilaiust idas. Elda poolsaarel on rannavallil registreeritud 3,5 hektaril rusukallete ja jäärakute metsade elupaigatüüp (9180), millest enamus on väga heas seisundis.

Tabel 10. Loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpide esinemine Vilsandi rahvuspargi Saaremaa osas.

Elupaigatüüp	Elupaigatüübi seisund			Kokku
	A	B	C	
2180			11	11
*9010	42,8	94,7	89,1	26,6
9020	6,5	4	5,9	16,4
9050		0,9		0,9
9080	3,9	2	6,6	1,5
9180	2,9	0,6		3,4
Kokku	57,2	106	113,5	276,6

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Teiste kaitsealal leiduvate LD elupaigatüübi metsade suuremate massiivide soodne seisund on tagatud kaitse-eeskirjaga

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on teiste kaitsealal leiduvate LD elupaigatüübi metsade soodne seisund

2.14.2.3 Vääriselupaiga tunnustele vastavad metsaosad Vilsandi saarel

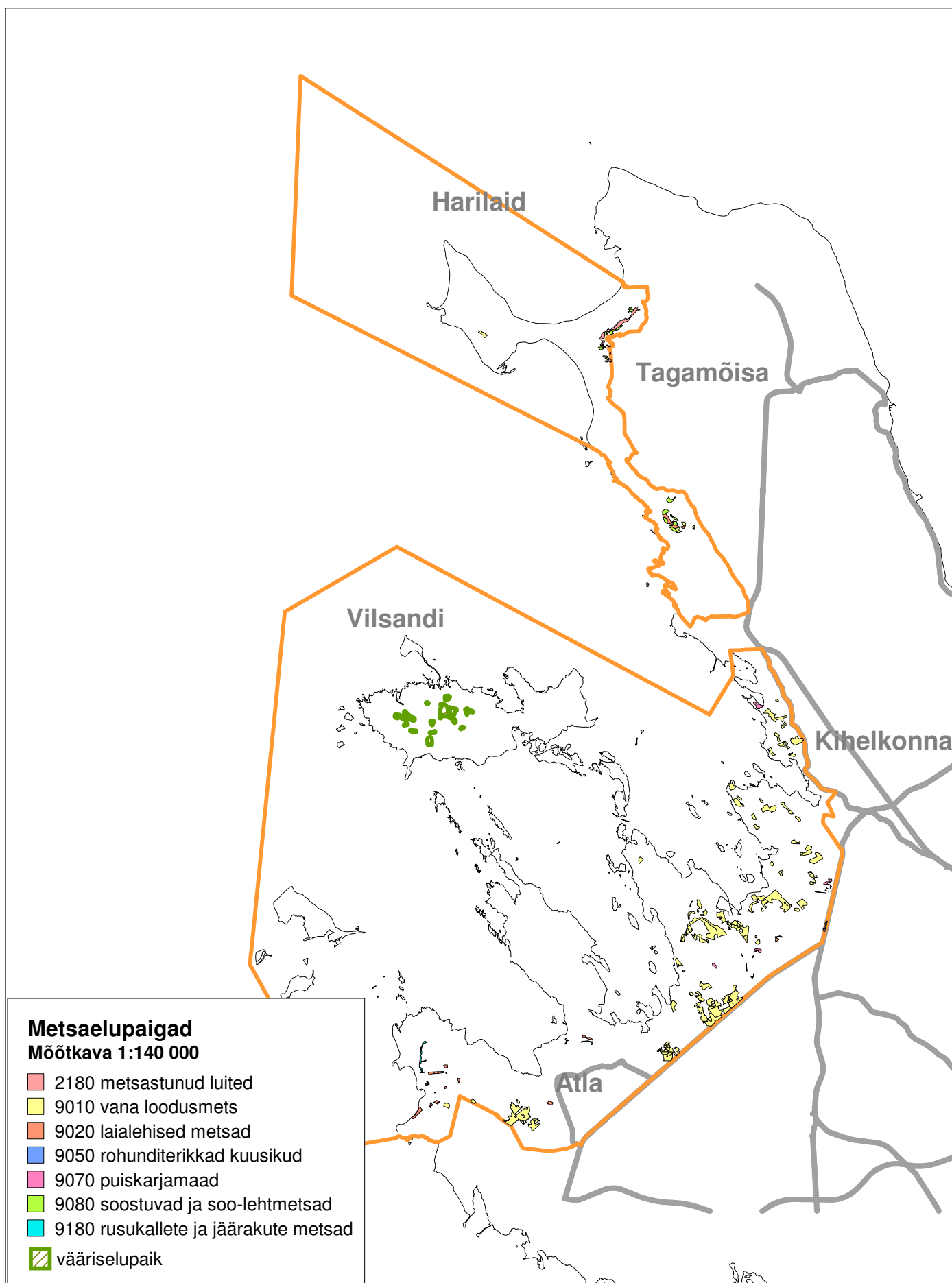
Vilsandi saarel on registreeritud kokku 13 vääriselupaika pindalaga 25 hektarit. Vääriselupaikade koodid on vahemikus: 125067- 125079. Enamus vääriselupaikadest asuvad eramaadel, vaid 2 vääriselupaika asuvad jätkuvalt riigiomandis oleval õigusvastaselt võõrandatud maal. Vääriselupaigad on inventeeritud 2002. aastal. Tegemist on loometsadega, millele on iseloomulik kõrge vanus ja vanade elus ning surnud puude esinemine koosluses. Kõikide vääriselupaikade puhul on soovitatud hoiduda majandamisest.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Vääriselupaiga tunnustele vastavate metsade kaitse on tagatud kaitse-eeskirjaga

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on vääriselupaiga tunnustele vastavate metsade soodne seisund

Joonis 7. Vilsandi rahvusparki metsaelupaigad.

2.15 Järved

Vilsandi rahvuspargi järvede seisundit ei ole põhjalikult uuritud. Kuusnõmme poolsaarele jääva Suursilma järve on A. Mäemets 1977. aastal koostatud raamatus „Eesti NSV järved ja nende kaitse“ soovitanud täielikult kaitse alla võtta. Detailselt on kirjeldatud Suursilma 1968. aastal välja antud raamatus „Eesti järved“.

Loodusdirektiivi bentiliste määndvetikakooslustega vähe- kuni kesktoiteliste kalgiveeliste järvede elupaigatüübina (3140) on Vilsandi rahvuspargis kaardistatud kaks järve – Ligeauk ja Naale laht Tagamõisa poolsaarel. Looduskaitseline seisund on mõlema järve puhul hinnatud väga heaks. Kokku on elupaigatüüpi kaardistatud ligi 50 hektaril.

Põhikaardil on kaardistatud järvede ja muude veekogudena Vilsandi rahvuspargis kokku 215 hektarit.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Keskkonnametil on olemas ülevaade järvede seisundist ja elupaigatüüpide levikust

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Järvede seisund ei ole halvenenud

Geoloogilised väärtused

Vilsandi rahvuspark on geoloogide poolt hinnatud kui Siluri ajastul kujunenud kivimite ja selles talletunud fossiilide rikkalik leiupaik. Vilsandi rahvuspargi paljandeid on põhjalikult uuritud Tartu Ülikooli geoloogide poolt Oive Tinni juhtimisel, mille tulemused on koondatud 2002. aastal ilmunud aruandes “Vilsandi rahvuspargi Siluri pankade geoloogiline uuring” ja 2004. aastal ilmunud “Vilsandi rahvuspargi väikesaarte aluspõhjalised paljandid”. Tänapäevaseid rannaprotsesse on eelkõige Harilaiul uurinud Kaarel Orviku, Reimo Ravis ja Hannes Tõnisson Tallinna Ülikoolist. Lisaks on Vilsandi saarel toimunud ka TÜ geoloogide komplekspraktikad, mille materjalid on kätte saadavad TÜ Geoloogia instituudist. Rahvuspargis asuvad Jaagarahu ja Rootsiküla lademete fossiiliderohked avamusalad Elda, Soeginina ja Vilsandi pangal, mida koos Vilsandil ja Vaikadel paiknevate mereveeliste karstivormide-karridega peetakse oluliseks osaks Saaremaale planeeritavast Siluri geoloogilist ajastut tutvustavast nn. geopargist. Geomorfoloogidele on suurt huvi pakkunud Harilaiul toimuvad aktiivsed rannaprotsessid.

Eesti olulisemad geoloogilised objektid koos kaitsereežiimi soovitustega on kantud "Eesti ürglooduse raamatusse", mis on Eesti geoloogiliste eluta loodusemälestiste andmepank. Alljärgnevalt on kirjeldatud Eesti ürglooduse raamatus ja eelpoolmainitud uuringute alusel tuvastatud geoloogilised väärtused.

2.16 Paljandid ja kivistised

Paljandite paiknemisest annab ülevaate joonis 8.

Soeginina pank. Astangu pikkus ligikaudu 1,1 km, kõrgus ulatub kuni 4 meetrini. Paljanduvad Rootsiküla lademe Soeginina ja Vesiku kihtide dolomiidid ja dolomiidistunud lubjakivid, pank on Soeginina kihtide tüüppaljand. Kivististest on teada alumistes kompleksides küllalt rohkesti esinevad meriskorpionite e. eurüpteriidide, suurte peajalgsete ning karpvähiliste fossiile. Läbilõike keskmises osas on palju kerajaid vetikamoodustisi e onkoliite ning ülemises osas kihilise ehitusega stromatoliite. Tegemist on osaliselt aktiivselt murrutatava pangaga, kuid mõnedes panga osades pole looduslik „uuenemine” enam maakerke tõttu tõenäoline. Eelkõige haruldaste eurüpteriidide tõttu võib pank pakkuda huvi amatöörpaleontoloogidele.

Elda pank. Astangu pikkus ligikaudu 500 m, kõrgus ulatub 2,5 meetrini. Paljandub Rootsiküla lademe Kuusnõmme kihi lubidolomiit. Ulatusliku dolomiidistumise tõttu on kihid üsna fossiilidevaesed, märkimisväärne on 0,7 m paksune koralliderikas kiht paljandi keskosas. Mõningatel tasemetel on ka teada onkoliite ja stromatoliite. Tegemist on aktiivselt murrutatava ja raskesti ligipääsetava pangaga, seetõttu pole inimesepoolsed püsivad kahjustused tõenäolised.

Jaagarahu paemurd. Vanade paemurruaukude grupp, kus kaevandati Jaagarahu lademe Vilsandi kihi puhtaid rifflubjakive. Paljandi pikkus on u 300 m, kõrgus kuni 2,5 meetrit ja see on valitud Jaagarahu lademe stratotüübiks. Kivististest leidub kargkoralle, karpvähilisi, stromatoliite ning trilobiite. Vana paemurd on kasutusel ujumis- ja kalastuskohana, kuid astangut moodustava kivimi massiivsuse ja halva ligipääsu tõttu on paljandi kahjustamine inimese poolt vähetõenäoline.

Vesiku oja paljand. Paljandub Rootsiküla lademe Vesiku kihtide keskmine osa. Paljandis vahelduvad afaniitse lubjakivi ja Eurypterus-dolomiidi kihid konglomeraadikihtidega. Paljandi kõige ülemises lubjakivikihis on eriti rikkalikult gastropoodide kodusid ning kalade soomuseid ja fragmente.

Karrid Vilsandi ja Vaika vahel. Vilsandi saare lääneosas maapinnale ulatuvad lubjakivi pangased on auklikud ja lohulised. Karstiväljade suurus 0,1 ha. Vaika saarte alvaritel esinevad 1-2 cm laiused ja 2 m sügavused augukesed vahekaugusega 2-5 cm. Esineb ka vagusid ja lõhesid. Lõhekarride puhul on iseloomulik eraldatud pangaste esinemine, mille läbimõõt on 0,2-1,0 m ja kõrgus vagudepõhjust 0,5 m.

Lisaks ülaltoodud paljanditele on aluspõhja paljandeid veel mitmetel väikesaartel, kuid need on mõõtmetelt suhteliselt väikesed ning setete liikumise tõttu pidevalt muutuva avatusega.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Paljandid on eksponeeritud ja välditud on paljandite ja kivististe inimtekkeline kahjustamine

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Paljandid on säilinud looduslikus seisundis

2.17 Rändrahnud

Rändrahnudest on märkimisväärsed Teeäärne, Abaja-Loigu, Orjassaare, Idaranna, Mustakivi rändrahnud Vilsandi saarel ja Kõruse suurkivi, Kõruse rannakadastiku kivi Tagamõisa poolsaarel (joonis 9). Kohaliku elaniku Andrus Aumehe sõnul leidub Vilsandi saarel lisaks nimetatud loendile veel teisigi märkimisväärsed rändrahned ning rannikumeres on suuri rahne kümnekond. Suurim rändrahn Vilsandi saarel asub Aumehe sõnutsi metsa püsivaatlusala loodusreservaadis.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Rändrahnud on eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Rändrahnud on säilinud

2.18 Rannaprotsessid

Tänapäevaseid rannaprotsesse on eelkõige Harilaiul uurinud Kaarel Orviku, Hannes Tõnisson ja Reimo Ravis Tallinna Ülikoolist. Harilaiu juures toimuvatele protsessidele pöörati tähelepanu juba eelmise sajandi esimesel poolel, kuid Karl Orviku kirjeldas Harilaiust idasse jäävatel Metsaküla tuiskliivaluidete kujunemist ning arengut (Orviku 1933). Tänapäeval on rannatekkeprotsesside uurimine kõige rohkem seotud just Harilaiuga, kus nii Kiipsaare neeme kui Kelba maasääre arengut on väga detailselt uurinud Reimo Ravis (2005) ja Hannes Tõnisson (2008) Tallinna Ülikoolist. Ala loetakse rannikuprotsesside mudelalaks. Harilaiu puhul on kõige huvitavamaks Kiipsaare neeme ja Kelba maasääre vahel sagenenud tormide tõttu toimuv väga intensiivne setete ümberpaigutamine ja rannajoone muutumine. Rannatekkeprotsessid on jälgitavad ka mujal rahvusparki rannikutel. Näiteks mitmete laidude rannajoon on väga kiiresti muutuv nii

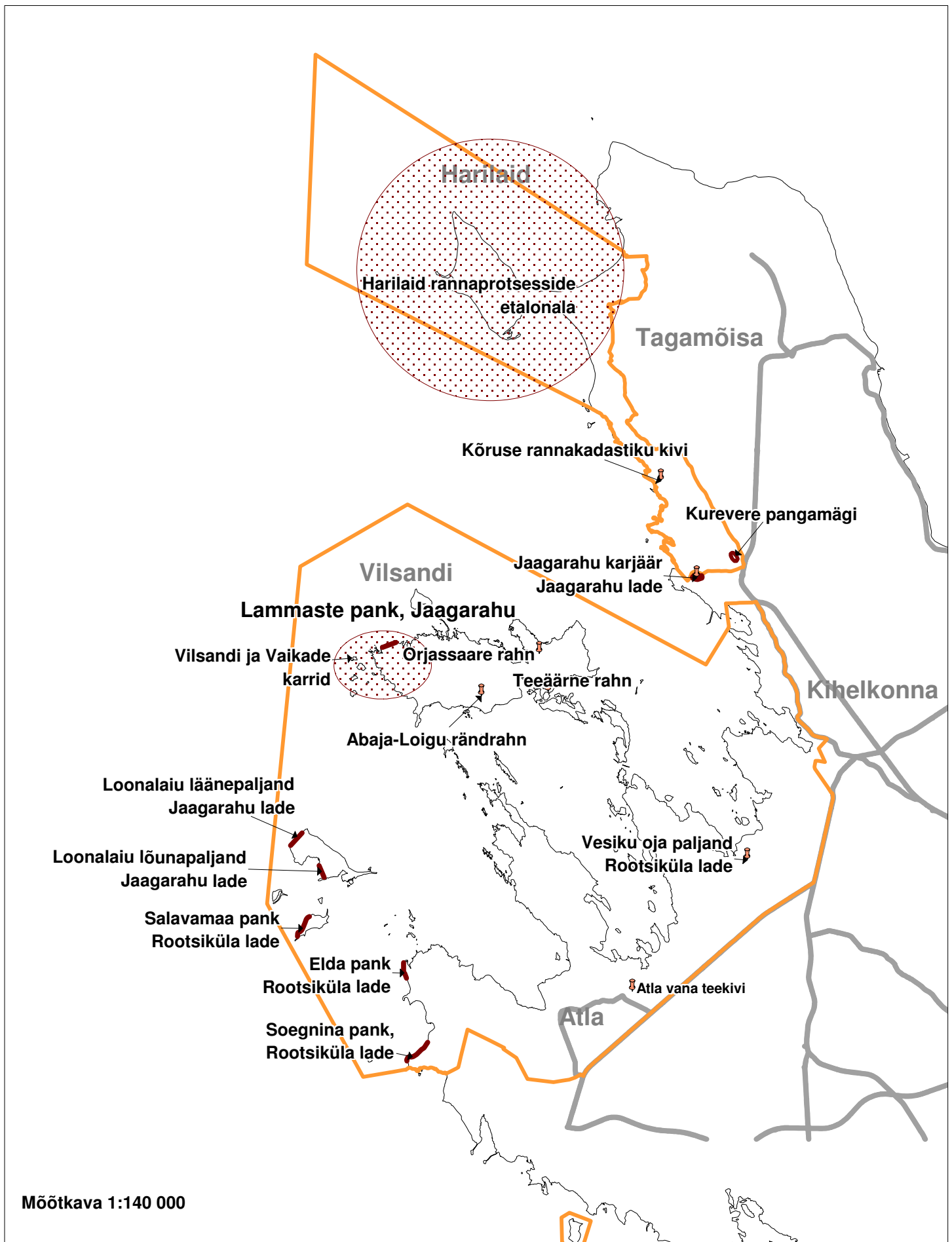
tormilainetuse tõttu tekkivate ja kaduvate rannavallide kui maakoore tõusu tõttu. Maakerke tõttu muutuvad järjest enamad endised madalad merelahed rannikujärvedeks ja tekkivad uued laiud ja poolsaared. Näiteks ennustavad geoloogid maakerke tõttu Loonalaiu, Salavamaa, Uus-Nootamaa ja Nootamaa ühinemist üheks saareks (Tinn jt 2004) jne. Tegemist on kindlasti ühe Eesti kõige kiiremini muutuva rannikumaastikuga, kus on hästi jälgitav maakerke ja lainetuse kulutus- ja kuhjeprotsesside läbipõimumise tulemusel tekkivad uued rannikumaastikud. Kliimamuutuste tõttu võib eeldada rannikuprotsesside intensiivistumist.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Rannaprotsessid on külastajatele eksponeeritud ja tagatud nende looduslik jätkumine

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Looduslikud rannaprotsessid toimivad

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon
Joonis 8. Vilsandi rahvusparki geoloogilised väärtused.

Maastik

2.19 Pärandmaastikud

Vilsandi rahvuspargi alal elavate inimeste üheks põhiliseks elualaks on läbi aegade olnud põlluharimine ja karjakasvatus, mis on mänginud siinsete maastike ilme kujundamisel väga olulist rolli. Ajalooliselt on merest maakerke tulemusel vabanenud maismaa võetud inimeste poolt kohe kasutusele karjamaadena ja hiljem niitude ja viljakamatel aladel põldudena. Põllumajanduslik tegevus Saaremaal, sealhulgas Vilsandi rahvuspargi territooriumil, on viimase sajandi jooksul drastiliselt vähenenud – eelmise Eesti Vabariigi lõpu põllumajandusmaast oli aastaks 2001 kasutuses vaid viiendik. Peale kollektiviseerimist jäid kasutusest välja paljud väheviljakad poollooduslikud rohumaad ja puisniidud, kus varem karjatati väikesearvulisi karju ning mis polnud sobivad suurtootmiseks. Põllumajandusmaa vähenemine Saaremaal on toimunudki kõige enam poollooduslike koosluste arvelt. Kuna Saaremaal on mullad väheviljakad ja raskesti haritavad, on maad kasutatud enam karjakasvatuseks kui põlluharimiseks (Ilus jt. 2007).

Vilsandi rahvuspargi pärandkultuurmaastiku üheks komponendiks on põline asustumuster. Vilsandi rahvuspargi piiresse ei jää palju suuri vanu külasid, pigem on alal tegemist laialipillutatud hajaasustusega. Suuremate tuumik-külade keskustest jäävad Vilsandi rahvuspargi alale ainult Atla ning Vilsandi saare Suurküla (vt joonis 9). Ka nendes külates on asustus väga väike, näiteks ühes rahvuspargi suurimas külas, Atlas, elas 2010 aastal 1. jaanuari seisuga 12 inimest. Rahvuspargis olevate külade ümber ja sees paiknevad tihedad kiviaedade read. Kiviaiad rajati selleks, et takistada loomade liikumist, puhastada pinnast kividest, ladustada kive või märgistada piire talude vahel. Kiviaedu rajati palju külateede äärde, et kariloomi taluhoovidest eemal hoida ning sadakond aastat tagasi hakati rajama kiviaedu maanteede äärde, et loomad liiklust ei takistaks. (Lukas, Rennu 2010). Neemede vahele rajati kivist käiguteid. Tänapäevani on rahvuspargis säilinud üks kivist käigutee Sauelahes. Põlise asustumustriga on seotud vanad teed, mis ei ole hetkeseisuga eraldiseisvana kaardistatud. Vanu ajaloolisi teid oleks võimalik avada kergliikluseks.

Külade keskusteks tänases rahvuspargis olid kunagi mõisad (vt joonis 9). Saaremaa mõisad on mandrimõisatega võrreldes väikesed ja meenutavad pigem mandrialade taluhooneid (Särg 2007). Rahvuspargi alale jäävad järgmised mõisad: Loona (*Kadvel*) mõis, mis on teadaolevalt Lääne Saaremaa vanim mõis, selle ehitusajaks peetakse aastaid 1488-1490, mõis on korduvalt omanikke vahetanud (Kullapere 2006). Võõrandamisjärgselt seisis mõisa peahoone pikalt kasutamata, kuid 1990date lõpus see renoveeriti ning peahoones asub nüüd külalistemaja (Särg 2007). Loona mõisa kõrvalhoonetes paiknevad Keskkonnaameti Vilsandi rahvuspargi keskus ja RMK teabepunkt. Kuusnõmme (*Kusnöm*) mõis rajati 15 sajandil. Sarnaselt Loona mõisale vahetusid tihti ka selle omanikud (Särg 2007). Mõned aastad peale võõrandamist andis riik mõisa Tartu Ülikoolile ning mõisa paehoonesse rajati bioloogiajaam. Aastast 1951 sai peamaja uueks omanikuks Saaremaa metsamajand. Mõisa puidust peahoone hävis tulekahjus 1984. aastal (Kullapere 2006). Atla (*Attel*) mõisa ühekorruseline kivist peahoone on täielikult hävinenud (Särg 1970). Mõisalik ilme on ka Vilsandi saarel asuval Tolli talul, mis oli kunagi üks jõukamaid talusid piirkonnas.

Rahvuspargi kohalike elanike kinnitusel asub Elda poolsaarel vana Põhjasõjaaegne küla. Siiani võib alalt leida metsa kasvanud vanu kiviaiatänakuid ja talukohti. Küla olla tühjaks jäänud pärast katkupuhangut ning ellujäänud inimesed loonud tänini asustatud Atla küla.

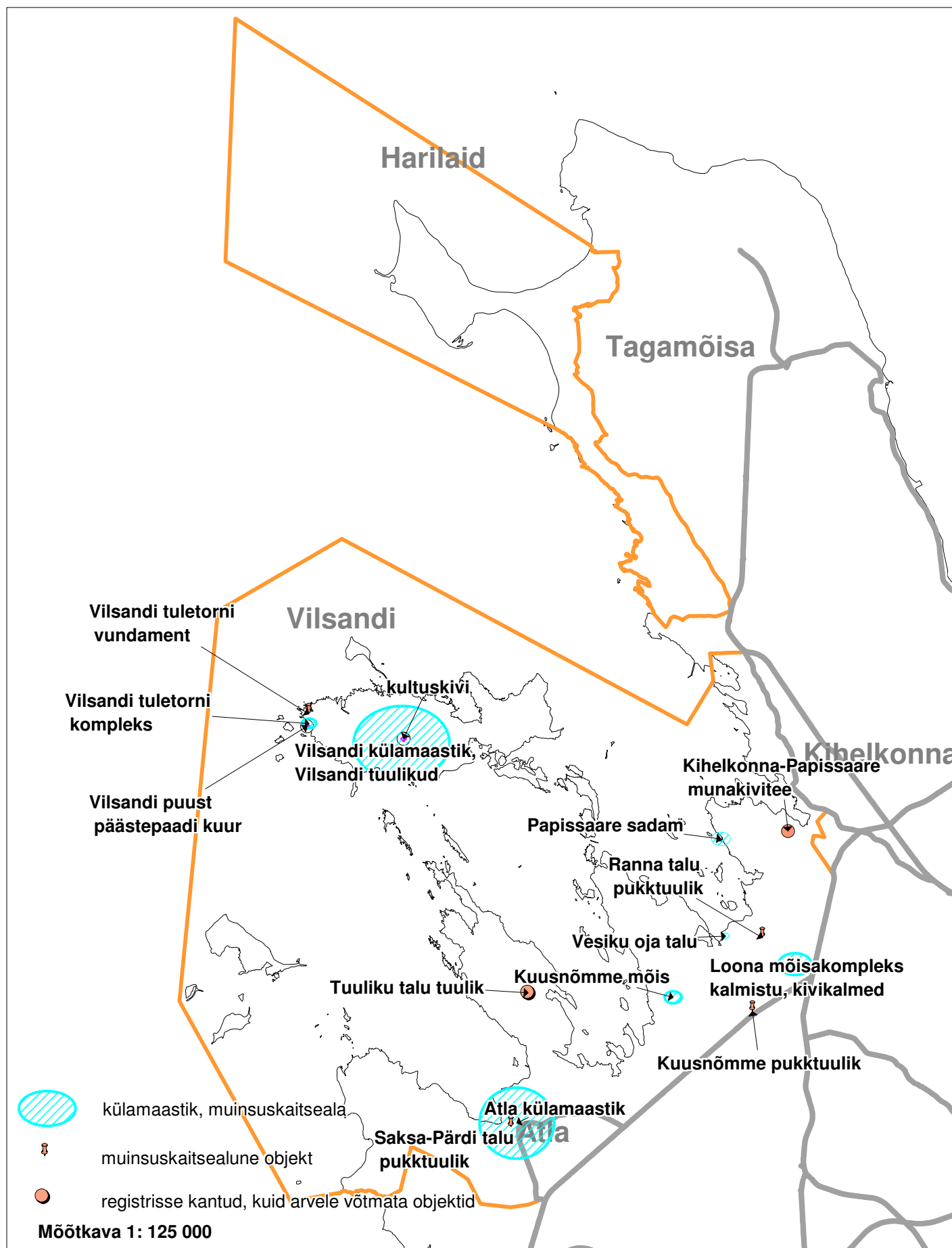
Pärandmaastiku ulatus on rahvuspargis olnud ajalooliselt väga muutuv. Oma maksimumi saavutas see kindlasti 20 sajandi alguses, kui ka kohapeal elavate inimeste arv oli suurim. Rahvuspargis pole seni toimunud maastikuliste väärtuste kaardistamist, kuid üldjoontes võib öelda, et suurimad säilinud pärandmaastike massiivid seostuvad eelkõige Atla külaga, Elda ja Eeriksaare poolsaare ning Kõruse kandi loopealsetega, Loona mõisasüdame ja Vilsandi saarega. Kaitsealale jäävad ka mitmed II maailmasõjaaegsed ja Nõukogude ajast pärinevad militaarsed objektid, mis tänaseks on oma funktsiooni minetanud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Pärandmaastike esindusalad on määratletud ja kaardistatud, kaitsekord tagab nende säilimise ja rakendatud on maastikuhoolduse meetmed

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Piirkonnale omane pärandmaastike ilme, struktuur ja põhilised elemendid on esindusaladel säilinud ja kasutuses

Joonis 9. Vilsandi rahvusparki muinsuskaitsealused objektid ja pärandmaastike keskused.

2.20 Rannikumaastik ja meremaastik

Vilsandi rahvuspark jääb Varepi maastikulise rajoneeringu järgi Saaremaa ja Ruhnu maastikurajooni. Geoloogiliste ja geomorfoloogiliste tingimuste alusel eristasid Urve Ratas ja Reimo Rivis (2002) rahvuspargi piires Vilsandi maastiku mikrorajooni ja Tagamõisa-Kihelkonna maastiku mikrorajooni. Rahvuspargi meremaastikku ilmestabki eelkõige Vilsandi saar koos rohkem kui 100 väikesaarega. Viimastest on paljud kujunenud lubjakivist aluspõhjakoostendikele ja sageli paljanduvad randades väikesed astangulised paljandid (pangad), nt Loonalaid, mis sõltuvalt rannavallide liikuvusest on kord paljandunud kord jällegi mattunud kibuvallide alla.

Aluspõhjakoostendikest saartele on iseloomulik ka aluspõhjaline nn põrand, mis ulatub saartest eemale merre ja teeb neile lähenemise madala veeseisu korral tavalise paadiga raskeks ja ohtlikuks. Madal laidudevaheline meri, koos ohtrate karidega on rahvuspargile iseloomulik. Lisaks aluspõhja kõrgendikest laidudele on rahvuspargile iseloomulik lainetuse kuhjava tegevuse tulemusena tekkinud liivased ja klibused väikelaiud, mis on sageli nii väikesed, et kogu saar võib olla mere poolt üleujutatav. Looduslik rannik oma pideva dünaamilisusega hoiab laiud ja ranniku tervikuna pidevas muutumises. Lisaks mere pidevale murrutavale tegevusele kujundab rannikut ja meremaastikku ka pidev maakerge (u 2-3mm aastas), mis viib merd maismaast (ka praegustest pankadest) eemale ja avab järjest uusi alasid murrutusele. Vilsandi meremaastik läheb väga sujuvalt üle maismaaks, kuna paljud laiud on sisuliselt poolsaarte pikendused asudes samadel aluspõhjakoostendikel, nt Kuusnõmme ja Eeriksaare poolsaarte juures. Rahvuspargi Saaremaa osa rannik on väga liigestatud rannajoonega, kus sügavale maismaale ulatuvad lahed on loode-kagu suunalised, mida seostatakse mandrijää liikumisega. Seoses maakerkega võib rannikul jälgida väga vahelduvat mere poolt mõjutatud maastikku, mille osaks on astangud, rannavallid, eri vanusega maasääred, rannikuluided, primaarseid rannaniidud ja rannikujärved (Varep 1983). Alale on iseloomulik ka äärmiselt suur rannatüüpide mitmekesisus, alates ala lõunaosas muljetavaldavast Soegnina pankrannast kuni Harilaiu liivarandadeni. Nende vahele jäävad kõikvõimalikud Eestile omased rannatüübid. Rannikumaastiku puhul tuleb esile tõsta selle looduslikkust st rannik ei ole täisehitatud ega muul moel oluliselt rikutud. Rannikumaastikul on suurimad muutused toimunud Harilaiul, kus peale II MS on suurtel pindaladel rajatud männikultuure. Männikultuuride poolt kinnistatud luited ja rannavallid on oluliselt muutnud alale iseloomuliku mikrokliimat ja elupaikade struktuuri. Vähenenud kinnistamata ja rohttaimede poolt kinnistatud luiteelupaikade pindala, samuti on endine avatud maastikuvorm muutunud suletuks. Sellega on kindlasti vähenenud Harilaiu kui maastikuvormi atraktiivsus ja unikaalsus nii elupaigakompleksina kui maastikuvormina.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Ranniku looduslikkus on säilinud (Harilaiul suurenenud) ja rannaniidud on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ranniku looduslikkus on säilinud ja rannaniidud on hooldatud

2.21 Maastikuvaated

Maastikuvaate eksponeerimiseks on kaitsealal Kuusnõmme poolsaare tippu rajatud vaatetorn. Kaitsealal ei ole teadaolevalt kaardistatud maismaalt ja merelt lähtuvaid olulisi maastikuvaateid. Merele suunatud maastikuvaadete seisukohast on olulisemad kohad kindlasti seotud pankadega: Soegnina pank, Elda pank, Vilsandi läänerannik ja tervikuna Harilaiu rannik. Olulised maastikuvaadete ilmestajad ja ka vaatepunktid on kindlasti rahvuspargi majakad (Vilsandi ja Oju). Vaateplatvormidena on kasutatud ka Nõukogude piirivalve vaatlustorne ja Kiipsaare majakat, kuid

nende puhul on kindlasti probleemiks inimeste turvalisuse tagamine. Kiipsaare majakas ise on Vilsandi rahvuspargi jaoks oluline maastikuline üksikobjekt, mille vastu on külastajatel suur huvi.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Parimad maastikuvaated on kaardistatud ja avatud.

Maastikuvaated on külastajatele ohutul viisil eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Valitud vaateid hoitakse avatuna ning need on külastajale ohutul viisil eksponeeritud

Kultuuripärand

2.22 Suuline pärimus

Vilsandi rahvuspargi aladel levinud ohtrad legendid vajavad süsteemset koondamist. Väiksel hulgal Vilsandi saarel teatud eriliste paikadega seotud legende on välja toonud Alma Thom oma 1932. a. raamatus „Vilsandi linnuriik“ – Maturahule, Vesiloole ja mujale rannikule on maetud hukkunud meremehi, Aarma allikal elab haldjas, kes on surnud meremeestega seotud, Tontjaagu mäel elas kunagi Vilsandi esimene elanik jne. Need on levinud legendidest vaid ilmselt kaduv-väike osa ning ülejäänud rahvuspargi piirkondade kohta eraldi andmeid ei ole koondatud. 19. saj. teisel poolel hakkas levima nn uuem rahvalaul. Saaremaal olid üheks uue rahvalaulu tüübiks loomult lõbusad meremeestelaulud, mida eraldi Vilsandi rahvuspargi ala kohta koondatud ei ole.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): On säilinud ülevaade kohapärimusest ja traditsiooniliste elatusaladega seotud suulisest pärandist ja seda on võimalik kasutada elavaks esitamiseks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Suuline pärand on väärtustatud ja kasutuses

2.23 Ajaloolised koha- ja perenimed

Eraldi väärtusena võib välja tuua ka Vilsandi saare perenimed, millel on olnud väga pikk ajalugu. Saaremaa kohanimed ja nende pärinemine on koondatud Marja Kallasmaa poolt 1996. aastal ilmunud raamatutesse „Saaremaa kohanimed I ja II“. Saaremaa kohanimed erinevad Mandri-Eesti omadest, sest paljud pärinevad rootsi ja alamsaksa keeltest. Vilsandi kohanimi pärineb Kallasmaa sõnutsi saksakeelsest nimest *Felsland*, mis tähendab eesti keeles kaljumaad. Lisaks on kohalik elanik Andrus Aumees välja toonud, et Vilsandi saart on ajalooliselt nimetatud veel nimedega Stora, Stura Felsland või Lilla felsland. Aastast 1752 pärit Vene merekaardil on Väike Vilsandit nimetatud Ostrov Heineks.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Ajaloolised nimed on väärtustatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ajaloolised nimed on väärtustatud

2.24 Ajalooline hoonestus

Ajalooliselt on Saaremaal taluhooned ehitatud enamasti palkidest. Hooneid katsid roost kõrged kelpkatused, mida kaunistasid nikerdustega unkalauad. Talu peahooned – rehielamud – kuuluvad Lääne-Saaremaal rehielamu lõunatuüpi, mis on tavaline veel Lõuna- ja Kagu-Eestis ning Hiiumaal. Seda tüüpi rehielamutel on rehetuba ja rehealune enam-vähem võrdse kõrgusega. Rehielamu kõrval jätkus Lääne-Saaremaal vana, rehielamule eelnenud kahe elamutuübi – suitsutoa ja roovialuse – ehitamine.

Taluõued koosnesid vabalt paiknevatest hoonetest, nendevahelistest õueplatsist ja neid ümbritsevatest aiamaadest. Õuesid ja nende erineva funktsiooniga osi eraldati kiviaedadega. Hoonete ümbruses kasvatati üksikuid suuri puid, mis muidu lagedal maastikul selgelt silma paistsid. Ranna lähedal paiknesid võrgukuurid, kus hoiti kalavarustust. Enamasti paiknesid ühe või mitme küla võrgukuurid koos ning võrgukuuride juures kuivatati võrke võrguaedadel. Võrgukuurid koos võrguaedadega rajati lautrikohtade juurde (Troska 2002). Vanas Kihelkonna kihelkonnas leidis Saaremaal suhteliselt haruldast elamutüüpi – kalamajasid, mida Kihelkonna kihelkonnas kutsuti rannamajadeks või meremeeste saunadeks, mis kujutasid endast kalurite poolt ühiselt ehitatud elamuid, mida kasutati ajutise peavarjuna.

Saaremaal oli iseloomulikuks õueehituseks suveköök, mille kuju ja suurus oli väga varieeruv – neid ehitati lattidest, laudadest, hirtest, paadipoolikutest ja kivist. Lääne-Saaremaal sh Kihelkonna kihelkonnas levisid enam puidust suvekojad. Iga talukoha juurde käisid reeglina saunad. Saaremaal on saunad väga ühtlase ehitusega, kuid Kihelkonna kihelkonnast on leitud mõned väga eripärased maa sisse ehitatud koobassaunad. Tüüpilisteks kõrvalhooneteks vanas taluõues olid aidad, mida tavaliselt oli ühes õues mitu (Ränk 1939).

Rahvuspargi territooriumile jääb 3 mõisa – riigimõis Atla (*Attel*) ja rüütlimõisad Kuusnõmme (*Kusnöm*) ja Loona (*Kadvel*). Mõisahooned on tänaseni säilinud vaid Loonal.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Väärtuslikud hooned on inventeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ajalooline hoonestus säilinud, restaureeritud ja kasutuses

2.24.1 Rehielamud

Vanas Kihelkonna kihelkonnas on levinud lõuna tüüpi rehielamud. Eesti Vabaõhumuuseum on kaardistanud maa-arhitektuuri ja maastike programmi raames tänini kasutusesolevaid, hästi säilinud rehielamuid. Endise Kihelkonna kihelkonna aladel on kaardistatud 8 rehielamut. Undva külas on kaardistatud Peetri ja Vanatalu, Neeme külas Laasi ja Neeme talu, Kõruse külas Oolu ja Lahepere talu, Kurevere külas Maandli talu ja Karala külas Sarapiku talu. Vilsandi rahvuspargi territooriumil ei ole hetkel Eesti Vabaõhumuuseumi poolt rehielamuid kaardistatud, kuid kindlasti selliseid rahvuspargis leidub – näiteks Kusti ja Männiku talu Vilsandi saarel. Vana Kihelkonna kihelkonna aladel on Eesti Vabaõhumuuseum kaardistanud rehielamuid Saaremaa kihelkondadest kõige rohkem. Teistes Saaremaa kihelkondades oli kaardistatud kokku vaid 4 rehielamut. Seega jäävad mitmed piirkonnale iseloomulikud, hästi säilinud rehielamud täna kaitseala piiridest välja.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Rehielamud rahvuspargis on kaardistatud ja säilinud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Väärtuslikud rehielamud on säilinud

2.24.2 Väärtuslikud kõrvalhooned taluõuedel

Iseloomulikeks kõrvalhooneteks kaitsealal on ajalooliselt olnud suveköögid, saunad, aidad, sepikojad jne. Nende esinemise ja seisukorra kohta ei ole teadaolevalt rahvuspargis ja selle ümbruses andmeid koondatud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Väärtuslikud hooned on inventeeritud ja säilinud, ehitustraditsioon jätkub

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ajaloolised taluhooned on säilinud, traditsioonilistest ehitusvõtetest ollakse teadlikud ja kasutatakse oskuslikult sidudes kaasaegsete võimalustega

2.24.3 Ajaloolised mõisasüdamed

Vilsandi rahvuspargi alal on olnud kokku kolm mõisat – Loona, Kuusnõmme ja Atla. Tänapäevaks on terviklikult taastatud Loona mõisakompleks. Kuusnõmme mõisast on säilinud varemed ning Atla mõisa peahoone on hävinenud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Mõisasüdamed on eksponeeritud ja tähistatud. Loona mõis on heas seisukorras

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Info ajalooliste mõisasüdamete kohta on talletatud. Loona mõis on heas seisukorras

2.25 Pärandkultuuriobjektid

Olulisemad kaardistatud pärandkultuuriobjektide paiknemine on toodud joonisel 9.

2.25.1 Tuletornid

Harilaiu Kiiptsaare päevamärk ehitati tuletornina 1934. aastal. Kunagi rannale püstitatud majakas on nüüdseks rannakuprotsesside tulemusel meres. Vana majakas on avatud ning sinna on lihtne sisse pääseda, kuid see võib kujutada ohtu külastajatele.

Abaja lahe idakaldal asub Oju majakas, mille rajamise aeg ei ole koostajatele teada, hoone on eraomandis, hetkel rahuldavas seisus ja sissepääsud on avatud.

Vilsandi tuletorn on Saaremaal säilinud tuletornidest vanim. Tuletorn sai algsel kujul valmis 1809. aastal, seda on pidevalt ümber ehitatud ja täiendatud. Vilsandi tuletorn on muinsuskaitse all ning lisaks kuuluvad tuletorni juurde veel järgmised muinsuskaitsealused hooned – uus kivist elamu, kivist generaatori-tehniline hoone, kivist kuur, puidust ait, kivist kütteladu, kivist kelder, kivist saun, Vilsandi merepäästejaama puidust paadikuur koos kivist paadislipiga, teenijate elamu – vahimaja ja ülevaataja elamu. Hooned on võrdlemisi halvas seisus ja erinevas lagunemisastmes. Vilsandi saare läänetipp on võetud selle hoonetekompleksi säilitamiseks muinsuskaitse alla.

Vilsandi tuletorni alus. 1841 aastal alustati Vilsandil uue põhjamajaka ehitamist, kuid 1942 aastal varises ehitustööde käigus kokku, kuus töölist hukkus varingu käigus. Peale õnnetust loobuti plaanist ehitada Vilsandile kaks majakat (Pao 2009). Vilsandi tuletorni alus on muinsuskaitse all.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Tuletornid on maastikuelementidena säilinud ja võimalusel ohutult eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Tuletornid maastikuelementidena säilinud ja eksponeeritud (v.a. Kiiptsaare majakas)

2.25.2 Pääste-, militaar- ja piirivalveobjektid

Papissaare vesilennukite baas. Baas avati 1913. aastal, tegemist oli suurejoonelise mereväelise ehitisega, kompleksi kuulus oma elektriyaam ja haigla (Kaljo 2003). Tänapäevaks on baas halvas seisus ja lagunenu.

Vilsandi päästejaama paadikuur. Päästejaamade meeskonnad koosnesid vabatahtlikest, kes päätsid merehätta sattunud laevade meeskondi (Kaljo 2003). Vilsandi saarel on säilinud vana puidust päästejaama kuur, mis on küll muinsuskaitse all, kuid laguneb ja on tähistamata.

Kihelkonna-Papissaare munakivitee. Munakivitee on ehitatud Papissaare angaaridesse relvastuse vedamiseks. Munakivitee laius on 4 m ja pikkus 3,1 km. Tee on üldiselt rahuldavas seisukorras, ainult üks sillapealne osa on hävinenud ning mõned tee osad vajaksid ümberladumist.

Piirivalvetornid. Alale jääb kolm vana piirivalvetorni. Kaks neist asuvad Vilsandi saarel, üks Soegnina pangal. Praegu on tornide seisukord külastajatele ohtlik.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info objektide kohta on koondatud ja valitud objektid on eksponeeritud. Papissaare munakivitee on restaureeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Info objektide kohta on koondatud. Väärtuslikud objektid on konserveeritud ja eksponeeritud

2.25.3 Tuulikud

Muinsuskaitseameti poolt kaardistatud tuulikud:

Saksa-Pärdi talu pukktuulik Atlas – emapuusse lõigatud aastaarv 1701, selle aastaarvu järgi Saaremaa vanim tuulik. Suhteliselt hästi säilinud.

Ranna talu pukktuulik Kiirasaare lahe all – hiljuti renoveeritud, heas seisukorras.

Tuuliku talu tuulik Eeriksaare külas – Hollandi tüüpi tuulik, töötas veel 1958. aastal, rajatud 20. saj. alguses.

Kuusnõmme pukktuulik – üldseisukord on hea, mõned detailid on hävinud

Vilsandi saare tuulikud on Muinsuskaitseameti poolt hetkel kaardistamata. Vilsandil on kokku olnud 8 pukktuulikut, millest on tänaseks säilinud neli. Üks säilinud tuulikust asub Väike Vilsandil, teised kolm tuulikut Tolli talu lähistel. Seisukord ei ole ühelgi neist kuigi hea – tuulikute tiivad on hävinud, trepid on katkised ja ohtlikud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Praegu alles olevad tuulikud on taastatud ja võimalusel külastajatele eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Vilsandi rahvuspargi pärandmaastikke ilmestavad tuulikud on säilinud

2.25.4 Võrgukuurid ja -aiad, kalamajad

Kalandusega seotud vanad ehitused rannal – võrgukuurid, kalamajad ja võrguaiad – on tänaseks hävinenud, kuid on olnud traditsiooniliseks rannaäärseks hoonestuseks. Nende vanad asukohad ei ole kaardistatud, kuid selliste rannarajatiste paiknemine on tihedalt seotud lautrikohtadega. Tähelepanuväärse objektina on välja toodud Papissare sadamakail asuv kalapumpla, millega kalapüügipaatidest masskala (räim) välja pumbati.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Võrgukuuride ja -aedade ja kalamajade ajaloolised asukohad on kaardistatud ja traditsioonilise ehitusstiili kirjeldused on talletatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Võrgukuuride ja -aedade ja kalamajade ajaloolised asukohad on kaardistatud ja traditsioonilise ehitusstiili kirjeldused on talletatud

2.25.5 Sadamarajatised ja lautrikohtad

Vana Kihelkonna kihelkond oli kunagi tähtsaks laevateeks, mistõttu leidis siin palju sadamaid. Põhiliseks sadamaks oli Kihelkonna sadam, millele lisandusid hiljem Jaagarahu, Vilsandi sadam, Atla lahe kaks sadamat, Papissaare ja Kiirassaare sadamad.

Vilsandi vana sadam asus tuletorni juures, Vikati sadam on hilisem, sadamahoone pärineb eelmise sajandi algusest. Jaagarahu sadam kujunes suureks ja oluliseks sadamaks, sest oli „Jaagarahu marmori“ e. dolomiidi transpordisadamaks (Kaljo 2003).

Paadilautrid on kividega ääristatud randumiskohad, mida kasutasid madalapõhjalised kaluripaadid. Tänapäevaks on enamik vanadest lautritest hävinud tormide ja jää tegevuse tõttu.

Taastamisperspektiiviga lautrikohti rahvuspargi alal on kaardistatud Lümända valla ja Kihelkonna

valla üldplaneeringutes (Kihelkonna valla üldplaneering 2010; Lümända valla üldplaneering 2006/2007).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Kasutuses on selgelt piiritletud ja hästi välja arendatud objektid kohtades, kus see ei kahjusta rahvusparki looduskaitselisi väärtusi

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on kogukonna vajadustele vastav ligipääs merele

2.25.6 Kiviaiad

Madis Rennu (2010) välitööde põhjal koostatud kaartide järgi on Saaremaal tervikuna kiviaedade traditsioon hästi säilinud ning kõik vanemad külad on tiheda kiviaedade võrguga. Kõige enam on Vilsandi rahvusparki kiviaiad koondunud Atla küla ja teiste vanade külade ümber.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Asustuse ja teedega seotud kiviaiad on säilinud vähemalt tänases mahus

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kiviaiad on säilinud maastikke ilmestava elemendina vähemalt tänases mahus

2.25.7 Veealune kultuuripärand

Miljöö- ja merekultuuriliselt on olulised Vilsandi madalas meres paiknevad vanad laevavrakid ja rannikul asuvad vanad laevakiilud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Säilinud objektid on kaardistatud ja valitud objektid on eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Info laevavrakkide ja -kiilude kohta on talletatud ja näidisobjektid on võimalusel eksponeeritud

2.25.8 Arheoloogiamälestised

Mitu muinasajast pärinevat objekti on leitud Loona külast, kus on leitud neli kivikalmet ning meie ajaarvamise eelse II aastatuhande teise ja kolmandasse veerandisse dateeritud asulakoht.

Lisaks on Loona külast leitud veel 13. sajandist pärinev maa-alune kalmistu (Kultuurimälestiste riiklik register 2010) (joonis. 9)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Mälestised on säilinud, registrisse kantud, tähistatud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Mälestised on säilinud, registrisse kantud, tähistatud ja eksponeeritud

Pärandkultuuriobjektidena võib veel välja tuua Loonalaiu talukompleksi, Vilsandi surnuaia, kaks hauda Vilsandi tuletorni juures, kasarmu diislijaama, Vilsandi kadaka ning Vilsandi tulekahjukella, mille kohta ei õnnestunud kirjandust leida.

2.26 Traditsioonilised elualad

2.26.1 Kalandus

2.26.1.1 Kalavarud

Kuna Eesti Kalanduse Infosüsteem talletab andmeid nn. väikeruutude kaupa, ei saa rääkida ainuüksi Vilsandi rahvuspargis toimuvast kalandusest, sest väikeruudud katavad rahvuspargist pisut suurema ala. Vilsandil rahvuspargis ei ole kutseline kalapüük enam kuigi märkimisväärne. Peamine kalaliik, keda rahvuspargis ja selle lähedastel aladel püütakse on lest. Aastatel 2007-2009 oli iga-aastane summaarne kalasaak Vilsandi rahvusparki hõlmavates väikeruutudes ligi 20 tonni, millest u 90% moodustas lest. Paarkümmend aastat tagasi oli tähtsateks püügikaladeks haug ja ahven, kuid nende arvukus on Vilsandi rahvuspargi aladel drastilisel langenud. Oluliselt on tõusnud karpkalaliste (särg, nurg) osakaal, mida võib seletada röövkalade arvukuse vähenemisega. Kunagi on olnud tähtsaks püügiobjektiks angerjas, kelle arvukus on tänaseks järsult langenud. Merisiig on olnud eelmise sajandi keskpaigas samuti oluline püügikala, kelle püügimaht Kuusnõmme ja Kihelkonna lahest oli 1961 aastal 33,2 tonni. Aastal 2009 püüti rahvuspargist ja selle lähiümbrusest 157 kg merisiiga.

Jaan Ärmuse sõnul leidub kaitseala Saaremaa osas jõevähki.

Vilsandi rahvuspargi kaitsekorralduskava mustandis (2003) soovitab Toomas Saat merisiiga suures mahus taasasustada, et taastada selle vähenenud arvukust. Vilsandi rahvuspargi aladel on taasasustamisega tegeletud, kuid millises mahus ning mis liikide puhul, on teadmata.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Kalavarude seisud ja liigiline koosseis on paranenud.

Kalapüük on rahvuspargis elatusalana säilinud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kalavarude kasutus vastab populatsioonide taastootmisvõimele. Kalapüük on rahvuspargis elatusalana säilinud

2.26.1.2 Traditsioonilised püügiviisid

Põhilised Saaremaa rannakülade vanad traditsioonilised kalapüügivahendid olid noodad ja võrgud. Noodapüük oli kollektiivne tegevus. Ühe või mitme küla mehed moodustasid koos noodaseltsi, mida juhtis noodakipper. Iga noodaseltsi liige meisterdas ühe osa noodast, mis hiljem koos kokku pandi. Noodalaev oli noodaseltsil ühine. Noodapüüki tehti ka talvel jää alt (Troska 2002). Selleks tehti jäässe rida auke, esimesest august lasti noot vette ning kõite ja pika lati abil tõmmati viimasest august välja. Jääaluse noodapüügi tarvis kasutati mitmeid abivahendeid – tuura, vinna, harke, kouke ja kahva (ERM püsiekspositsioon). Võrgupüüki tehti samuti koos, selleks moodustasid 3-4 meest paatkonna, kus igaühel olid omad võrgud. Võrkudest moodustati pikad võrgurajad, mis ankurdati ööseks kohale. Võrgupüük hoogustus 19. sai lõpus, kus võrke hakati punuma puuvillniidist ning turule ilmusid vabrikuvõrgud. Suvise noodapüügi osakaal jäi võrkude kõrval järjest väiksemaks, eriti kahanes selle osatähtsus siis kui kasutusele võeti mõrrad. Lesta ja angerjaid, lisaks veel teisi suuremaid kalu püüti kaldalt ahinguga nii päeval kui ka öösel tulevalgel. Tuli tehti öiseks ahingupüügiks toosehargile (paadi otsa seatud raudhark) või paadis olevale alusele, sellist kalalkäimist kutsuti „toosel käimiseks“. Turska püüti kas paadist käsiõngega või unnaga, mis kinnitati suvel merepõhja löödud vaia või talvel jääaugu servale. Enne suurte meremõrdade kasutuselevõttu kasutati ranna lähedal angerjate ja teiste suuremate kalade püügiks väikesi rüsaid, mis on noodast ja võrgust mõnevõrra uuem püügivahend (Troska 2003). Rüsad on puitvõrudele tuginevad vitstest, võrgust või peergudest kerega kalapüünised. Rüsa sees on mitu võrgust lehtritaolist käiku (pujust), mis takistavad kaladel võrkudest väljapääsu. Rüsa kinnitati vaiadega merre (ERM). Püügivarustust hoiti väikestes palkseintega võrgumajades, mis ehitati mereranda. Igal perel oli oma võrgukuur, kuid ühe küla perede kuurid ehitati tavaliselt ühte kohta

kokku. Võrgukuurid ehitati kohtadesse, mis sobisid kõige paremini lautrite rajamiseks (Troska 2002). Võrgud kuivatati peale igakordset püüki võrgukuivatuspuudel ehk vabedel. Need paiknesid ridadena ning nende vahele riputati võrgud, moodustades nõnda pikki võrguaedu (ERMi püsiekspositsioon). Kohaliku kalatööstuse OÜ Papissaar juht Jaan Köster tõi siinse piirkonna unikaalse püügivahendina välja pöörinooda, millest paar eksemplari on veel tänaseni säilinud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Traditsiooniliste püügiviisidega seotud tavad, töövõtted ja püügivahendid on talletatud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Traditsiooniliste püügiviisidega seotud tavad, töövõtted ja püügivahendid on talletatud ja eksponeeritud

2.26.2 Randa uhitud mereheite kasutamine

Lümända vald sh Vilsandi rahvuspargi ala on Eesti tähtsaim, pea ainuke agariku kogumise piirkond. Merekaldale uhitud adru kogumine on vana kogukondlik tava (Lümända valla arengukava aastani 2020). Agariku kogumise kohad ja mahud sõltuvad sellest kui palju ja kuhu meri agariku kokku kuhjab. Seetõttu on ka võimatu öelda, millistest piirkondadest ja kui suures mahus agarikku igal aastal Vilsandi rahvuspargi alal kogutakse. Hetkel tegelevad agariku kogumisega Vilsandi rahvuspargis ja ümberkaudsetel aladel väikeettevõtted. Varem tegelesid agariku korjamisega väikses mahus ka mitmed kohalikud elanikud, kes nende randadesse kuhjunud agariku kokku kogusid, hetkel kohalikud üldiselt enam sellega ei tegele. Olenevalt kohast, kuhu meri agariku kannab, sõltub ka viis, kuidas seda kogutakse – üpris suures osas toimub agariku kogumine käsitsi ning on väga töömahukas protsess. Agariku kokkuostjaks on Kärla külas tegutsev AS Est-Agar. Rannale uhitud agarikku ja muda on läbi aegade põldudele väetiseks veetud. Rannast agariku ja meremuda kogumine on alal toimunud ka enne marmelaaditööstuse tekkimist, mil seda kasutati põldude väetamiseks. Tänapäeval toimub põldude ja aiamaalappide meremuda ja adruga väetamine väga väheses mahus.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Traditsioon on elujõulisena säilinud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Traditsioon on elujõulisena säilinud ja info selle kohta talletatud

2.26.3 Ravimuda, pilliroo ja haakriku kogumine

Ravimuda. Eesti esimene mudaravila avati 1824. aastal Rootsikülas, mille muda koguti Abaja lahest (Soorsk jt. 2007). Siiaaani kasutavad kohalikud inimesed ravimuda liigestehaiguste ja muude tõbede raviks, suuremat tööstuslikku kasutust Abaja lahe ravimudal siiski hetkel ei ole.

Pilliroog. Katuseroo varumine on olnud traditsiooniline tegevus, mis tänaseks on teadaolevalt lakanud. Puudub ülevaade roovarumise nii ajaloolistest kui ka tänastest mahtudest.

Haakrik. Läbi aegade on rannarahvas, nende hulgas ka Vilsandi rahvuspargi elanikud, kogunud mere poolt rannale uhitud vara ehk haakrikku. Meri toob kaldale mitmesugust vajalikku kraami – alates saematerjalist kuni pudelikirjadeni (Jakovlev 2003). Saaremaal on hakatud korraldama spetsiaalseid haakrikunäitusi ja -laatu, kus oma erilisi leide esitletakse ja müüakse.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info traditsioonilise kasutuse kohta on talletatud ja traditsiooniline kasutus alal võimalik

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Traditsioon on säilinud

2.26.4 Merega seotud infrastruktuuride kasutamine

Vilsandi rahvuspargi sadamatel on pikk ajalugu, vanim siinne sadam on Kihelkonna lahe Rootsiküla sadam, mis on arvatavasti olnud kasutusel enne 13. sajandit.

Tänaseks on rahvuspargis kasutuses kaks sadamat – **Papissaare sadam** Kiirassaare lahe ääres ja **Vikati sadam** Vilsandi saarel. Paadid sõidavad Papissaarest Vilsandile läbides Käkisilma süvendatud paadikanali Kiirassaare ja Kuusnõmme lahte eraldavate laidude vahel. Madala veeseisu ja vaiksete ilmade korral pääseb jalgsi ja suuremate masinatega Vilsandile mööda Noogimaad, Rinurahu, Kalarahu, Käkimaad ja Oostemaad kulgevat teed. Merega seotud infrastruktuuri elementideks on ka kaitseala **majakad** – Vilsandi, Oju ja Kiipsaare. Kiipsaare majakatest on tänaseks saanud päevamärk, Vilsandi majakat kasutatakse siiani tuletornina. Merele pääsemiseks on ajalooliselt kasutatud **lautreid**, millest suur osa on tänaseks hävinud. Taastamispersektiiviga lautrikohad on kaardistatud Lümanda (2006/2007) ja Kihelkonna (2010) valla üldplaneeringutes. Säilinud lautrite tähistamine ja taastamine parandaks küll väikepaatide, kajakkide jms ligipääsu merele, kuid lautrite ja paadisadamate taastamisel tuleb arvestada tegevuse mõju ala loodusväärtustele.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Ligipääs merele on tagatud selleks valitud kohtades. Laevatee Vilsandile on tähistatud ja vajadusel süvendatud ja Vilsandi-Kuusnõmme tee on liikumiseks avatud ja tähistatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ligipääs merele vastab kohaliku kogukonna vajadustele. Vilsandi ja Kuusnõmme vaheline tee on liikumiseks avatud ja tähistatud

2.26.5 Merenduse ajalugu

Kihelkonna kihelkonna aladel algab sadamate ajalugu enne 13. sajandit. Siinse kihelkonna kaudu käis pikka aega suur osa Saaremaa kaubaveost. Põhiliseks sadamaks on läbi aegade olnud vana Kihelkonna sadam, millele hiljem lisandusid kaks sadamat Atla lahes, Vilsandi, Jaagarahu, Papissaare ja Kiirassaare sadamad. Tänapäevaks toimib ajaloolistest sadamatest ainult Papissaare. Vilsandi ajalooline sadam asus tuletorni all, täna kasutuses olev Vikati sadam on ehitatud hiljem. Papissaare sadamas käis 19. sajandil hoogne laevaehitus. Väiksemaid kaluripaate hakati tegema 19. saj alguses, suuremad purjelaevad valmisid 19. saj. teises pooles. Esimene purjekas valmis Papissaares 1859. aastal – selle nimeks sai „Adler“ ja selle ehitas Peeter All, kes elas Loonalaiul. Laevade ehitus ja meresõidud tõid sel perioodil piirkonda palju jõukust. Kihelkonna alevik kasvas ja arenes, Vilsandi saarele ja mujale rajati juba linlikuma ehitusstiiliga, verandade ja värvitud voodrilaudadega jms elementidega maju. Nimekaim kapten alal on Vilsandil elanud Jaen Teär, kes omas mitmeid laevu, oli paljude laevade suurosanikuks ning vedas aktiivselt Papissaares laevaehitust. Kuulus kapten on Karl Truuväärt, kes seilas peamiselt Vaiksel ookeanil (Truuväärt 1997). Lisaks on tuntud Menderite kaptenisuguvõsa Vilsandilt, kust pärineb kolm põlvkonda kaugsõidukapteneid, kes tegutsesid Kaug-Idas.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Merenduse ajalugu on talletatud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Merenduse ajalugu on talletatud ja eksponeeritud

2.26.6 Traditsiooniline põllumajandus

Väheviljakates piirkondades on tegeletud karjatamisega ning viljakamad piirkonnad on olnud kasutusel põldudena. Vanad põllulapid on koondunud peamiselt Elda poolsaarele, Atlasse ja Kuusnõmme poolsaarele. Vanasti oli kombeks põlde väetada mereäärest toodud muda ja adruaga.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Info traditsioonilise põllumajanduse kohta on talletatud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Info traditsioonilise põllumajanduse kohta on talletatud ja eksponeeritud

Kohalik kogukond

Kihelkonna ja Lümanda valla rahvaarvud on II maailmasõja eelsest perioodist kuni tänase päevani langenud üle kolme korra. Aastal 1939 elas Kihelkonna vallas 3393 inimest (Kaljo 2003), 2010 aastal Eesti Statistikaameti 2010. aasta andmetel 745 inimest. Lümanda vallas elas 1940. aastal 3835 inimest, tänase seisuga on seal elanikke Statistikaameti andmetel 797. Kihelkonna vallavanema sõnutsi elab Kihelkonna valla elanikest umbes 250 Vilsandi rahvuspargi aladel. Lümanda valla küladest jäävad rahvuspargi aladele Atla, Kuusnõmme ja Eeriksaare, mille rahvaarvud olid 12 inimest Atlas ja Kuusnõmmes ning 1 inimene Eeriksaare külas (Lümanda vald 2010).

2.27 Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond

Kaitsealal tegutseb kaks aktiivset kohaliku kogukonna arenguga seotud ühendust – Atla Külaselts ja MTÜ Tagamõisa, lisaks on loomisel Vilsandi külaselts. Atla ja Roopa sadama arendamiseks on loodud kohalike elanike initsiatiivgrupp MTÜ Lümanda Sadamad. Lümanda vallas tegeleb pärand- ja merekultuuriga seonduvaga MTÜ Lümanda Muuseum ja merekultuuriselts Salava. Suuremad turismiga seotud ettevõtjad Vilsandi rahvuspargis on Vilsandil baseeruv OÜ Islander ja Loona mõisa peamaja haldav MTÜ Loona. OÜ Vilsandi Liin teeb regulaarse ja tellimusreise Vikati ja Papissaare sadama vahel. Suurim kalatöötaja Vilsandi rahvuspargis on OÜ Papissaar. Piirkonnas tegutsevad erinevad loomakasvatamise ja poollooduslike koosluste hooldusega tegelevad ettevõtted, suurimas mahus neist Saaremaa Ökoküla AS, lisaks neile tegutseb Vilsandi rahvuspargis veel hulk füüsilisest isikust ettevõtjaid ja MTÜ Ökoabi, kes samuti tegelevad poollooduslike koosluste hooldamise ja loomakasvatusega.

Seda, millised hoiakud on maaomanikel ja teistel kohalikel elanikel Vilsandi rahvuspargi suhtes ning millised on nende teadmised sealsetest loodusväärtustest, uuritud ei ole. Tähtis on, et maaomanikud oleksid teadlikud nende maadele jäävatest loodusväärtustest ning mõistaksid neid hinnata.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Püsielanikkond on kaitseala väärtustest ja

majandamisvõimalustest teadlik. Püsielanikkond on säilinud vähemalt tänasel tasemel

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond on säilinud

2.28 Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv kogukond (püsielanikkond ja suvitajad)

Raske on hinnata suvitajate arvu kaitsealal, kuna suvitajad on valdavalt mujale Eestisse sisse kirjutatud. Kihelkonna vallavanema sõnutsi suvitab rahvuspargi Kihelkonna valla osas u 100 inimest, Lümanda valla kohta hetkel hinnangud puuduvad. Vilsandi saare kogukond koosneb põhiliselt suvitajatest, kellel on tugev ühtekuuluvustunne. Loodud on internetifoorum, kus arutatakse jooksvalt eluoluga seotud küsimusi.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Kogukonnal on tugev identiteet ja inimesed on kaitsealal asuvatest väärtustest ja nende hoidmiseks vajalikest tegevustest teadlikud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kaitsealal elavad inimesed moodustavad tugeva identiteeditundega ühtse kogukonna

Puhkemajandus ja loodusharidus

2.29 Eksponeeritavate väärtuste loodusõppe võimaluste mitmekesisus

Kaitsealal leidub suurel hulgal erinevaid geoloogilisi väärtusi (pangad, kaljurannad, kivistised ja rannikuprotsessid) ning palju erinevaid looduslikke ja poollooduslikke kooslusi, millest tuleneb väga mitmekesine taimestik ja loomastik. Lisaks on alal pikk looduskaitse ajalugu ning omanäoline pärandkultuur. Kõik need väärtused loovad väga head eeldused loodusõppe ja -turismi arendamiseks kaitsealal. Hetkeseisuga ei ole rahvuspargis looduse või pärandkultuuri õpperadasid, mistõttu loodusõppe ja -turismi potentsiaal alal on suures osas kasutamata.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Ala loodusväärtused koos kultuuripärandiga on säilinud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Väärtused on säilinud

2.30 Kaitseala väärtustest teadlik turismiettevõtja

Vilsandi rahvuspark on loodusturismi ja puhkemajanduse mõttes väga atraktiivne paik. Alal leidub loodusharuldusi, mis pakuvad huvi loodusturistidele. Samal ajal on siin palju eeldusi aktiivseks puhkuseks – näiteks Harilaid surfipaigana. Selline väärtuste mitmekesisus ja atraktiivsus võib alale meelitada palju ning väga erinevate huvidega inimesi. Seetõttu on oluline, et turismiettevõtjad oleksid motiveeritud vastutustundlikult kasutama kaitseala potentsiaali ning panustaksid oma tegevuses kaitseala väärtuste pikaajalisele püsijäämisele.

Rahvuspargis leiduvatest puhkeobjektidest annab ülevaate joonis 10.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Turismiettevõtjad on teadlikud rahvuspargi väärtustest ja neid ohustavatest tegevustest ning arvestavad nendega

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Turismiettevõtjad eksponeerivad rahvuspargi erinevaid väärtusi jätkusuutlikul viisil

2.31 Matkamiseks sobiv ajalooline teedevõrk

Ajalooline teedevõrk Vilsandi rahvuspargis on tihedalt seotud sealse põlise asustusmustriga. Neid ääristavad mitmel pool vanad kiviaiad ning nad läbivad karjamaid, metsi ning vanu külasid, mistõttu saaks neid edukalt kasutada matkaradadena nii jalgsi- kui ka jalgrattamatkajate tarvis. Vana, hetkel raskesti läbitav teedevõrk jääb peamiselt Atla, Elda ja Kuusnõmme piirkonda. Matkaradu on kaitsealal hetkel vähe – enamik tänastest matkaradadest on sisuliselt autoteed (va Harilaid), millest marsruutide Loonalt Vilsandile ja Loonalt Harilaiule kohta on välja antud kaks ammendavat reisujuhti inglise ja eesti keeles (Kullapere 2005; Kullapere & Ratas 2007). Alates 2010. aastast on Riigimetsa Majandamise Keskus hakanud tegelema kaitseala puhkemajanduse korraldamisega ning on koostanud ala kasutuskorralduskava aastateks 2010-2015, mis näeb ette paljude seniste matkaradade ja kaasnevate rajatiste korrastamise. Nende üldine seisukord RMK hinnangul 2010. a. suve seisuga on toodud lisas 5, millest selgub, et enamik objektidest on mitterahuldavas seisus ja vajavad renoveerimist. Matkaradade puudulikkusele viitab ka 2010.

aasta maikuus Vilsandi saarevahi Jaan Tätte ja saarevanem Neeme Randi koostatud pöördumine RMK peadirektori Aigar Kallase ja Keskkonnaministri Jaanus Tamkivi poole, kus kirjeldatakse Vilsandi saare külastuse infrastruktuuridega seotud probleeme ja esitatakse konkreetseid ettepanekud, kuidas võiks olukorda parandada.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Osa ajaloolisest teedevõrgust on avatud kergliikluseks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ajalooline teedevõrk on matkamiseks kasutatav

2.32 Puhkevõimalused merel

Vilsandi rahvuspargi rannik on väga liigendatud ning seal leidub palju erineva suurusega saari ja laide. See eripära loob eeldused paljude merega seotud tegevuste harrastamiseks. Kaitsealal tegeletakse praegu aktiivselt näiteks sukeldumisega, kajakisõiduga, surfamisega ja muu säärasega. Rahvuspargis on hinnatud surfipaigana palju kuulsust kogunud Harilaid. Kajaki- ja süstamatkajate jaoks on ligitõmbavateks paikadeks kõikvõimalikud väikesaared ja laiud.

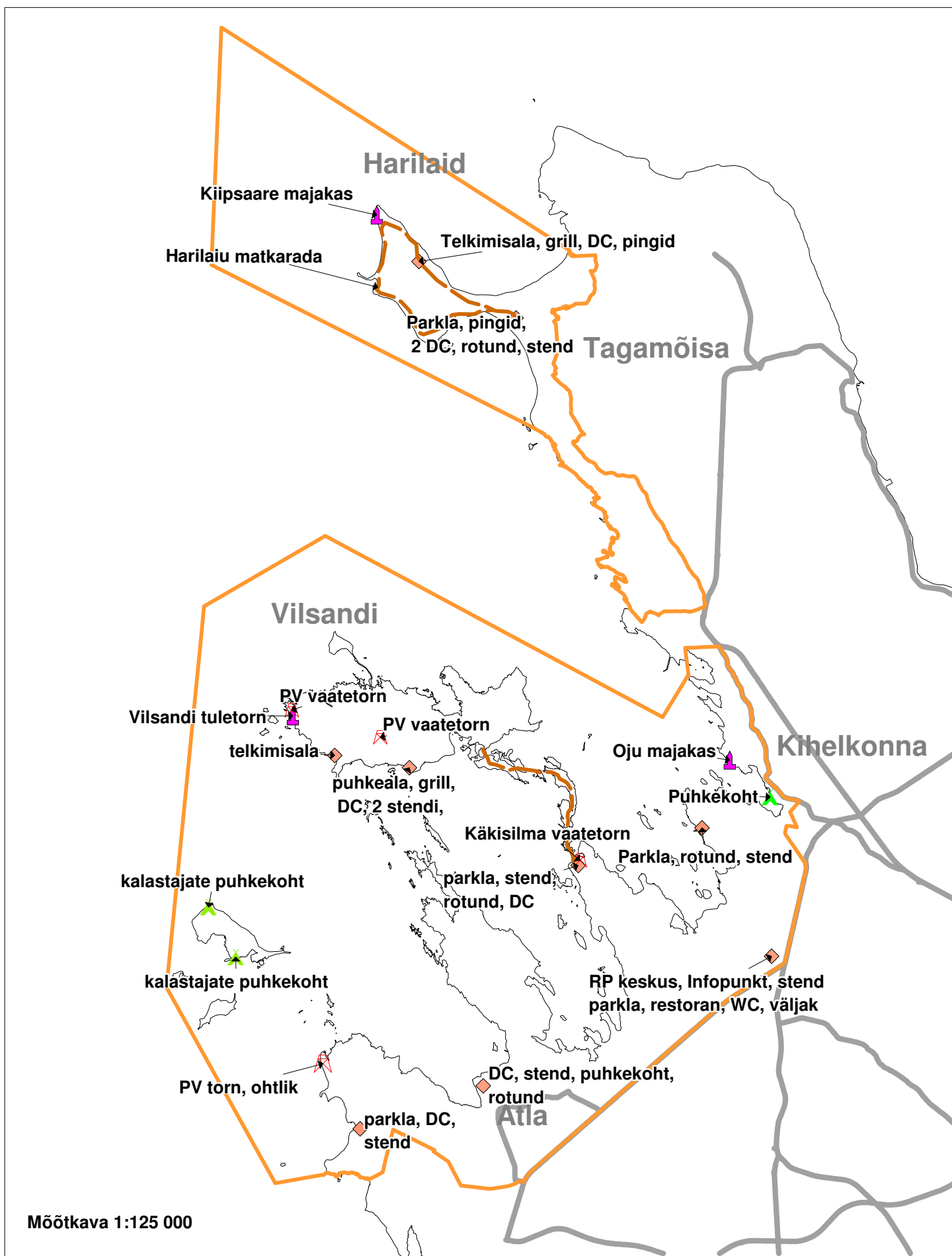
Merega seotud puhketegevused loovad surve merele uute ligipääsude avamiseks, koormavad infrastruktuuri ning võivad ohustada tallamisõrnu kooslusi, lisaks võidakse häirida laidudel pesitsevaid linde.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Mereliste puhkevõimaluste kasutamiseks on loodud infrastruktuur, mis väldib ala looduskaitseliste väärtuste kahjustumist

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Toimub loodusäästlik mereline rekreatsioon

Joonis 10. Rahvuspargi olemasolevad puhkemajanduslikud objektid.

Teaduslik väärtus

Rahvuspark sai suurema teadusliku tähelepanu osaliseks peale 1920. aastat, kui Tartu Ülikool asutas Kuusnõmme mõisa oma bioloogiajaama, kus prof. Piiperi juhtimisel erinevaid uurimistöid alustati. Uuringute põhifookus on kogu aeg olnud seotud eelkõige linnustikuga, kuid suurt tähelepanu pöörati ka botaanilistele ja metsanduslikele uuringutele

2.33 Majutusvõimaluste olemasolu hariduslikel eesmärkidel

Teadlaste jaoks on tarvis piisavalt ööbimisvõimalusi ja muid tingimusi välitööde, praktikate jms. läbiviimiseks. Hetkel on sellised tingimused loodud rahvuspargile lähedal oleval Viidumäe looduskaitsealal. Vilsandi saarel on vana bioloogiajaam, mis on hetkel väga halvas seisus ja vajaks taastamist. Lisaks on Vilsandi saarel veel Mändre talu, mille ruumides tegutses eelmise sajandi 60ndatel ja 70ndatel aastatel muuseum ning mida oleks võimalik kasutada majutuseks.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Olemas on majutusvõimalused loodushariduslikel ja teaduslikel eesmärkidel Vilsandi saarel ja Loona külastuskeskuses ning Mändre talus eksponeeritakse rahvuspargi looduskaitse ajalugu

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Vilsandi rahvuspargis on säilinud hariduslikel eesmärkidel tarvitavad majutusvõimalused

2.34 Pikaajalised andmerekad ja ajaloolised andmed looduse kohta

Vilsandi ja seda ümbritsevate väikesaarte linnustiku ja taimestiku kohta on olemas väga pikaajalised andmerekad, mis loovad suurepärased eeldused erinevate kordusuuringute tegemiseks. Näiteks on juba ka tehtud töid, mis vaatlesid Harilaiu flora kujunemist viimase 70 aasta jooksul (Altnurme 2007) jne. Viimasel 30 aastal on hakatud Vilsandit järjest rohkem väärtustama kui Siluri ajastu fossiiliderikaste lademetete avamusala ja rannikuprotsesside etalonala (Kullapere 1980; Orviku 1980). Viimastel aastatel rahvuspargis tehtud uuringute alusel avaldatud teadusartiklid ongi enamuses seotud rannikuprotsesside jm geoloogiliste nähtuste uurimisega (ISI web of Knowledge 2010). Rahvuspargi teaduslikust uuritusest on koostanud väga hea ülevaate 1980. aastal Arvo Kullapere Vilsandi Riikliku Looduskaitseala 70. aastapäevale pühendatud ettekannete teeside kogumikus. Tänapäevani toimub rahvuspargis aktiivne uurimistegevus, mis seostub geoloogiliste protsesside, loopealsete taime- ja putukakooslustega, atmosfääri füüsika ja keemia uuringute jt. valdkondadega.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Andmerekad on korrastatud, koondatud ja kättesaadavad uuringuteks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Andmerekad on talletatud ja kättesaadavad

2.35 Ajaloolised metsateaduslikud püsikatsealad

Kuusnõmme metsandikku kasutati mitmete võõrpuuliikide (250 liiki) kasvupotentsiaali katsetamiseks ja samuti testiti siin loometsade majandamise võimalusi (Meikar 2008). Kuusnõmme metsandusteaduslik tähtsus on tänaseks muutunud eelkõige ajalooliseks, kuna peale Nõukogude okupatsiooni seal sisuline uurimistöö lakkas ja paljud võõrpuuliikidega kultuurid hävisid. Kuid kindlasti oleks vajalik nende tänane levik ja seisukord metsandusteaduslikust seisukohast üle vaadata.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Püsikatsealad on kaardistatud ja alad on eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Püsikatsealad on kaardistatud ja info nende kohta Keskkonnaametis säilitatud

2.36 Pikaajaliste riiklike seireprogrammide toimumisala

Lisaks teadustööle toimub rahvuspargi tänastes piirides väga erinevate keskkonnaaspektide riiklik seire 127 mõõtekohas või seirejaamas, millest avalikud on 73 (Seireveeb 2010). Rahvuspargis toimuvate riiklike seireprogrammide täisnimekiri on lisatud lisa 4.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Seireprogrammid jätkuvad, tulemused on avalikult

kättesaadavad ja analüüsitud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Seireprogrammid jätkuvad, tulemused on koondatud ja analüüsitud

2.37 Looduskaitse ajalugu

Vilsandi rahvuspargist on saanud alguse põhimõtteliselt kogu Eesti looduskaitse ajalugu, mis algas 1910. aastal Vaika loodusreservaadi moodustamisega. Peale Vaika saarte kaitse alla võtmist on kaitseala pidevalt laienenud kuni 1993. aastal reorganiseeriti kogu ala rahvuspargiks. Vaika reservaadi moodustamisel oli tähtis roll Riia Looduskaitseühingu liikmel F. E. Stollil. Vaika saartele loodud reservaatide vabatahtlikuks hoidjaks jäi Artur Toom, kes pidas Vilsandil 1906. aastast majakavahi ametit.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (10 a.): Ala looduskaitse ajalugu talletatakse

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ala looduskaitse ajalugu talletatakse

3 Väärtuste mõjutegurid ja tegevused

2.1.1.1 Merikotkas (*Haliaetus albicilla*)

Mõjutavad tegurid

1. Pesapaikade asukohtade kohta rahvuspargis puudub täpne info
2. Juhuslikud raied pesitsuspiirkonnas
3. Kontrollimatu külastus ja turism

Tegevused

- Inventuur merikotka võimalikes pesitsuspiirkondades (1,2,3)
- Külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtete rakendamine. Külastuse suunamine nii, et merikotka elupaigad jääksid peamistest külastuspiirkondadest välja (3)
- Rahvuspargi koostöökogu³ kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kohtutakse alal tegutsevate huvigruppide esindajatega, kus selgitatakse ka merikotka kaitseks vajalikke tegevusi, lisaks pidev suhtlus raielubade väljastamisel (2,3).

2.1.1.2 Tutkas (*Philomachus pugnax*)

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine võimalikust esinemisest kaitsealal

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Väikesaarte linnustiku riikliku seire jätkamine (1)
- Väikesaarte linnustiku seireskeemi täiendamine. Koostada lõplik nimekiri seiratavatest laidudest ja täpsustada laiud, kus on vajalik aastas 2 korda seirata (1)
- Rahvuspargi rannikualade linnustiku seire. Seire läbiviimine vähemalt üks kord 5 aasta jooksul (1)

2.1.1.3. Kassikakk (*Bubo bubo*)

Mõjutavad tegurid

1. Väikekiskjate kõrge arvukus, eriti kährik
2. Juhuslik raie ja häirimine pesitsuspaikades
3. Võimalik külastajatepoolne ebaterve huvi liigi pesitsuspaikade vastu

Tegevused

- Jahimeeste varustamine püünistega ja motiveerimine. Vajalik väikekiskjate arvukuse vähendamiseks. Soetada 8 rebase püünist ja 15 kährikupüünist, lisaks kompenseerida tegevusega seotud kulud (1)
- Kassikaku tegevuskava täitmine (1,2)
- Külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtete rakendamine. Külastuse suunamine nii, et kassikaku elupaigad jääksid peamistest külastuspiirkondadest välja (3)

---

³ Rahvuspargi koostöökogu täpse kontseptsiooni töötab välja Keskkonnaameti rahvusparkide töögrupp. Koostöökogu eesmärgiks on kaitsekorralduskava elluviimise jälgimine ja vajadusel ettepanekute tegemine Keskkonnaametile kaitsekorralduskava täiendamise või muutmise kohta.

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- Rahvuspargi koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kohtutakse alal tegutsevate huvigruppide esindajatega sh. turismiarendajatega, kus selgitatakse ka kassikaku kaitseks vajalikke tegevusi, lisaks pidev suhtlus raielubade väljastamisel (2,3).

2.1.1.4 Niidurüdi (*Caldris alpina schinzii*)

Mõjutavad tegurid

1. Täpse info puudumine leviku kohta
2. Elupaikade kehv/ebahühtlane kvaliteet
3. Väikekiskjate kõrge arvukus

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Väikesaarte linnustiku riikliku seire jätkamine (1)
- Väikesaarte linnustiku seireskeemi täiendamine. Koostada lõplik nimekiri seiratavatel laidudel ja täpsustada laiud, kus on vajalik aastas 2 korda seirata (1)
- Rahvuspargi rannikualade linnustiku seire. Rannikualade linnustiku seire läbiviimine vähemalt üks kord 5 aasta jooksul (1)
- Niidurüdi seire valitud elupaikades. Seire läbiviimine üks kord viie aasta jooksul valitud elupaikades, kaasa arvatud laidudel (1)
- Niidurüdi tegevuskava rakendamine. (2)
- Jahimeeste varustamine püünistega ja motiveerimine. Vajalik väikekiskjate arvukuse vähendamiseks. Soetada 8 rebase püünist ja 15 kährikupüünist, lisaks kompenseerida tegevusega seotud kulud (3)

2.1.2 Haudelinnustik laidudel ja saartel

Mõjutavad tegurid

1. Nõrk järelevalve laidudel toimuva üle
2. Info puudumine – seireandmestik haudelinnustiku kohta on ebapiisav
3. Väikekiskjate kõrge arvukus ja nende esinemine laidudel
4. Laidude maastikulised muutused (nt võsastumine)
5. Reguleerimata laidude külastus ning külastajate informeerimatus
6. Invasiivsed liigid (näiteks kanada lagle)

Tegevused

- Rahvuspargi koordinaatori⁴ palkamine rahvusparki. Rahvuspargi koordinaatori üheks ülesandeks teiste seas on laidude järelevalve teostamine koostöös Keskkonnainspeksiooniga (1)
- Keskkonnainspeksiooni reidid. Vähemalt 2 korda kuus kevadisel liikumiskeelu ja kalapüügikeelu ajal.
- Väikesaarte linnustiku seireskeemi täiendamine. Koostada lõplik nimekiri seiratavatel laidudel ja täpsustada laiud, kus on vajalik aastas 2 korda seirata (2)
- Jahimeeste varustamine püünistega ja motiveerimine. Vajalik väikekiskjate arvukuse vähendamiseks. Soetada 8 rebase püünist ja 15 kährikupüünist, lisaks kompenseerida tegevusega seotud kulud (3)

---

⁴ Rahvuspargi koordinaatori rolli ja sellest tulenevad tööülesanded määratleb Keskkonnaameti rahvusparkide töögrupp.

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- Väikekiskjate iga-kevadine arvukuse hindamine linnukaitseliselt olulistel laidudel (Naistekivimaa, Salava, Loonalaid, Võrkrahu, Telvemaa, Ojurahe) (3)
- Kanada lagle arvukuse piiramine. Piiramine algab, kui kanada lagle arvukus on rahvuspargis üle ühe paari (6)
- Rahvuspargi koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kohtutakse alal tegutsevate turismikorraldajatega, kus selgitatakse laidude külastamisega seotud regulatsioone ja külastuse võimalikku mõju (1,5)
- Valitud laidude maastiku hooldamine (karjatamine Suur-Sitikul, Telvemaal, Vassiklaiul, Suur-Antsulaiul, Ojurahul, Käkimaal ja teistel Vilsandi teele jäävatel laidudel kokku 180 hektaril). Karjatamine peab toimuma lammastega alates 15. juulist ja roogu ei tohi tõrjuda.(4)

2.1.3 Rändel peatuvad ja talvituvad linnud

Mõjutavad tegurid

1. Põllumajandusliku maakasutuse hääbumine, mis suunab rändlinnud põldudele toituma
2. Ranniku poollooduslike koosluste hooldamine, mis tagab rändlindude puhke- ja toitumisalade hea kvaliteedi ja vähendab rändlindude poolt põldudel tekitatavaid kahjusid
3. Mereökosüsteemi seisund, võimalik õlireostuse oht
4. Olulised kogumid jäävad väljapoole kaitseala piire

Tegevused

- Rändlindude kahjustuste kompenseerimise jätkumine (1,2)
- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (1)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Randa uhutud hukkunud lindude seire jätkumine (3)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine, vähemalt iga nädal 1 ülelend (3)
- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Üks kord aastas artikli avaldamine mereökosüsteemide seisundist ja seda mõjutavatest teguritest, et vältida kohalikku merereostust (3)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (3)
- Kaitse-eeskirja muutmine. Kaitse-eeskirja muutmise ettepanek, et haarata rahvusparki läänepoolne mereala koos sealsete madalike ja karidega (4)

2.2.1 Hallhüljes (*Halichoerus grypus*)

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsekorda rikkuvad külastajad. Võimalik häirimine sukeldujate poolt
2. Pideva ülevaate olemasolu liigi seisundist
3. Mereökosüsteemi seisund, võimalik õlireostuse oht
4. Kalapüük hüljestele ohtlike kalapüüinistega.

Tegevused

- Rahvuspargi koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kohtutakse alal tegutsevate huvigruppide (sh sukeldujad) esindajatega, kus selgitatakse hallhülge kaitseks vajalikke tegevusi ja külastuse mõju liigi seisundile (1)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku hallhülge seire jätkumine (2)

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine, vähemalt iga nädal 1 ülelend (3)
- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Üks kord aastas artikli avaldamine mereökosüsteemide seisundist (4) ning hülgele ohututest püügivahenditest (3)
- Õlireostuse õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (3)

2.2.2 Nahkhiired

Mõjutavad tegurid

1. Ülevaate puudumine nahkhiirte talvitumispaikadest, suvekolooniatest ja rände intensiivsusest.

Tegevused

- Nahkhiirte uuring. Inventuur nahkhiirte talvitumispaikade ja suvekolooniade välja selgitamiseks ning rände intensiivsuse uurimiseks (1)

2.3.1 Kõre (*Bufo calmita*)

Mõjutavad tegurid

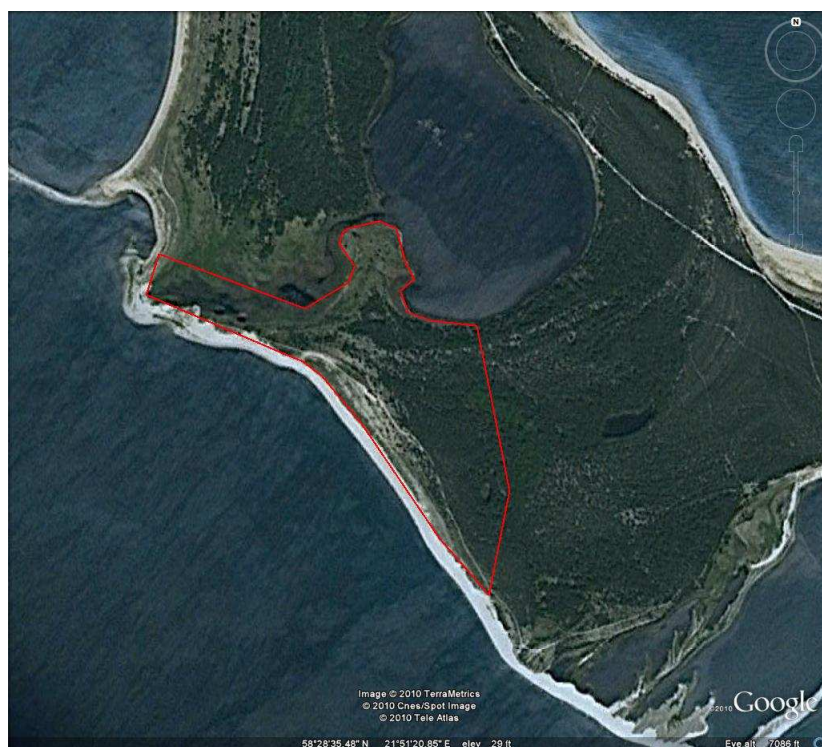
1. Info puudus kõre asurkondade paiknemise kohta
2. Elupaikade seisund
3. Inbriiding

Tegevused

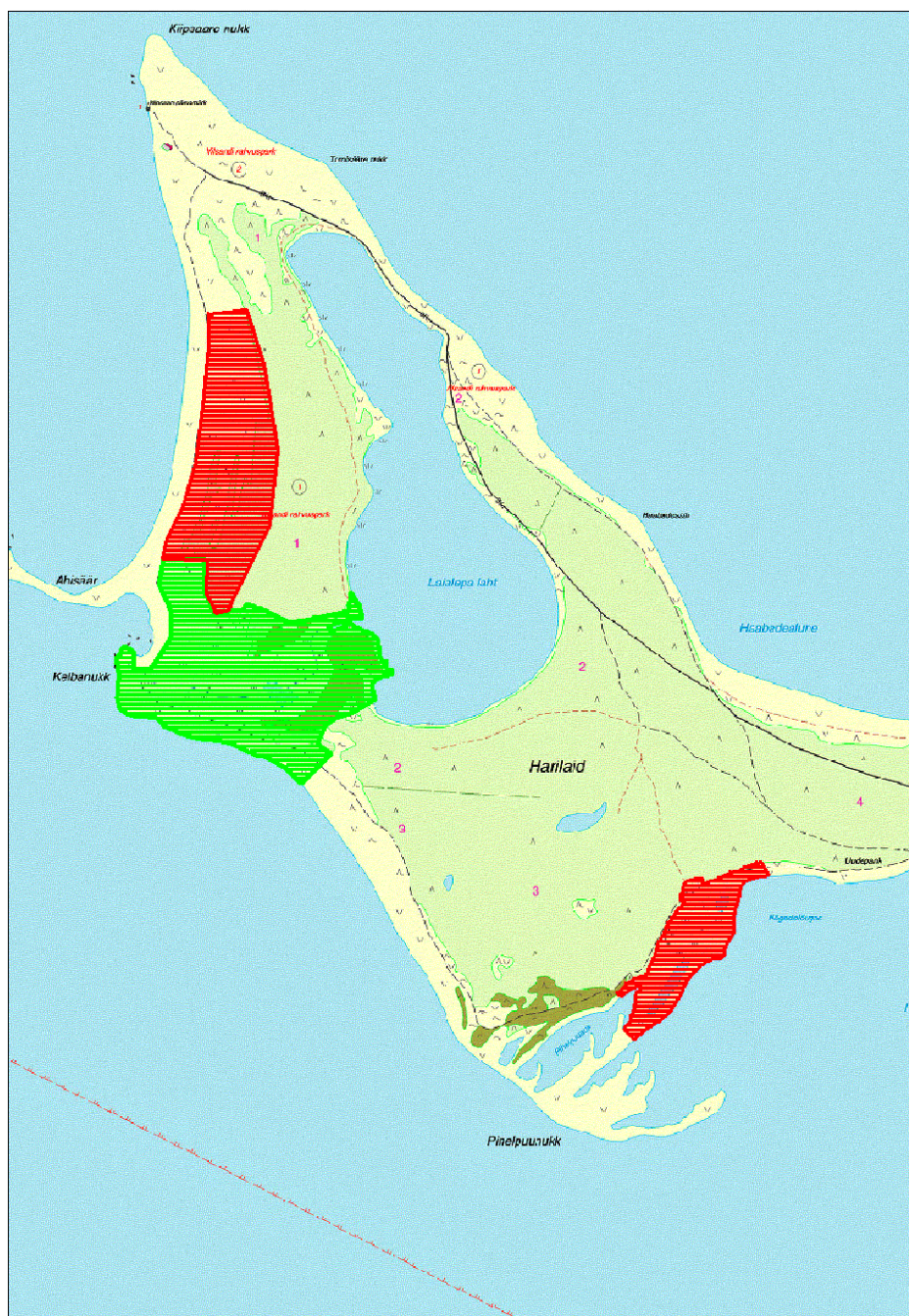
- Harulilaiul metsa raadamine. Luidete avamine kultuurpuistu alt ca 60 hektaril Harilaiul. Luidete avamisel jätta teede äärde kaitseriba ning raadamistööd tuleb teostada mitmes järgus (vt. joonis 11) (2)
- Rannaniidu taastamine ja hilisem hooldamine 32 hektaril. Rannaniidu taastamiseks tuleb lõigata alalt roogu vähemalt üks, soovitatavalt kaks korda vegetatsiooniperioodi jooksul (juulist septembrini). Hiljem tuleb ala hooldada ning sigimisveekogude lähiümbruses tuleb taimestik hoida madalmurusena. Parim viis selleks on niitmine (näiteks trimmeriga) või karjatamine (vt. joonis 12). (2)
- Uute kõrelompide rajamine. Pärast Harilaiu kaela luiteala avamist kultuurpuistust, puhastada luidetevahelisi märesid taimestikust, luues nii kõrele sobivaid kudemisalasid (4-5ala). Lisaks rajada madalaid lompe (2-3 tk) Lailepa lahe mereühenduse läheduses olevasse juba hooldatavasse elupaika (2)
- Kõre sigimisedukuse jälgimine. Vajadusel osa kudust kasvatada üles tehistingimustes (Penijõel kõrekulleste kasvatuskeskuses) (1)
- Rannaniidu taastamine Lailepa lahe ida- ja lääneosas 26 ha (vt. joonis 12). (2)
- Inventuuri läbiviimine potentsiaalsetes elupaikades (1)
- Kõre tegevuskava rakendamine kõre elupaikades (2,3)

Joonis 11. Raie kõre elupaigas Harilaiul.

Joonis 12. Rannaniidu taastamine ja hooldamine Harilaiul kõre elupaigas

Tingmärgid

- rannaniidu ja teiste avakoosluste hooldamine (I prioriteet)
- rannaniidu ja teiste avakoosluste hooldamine (II prioriteet)

2.3.2 Teised kahepaiksed ja roomajad

Mõjutavad tegurid

1. Elupaiga kvaliteedi langus
2. Info puudumine

Tegevused

- Poollooduslike koosluste hooldamine (1147 ha) (1)
- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (1)
- Kahepaiksete ja roomajate inventuur. Inventuur tehakse koostöös koolidega ja see tõstab laste teadlikkust liikidest (2)
- Kahepaiksete ja roomajate sigimispaiakade inventuur (2)

2.4.1 Võldas (*Cottus gobio*) ja jõesilm (*Lampetra fluviialis*)

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine
2. Elupaiga kvaliteedi langus

Tegevused

- Vesiku ojas ja Oju ojas kalastiku inventuuri läbiviimine (1)
- Uuring piirkonna kudealade parandamise võimaluste ja otstarbekuse kohta (2)

2.4.2 Merisiig (*Coregonus lavaretus*) ja lõhi (*Salmo salar*)

Mõjutavad tegurid

1. Koelmuala kvaliteedi langus
2. Mereskudeva merisiia püük koelmualalt kudeajal
3. Info puudumine merisiia kudealade levikust

Tegevused

- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Üks kord aastas artikli avaldamine mereökosüsteemide seisundist, sh kalastikust (1)
- Inventuuri läbiviimine Atla, Kiirassaare, Kuusnõmme lahtedes selgitamiseks piirkonnas olevate mereskudeva merisiia koelmute seisundit ja ulatust (3)
- Kalapüügieeskirjas sätestatud püügipiirangute säilimine merisiia koelmutel ja piirangualade täpsustamine. Tegevus peab lähtuma inventuuri tulemustest (2)

25.1. Putukad

Mõjutavad tegurid

1. Maastikumustri muutumine, mosaiiksuse kadumine
2. Info puudumine

Tegevused

- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (1)
- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldpõhimõtete järgimine (1)

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- Valitud poollooduslike koosluste looduskaitseolulistest putkarühmade inventuur. Siinkohal on silmas peetud päevaliblikaid, mardikaliste sugukonnast jooksiklased, põrniklased, siklased ja sihktiivalised loopealsetel, puisniitudel, puiskarjamaadel, rannaniitudel (2)
- Vilsandi RP soode selgrootute inventuur. Sealhulgas kiililised, maismaateod (pisiteod - Vertigo), ujurlased – nende rühmade sees looduskaitseolulised liigid (Loodusdirektiivi liigid) (2)
- Ainulaadsete elupaigatüüpide selgrootute inventuurid. Eelkõige lahtised luited, lubjakivipangad ja nende fauna (suurliblikad, jooksiklased) (2)

2.5.2 Apteegikaan (*Hirudo medicinalis*)

Mõjutavad tegurid

1. Soostunud niitude ja veekogusid ümbritsevate poollooduslike koosluste majandamise vähenemine
2. Elupaiga kvaliteedi vähenemine ja info lünklikus apteegikaani elupaiganõudluse osas

Tegevused

- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (1,2)
- Apteegikaani tegevuskava järgimine (1,2)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Apteegikaani riikliku seire jätkumine rahvuspargis (2)

2.6.1 Silmjärvikas (*Littorella uniflora*)

Mõjutavad tegurid

1. Kaugele ulatuv võimalik kuivendamise mõju
2. Võimalik ülekarjatamine
3. Kasvukoha degradeerumine looduslikel põhjustel (maakerge)

Tegevused

- Kuivendamise võimaliku keskkonnamõju arvestamine kooskõlastuste andmisel, sh. ka väljaspool rahvusparki toimuvate tööde puhul (1)
- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldpõhimõtete järgimine (2)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Silmjärvika riikliku seire jätkumine, kord 3 aasta jooksul. Viimane seire toimus 2008. (1,2,3)

2.6.2 Arukäpp (*Orchis morio*)

Mõjutavad tegurid

1. Kasvukohtade võsastumine, kinnikasvamine
2. Metssigade tegevus

Tegevused

- Arukäpa kasvukohtade inventuur. Inventuur peab andma detailsed majandamissoovitused igale kasvukohale.
- Arukäpa kasvukohtade seire. Kord 5 aasta jooksul peab kasvukohad üle vaatama (1,2,3)
- Vajadusel aedade rajamine arukäpa kasvukohtade ümber. Aiad on mõeldud metssigade ligipääsu takistamiseks (2)

2.6.3 Saaremaa sõrmkäpp (*Dactylorhiza osiliensis*)

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsestaatuse puudumine, mistõttu ei ole kaitseks juriidilist alust.
2. Kolleksionaaride ja liikide kogujate võimalik suur huvi uue endemse liigi vastu

Tegevused

- Ettepaneku tegemine saaremaa sõrmkäpa kaitse alla võtmiseks (1)
- Külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtete järgimine. Külustus suunatakse kasvukohtadest eemale (2)

2.6.4 Soolakutaimed

Mõjutavad tegurid

1. Täpse info puudumine leviku kohta
2. Roostumine

Tegevused

- Soolakutaimede leviku inventuur Vilsandi saarel (1)
- Uuring roostumise mõjust soolakutaimedele (2)
- Roo niitmine Kuusnõmme poolsaarel soolakuliste taimede kasvupaigas 25-l hektaril (vt. joonis 15) (2)

2.6.5 Luitetaimed

Mõjutavad tegurid

1. Tallamine, probleem on maastikautodega ja ATV-dega
2. Rand-ogaputke korjamine ja kasutamine lilleseadetes

Tegevused

- Harilaiu matkarada. Matkaradade väljaehitamine Harilaiul (vt. joonis 19)(1)
- Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Tallamisõrnadele kooslustele Harilaiul tee (u 300 m) paigaldamine (1)
- Keelumärkide paigaldamine. Harilaiule mootorsõidukite liikumist keelavate märkide paigaldamine (1)
- Harilaiule mineval teel tõkkepuu säilitamine ja uuendamine (1)
- Stendide uuendamine. Stendidele kaitsealuste liikide korjamist keelava info paigaldamine, Harilaiul vähemalt 1 stend. (2)

2.6.6 Kaljutaimed

Mõjutavad tegurid

1. Võimalik liigne karjatamiskoormus
2. Vanade kiviaedade teisaldamine ja hooldamine

Tegevused

- Kaljutaimede kasvuala Vilsandi tuletorni all jätta karjatamisest välja (1)
- Kiviaedade kaardistamine ja taimestunud vanade kiviaedade botaaniline inventeerimine (2)

2.6.7 Niidutaimed

Mõjutavad tegurid

1. Kasvukohtade võsastumine
2. Valed hooldusmeetmed (näiteks liigne karjatamine)
3. Võimalikud valemäärangud

Tegevused

- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (1,2)
- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldpõhimõtete järgimine (1,2)
- Poollooduslike koosluste hooldamine (joonis 13) (1147 ha) (1)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järelhooldamine (494,3ha) (1)
- Ekspert hinnang aasnelgi esinemise kohta Keskkonnaregistris märgitud kasvukohas (3)

2.6.8 Metsataimed häiludes ja puisniitudel

Mõjutavad tegurid

1. Hooldamise lõppemine
2. Info puudus liikide leviku kohta
3. Metsaraie +/-

Tegevused

- II kategooria metsa- ja puisniidutaimede inventuur, et välja selgitada II kategooria metsa ja puisniidu taimeliikide kasvualad (2)
- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine. Jätkub puisniitude hooldamine ja toetuste maksmine (1)
- Puisniitude hooldamine, 12 ha (vt. joonis 13) (1)
- Puisniitude taastamine ja selle järel hooldamine (126 ha) (1)
- Rahvuspargi koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kohtutakse alal tegutsevate huvigruppide esindajatega, kus selgitatakse ka kaitsealuste liikide hoidmiseks vajalikke tegevusi, lisaks pidev suhtlus raielubade väljastamisel (2,3)
- Kaitstavate liikide kasvukohapõhiste metsamajandussoovituste välja andmine metsaomanikele (3)
- Keskkonnaregistrisse paranduste ja täienduste sisse viimine (2, 3)

2.6.9 Metsataimed, mis ei talu häirimist

Mõjutavad tegurid

1. Metsaraie
2. Info puudus
3. Andmed kasvukohtade asukohtadest on valed

Tegevused

- Metsade majandamise üldiste põhimõtete järgimine (1)
- II kategooria metsa- ja puisniidutaimede inventuur. Inventuur, et välja selgitada II kategooria metsa ja puisniidu taimeliikide kasvualad (2,3)
- Keskkonnaregistrisse paranduste ja täienduste sisse viimine (2, 3)

2.6.10 Sootaimed

Mõjutavad tegurid

1. Olemasoleva kuivendusvõrgustiku mõju ja võimalik kuivendussüsteemide rekonstrueerimise mõju taimede kasvupaikadele
2. Võimalik ehitustegevus
3. Karjatamine +/-
4. Soode taastamine

Tegevused

- Kuivendamise võimaliku keskkonnamõju arvestamine kooskõlastuste andmisel (1,2)
- Ehituse üldiste põhimõtete järgmine. Kuivendussüsteeme ei rekonstrueerita väärtustes loetletud sootaimede kasvukohtades (2)
- Rahvuspargi koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kohtutakse alal tegutsevate omavalitsuste ja huvigruppide esindajatega, kus selgitatakse, kuidas arvestada kaitsealuste taimeliikidega (1,2)
- Soode taastamiskava koostamine – kuivendussüsteemidega rikutud märgaladel kasvavate looduskaitsealsetelt väärtuslike liikide kasvukohtade seisundi parandamiseks (4)
- Uuringu läbiviimine karjatamise mõjust soostunud niitude ja kaldavee taimestikule (3)

2.6.11 Kaldaveetaimed

Mõjutavad tegurid

1. Kasvualade kinnikasvamine – võsastumine
2. Karjatamine

Tegevused

- Võsaraie Oju oja kaldalt (vt. joonis 14) (1)
- Uuringu läbiviimine karjatamise mõjust soostunud niitude ja kaldavee taimestikule (2)

2.6.12 Sammaltaimed

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine

Tegevused

- Info koondamine sammaltaimede kohta rahvuspargis – ülikoolide herbaariumite põhjal ülevaate koostamine sammaltaimede kohta (1)

2.6.12.1 Kurdõhik (*Neckera crispa*)

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine liigi jaoks vajalike kaitsemeetmete kohta

Tegevused

- Eksperthinnang kurdõhiku jaoks vajalike kaitsemeetmete kohta (1)
- Seire kurdõhiku seisundi kohta. Kord 5 aasta jooksul (1)

2.6.13 Bloxami punalehik (*Entoloma bloxamii*)

Mõjutavad tegurid

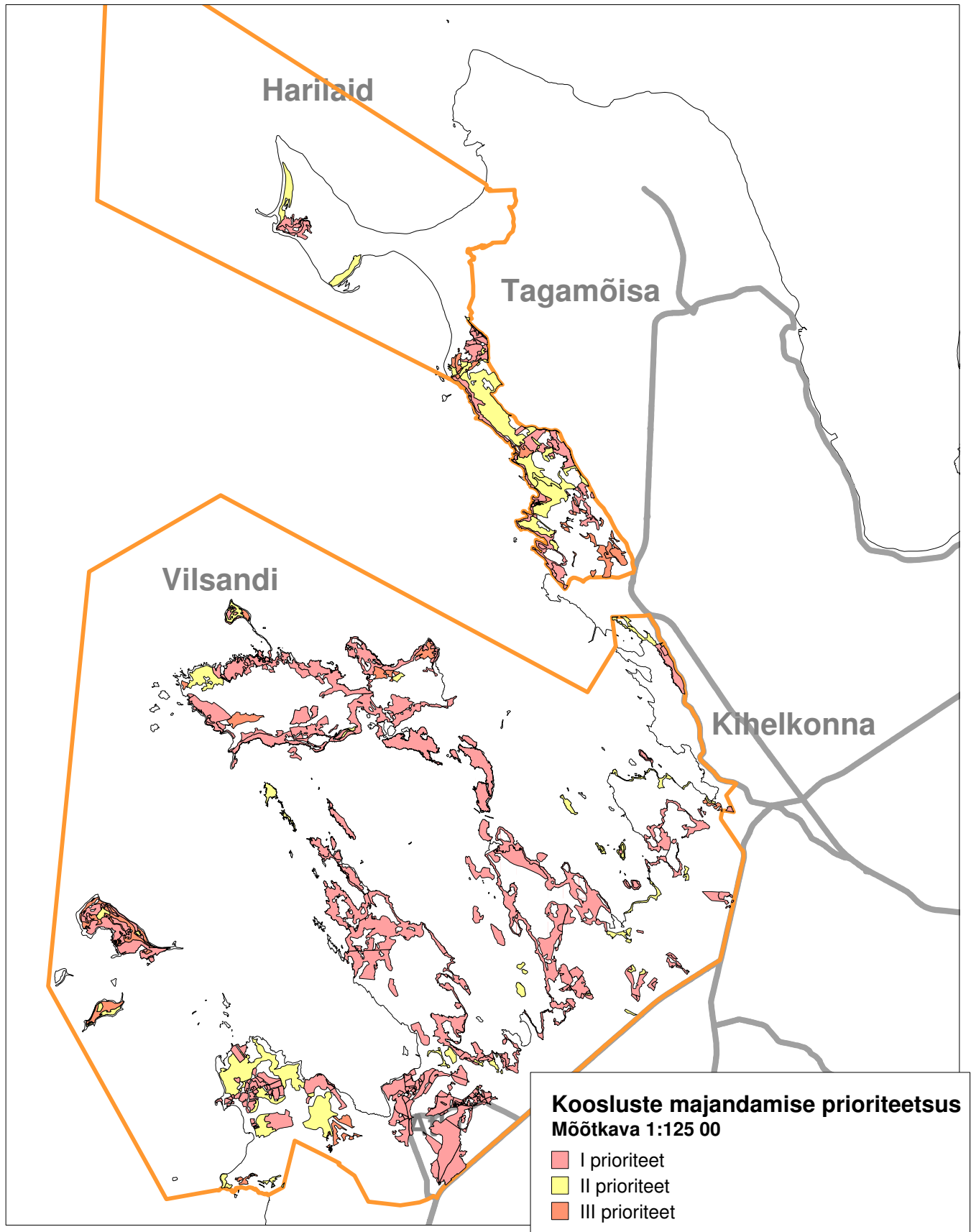
1. Info puudumine liigi jaoks vajalike kaitsemeetmete kohta

Tegevused

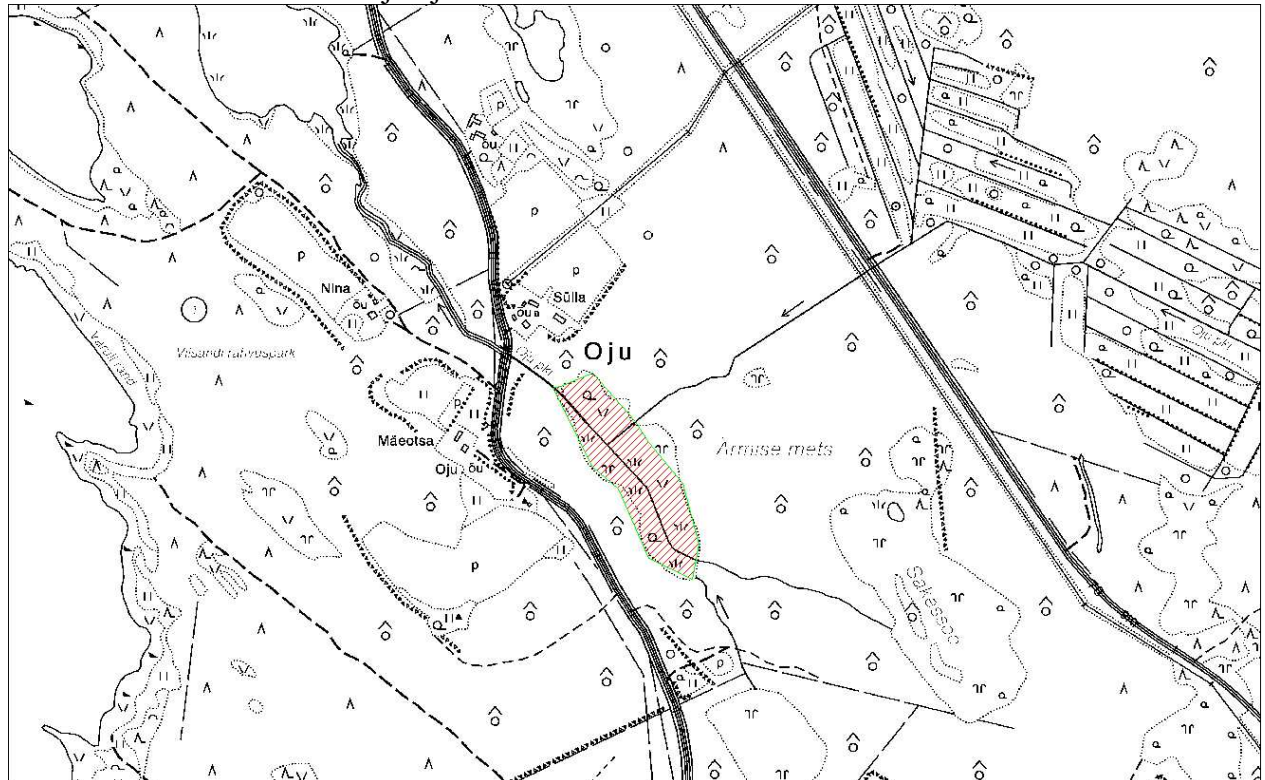
- Eksperthinnang bloxami punalehiku jaoks vajalike kaitsemeetmete kohta (1)
- Seire bloxami punalehiku seisundi kohta. Kord 5 aasta jooksul (1)

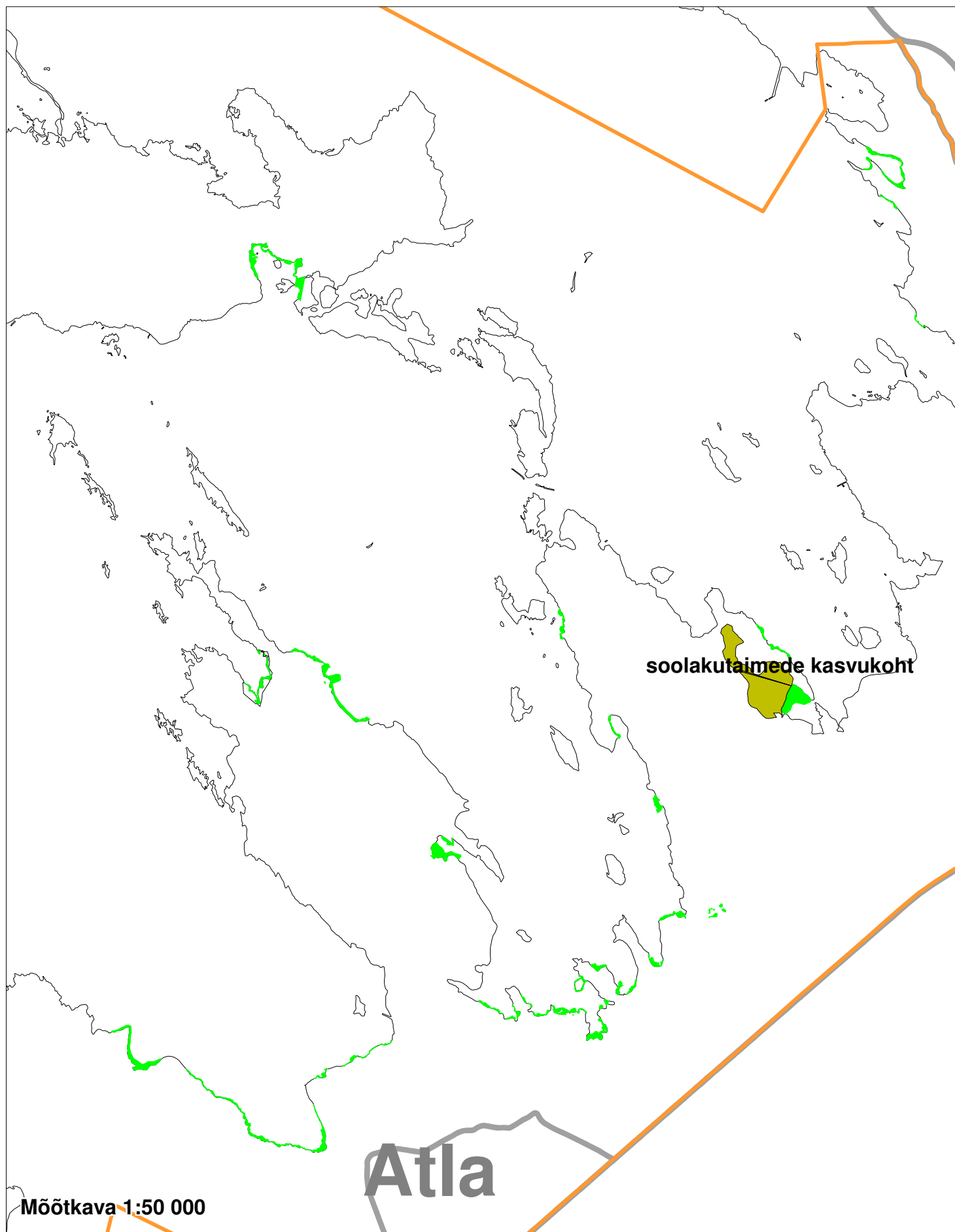
Joonis 13. Poollooduslike koosluste hooldamise prioriteetsus lähtuvalt poollooduslike koosluste hoolduskavast.

Joonis 14. Võsa lõikamine Oju oja kaldalt

Joonis 15. Roo niitmise alad meres ja soolakutaimede kasvukohas.

2.6.14 Haruldased seeneliigid

Mõjutavad tegurid

1. Haruldaste seeneliikide kaitsestaatuse puudumine
2. Info puudumine kaitsealal levinud haruldaste seeneliikide kohta

Tegevused

- Mükoloogilise inventuuri läbiviimine kaitsealuste seeneliikide leviku kohta (2)
- Seniste mükoloogiliste uuringute ja kogutud andmete koondamine ja korrastamine (ülikoolide ja eraisikute kogud) (2)
- Haruldaste liikide kaitsevajaduse ja -meetmete kohta eksperthinnangu koostamine, vajadusel kaitsestaatuse taotlemine (1)
- Kaitset vajavate seeneliikide elupaikades kaitsemeetmete rakendamine (1)

2.7 Samblikud

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine kaitsealal levinud samblikuliikide kohta

Tegevused

- Info koondamine samblike kohta rahvuspargis – ülikoolide herbaariumite põhjal ülevaate koostamine sammaltaimede kohta (1)
- Inventuuri läbi viimine loopealsete samblikuliikide kaardistamiseks (1)

2.8.1. Karid

Mõjutavad tegurid

1. Ehitustegevus, näiteks tuulepargi rajamine
2. Suur osa esinduslikest karidest on levinud väljaspool rahvuspargi tänaseid piire
3. Setetega mattumine
4. Õlireostus
5. Andmete puudumine seisundi kohta

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. Kaitse-eeskirja muutmise ettepanek, et haarata rahvusparki läänepoolne mereala koos sealsete madalike ja karidega (2)
- Ehituse üldiste põhimõtete järgimine (1)
- Inventuur mereelupaikade seisundi hindamiseks. Karide seisundi hindamine (5)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine, vähemalt iga nädal 1 ülelend (4)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (3)

2.8.2 Mereveega üleujutatud liivamadald

Mõjutavad tegurid

1. Ehitustegevus (näiteks ujuvsaunad)
2. Läänemere eutrofeerumine

3. Õlireostus
4. Andmete puudumine seisundi kohta

Tegevused

- Ehituse üldpõhimõtete järgimine (1)
- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Üks kord aastas artikli avaldamine mereökosüsteemide seisundist ja seda mõjutavatest teguritest, et vältida kohalikku merereostust (2)
- Inventuur mereelupaikade seisundi hindamiseks. Liivamadalate seisundi hindamine (4)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine, vähemalt iga nädal 1 ülelend (3)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (4)

2.8.3 Liivased ja mudased pagurannad

Mõjutavad tegurid

1. Pagurandade kiire roostumine
2. Ehitustegevus
3. Läänemere eutrofeerumine
4. Õlireostus
5. Info puudumine elupaigaga seisundi kohta

Tegevused

- Roo niitmine. Roolõikamine pagurandade elupaigas 25 hektaril (vt. joonis 15) (1)
- Ehituse üldpõhimõtete järgimine (2)
- Inventuur mereelupaikade seisundi hindamiseks. Liivaste ja mudaste pagurandade seisundi hindamine (5)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine, vähemalt iga nädal 1 ülelend (4)
- Kord aastas maakondlikus lehes artikli avaldamine mereökosüsteemide seisundist ja seda mõjutavatest teguritest, et vältida kohalikku merereostust (3)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (4)

2.8.4 Laiad madalad abajad ja lahed

Mõjutavad tegurid

1. Ehitustegevus
2. Läänemere eutrofeerumine
3. Õlireostus
4. Info puudumine elupaiga seisundi kohta

Tegevused

- Ehituse üldpõhimõtete järgimine (1)
- Inventuur mereelupaikade seisundi hindamiseks. Laiade madalate abajate ja lahtede seisundi hindamine (4)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine, vähemalt iga nädal 1 ülelend (3)

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Üks kord aastas artikli avaldamine mereökosüsteemide seisundist ja seda mõjutavatest teguritest, et vältida kohalikku merereostust (2,3)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (3)

2.9.1.1. Esmased rannavallid

Mõjutavad tegurid

1. Maavara kaevandamine
2. Mootorsõidukiga liiklemine (ebaseaduslik)

Tegevused

- Rahvuspargi koordinaatori palkamine. Rahvuspargi koordinaatori ülesandeks on koostöös Keskkonnainspektsiooniga järelevalve teostamine (1,2)
- Keskkonnainspektsiooni reidid (1,2)
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse, eelkõige Harilaiule (2)

2.9.1.2 Püsitaimestuga kivirannad

Mõjutavad tegurid

1. Maavara kaevandamine
2. Mootorsõidukiga liiklemine (ebaseaduslik)

Tegevused

- Rahvuspargi koordinaatori palkamine. Rahvuspargi koordinaatori ülesandeks on koostöös Keskkonnainspektsiooniga järelevalve teostamine. (1,2)
- Keskkonnainspektsiooni reidid (1,2)
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse, eelkõige Harilaid (2)

2.9.1.3 Püsitaimestuga liivarannad

Mõjutavad tegurid

1. Maavara kaevandamine
2. Mootorsõidukiga liiklemine (ebaseaduslik)

Tegevused

- Rahvuspargi koordinaatori palkamine. Rahvuspargi koordinaatori ülesandeks on koostöös Keskkonnainspektsiooniga järelevalve teostamine. (1,2)
- Keskkonnainspektsiooni reidid (1,2)
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse, eelkõige Harilaiul (2)

2.9.1.4 Soolakulised muda ja liivarannad

Mõjutavad tegurid

1. Roostumine
2. Mootorsõidukitega liiklemine (ebaseaduslik)

Tegevused

- Roo niitmine. Roo niitmine Kuusnõmme poolsaarel olevas elupaigas, kokku 25 hektaril (1)
- Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine (va Elda ps tipp) (2).
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse Kuusnõmme poolsaarel (2)

2.9.1.5 Merele avatud pankrannad

Mõjutavad tegurid

1. Kivististe ja kivide korjamine
2. Õlireostus
3. Teadaolevad merele avatud pankrannad ei ole elupaigatüübina kaardistatud

Tegevused

- Merele avatud pankrandade elupaigatüübi inventuur (3)
- Rahvuspargi koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kohtutakse alal tegutsevate huvigruppide (sh. turismikorraldajad) esindajatega, kus selgitatakse kivististe kaitsega seonduvat (1)
- Stendide uuendamine. Kivide ja kivististe kaasa võtmist keelava teksti lisamine stendidele (1)
- Rahvuspargi koordinaatori palkamine. Rahvuspargi koordinaatori ülesandeks on koostöös Keskkonnainspeksiooniga järelevalve teostamine. (1)
- Keskkonnainspeksiooni reidid (1)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja kahe seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse märkamiseks ja kogumiseks (2)

2.9.2.1 Eelluited ja liikuvad rannikuluided

Mõjutavad tegurid

1. Luidete kinnistamine puude istutamise abil
2. Tallamine – mootorsõidukitega sõitmine ja kontrollimatu külustus

Tegevused

- Harilaiul metsa raadamine. (vt joonis 11 ja 18) (1)
- Harilaiu matkarada. Matkaradade väljaehitamine Harilaiul (vt. joonis 19) (2)
- Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Harilaiu läänetipus ja Haagilõuka luidetest üleminekud, kokku u 400 m (2)
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse (2)
- Harilaiule mineval tee tõkkepuu säilitamine ja uuendamine (2)
- Keskkonnainspeksiooni reidid (2)

2.9.2.2 Hallid luided

Mõjutavad tegurid

1. Tallamine – mootorsõidukitega sõitmine ja kontrollimatu külustus

Tegevused

- Harilaiu matkarada. Matkaradade väljaehitamine Harilaiul (1)
- Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Tallamisõrnadele kooslustele teede paigaldamine. Harilaiu läänetipus ja Haagilõuka luidetest üleminekud, kokku u 400 m (1)
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse (1)
- Harilaiule mineva tee tõkkepuu säilitamine ja uuendamine (1)
- Keskkonnainspektsiooni reidid (1)

2.9.3.1 Metsastunud luided

Mõjutavad tegurid

1. Raietegevus

Tegevused

- Metsamajandamise üldiste põhimõtete järgimine (1)

2.9.3.2 Niisked luitenõod

Mõjutavad tegurid

1. Raie ja väljavedu külmumata mullal

Tegevused

- Metsamajandamise üldiste põhimõtete järgimine (1)

2.9.4 Rannikulõukad

Mõjutavad tegurid

1. Traditsioonilise maakasutuse muutus rannikulõugastega piirnevatel aladel
2. Kinnikasvamine, eelkõige roostumine
3. Info puudumine elupaigatüübi leviku kohta

Tegevused

- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (1)
- Roo niitmine. Maht lähtuvalt inventuuri tulemustest (2)
- Inventuur rannikulõugaste väljaselgitamiseks ühtsete põhimõtete alusel kogu alal (3)

2.9.5 Väikesaared ja laiud

Mõjutavad tegurid

1. Lünklikud inventeerimisandmed – elupaigatüüp ei kajastu Vilsandi rahvuspargi elupaigatüüpide ametlikul andmekihil
2. Maastikulised muutused, mis võivad vähendada laidude zooloogilisi väärtusi (võsastumine)

Tegevused

- Inventuur väikesaarte ja laidude elupaigatüübi leviku kohta kogu alal ühtsete põhimõtete alusel (1)
- Valitud laidude maastiku hooldamine (karjatamine Suur-Sitikul, Telvemaal, Vassiklaiul, Suur-Antsulaiul, Ojurahul, Käkimaal ja teistel Vilsandi teele jäävatel laidudel kokku 180 hektaril). Karjatama peab toimuma lammastega alates 15. juulist ja roogu ei tohi tõrjuda. (4)

2.9.6 Rannaniidud

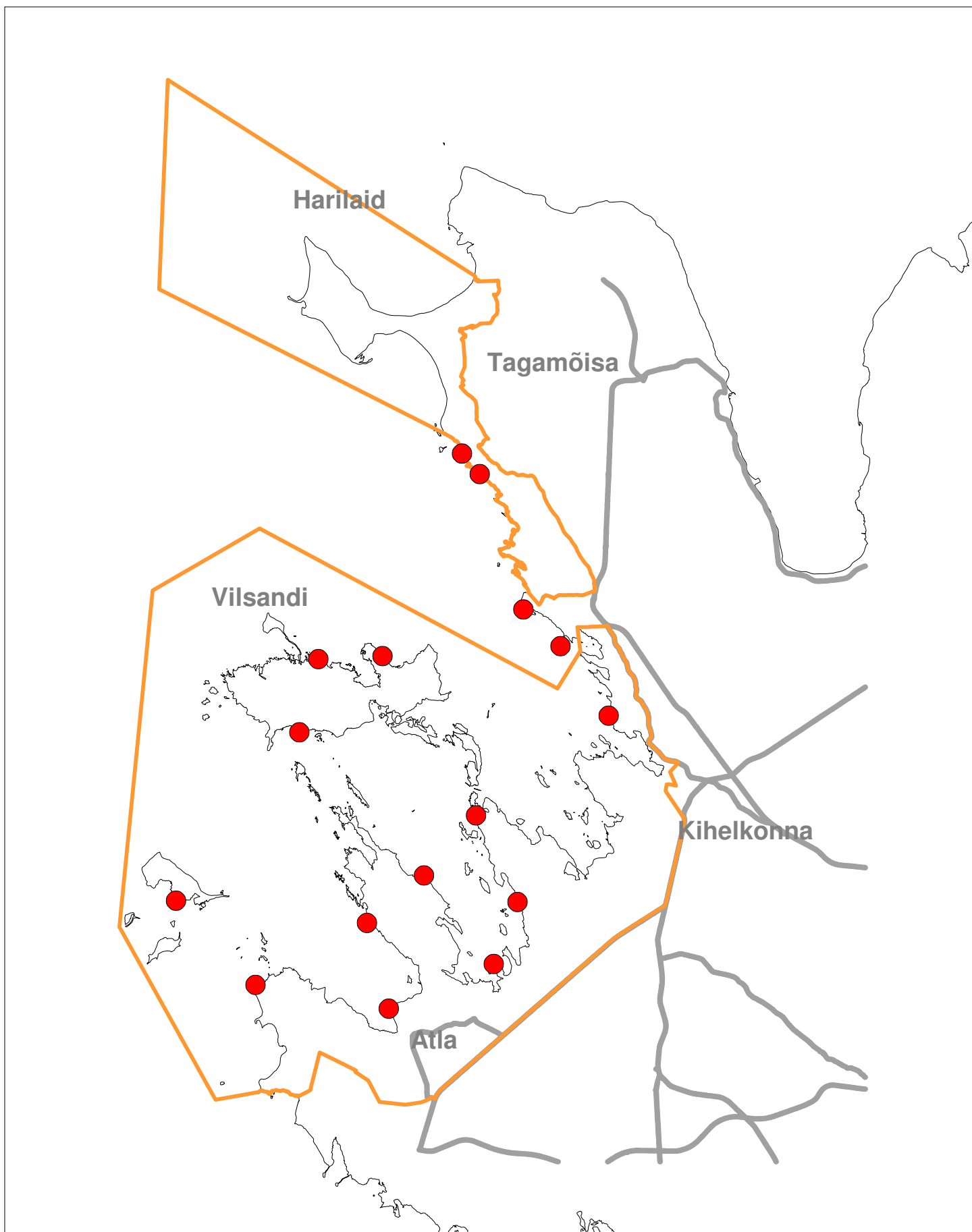
Mõjutavad tegurid

1. Roostumine
2. Võsastumine
3. Maaomanike motivatsioon (+/-)
4. Mootorsõidukitega liiklemine (ebaseaduslik)
5. Karjatamine
6. Ligipääs niitudele kohati kehv
7. Looduskaitselisi töid teostavate tööliste ööbimisvõimaluste puudumine Vilsandil.

Tegevused

- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldpõhimõtete järgimine. Rannaniitude hooldamisel ja taastamisel tuleb jälgida poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldiseid põhimõtteid
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine. Rannaniitude hooldamine vähemalt 658 ha (vt. Joonis 13) (1,2,5)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja hooldamine. Rannaniitudel vähemalt 47 ha
- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (1,2,3,5)
- Rahvuspargi koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kogunev koostöökogu kohtub alal tegutsevate loomapidajatega, kus arutatakse poollooduslike koosluste majandamisega seotud probleeme ja võimalusi (1,2,5,3).
- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Kord aastas artikli avaldamine poollooduslike koosluste hooldamise olulisusest ja sellega seotud võimalustest (3)
- Karjaedade rajamine ja korrashoid (1,2)
- Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine, 16 kohta (va Elda ps tipp) (vt. joonis 16) (4)
- Atla-Kuusnõmme-Kihelkonna vahelise tee hooldamine. Tee täitmine vajaduse tekkides (6)
- Vajadusel truupide vahetamine Atla- Kuusnõmme-Kihelkonna teel (6)
- Vesiku oja silla kapitaalremont (6)
- Vilsandi bioloogiajaama juures olevas Ohvitseride majas looduskaitseliste tööde tegijatele ööbimise võimaldamine (7)

Joonis 16. Paatide vettelaskmis- ja maabumiskohad.

2.10 Kadastikud

Mõjutavad tegurid

1. Männiga kinnikasvamine

Tegevused

- Männi väljaraie, kadaka harvendamine vähemalt 63 hektari (1)
- Talgud poollooduslike koosluste taastamiseks, 3-5 talgut aastas (1)

2.11.1 Loopealsed

Mõjutavad tegurid

1. Loopealsete võsastumine
2. Põllumajanduslike toetuste maksmine hooldajatele
3. Valed hooldamisvõtted (näiteks ülekarjatamine)
4. Kõikide poollooduslike koosluste kohta on inventuuride andmed lünklikud
5. Raske ligipääs laidudel asuvatele elupaikadele

Tegevused

- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (2)
- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldiste põhimõtete järgimine
- Poollooduslike koosluste hooldamise kava järgimine. Loopealsete hooldamisel ja taastamisel tuleb jälgida ka poollooduslike koosluste hooldamise kava (1,3)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine. Loopealseid vähemalt 336 hektaril (1)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järel hooldamine. Loopealseid vähemalt 178 ha (1)
- Erinevate inventuuriandmete koondamine ja täiendavaid inventuure vajavate alade selgitamine (4)
- Vajadusest lähtuvalt poollooduslike koosluste lisainventuuri läbi viimine (4)
- Loonalaiu maabumiskoha tähistamine (5)
- Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine 16 kohta (va Elda ps tipp) (5)
- Loomade transport laidudele (5)
- Loomade transpordiks sobiva parve ehitamine ja hooldus (5)
- Karjaaedade, läbikäigu väravate või ülekäigutreppide rajamine ja korrashoid (1)
- Loomade transpordiks laidudele täiendava toetuse määramise ettepaneku tegemine (5)
- Talgud poollooduslike koosluste taastamiseks, 3-5 talgut aastas. Keerulise ligipääsuga kohtades vms erilist lähenemist vajavates kohtades (1)

2.11.2 Puisniidud

Mõjutavad tegurid

1. Puisniitude kinnikasvamine
2. Toetuste maksmine hooldajatele
3. Taastamine ei ole jätkusuutlik
4. Toetused ei ole piisavad

Tegevused

- Puisniitude hooldamine 12 hektaril (1)
- Puisniitude taastamine ja selle järelhooldamine (86 ha) (1)
- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldiste põhimõtet järgimine (1,2)
- Poollooduslike koosluste hooldamise kava järgimine. Puisniitude hooldamisel ja taastamisel tuleb jälgida ka poollooduslike koosluste hooldamise kava (1,2)
- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (2,3)
- Ettepaneku tegemine puisniitude taastamiseks ja hoolduseks suunatud toetuse suurendamiseks (3,4)
- Talgud poollooduslike koosluste taastamiseks, 3-5 talgut aastas. Keerulise ligipääsuga kohtades vms erilist lähenemist vajavates kohtades (1)

2.11.3. Sinihelmikakooslused ja teised poollooduslikud elupaigad

Mõjutavad tegurid

1. Koosluste kinnikasvamine
2. Toetuste maksmine hooldajatele
3. Valed hooldamisvõtted

Tegevused

- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine sinihelmika jt kooslustel 17,2 hektaril (1)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järel hooldamine sinihelmika jt kooslustel 37,7 hektaril (1)
- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldiste põhimõtet järgimine (3)
- Poollooduslike koosluste hooldamise kava järgimine. Koosluste hooldamisel ja taastamisel tuleb jälgida ka poollooduslike koosluste hooldamise kava (1)
- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (2)
- Karjaaedade rajamine ja korrashoid (1)

2.12 Sood

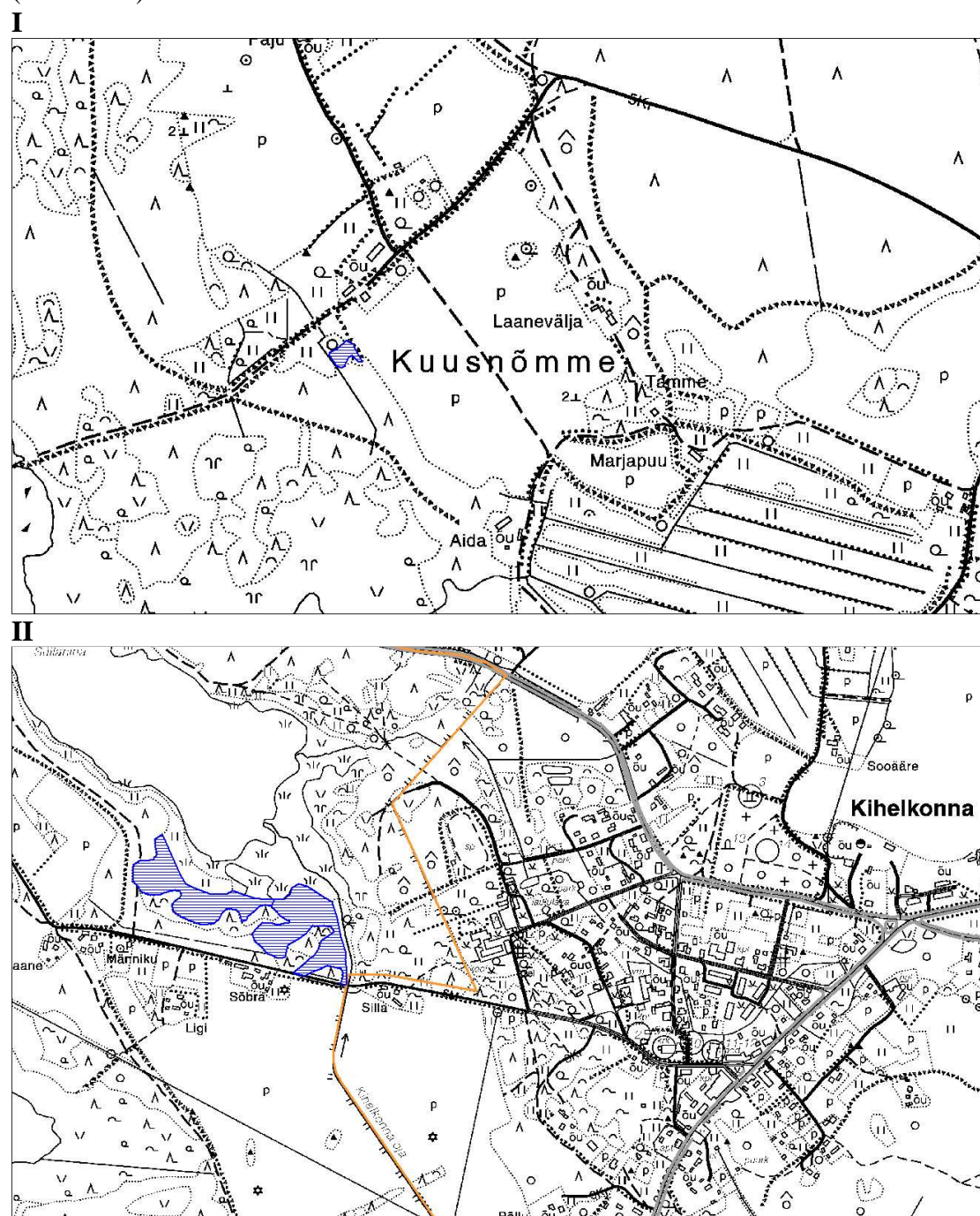
Mõjutavad tegurid

1. Soode kinnikasvamine
2. Kraavide hooldamine ja taastamine

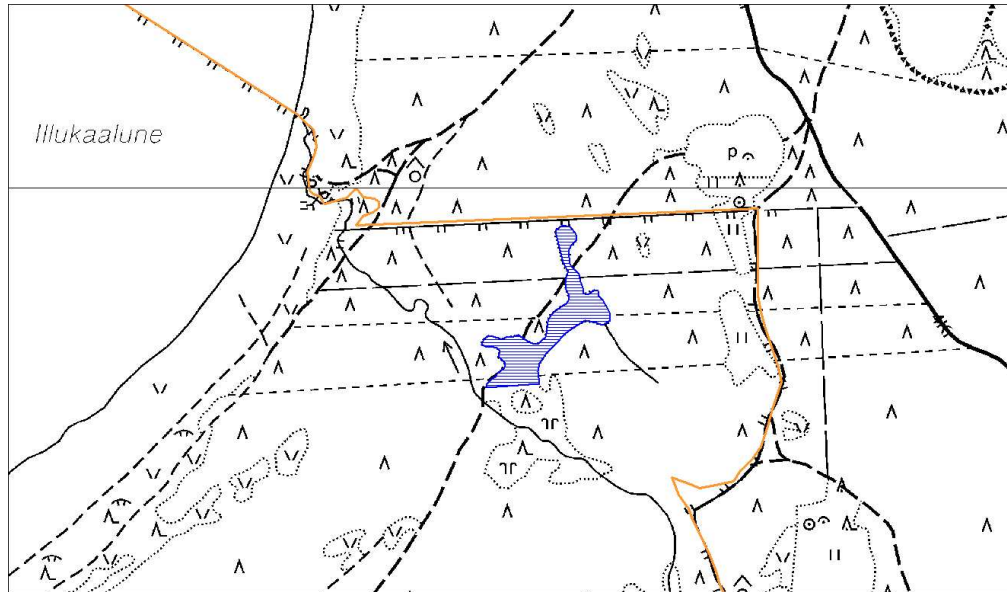
Tegevused

- Võsa raie. Võsa raiumine esinduslikematel kooslustel 5 hektaril (joonis 17) (1)
- Kuivendamise võimaliku keskkonnamõju arvestamine kooskõlastuste andmisel, sh ka väljaspool rahvusparki toimuvate tööde puhul (2)

Joonis 17. Võsa lõikamist vajavad sood ja männikultuuri eemaldamist vajav niiske luitenõgu (kaart nr. 3)

III

2.13 Plaatlood e. paesillutised

Mõjutavad tegurid

1. Plaatloodude kinnikasvamine
2. Inventeerimisandmed on ebatäpsed
3. Võimalikud valed hooldusvõtted

Tegevused

- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldiste põhimõtete järgimine (1,3)
- Poollooduslike koosluste hooldamise kava järgimine. Koosluste hooldamisel ja taastamisel tuleb jälgida ka poollooduslike koosluste hooldamise kava (1,3)
- Inventuur täpsustamiseks Vilsandi saare plaatloode paiknemist (2)
- Karjaaedade rajamine ja korrashoid (1)

2.14.1 Vilsandi rahvuspargile iseloomulikud metsakooslused

Mõjutavad tegurid

1. Valed raievõtted
2. Kultuurmännikute massiline rajamine

Tegevused

- Metsade majandamise üldpõhimõtete järgimine (1)
- Metsakultuuride looduslikkuse suurendamine. Tegevus peab lähtuma rahvuspargi metsade majandamise kavast ja metsamajandamise üldpõhimõtetest toodud raie kirjeldustest (2)

2.14.2.1 Vana loodusmets e. läänetaiga

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsekord ei taga looduslikku arengut
2. Puuduvad ühtlased inventeerimisandmed Vilsandi saare metsade kohta
3. Metsaraie

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. Mittemajandatavate sihtkaitsevööndite loomise ettepanekute esitamine vastavalt läänetaiga elupaigatüübi metsade levikule (1,3)
- Vilsandi saare metsade inventeerimine ühtsetel alustel rahvusparki Saaremaa osaga (2)
- Metsade majandamise üldpõhimõtete järgimine (1,3)

2.14.2.2 Teised LD elupaigatüübi metsad

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsekord ei taga looduslikku arengut
2. Metsaraie

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. Mittemajandatavate sihtkaitsevööndite loomise ettepanekute esitamine vastavalt LD elupaigatüübi metsade levikule (1)
- Metsade majandamise üldpõhimõtete järgimine (1,2)

2.14.2.3 Vääriselupaiga tunnustele vastavad metsaosad Vilsandi saarel

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsekord ei taga looduslikku arengut
2. Metsaraie

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. Mittemajandatava sihtkaitsevööndi loomise ettepanek vastavalt vääriselupaiga tunnustega metsaosade levikule (1)
- Metsade majandamise üldpõhimõtete järgimine (1,2)

2.15 Järved

Mõjutegurid

1. Info puudumine järvede seisundi ja järvede elupaigatüüpide leviku kohta

Tegevused

- Inventuur järvede elupaigatüüpide leviku kohta rahvusparkis (1)

2.16 Paljandid ja kivistised

Mõjutavad tegurid

1. Kivististe massiline korjamine
2. Illegaalne maavara kaevandamine
3. Info kaitsealuste kivististe paiknemise kohta puudub

Tegevused

- Stendide uuendamine. Stendidele panna kivististe korjamist keelav info (1)
- Rahvusparki koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 korda aastas kohtutakse alal tegutsevate huvigruppide (sh turismikorraldajad) esindajatega, kus selgitatakse ka kaitsealuste kivististega seonduvat (1,2)

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- Kaitsealuste kivististe esinemiskohtade väljaselgitamine ja nende Keskkonnaregistrisse kandmine. Tegevus peab tuginema O. Tinni ja kolleegide poolt tehtud uuringutele 2002 ja 2004 aastal, kus on toodud leitud kivististe liiginimekirjad ja leiukohad (3)
- Rahvuspargi koordinaatori palkamine. Rahvuspargi koordinaatori ülesandeks on koostöös Keskkonnainspektsiooniga järelevalve teostamine (1,2)
- Keskkonnainspektsiooni reidid (1,2)

2.17 Rändrahnud

Mõjutavad tegurid

1. Rändrahnude väärtustamatus
2. Rändrahnude teisaldamine

Tegevused

- Rändrahnude kaardistamine (1,2)
- Esinduslikemate rändrahnude eksponeerimine siltidega (1,2)
- Keskkonnainspektsiooni reidid. Lisaks pidev järelevalve kohaliku kogukonna kaudu (2)

2.18. Rannaprotsessid

Mõjutavad tegurid

1. Rannaprotsesside väärtustamatus

Tegevused

- Harilaiu matkarada. Rannaprotsesse tutvustava õpperaja rajamine Harilaiule (joonis 19) (1)

2.19 Pärandmaastik

Mõjutavad tegurid

1. Maaomanike huvi ja teadmiste puudumine
2. Tervikpildi puudumine väärtuslike maastike paiknemise kohta
3. Maaomandi probleemid – Vilsandi rahvuspargis on eramaad killustatud, suur osa maid on täna jätkuvalt riigi omandis reformimata maad
4. Mittesobivate ja ilmet rikkuvate ehitiste ja rajatiste rajamine pärandmaastikusse

Tegevused

- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Kord aastas maakondlikus ja valla lehtedes artikli avaldamine pärandmaastiku väärtustest ja selle hooldamise tähtsusest, maastiku hooldamiseks mõeldud toetustest (1)
- Kord aastas külaseltside kogunemisel ettekande tegemine maaomanikele maahooldustoetustest ja maa kasutusvõimalustest (1)
- Rahvuspargi koordinaatori palkamine. Rahvuspargi koordinaatori üheks tööülesandeks oleks kohalike teavitamine ja nõustamine maahooldusküsimustes (1)
- Pärandmaastiku ja -kultuuriobjektide (va hooned) inventuur ja kaardistamine (2)
- Kohtumine Saaremaa Muinsuskaitseameti esindajatega. Vähmalt üks kord aastas kohtutakse muinsuskaitseameti inimestega, et arutada kultuuripärandi hoidmist ja eksponeerimist (2,4)
- Infomaterjalide koostamine traditsiooniliste ehitusviiside kohta, 500 tk, 24 lehte(A5) (4)
- Loomapidajate toetamine suhtluses eramaa omanikega, maa hooldamiseks vajalike lepingute sõlmimisel (3)

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- Ehituse üldiste põhimõtete järgimine (4)
- Kaitse-eeskirja muutmine. Kaaluda Kõruse, Jaagarahu ja Austla pärandmaastike hõlmamist rahvuspargi koosseisu (2)
- Ettepanek valdade ehitusmääruste täiendamiseks. Viia sisse nõue rahvuspargi aladel esitada piirdeaedade kavand (4)

2.20 Rannikumaastik ja meremaastik

Mõjutavad tegurid

1. Ehitustegevus
2. Rannamaastike kinnikasvamine – roostumine ja metsastumine
3. Hooldamine

Tegevused

- Kohtumine KA/KKI/valla esindajatega. Vähemalt 1 kord aastas kohtutakse kolmepoolselt KA, vallavalitsused ja KKI, arutatakse rahvuspargis järelvalvega seonduvaid probleeme (1)
- Ehituse üldiste põhimõtete järgimine (1)
- Põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine (2,3)
- Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldpõhimõtete järgimine. Maastike hooldamisel tuleb jälgida poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldiseid põhimõtteid (2,3)
- Avatud maastike (va poollooduslikud kooslused) hooldamine (2,3)
- Valitud laidude maastiku hooldamine (karjatamine Suur-Sitikul, Telvemaal, Vassiklaiul, Suur-Antsulaiul, Ojurahul, Käkimaal ja teistel Vilsandi teele jäävatel laidudel kokku 180 hektaril). Karjatamine peab toimuma lammastega alates 15. juulist ja roogu ei tohi tõrjuda (3)
- Harilaiul metsade raadamine. Kuni 40 aastaste metsakultuuride raadamine - 61 ha (vt joonis 18)

2.21 Maastikuvaated

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine väärtuslike vaadete paiknemise kohta
2. Võsastumine ja roostumine, mis segab vaated merelt maale ja maalt merele
3. Vaatetornide tehniline seisukord

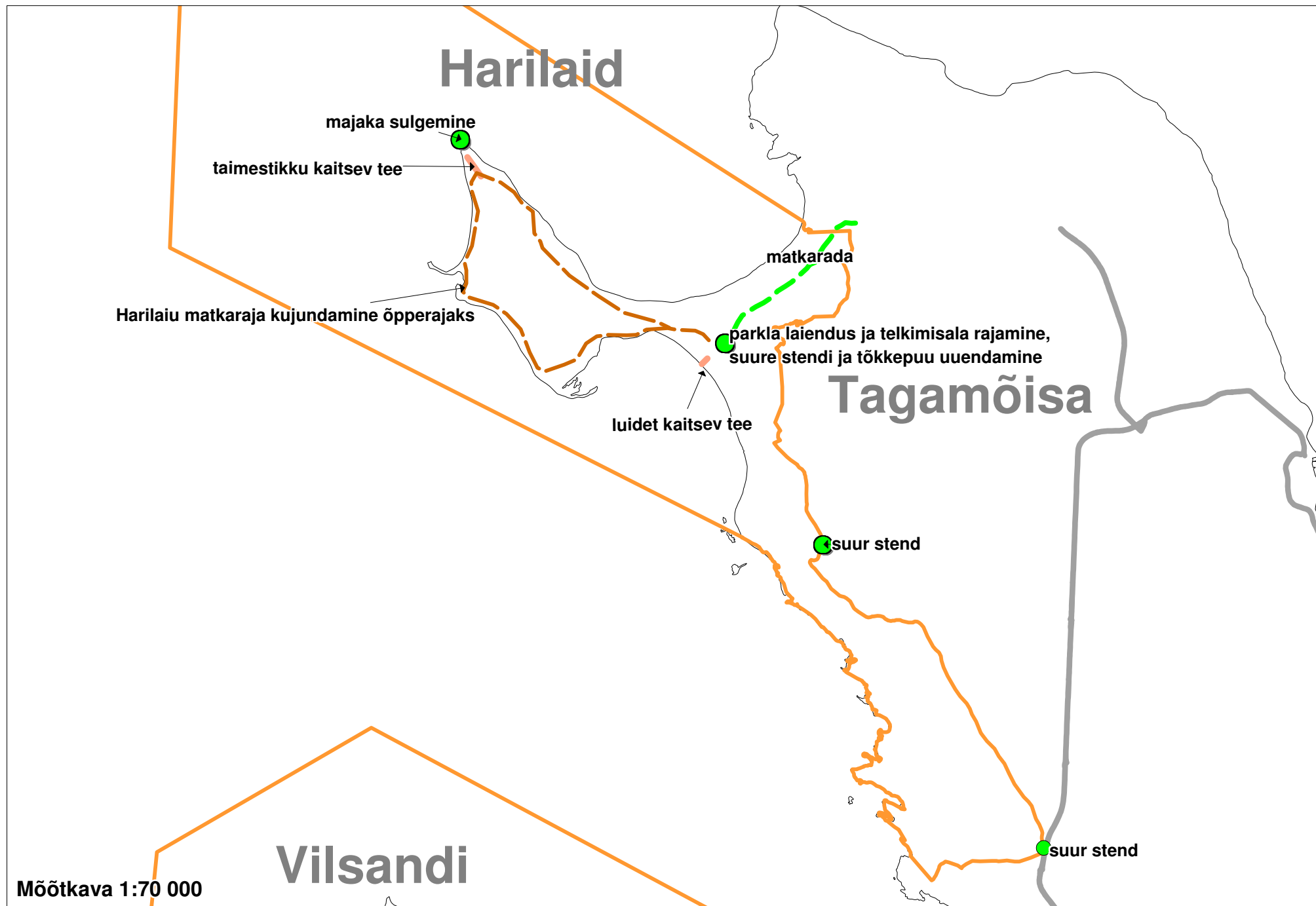
Tegevused

- Inventuur väärtuslike vaadete paiknemise kohta. Kaardistatakse vaadete esinemine ja tuuakse kaardipõhiselt välja vaadete säilitamiseks ja taastamiseks vajalikud tööd (1)
- Vaadete avamine (raiumine, roo niitmine jne). Vaadete lahtiraiumine, roolõikamine mereäärsete teede ääres jne lähtuvalt inventuurist (2)
- Ühe piirivalvetorni taastamine. Hetkel olemasolevatest kolmest piirivalvetornist ühe torni taastamine ja kasutusele võtmine lähtuvalt militaarobjektide inventuuri ettepanekust. (3)
- Kahe uue torni rajamine ja vanade lammutamine. Vanade piirivalvetornide alustele uute tornide rajamine (3)

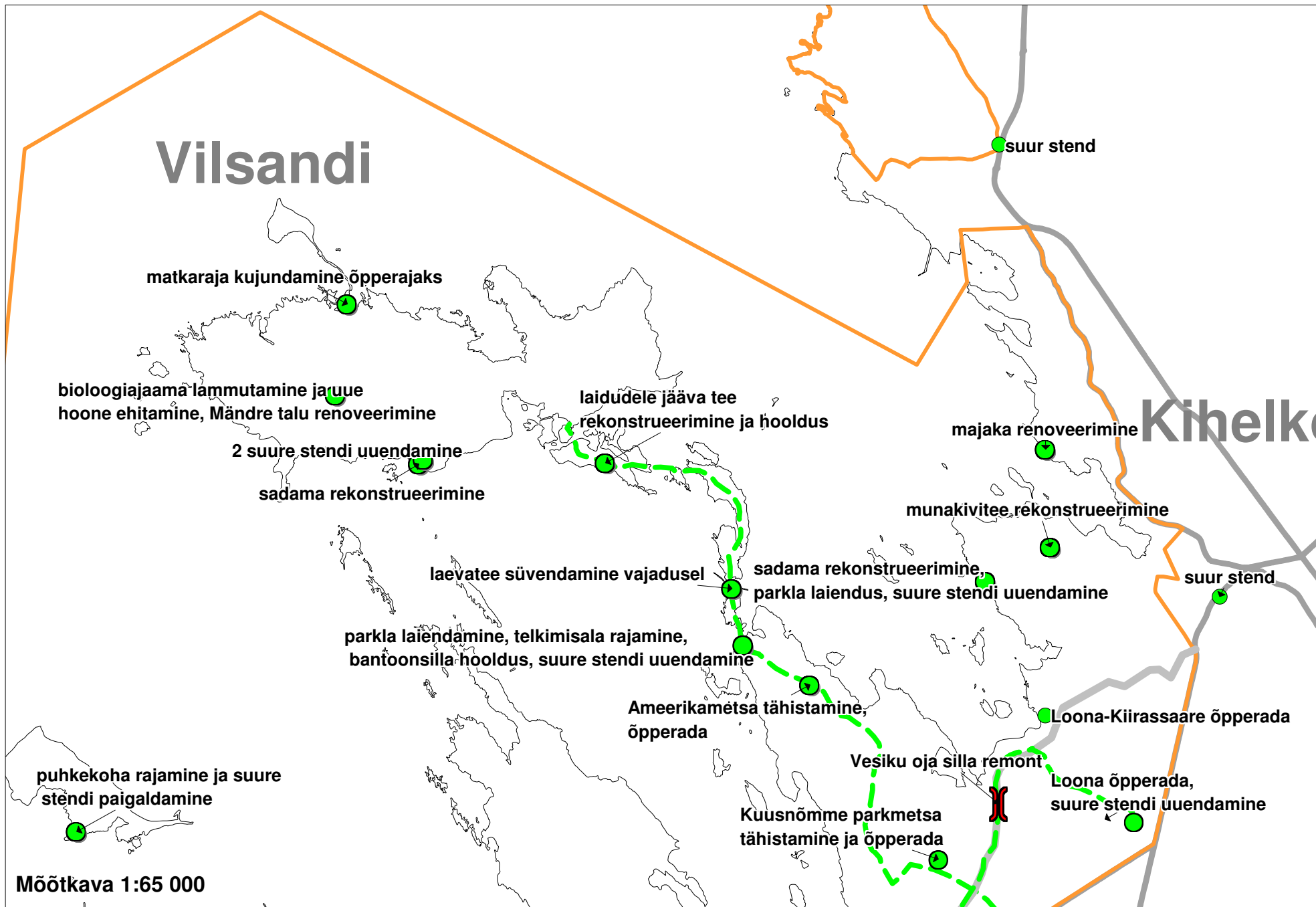
Joonis 18. Harilau avatud maastiku taastamine.

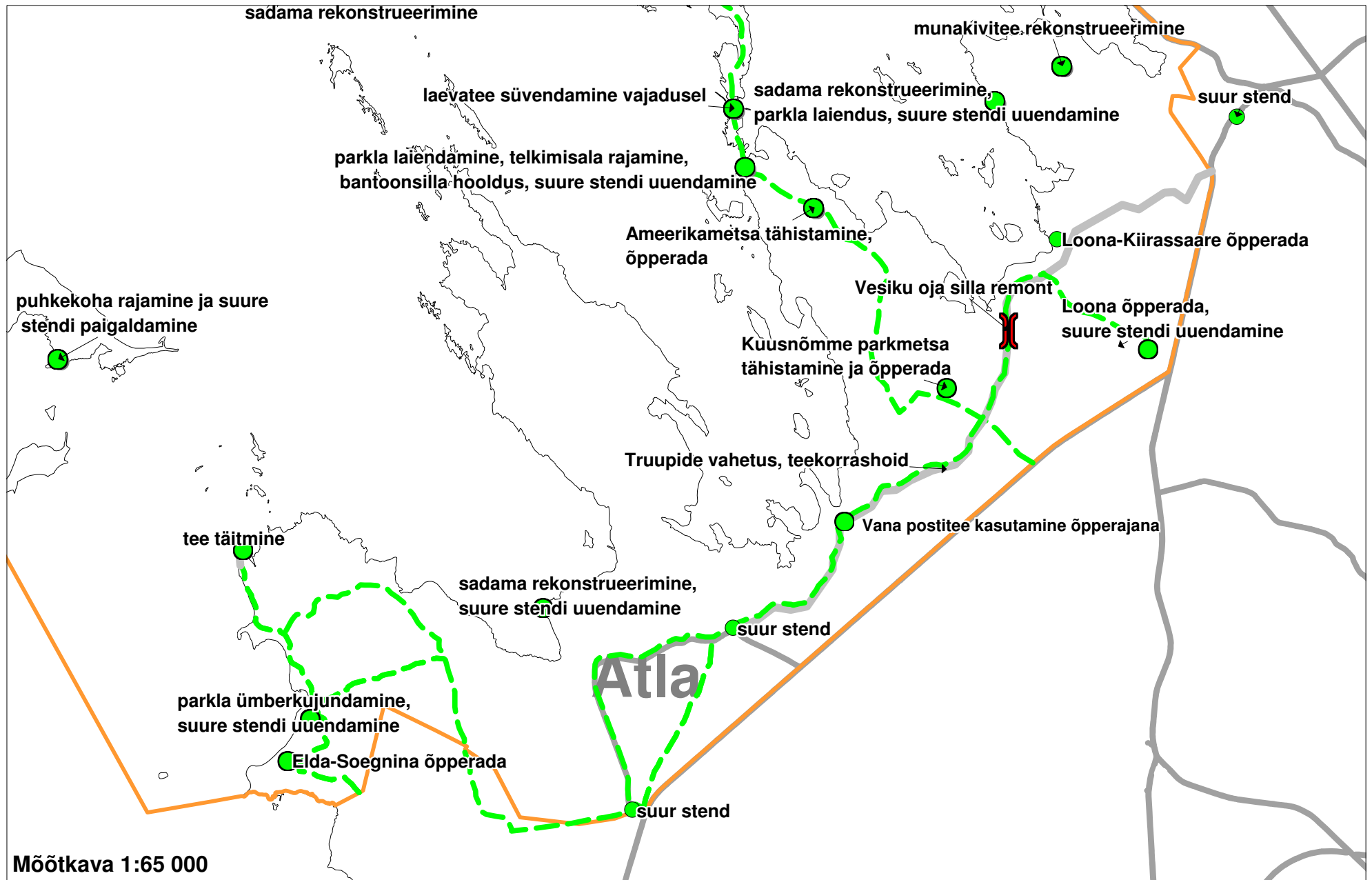
Joonis 19. Rahvuspargis infrastruktuuri ja külastusega seotud tegevused. I leht.

Joonis 19. Rahvuspargis infrastruktuuri ja külastusega seotud tegevused. II leht.

Joonis 19. Rahvusparkis infrastruktuuri ja külastusega seotud tegevused. III leht.

2.22 Suuline pärimus

Mõjutavad tegurid

1. Suuline pärimus on süsteemselt koondamata
2. Pärimuse unustamine – kui praegu pärimust ei koguta, kaovad inimesed, kes seda mäletavad.

Tegevused

- Suulise pärimuse kogumine. Koostöös ülikoolide ja ERM-iga suuline pärimus koondada (1)
- Suuline pärimus raamatuna välja anda (2)
- Liituda Vilsandi rahvuspargiga Mälumaastike projekti (1,2)

2.23 Ajaloolised koha- ja perenimed

Mõjutavad tegurid

1. Unustamine, kasutusest välja jäämine. Vanad nimed ununevad ja kasutusele võetakse uued nimed.

Tegevused

- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel, sh vanad kohanimed (1)
- Perenimede ja nende ajaloo koondamine avalikult kättesaadavale andmekandajale (Vilsandi rahvuspargi koduleheküljel) (1)

2.24 Ajalooline hoonestus

Mõjutavad tegurid

1. Unustamine
2. Info puudus
3. Ei ole piisavalt väärtustatud, eksponeeritud

Tegevused

- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine (1,2)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel (1,3)
- Vanade hoonete info koondamine ühte andmebaasi (faili), kus on ka hoone ajaloolise väärtuse lühikirjeldus (1,2)
- Infomaterjalide koostamine traditsiooniliste ehitusviiside kohta, 500 tk, 24lk A5 formaadis (2)

2.24.1. Rehielamud

Mõjutavad tegurid

1. Ümberehitamine
2. Lagunemine
3. Majade tühjaksjäämine
4. Palju piirkonnale omaseid rehielamuid jääb väljapoole rahvuspargi piire
5. Rehemajad ei ole väärtustatud

Tegevused

- Rehielamute inventeerimine ja rehemajade registrisse kandmise jätkamine (1,4)
- Infomaterjalide koostamine traditsiooniliste ehitusviiside kohta. Rehielamute omanike teavitamine, infomaterjalide jagamine rehemajade traditsiooniliste ehitusviiside kohta, 500 tk, 24 lk A5 formaat (1,2)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel. See peab sisaldama ka Kihelkonna kihelkonna rehielamuid (4,5)
- Toetussüsteemi rakendamine rehielamute hooldamiseks ja taastamiseks (1,2,3)
- Rahvuspargis inventeeritud rehiruuduga rehemajade omanikega kontakteerumine ja nende nõustamine Eesti vabaõhumuuseumi poolt (1,2)
- Ehituse üldpõhimõtete järgimine (1)

2.24.2 Väärtuslikud kõrvalhooned taluõuedel

Mõjutavad tegurid

1. Ümberehitamine
2. Lammutamine
3. Info puudumine objektide asukoha ja seisukorra kohta

Tegevused

- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine. (3)
- Infomaterjalide koostamine traditsiooniliste ehitusviiside kohta. Omaniku teavitamine, infomaterjalide jagamine hoonete traditsiooniliste ehitus- ja kasutusviiside kohta, 500 tk, 24 lk A5 formaat (1,2)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel (3)
- Toetussüsteemi rakendamine väärtuslike kõrvalhoonete hooldamiseks ja taastamiseks (1,2)
- Ehituse üldpõhimõtete järgimine (1,2)

2.24.3 Ajaloolised mõisasüdamed

Mõjutavad tegurid

1. Hooldamise puudumine
2. Väärtustamatus ja unustamine
3. Omandiprobleemid

Tegevused

- Infotahvlite paigaldamine mõisasüdamete juurde, kolm infotahvlit (2)
- Toetussüsteemi rakendamine mõisasüdamete hooldamiseks, konserveerimiseks ja eksponeerimiseks (2)
- Suhtlemine kord aastas mõissüdamete omanikega, arutamaks mõisasüdamete eksponeerimise ja säilitamise tagamist (1,3)

2.25.1 Tuletornid

Mõjutavad tegurid

1. Tähistuse puudumine
2. Info puudumine

3. Halb tehniline seisukord ja kokkulepete puudumine omanikega tornide võimaliku avaliku kasutamise kohta
4. Vandalism

Tegevused

- Suhtlemine kord aastas majakaomanikega, et arutada võimalikku külastuse korraldamist (1)
- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine. Tuletornide kaardistamine koos teiste väärtuslike hoonetega (2)
- Toetussüsteemide loomine tuletornide renoveerimiseks avalikku kasutusse andmise eesmärgil (3,4)
- Infotahvlite paigaldamine tuletornide juurde või lähedusse, kolm tahvlit (Oju, Vilsandi, Kiipsaare) (1,2)
- Vilsandi tuletorni alusele viitamine Vilsandi tuletorni infotahvilil (1,2)
- Kiipsaare majaka sulgemine (3,4)

2.25.2. Pääste-, militaar- ja piirivalveobjektid

Mõjutavad tegurid

1. Info puudus
2. Halb tehniline seisukord
3. Hooldamise puudumine

Tegevused

- Militaarobjektide kaardistamine ja ekspertiis. Ekspertiis, millest lähtuvalt otsustada, milliseid objekte säilitada, hooldada ja eksponeerida (1)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel. See peab sisaldama ka militaarobjekte (1)
- Valitud militaarobjektide hooldamine lähtuvalt inventuuri tulemustest (2)
- Vilsandi rahvuspargi koduleheküljele militaarsektsiooni loomine, kus tutvustatakse väärtuslikemate objektide ajalugu (1)
- Papissaare munakivitee restaureerimine (3)

2.25.3 Tuulikud

Mõjutavad tegurid

1. Omaniku väärtushinnangud ja tahtmine tuulikuid hooldada
2. Vandalism
3. Info puudumine kõigi rahvuspargis tuulikute ja nende säilinud osade kohta

Tegevused

- Toetussüsteemi loomine tuulikute taastamiseks, konserveerimiseks (1)
- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine. Tuulikute kaardistamine (3)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel (3)
- Suhtlus tuulikute omanikega (e-mail, telefon, jne), eksponeerimise võimaluste täpsustamiseks (1)
- Järeelvalve pärandkultuuriobjektide üle (2)

2.25.4 Võrguaiad ja -kuurid, kalamajad

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine
2. Traditsiooni kadumine

Tegevused

- Papissaare sadama võrgukuuride eksponeerimine ja konserveerimine (1,2)
- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine. Võrgukuuride ja kalamajade kaardistamine (1)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel. (1)
- Rahvuspargi pärandit eksponeeriva muuseumi rajamine. Esimese valikuna Papissaare sadamasse, alternatiiv Vilsandi bioloogiajaam, Mändre talu ja Loona külastuskeskus (1,2)
- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Kord aastas maakondlikus lehes ja valla lehtedes artikli avaldamine pärandmaastiku elementide väärtusest ja nende hooldamise tähtsusest (2)

2.25.5 Sadamarajatised ja lautrikohad

Mõjutavad tegurid

1. Maakerge
2. Lautrikivide teisaldamine
3. Info puudumine säilinud lautrikohtade kohta

Tegevused

- Ehituse üldiste põhimõtete järgimine. Üldpõhimõtted keelavad lautrikivide teisaldamise (2)
- Pärandmaastiku ja -kultuuriobjektide (va hooned) inventuur ja kaardistamine, sh. esinduslikemate lautrikohtade kaardistamine (1,3)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel (1,3)

2.25.6 Kiviaiad

Mõjutavad tegurid

1. Kivide äravedu
2. Võsastumine
3. Ümberehitamine mittetraditsioonilisel viisil
4. Hoolduse lõppemine
5. Motivatsiooni puudumine asustuse ja teedega seotud kiviaedade taastamiseks
6. Info puudumine kiviaedade kohta

Tegevused

- Kiviaedade kaardistamine ja taimestunud vanade kiviaedade botaaniline inventeerimine. Hinnata tuleb ka taastamise-säilitamise vajadust ja mõttekust.(6)
- Ettepaneku tegemine PRIA-le, et kiviaedade taastamise toetuste saamise tingimuseks on, et vanu kiviaedu ei lõhuta ja ei taastata mittetraditsioonilisel viisil (1,2,3)
- Ettepanek PRIA-le kiviaedadega seotud kohustuste pikendamiseks vähemalt 10-le aastale (1,4)
- Ettepanek PRIA-le, asustuse ja teedega seotud kiviaedade taastamiseks toetuse maksmine (5)

- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Kord aastas maakondlikus lehes ja valla lehtedes, kodulehel artikli avaldamine pärandmaastiku elementide väärtusest ja nende hooldamise tähtsusest ning maastiku hooldamiseks mõeldud toetustest (4)

2.25.7 Veealune kultuuripärand

Mõjutavad tegurid

1. Info puudus
2. Rüüstamine

Tegevused

- Teadaolevate veealuste pärandkultuuriobjektide kirjelduste kajastamine rahvuspargi koduleheküljele (1)
- Veealuse kultuuripärandi kaardistamine. Koostöös sukeldujatega koguda infot veealuse kultuuripärandi kohta ja eksponeerida seda rahvuspargis Papissaares (1)
- Ettepanek MKA-le üleriigilise interaktiivse kaardipõhise andmebaasi loomiseks veealuse kultuuripärandi kohta koostöös sukeldujate klubidega (1)
- Rahvuspargi koostöökogu kohtumised. Vähemalt 2 kord aastas kohtutakse alal tegutsevate huvigruppide (sh sukeldujad) esindajatega, kus arutatakse ka veealuse kultuuripärandi säilitamise ja eksponeerimise võimalusi (2)

2.25.8. Arheoloogiamälestised

Mõjutavad tegurid

1. Vale info Muinsuskaitseameti registrites – Vilsandi saare ohvrikiivid
2. Kivide äravedamine
3. Kultuurikihi lõhkumine (näiteks mootorsõidukitega)
4. Detektoristid
5. Teatud objektide õigusliku kaitse puudumine
6. Info puudumine – ilmselt on muinasaja leiukohti rohkem, kui täna Muinsuskaitseametil teada on
7. Arheoloogiamälestised ei ole tähistatud ja eksponeeritud

Tegevused

- Arheoloogilise ekspeditsiooni läbiviimine rahvuspargis ja teatud objektide õigusliku staatuse muutmise ettepanekute tegemine (1,5,6)
- Olemasolevate arheoloogiamälestiste tähistamine muinsuskaitse tähistega (7)
- Infostendide paigaldamine külastatavate arheoloogiamälestiste juurde. Vähemalt Liiva kiviaja asulakoha juurde (7)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel. Arheoloogiamälestised on samuti hõlmatud (1,6,7)
- Rahvuspargi koordinaatori palkamine. Rahvuspargi koordinaatori üheks ülesandeks teiste seas on järelevalve teostamine koostöös Keskkonnainspektsiooni ja Politseiga (2,3,4)
- Järelevalve pärandkultuuriobjektide üle (2,3,4)

2.26.1.1 Kalavarud

Mõjutavad tegurid

1. Läänemere eutrofeerumine ja teised muutused merekeskkonnas
2. Info puudumine kudealade seisundi parandamiseks vajalike tegevuste kohta
3. Merisiia kudealade halb seisukord

Tegevused

- Uuring piirkonna kudealade parandamise võimaluste ja otstarbekuse kohta (2)
- Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine. Kord aastas maakondlikus lehes artikli avaldamine mereökosüsteemide seisundist ja kalavarudest (1)
- Inventuuri läbiviimine Atla, Kiirassaare, Kuusnõmme lahtedes, selgitamaks piirkonnas olevate mereskudeva merisiia koelmute seisundit ja ulatust (3)
- Kalapüügieeskirjas sätestatud püügipiirangute säilimine merisiia koelmutel ja piirangualade täpsustamine. Tegevus peab lähtuma inventuuri tulemustest (3)

2.26.1.2 Traditsioonilised püügiviisid

Mõjutavad tegurid

1. Unustamine – pädevaid inimesi jääb aja jooksul järjest vähemaks
2. Vanad püügivahendid on hävinud ja laiali kantud

Tegevused

- Merega seotud pärandkultuuri inventuur (sh merega seotud nimede kaardistamine) (1,2)
- Vanade säilinud püügivahendite muuseumikogudesse koondamine (2)
- Traditsioonilisi püügivahendeid ja viise tutvustava ekspositsiooni loomine rahvusparki pärandit eksponeerivas muuseumis (1)
- Merega seotud pärimus raamatuna välja anda, 1000, 200 lk A5 formaat (1)

2.26.2 Randa uhutud mereheite kasutamine

Mõjutavad tegurid

1. Seadusandlusest tulenevad piirangud
2. Traditsioonilised mereheite kogumise meetodid ei ole pärandi seisukohast talletatud

Tegevused

- Ettepaneku tegemine Looduskaitseaduse muutmiseks mereheite kogumise jätkumise võimaldamiseks (1)
- Merega seotud pärandkultuuri inventuur, sh traditsiooniliste mereheite kogumise meetodite ja kasutusviiside kirjeldamine (2)

2.26.3 Ravimuda, pilliroo ja haakriku kogumine

Mõjutavad tegurid

1. Seadusandlusest tulenevad piirangud, mis takistavad pilliroo ja haakriku kogumist
2. Info traditsioonide ulatuse kohta kadumas
3. Seadusandluse puudulikkus haakriku omandiküsimustes
4. Kohalike teadlikkus on haakriku omandiküsimustes madal

Tegevused

- Haakriku ekspositsiooni loomine rahvusparki pärandit eksponeerivas muuseumis (2)
- Analüüsi tellimine veekaitsevööndis mootorsõidukiga sõitmise võimalustest ja haakriku kogumisega seotud õiguslikest küsimustest (1,3)
- Maakondlikus lehes artiklite avaldamine. Maakondlikus lehes ühe artikli avaldamine aastas haakriku kogumisega seotud õiguslikest küsimustest (4)

2.26.4 Merega seotud infrastruktuuride kasutamine

Mõjutavad tegurid

1. Loonalaiul puudub märgistatud maabumise koht
2. Ligipääs paatide vettelaskmiskohtadele on halb
3. Papissaare Vikati laevatee võimalik setetega mattumine
4. Planeeringutes toodud maabumiskohad ei vasta tegelikkusele
5. Vikati, Pappissaare ja Atla sadama infrastruktuuri ebapiisavus
6. Paatide vettelaskmiskohad ei ole tähistatud
7. Käkisilma autotee kehv seisukord laidudel
8. Puudub võimalus väikesaartel kasutada looduslikult esinevat liiva ja kruusa avalike objektide hooldamiseks ja rajamiseks

Tegevused

- Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine (va Elda ps tipp) 16 kohta (4, 6)
- Loonalaiu maabumiskoha tähistamine (1,6)
- Vikati ja Papissaare sadamate rekonstrueerimise planeerimine ja teostamine (5)
- Atla sadama rekonstrueerimise planeerimine ja vastav tööde teostamine (5)
- Loonalaiule transpordi jaoks Elda vettelaskmiskoha juurde mineva tee korrastamine (2)
- Käkisilma laevatee süvendamine vajaduse tekkimisel (3)
- Elda tee osas kokkuleppe vahendamine Hülgeranna kinnistu omanike ja kalastajate vahel (2)
- Käkisilma tee laidudel asuva teeosa parandus ja hooldus (7)
- Analüüsi tellimine väikesaartel looduslikult esineva kruusa ja liiva kasutamise võimaluste kohta avaliku funktsiooniga rajatiste ehitamiseks. Vajadusel tehakse ettepanekud seadusandluse muutmiseks (8)

2.26.5 Merenduse ajalugu

Mõjutavad tegurid

1. Ei ole rahvusparkis eksponeeritud ega väärtustatud

Tegevused

- Ekspositsiooni loomine kohaliku merendusajaloo kohta rahvusparki pärandit eksponeerivas muuseumis (1)
- Merega seotud pärandkultuuri inventuur. Vanade sadamakohtade kaardistamine ja Vilsandi vana sadama juurde infostendi paigutamine (1)

2.26.6 Traditsiooniline põllumajandus

Mõjutavad tegurid

1. Seadusandlusest tulenevad piirangud – regulatsioon ei võimalda traditsiooni elujõulist jätkumist.
2. Info traditsioonilise põllumajandusliku maastiku ja traditsiooniliste võtete kohta on koondamata ja kaob lähitulevikus

Tegevused

- Ettepaneku tegemine Looduskaitseseaduse muutmiseks mereheite kogumise jätkumise võimaldamiseks (1)
- Pärandmaastike ja -kultuuriobjektide inventuur. Selle käigus kaardistatakse ka põllumajanduslik pärandmaastik (2)

2.27 Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ja sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond

Mõjutavad tegurid

1. Vähene infovahetus KA ja kohalike vahel
2. Elatusvõimaluste vähesus läbi RP väärtuste kasutamise
3. Ala olemasolev identiteet, Vilsandi kogukond

Tegevused

- Rahvuspargi koostöökogu loomine. Koostöökogu loomine huvigruppide ja aktiivsetest kohalikest elanikest, mis kohtub vähemalt 2 korda aastas Keskkonnaametiga, sealhulgas informeeritakse kohalikku kogukonda võimalikest töödest rahvuspargis (1,2)
- Rahvuspargi koordinaatori palkamine (1)
- Vilsandi rahvuspargi päeva korraldamine (3)
- Vilsandi rahvuspargi kodulehe kaasajastamine ja pidev uuendamine (3)
- Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja (külakeskus) ehitamine, sh Vilsandi kogukonna kaugtöökeskuse väljaarendamise võimaldamine ja toetamine (1)

2.28 Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ja sellest huvituv kogukond (püsielanikkond ja suvitajad)

Mõjutavad tegurid

1. Isoleeritus
2. Madal teadlikkus rahvuspargi väärtustest ja kehtivatest piirangutest

Tegevused

- Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja (külakeskus) ehitamine, sh Vilsandi kogukonna kaugtöökeskuse väljaarendamise võimaldamine ja toetamine (1)
- Rahvuspargi koostöökogu loomine huvigruppide ja aktiivsetest kohalikest elanikest. Koostöökogu kohtub vähemalt 2 korda aastas Keskkonnaametiga, sealhulgas informeeritakse kohalikku kogukonda võimalikest töödest rahvuspargis (2)
- Kopteri maandumisplatsi rajamine Vilsandi saarele. Päästetööde ja hädaolukordade jaoks (1)

2.29 Eksponeeritavate väärtuste ja loodusõppe võimaluste mitmekesisus.

Mõjutavad tegurid

1. Küllastajale suunatud rahvuspargi koordinfokanali puudumine – kodulehekülg on uuendamata, turismiarendajatel raske koondada infot siinsete väärtuste kohta
2. Toimiva rahvuspargi keskuse puudumine
3. Puudub konkreetne inimene, kelle kaudu võiks käia arendustegevus ja koostöö kohalike inimestega
4. Kaitseala viitade süsteem on puudulik
5. Õpperadade puudumine ja matkaradade vähesus ning olemasoleva infrastruktuuri puudulikkus
6. Väärtused ei ole eksponeeritud, loodushariduslikke võimalusi ei kasutata piisavalt
7. Puudub ülevaade külastuskoormusest ja selle mõjust kaitseväärtustele
8. Parkimiskohtade ja telkimiskohtade vähesus
9. Harilaiule mootorsõidukiga pääsemise selge korra puudumine

Tegevused

- Rahvuspargi kodulehe loomine (1)
- Rahvuspargi koordinaatori ametikoha loomine, kes täidab ka rahvuspargi koordinaatori rolli (3)
- Loona külastuskeskuse esiletõstmine rahvuspargi keskusena infomaterjalides ja viitadel (2)
- Ühtse (eesti ja inglise keelse) viidastiku loomine (4)
- Olemasolevad matkarajad (sh Vilsandi saare rajad) kujundatakse rahvuspargi väärtusi (taimestik, geoloogia, pärandkultuur, linnustik) tutvustavateks õpperadadeks (5)
- Rotundid likvideerimine lähtuvalt nende seisukorrast. Rotunde ei säilitata, vaid nende seisukorra halvenedes nad likvideeritakse (5)
- Tuulekindla varjualuse rajamine Käkisilma (5)
- Välispiiri tähistuse uuendamine kogu ulatuses (20 silti), vanad koristada või kohendada (4)
- Suurte rahvuspargi plakatite (2) ja praegu olemasolevate piktogrammide likvideerimine (4)
- Suurte stendide paigaldamine, 13 stendi (4)
- Elda parkimisala uuendamine. Elda parkla sissesõidu juurde parklamärgi ülespanemine, stendi ümberpaigutamine parkla tagumisele küljele (sissesõidu poolt). Parkla on mõeldud 30-nele autole ja 2 suurele 50 kohalisele bussile. Parkimisalale tehakse piirded (8)
- Käkisilma parkla uuendamine, parkimiskohad 30-nele autole. Parkimisalale tehakse piirded (8)
- Papissaare sadamas parkla arendamine 100 autole (8)
- Elda ja Käkisilma ja Harilaiu parkimisalade kõrvale telkimisalade rajamine. Kõigis 10 telgikohta ja 2 lõkkekohta (8)
- Harilaiu tõkkepuu võtme kasutuskorra detailne kokkuleppimine Keskkonnaameti, RMK, KKI ja Kihelkonna valla vahel (9).
- Kohalikele inimestele ja kooliõpilastele aastas 4-5 loodusharidusliku ürituse või teabepäeva korraldamine Loona külastuskeskuses (6)
- Loodushariduslike õppeprogrammide väljatöötamine järgmistel teemadel: Läänemeri, hülged, kotkad, orhideed, taime- ja mereelustik (6)
- Loodushariduslike programmide läbiviimine õpilaste gruppidele Loona külastuskeskuses ca. 15 korda aastas (6)
- Loona külastuskeskuses uue ekspositsiooni kontseptsiooni väljatöötamine ja loomine aastaks 2015 (6)
- Õpperadade rajamine Vilsandi saarele, Harilaiule, Kuusnõmme poolsaare parkmetsa ja Ameerikametsa, Loona mõisa ümber, marsruutidel Elda parklast Soegininale ja Elda pangale, Loonalt Kiirssaarde (4,5,6)

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- Õpperadade tarvis A4 voldikute väljaandmine erinevatel teemadel. Teemadeks võiks olla geoloogia, taimestik, linnustik, rannaniidud ja loopealsed, metsanduse ajalugu Vilsandi rahvuspargis, putukad, mereline kultuuripärand, maismaa kultuuripärand. Tiraaž 1000 tk igal teemal. (5)
- Uute õpperadade valmimisel tervikliku kaardi koostamine rahvuspargi õppe- ja matkaradadest ning vaatamisväärsustest (6)
- Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja ehitamine, sh. rahvuspargi väärtuste eksponeerimiseks (6)
- Maanteeameti ametlikus formaadis rahvusparki suunavate viitade paigaldamine. Viidad peaksid külastajaid suunama alates Kuressaare Kuivastu poolsest sissesõidust (6,4)
- Vilsandi rahvuspargi reklaamimine. Vilsandi rahvuspargi reklaami väljatöötamine ja esitamine Saaremaa praamide reklaamiekraanidel (6)
- Iga-aastane külastuskoormuse seire Vilsandil ja Harilaiul. Mõõdetakse külastuskoormust ja hinnatakse selle mõju loodusväärtustele (7)
- Piirkonna lastele ja noortele rahvuspargi väärtuste tutvustamine hariduslike tegevuste kaudu. Bioloogiapäevade korraldamine üks kord aastas, teemapäevade ja näituste korraldamine 5-6 korda aastas, õppekäikude korraldamine (6)
- RMK kasutuskorralduskava (2010-2015) täitmine (kooskõlas teiste planeeritud tegevustega) (6)

2.30 Kaitseala väärtustest teadlik turismiettevõtja

Mõjutavad tegurid

1. Giidide puudus
2. Turismikorraldajate madal teadlikkus
3. Reklaamivõimaluste piiratus

Tegevused

- Kohalike giidide koolituskursus (60 tundi). Kohalike elanike seast potentsiaalsete giidide otsimine ja koolitamine (1)
- Rahvuspargi koostöökogu loomine. Koostöökogu loomine huvigruppide ja aktiivsetest kohalikest elanikest, mis kohtub vähemalt 2 korda aastas Keskkonnaametiga (2)
- Reklaamistendide paigaldamine Papissaare sadamasse, Kihelkonna alevikku ja Loona külastuskeskusesse (3)

2.31 Matkamiseks sobiv ajalooline teedevõrk

Mõjutavad tegurid

1. Vanade teede väärtustamatus
2. Teede halb seisukord ja tähistamine

Tegevused

- Külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtete järgimine. Radade planeerimisel kasutatakse maksimaalselt vanu teid (1)
- Kihelkonna ja Lümända valla üldplaneeringus (2010. a seis) kergliiklusteedeks määratud teede korrashoid ja tähistamine matkaradadena (2)

2.32 Puhkevõimalused merel

Mõjutavad tegurid

1. Puudulik infrastruktuur – vähesed peatuskohad
2. Tundlike kaitsealuste liikide häirimine ja kahjustamine

Tegevused

- Kalastajatele ja matkajate puhkekoha rajamine Loonalaiule (1)
- Liikumispiirangutest teavitava infotahvli ülesseadmine Loonalaiule puhkekoha juurde (2)
- Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Harilaiust lõunas luidete kaitseks 100 m (2)
- Harilaiu parkimisala laiendamine u 50 auto jaoks. Parkimisala laiendatakse tee suunal, mitte sihtide suunas, kuna seal võib olla kõre elupaik. (1)
- Käkisilma kaile pealeminekuks bantoonsildade vette tõstmine ja kinnitamine (1)

2.33 Majutusvõimaluste olemasolu hariduslikel eesmärkidel

Mõjutavad tegurid

1. Vilsandi bioloogiajaama ja Mändre talu halb seisukord
2. Loona külastuskeskuses majutusvõimaluste olemasolu

Tegevused

- Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja ehitamine (1)
- Mändre talu renoveerimine ja avaliku kasutusvõimaluse tagamine seal (1)
- Loona külastuskeskuses majutusvõimaluse säilitamine (2)

2.34 Pikaajalised andmerekad ja ajaloolised andmed looduse kohta

Mõjutavad tegurid

1. Andmed ei ole süstematiseeritud ja kättesaadavad

Tegevused

- Loona arhiivi korrastamine (1)
- Loona arhiivi ümberkolimine arhiivi säilimist tagavate tingimustega ruumidesse (1)
- Arhiivi kartoteegi digitaliseerimine ja avalikkusele kättesaadavaks tegemine. Kaasaegse andmebaasi loomine teavikutest (1)

2.35 Ajaloolised metsateaduslikud püsikatsealad

Mõjutavad tegurid

1. Ajaloolised metsanduslikud püsikatsealad ei ole väärtustatud
2. Puudub ülevaade võõrpuuliikide seisundist ja täpsest levikust

Tegevused

- Ajalooliste metsanduslike püsikatsealade (Ameerikamets, Kuusnõmme mõisa parkmets) maastikus tähistamine (1)
- Ameerikametsas ja Kuusnõmme mõisa parkmetsas õpperadade tegemine. Võõrpuuliikide ja Kuusnõmme bioloogiajaama tutvustamine (1)
- Metsandusajaloolise voldiku koostamine. Tiraaž 1000, A4 lehel. (1)
- Võõrpuuliikide leviku ekspertiisi läbiviimine Kuusnõmme poolsaarel (2)

2.36 Pikaajaliste riiklike seireprogrammide toimumisala

Mõjutavad tegurid

1. Eluslooduse seire on puudulik
2. Seireandmete vähene sünteesimine
3. Riikliku seire toimumine

Tegevused

- Väikesaarte linnustiku seireskeemi täiendamine (1)
- Rahvuspargis tehtud teadustööde ja seirete põhjal populaarteadusliku raamatu koostamine (2)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine (3)

2.37 Looduskaitse ajalugu

Mõjutavad tegurid

1. Looduskaitse ajalugu ei ole väärtustatud

Tegevused

- Rahvuspargi Looduskaitse ajaloo eksponeerimine (1)
- Rahvuspargi looduskaitse ajaloo eksponeerimine Vilsandi RP kodulehel (1)
- Alma Thomi „Vilsandi linnuriik“ uuesti väljaandmine, 2000 tk (1)
- Film rahvuspargi ajaloost ja loodusväärtustest (eesti, vene, inglise keelne) (1)

4 Üldised põhimõtted majandustegevusele Vilsandi rahvuspargis

4.1 Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldised põhimõtted

Hooldamise põhimõtted:

- rannaniitude, loopealsete ja plaatloodude peamiseks hooldusvõtteks on karjatamine.
- poollooduslike koosluste hooldamisel tuleb hoiduda ülekarjatamisest, kuid samas ei anna soovitud efekti ka liiga madal karjatamise intensiivsus, seega tuleb erinevate koosluste karjatamisel silmas pidada:
  - loopealsete karjatamiseks on optimaalne karjatamiskoormus vahemikus 0,2-0,5 lü⁵/ha;
  - rannaniitude karjatamiskoormus peab jääma vahemikku 0,4-1,3 lü/ha;
  - puiskarjamaadel peab karjatamiskoormus jääma vahemikku 0,3-1,0 lü/ha;
  - plaatloodudel tuleb karjatamiskoormus hoida väga madal – 0,04-0,08 lü/ha;
  - sooniitude karjatamiskoormuseks on 0,2-1,0 lü/ha;
  - sinihelmikakooslustes peab karjatamiskoormus jääma vahemikku 0,2-1,0 lü/ha ning karjatada tuleb kas varakevadel või sügisel;
  - linnurikastel laidudel alustada karjatamist 15. juulist, karjatada ainult lambaid;
- taastamisjärgsetel esimestel aastatel võib pioneerliikide tõrjumiseks rakendada esialgu suuremat karjatamiskoormust (3 esimest aastat). Vajadusel rakendada esimestel aastatel lisahooldust – näiteks roolõikamist, võsa eemaldamist ja niitmist;
- alvarite ja rannaniitude puhul on karjatamiskoormus piisav, kui loomad on söönud kättesaadavast biomassist poole (pool alast on söödud madalmuruseks). Juhul, kui söödud on alla poole, tuleb ala niita ning niidetud hein alalt eemaldada. Niita tohib suve teisel poolel;
- vajadusel tuleb karjatavatel aladel viia läbi iga 5 aasta tagant kadakate ja muu võsa eemaldamine;
- kariloomade lisa söötmine poollooduslikel kooslustel on keelatud. Loomade kogunemiskohtadesse meelitamiseks võib ühekordselt kasutada alusele pandud sööta;
- karjaaiad tuleb rajada kõlvikupiirini, tee äärtes kuni teehooldusalani, metsaservadesse ei jäeta hooldamata ribasid. Karjaaiad võiksid järgida maastiku struktuuri (kõlviku piire, reljeefi, olemasolevaid teid jne.) ning vanade kiviaedade asupaiku;
- karjaaedadesse tuleb jätta metsloomade liikumist võimaldavad läbipääsud, mis peavad olema avatud väljaspool karjatamisaega;
- alvaritel ja rannaniitudel tuleb karjatada läbisegi erinevaid kariloomaliike. Suurekasvulistele ja rasketele veisetõugudele tuleb eelistada väikesekasvulisi ja kergeid (šoti mägiveis, eesti maatõugu veis jt.);
- suure karjatamiskoormusega aladel peab karjatamises tegema iga nelja aasta tagant aastapikkuseid pause;

⁵

Loomühikute arvestuse alus:

1 lü= üle 24 kuu vanune veis, sh ammlehm

0,6 lü= 6-24 kuu vanune veis

0,2 lü= kuni 6 kuu vanune veis

0,7 lü= üle 6 kuu vanune hobune või mära koos varsaga

0,15 lü= üle 1 aasta vanune kits või lammas, kits või utt kuni 6 kuu vanuste talledega

0,05 lü= 6 kuu kuni 1 aasta vanune kits või lammas

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- orhideerikastel aladel tuleb kas hoida madalat karjatamiskoormust eemaldades iga viie aasta tagant puittaimi, karjatada madala koormusega hobuseid, karjatada sügisel, kui käpalised on juba ära õitsenud või võimalusel piirata esinduslikud käpaliste kasvukohad elektrikarjusega.
- niita tuleb kõlviku piirini, jätmata kasvama tee ja rohumaa vahelisi ribasid ja metsa ja rohumaa vahelisi ribasid jne. Tee ja kraavi kaldad tuleb niita võimalikult objekti servani;
- niitmise algusaeg määratakse kohapõhiselt, sõltuvalt sealse koosluse spetsiifilistest vajadustest;
- niidetud hein tuleb koristada. Niita tuleb keskelt lahku või servast serva meetodil;
- purustamine ilma biomassi kõrvaldamata ei ole niiduholdusvõte (meede);
- kõre ja niidurüdi elupaikades tuleb poollooduslike koosluste hooldamisel järgida liikide tegevuskavadest tulenevaid nõudeid. Niidurüdi elupaikades ei niideta enne 15. juulit;
- metssea poolt tekitatud kahjustused väärtuslike poollooduslike koosluste niidukamaras tasandatakse, ei künta;
- poollooduslikel kooslustel ja vanadest põldudest kujunevatel poollooduslikel kooslustel on väetamine keelatud;
- karjatatavate loopealsete, plaatloodude, soonitute ning sinihelmikakoosluste puu- ja põõsarinde katvus tuleb hoida $\leq 30\%$.

Taastamise põhimõtted:

- poollooduslikke kooslusi taastatakse üldiselt ühekordse purustamise ja võsalõikuse teel, rannaniite lisaks ka roolõikamise teel. Purustamist võib rakendada maksimaalselt kolmel järjestikusel aastal;
- roo lõikamisel võib selle esimestel aastatel vaaludesse kuhjata ja koristamata jätta;
- võsa eemaldada võimalikult maapinna lähedalt, et tüükad ei segaks karjatamist ja niitmist. Vajadusel tuleb tüükad taastamisele järgneval aastal eemaldada;
- võsa raiumisel arvestada taastatava ala iseloomuga, reljeefi ja muude maastikuelementidega, vältida sirgete servade tekitamist ning kitsaste võsaribade jätmist tee ja piirneva koosluse vahele ning metsaservadesse. Raiejäätmed tuleb koondada ning likvideerida;
- raiejäätmete põletamisel arvestada tuleohutusega, lõkked tuleb teha aladele, kus see kahjustab kõige vähem niidukamarat;
- loopealsete taastamisel tuleks säilitada kadakaid katvusega 10-30%. Kadakatest ja teistest võsa moodustavatest liikidest tuleks säilitada vanemad ja esinduslikumad isendid. Puuliikidest tuleks eemaldada männid, kased, vahtrad, kuused ja saared ning säilitada valikuliselt pooppuud, pihlakad ja tammed. Vanad, erilised ja esteetiliselt väärtuslikud puud tuleks igal juhul säilitada, sõltumata nende liigist;
- taastamisel tuleb säilitada põõsarinde liigiline mitmekesisus ning kõrvaldada poolkuivanud põõsad;
- taastamisele peab järgnema hooldus karjatamise või niitmisenä;
- taastamisel ei tohi kasutada pinnase freesimist/randaalimist ning põõsaste väljajuurimist põllumajandusmasinatega. Niidukamara kahjustamist tuleb vältida;
- puisniitute ja -karjamaade taastamisel tuleb jälgida, et puurinde liituvus ei langeks alla 0,2-e. Sealjuures tuleb soodustada puisniidu algupärast (ajaloolist) liigilist koosseisu (soopuisniitudel näiteks sookask);
- taastamisel tuleb säilitada puisniidu või -karjamaa heterogeensus – lisaks üksikute puudele peab püüdma säilitada puude gruppe, üksikuid põõsaid, põõsaste gruppe ja avatud niidu laiike.

4.2 Metsade majandamise üldised põhimõtted

Vilsandi rahvuspargi Saaremaa osa metsad on terviklikult korraldatud OÜ Metsaruum poolt 2007. aastal. Metsade majandamisel peab lähtuma eelkõige nimetatud korralduse käigus ettenähtud metsamajanduslikest töödest, arvestades seejuures alati iga raie planeerimise ajaks kujunenud hetkeolukorda. Harvendusraieid on kaitsealal ette nähtud rohkem kui 700 hektaril, aegjärgse raiena uuendusraiet 7,4 hektaril. Kuna metsamajandamiskava formaat ei võimalda täpsemalt avada erinevate raiete iseloomu, siis on allpool toodud täiendavad põhimõtted, millest raiete planeerimisel tuleb lähtuda. Alljärgnevad põhimõtted täiendavad kaitse-eeskirjas toodud metsanduslikke sätteid.

Üldine:

- raietöid ei tehta kevadel ja varasuvel ajavahemikus 1. aprillist kuni 31. juulini, mil on peamine lindude ja loomade pesitsus- ja poegimisperiood;
- kõrge looduskaitse väärtusega metsad, mis vastavad Loodusdirektiivi metsaelupaikade või Vilsandi saarel vääriselupaikade kriteeriumitele, jäävad looduslikule arengule ja seal majandamise ega looduskaitse eesmärgiga raieid ei tehta.

Sihtkaitsevööndi metsad:

- sihtkaitsevööndites toimuvad raied kuni 70 aastastes puistutes ja on looduskaitse eesmärgiga e. puistu struktuuri mitmekesistamine ja looduslikkuse taastamine kultuurpuistutes;
- metsa kujundamiseks kasutatakse vaid valikraiet looduskaitse eesmärkidel, kusjuures osa raiutavast puidust tuleb jätta metsa lagunema;
- jämedama lamapuidu ning surnud puidu olemasolul tuleks need säilitada;
- raiete käigus tuleks säilitada vähemalt 20 tk/ha surnud jalalseisvaid puid ning 20tk/ha erinevas laguastmes lamapuitu, kusjuures säilitamisel eelistada kõige jämedamaid puid;
- sihtkaitsevööndites raiudes tuleb säilitada või suurendada puude paiknemise ja dimensioonide ebaühtlust;
- raiuda võib väikese läbimõõduga häile (kuni 20m). Alla 20 m kõrgustes puistutes võib häile olla 4 tk/ha. Sellest kõrgemates puistutes tehakse häile vaid 1 tk/ha. Häilud tehakse nii, et need ei asetseks metsamaa servades. Häilud peaksid olema üksteisest vähemalt 20 m kaugusel, kuid vältida tuleb ka häilude korrapärast paigutust;
- raiutav häil ei tohi ületada läbimõõdult metsa kõrgust eraldisel;
- teele langenud puud võib sihtkaitsevööndis täies pikkuses koristada;
- põõsa- ja puurinde harvendamise käigus ei raiuta täielikult välja ühtegi looduslikku puuliiki;
- raiuda ei tohi teiste kõlvikutega piirnevaid metsaservasid, tekitades nii kaitsva riba võimalike tuulekahjustuste vastu;
- suureulatusliku kahjustuse korral hinnatakse konkreetseid olusid ja lubatakse erandkorras osalist kahjustuse likvideerimist väljaspool LD metsaelupaikasad;

Piiranguvöönd

Vilsandi rahvuspargi piiranguvööndis on lubatud vahakasutusraieid ja uuendusraietest turberaie 40 aastase perioodiga. Raiete planeerimisel tuleks silmas pidada järgmisi põhimõtteid:

Turberaieid 40 aastase perioodiga:

- männienamusega puistutes eelistatakse aegjärkset ja häilraiet;
- turberaie puhul tuleb jätta eelmisest metsapõlvest vananema ja looduslikult surema vähemalt 20 suurt vana puud hektari kohta.

Turbe- ja harvendusraied:

- tuleb jälgida, et loodusmetsadele iseloomulik vanuseline ja liigiline mitmekesisus ei väheneks;
- soodustada puuliikide grupilist paigutust;
- igasugune tegevus tuleb läbi viia viisil, mis säilitab kõrge loodusväärtusega puid: iseäranis suured, vanad või silmapaistva võraga puud, suurte linnuliikide pesapuud ja potentsiaalsed pesapuud, suured lehtpuud, suured kadakad jm, põlemisjälgedega puud, õõnsustega puud jms;
- erilisi võtme-elemente nagu vooluveekogusid, märgalaid, kivikülve ja järsakuid tuleb kaitsta ja säilitada. Kui need on saanud mingil moel majandustegevuses kannatada, tuleb endine seisund taastada;
- raiete käigus rajatavaid kokkuveoteid ei ole soovitatav rajada sirgete ja korrapärastena, võimalusel tuleks kasutada ära looduslikud häilud ja puistute hõredamad kohad;
- raiete käigus tuleks säilitada vähemalt 20 tk/ha üle 20 cm diameetriga surnud jalalseisvaid puid ning vähemalt 20 tk/ha üle 20 cm diameetriga erinevas laguastmes lamapuitu, kusjuures säilitamisel eelistada kõige jämedaid puid;
- põlengualadel ja tuulekahjustusega aladel on soovitatav jätta sanitaarraietest puutumata vähemalt 10% katastriüksuse kaitsealal olevate metsade pindalast.

Sanitaarraied:

- sanitaarlageraiete puhul säilitatakse piiranguvööndis kuni 20 tk/ha surnud jalalseisvaid puid ning 20tk/ha erinevas laguastmes lamapuitu, kusjuures säilitamisel eelistada kõige jämedamaid puid. Häiringus ellu jäänud elujõulise puud jäetakse kasvama;
- sanitaarraieid kasutatakse määral, mis tagab vähemalt 20 tk/ha üle 20 cm diameetriga surnud jalalseisvate puude ning vähemalt 20 tk/ha üle 20 cm diameetriga erinevas laguastmes lamapuidu säilimise;
- Vilsandi saarel on vastavad määrad 10 tk/ha kohta surnud jalalseisvate puude osas ning erinevas laguastmes lamapuitu 10 tk/ha.

4.3 Jahinduse üldised põhimõtted

Kehtiv kaitse-eeskiri lubab kaitsealal jahipidamist kaitseala valitseja nõusolekul. Alljärgnevalt on kirjas need tingimused, millest lähtuvalt valitseja jahipidamist rahvuspargis lubab või mitte:

- linnujaht on lubatud kaitseala valitseja kirjalikul nõusolekul, näiteks vareslaste arvukuse reguleerimise eesmärgil;
- Vilsandi rahvuspargis võib jahti pidada rahvuspargi Saaremaa osa sihtkaitsevööndites (Harilaiu poolsaarel toimub jaht kooskõlastatult kaitseala valitsejaga ja intensiivse külastuse välisel ajal) ja Vilsandi saarel 1. septembrist kuni 28 (29) veebruarini, välja arvatud erilubadega kahjustuskolletes;
- rahvuspargis võib metssigade lisaõõtmine toimuda ainult laskekohtades ja söödapõlde ei rajata;
- väikekiskjate ja metssigade arvukuse reguleerimine võib toimuda järgmistes sihtkaitsevööndites: Naistekivi, Aherahu, Alumise Vaika, Urvedel, Laurisaarel, Pihlalaiu, Salavamaa, Tarjamaa ja Telve laidudel, kui see on vajalik seal esinevate kaitseväärtuste säilitamiseks kaitseala valitseja nõusolekul.

4.4 Külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtted Vilsandi rahvuspargis

- Puhkemajanduse arendamisel rahvuspargis eelistatakse loodusväärtusi ja pärandkultuuri tutvustavat turismi;
- rahvuspargi külustuskeskusteks on Loona külustuskeskus ja rajatav Vilsandi loodusmaja, millele lisaks ei looda täiendavaid infrastruktuure üle 100 inimesega massiürituste läbiviimiseks;
- rahvuspargi matkarajad peavad olema seotud rahvuspargi loodus- ja kultuuriväärtustega ning toimima õpperadadena;
- rahvuspargi õpperadade planeerimisel tuleb need siduda rahvusparki ümbritsevate loodus- ja kultuuripärandit tutvustavate objektidega (Mihkli talumuuseum, Jaagarahu karjäär ja sadam, Undva nina, Miku metsapark jne);
- rahvuspargi külastuseks vajalikud ehitised ja rajatised ehitatakse looduslikest materjalidest nii, et need sobivad piirkonna üldise ehitusstiiliga – lähtuvalt väärtuslike hoonete ja hoonestuse inventuurist;
- rahvusparki ei rajata looduse- ja kultuuripärandi tutvustamisega mitteseotud turismirajatisi;
- rahvuspargi külastajate teenindamiseks vajalikke ettevõtteid arendatakse rahvuspargis endiste ja praeguste talukohtade baasil;
- matka- ja õpperadasid ei planeerita merikotka, kassikaku, saaremaa sõrmkäpa elupaikadesse;
- matka- ja õpperadade planeerimisel arvestatakse kaitsealuste liikide elupaikadega ja tallamisõrnade koosluste koormustaluvusega;
- Harilaiul on soovitatav hobumatkadeks kasutada olemasolevaid matkaradasid või liikuda rannas pikki veepiiri;
- matka- ja õpperadade rajamisel kasutatakse maksimaalselt vanu teid ja radu;
- Harilaiu sihtkaitsevööndis sõidetakse mootorsõidukitega ainult looduskaitseliste tööde teostamiseks, päästetöödeks ja Harilaiu lõkkekoha korrastamiseks (va täna avalikus kasutuses olev parkla ja selleni viiv tee);
- külastuse planeerimisel arvestatakse kohaliku kogukonna huvidega;
- stendidel, väärtusi tutvustavatel trükistel jm infomaterjalidel tuuakse alati ära rahvuspargi logo;
- külastajatele suunatud reklaam koondatakse rahvuspargi kodulehele ning ühtselt kujundatud stendidele rahvuspargi külustuskeskuses ja Papissaare sadamas;
- Mändre talu ruumides tutvustatakse rahvuspargi looduskaitse ajalugu.

4.5 Ehitustegevus ja planeeringud

Ehitustegevuse kavandamisel ja planeeringute koostamisel tuleb juhinduda järgmistest põhimõtetest:

- rahvusparki ei rajata uusi kompaktseid hoonestusalasid;
- eelistatakse olemasolevate hoonete ja rajatiste taastamist;
- uute hoonete ehitamisel ja olemasolevate taastamisel tuleb järgida piirkonnale iseloomulikku ehitusstiili, hoonete arvu õuel, ehitusalust pinda, hoonemahtusid, katusekuju ja kallet, akende ja uste kuju, akende ruudujaotust ja nende asendit ning kasutada naturaalseid ehitusmaterjale (roog, puit, looduslik kivi) ja värvitoone – lähtuvalt väärtuslike hoonete ja hoonestuse inventuurist;
- palkmajade ehitusel kasutada tahutud palki või käsitsi kooritud ümarpalki;
- uusehitise kõrgus võib olla maksimaalselt 8 meetrit maapinnast, mitte üle 1,5 korruse;
- piirdeaedade rajamisel arvestada traditsiooniliste lahendustega piirdeaia kõrguse, asukoha ja materjali osas, eelistada tuleks kivi-, hirs- ja lattaedu ning traditsioonilisi aiavärvatüüpe;

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

- olemasolev kõrghaljastus tuleb säilitada;
- uusehitus peab jälgima asustusstruktuuri ja miljööväärtust ning maastikkusobivust;
- uute elamute ehitamine toimub vanade talukohtade baasil (va Atla küla reserveeritud elumumaad 2010. a kehtiva üldplaneeringu järgi ja Kihelkonna vallas Kassiaugust läände jääv juba alustatud arendus), arvestades 20. sajandil olemas olnud talukohtadega, mis on praegu maastikul tuvastatavad. Tõendamiskohustus jääb omanikule;
- kui endine talukoht jääb valdade üldplaneeringute järgi ehituskeeluvööndisse, siis on õigustatud ehituskeeluvööndi vähendamine detailplaneeringuga, kui ei ole muid piiranguid;
- vältida tuleb abihoonete juhuslikku ja plaanipärast ehitust. Abihooned ja nende välisviimistlus peavad sobima elamutega ning nende asetus järgima traditsioonilist õueplaneeringut – lähtuvalt väärtuslike hoonete ja hoonestuse inventuurist;
- kiviaedade taastamisel ei lõhuta vanu kiviaedu ega rajata uusi aedu mittetraditsioonilisel viisil;
- vanu lautrikohti ei lõhuta ja kive ei teisaldada;
- teede rekonstrueerimisel ei õgvendata teid ega tasandata pinnavorme, kiviaedu ei tohi tööde käigus kahjustata ega teisaldada va eriolukordades;
- teeäärtes (väljaspool teehoolduspiirkonda) säilitatakse vanu puid ja puuderühmi tingimusel, et need ei ohusta inimeste elu ja tervist;
- teehoolduspiirkonnas säilitatakse kaitsealuseid taimeliike ja ei raiuta kaitsealuseid puu- ja põõsaliike (laukapuu ja harilik jugapuu);
- vanu sihtkaitsevöönditesse jäävaid taluteid hooldatakse teedele murdunud puude kõrvaldamise, metsa järelkasvu ja võsa raiumise teel;
- uute elektriliinide paigaldamine on soovitatav teostada piki teid ning olemasolevaid trasse ja vältida metsi läbivate liinide rajamist, eelistatakse maasiseseid kaabelliine;
- uusi lautreid ei rajata, lautrite taastamine peab lähtuma täna kehtivatest valdade üldplaneeringutest (seisuga 14.10.2010);
- merre ei lubata ehitiste, kaasa arvatud ajutiste ehitiste püstitamist;
- rahvuspargis on keelatud püsivalt ankurdatud registreerimata ujuvvahendite hoidmine väljaspool sadamaid ja lautreid rahvuspargi mereosas ja siseveekogudel
- soovitatavalt käsitleda rahvuspargi piiranguvööndi pärandmaastikke miljööväärtuslike aladena.

5 Kaitsekorralduslike tegevuste eelarve

Kaitsekorralduskavas planeeritud tegevused tulenevad väärtusi mõjutavate tegurite analüüsist ning iga negatiivse mõjuteguri vähendamiseks on kavandatud vastavad tegevused, mis on toodud koos eelarve ja ajakavaga. Ülevaatlikkuse huvides on tegevused grupeeritud ning seostatud väärtustega tulba "väärtus ID" abil; selles toodud numbrid vastavad peatüki 2 väärtuste numeratsioonile. Tegevuste maksumused on kalkuleeritud kaitsekorralduse esimese perioodi kohta. Tegevuste asukohad on toodud joonistel.

Kaitsekorralduskava tegevuste eelisjärjestamisel on lähtutud juhendist „Kaitse- ja hoiuala kaitsekorralduskavade koostamise juhend. Märts 2010“. Tegevused on jaotatud kolme prioriteetsusklassi vastavalt tegevuse olulisusele alljärgneva jaotuse kohaselt:

- esimene prioriteet – hädavajalik tegevus, milleta kaitse-eesmärkide täitmine planeeritavas ajavahemikus on võimatu, see on väärtuste säilimisele ja toimiva ohuteguri kõrvaldamisele suunatud tegevus; kaitsekorralduse tulemuslikkuse hindamiseks vajalik tegevus;
- teine prioriteet – vajalik tegevus, mis on suunatud väärtuste taastamisele, eksponeerimisele ja potentsiaalsete ohutegurite kõrvaldamisele;
- kolmas prioriteet – soovituslik tegevus ehk tegevus, mis aitab kaudselt kaasa väärtuste säilimisele ja taastamisele ning ohutegurite kõrvaldamisele.

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Grupp	Väärtus ID	Planeeritud tegevus	Tähtsus (1-3)	Tegevuse tüüp	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Tööde teostajad
					Summa 1000 krooni										
Hooldus-, taastamis- ja ohjamistegevused	2.1.1.3; 2.1.1.4; 2.1.2	Jahimeeste varustamine püünistega ja motiveerimine. 8 rebasepüünist, 15 kährikupüünist, kulu ajale ja transpordile.	1	võõr- ja probleemliigi tõrje	0	10	10	10	10	X	X	X	X	X	Jahiseltsid
	2.1.2	Kanada lagle arvukuse piiramine vajaduse tekkides	1	võõr- ja probleemliigi tõrje	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	KA
	2.3.2; 2.6.7; 2.11.3; 2.1.2; 2.9.5; 2.20; 2.11.1; 2.11.2; 2.6.9	Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine (1105 ha) 1 ha 2910 kr	1	koosluse hooldustöö	3215	3215	3215	3215	3215	X	X	X	X	X	KA, RMK, MTÜ-d; maahooldajad
	2.3.2; 2.6.7; 2.11.3; 2.1.2; 2.9.5; 2.20; 2.11.1; 2.11.2; 2.6.9	Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järelhooldamine (346 ha); 1 ha taastamine keskmiselt 4000 kr, hilisem hooldus 2910 kr	1	koosluse taastamistöö	1384	1006	1006	1006	1006	X	X	X	X	X	KA, RMK, MTÜ-d; maahooldajad
	2.11.2; 2.6.8;	Puisniitude hooldamine 12 ha, hektari toetuse hind 3725 kr/ha	1	koosluse hooldustöö	44,7	44,7	44,7	44,7	44,7	X	X	X	X	X	KA, RMK, MTÜ-d; maahooldajad

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Grupp	Väärtus ID	Planeeritud tegevus	Tähtsus (1-3)	Tegevuse tüüp	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Tööde teostajad
					Summa 1000 krooni										
	2.11.2; 2.6.8;	Puisniitude taastamine ja selle järel hooldamine (86 ha) taastamine 3900kr/ha, hilisem hooldus 3725 kr/ha	1	koosluse taastamistöö	335	320,35	320,35	320,35	320,35	X	X	X	X	X	KA, RMK, MTÜ-d; maahooldajad
	2.19	Avatud maastike (va poollooduslikud kooslused) hooldamine, 654 ha, ha hind 1600 kr/ha (pindalatoetus koos üldise natura toetusega)	1	maastiku hooldustöö	1046	1046	1046	1046	1046	X	X	X	X	X	RMK, MTÜ-d, maahooldajad
	2.6.2;	Vajadusel aedade rajamine arukäpa kasvukohtade ümber	2	liigi elupaiga hooldustöö		5					X				maahooldajad
	2.10; 2.11.1; 2.11.2	Talgud poollooduslike koosluste taastamiseks, 3-5 talgut aastas, 15000kr/talgu	2	koosluse taastamistöö	75	75	75	75	75	X	X	X	X	X	MTÜ-d
	2.6.4; 2.6.11; 2.8.3; 2.9.1.4; 2.9.4;	Roo niitmine (60 ha) merelt, 3600 kr/ha	1	koosluse taastamistöö		216	216	216			X				RMK
	2.6.6	Kaljutaime kasvu ala Vilsandi tuletorni all jätta karjatamisest välja	1	muu liigi elutingimuste parandamistöö	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	KA
	2.6.11; 2.12;	Võsa raie. Ojade kallastelt ja soode servadest (7 ha) 1ha- 1700	1	muu liigi elutingimuste parandamistöö	11,9				12				12		KA, maahooldajad
	2.9.2.1; 2.3.1; 2.20	Harilaiul metsa raadamine ca 120 hektaril Harilaiul, 1 ha - 3000 kr/ha	2	koosluse taastamistöö		90	90	90	90						RMK, KA
	2.3.1.	Lailepa lahe endise mereühenduse ümbruse rannaniidu taastamine (roo lõikamine) (32 ha) ja hilisem hooldamine. Taastamine 3600 kr/ha ja hooldamine 2910 kr/ha	1	liigi elupaiga taastamistöö		115,2	93,1	923,1	93,1	X	X	X	X	X	KA, RMK, MTÜ-d; maahooldajad

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Grupp	Väärtus ID	Planeeritud tegevus	Tähtsus (1-3)	Tegevuse tüüp	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Tööde teostajad
					Summa 1000 krooni										
	2.3.1.	Lailepa lahe mereühenduse lähedusse uute madalate kõrelompide rajamine.	1	liigi elupaiga taastamistöö		10									RMK, KA
	2.3.1.	Kõre sigimisedukuse jälgimine.	1	tulmusseire	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	KA
	2.3.1.	Rannaniidu taastamine Lailepa lahe idaosas (26 ha)	3	liigi elupaiga taastamistöö					93,6	X	X	X	X	X	RMK, KA
	2.9.6; 2.11.1; 2.11.3; 2.13;	Karjaaedade, läbikäiguvärvate või ülekäigutreppe rajamine ja korrashoid	1	muu koosluse seisundit parandav töö	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	KA, MTÜ-d; maahooldajad
	2.9.6; 2.11.1; 2.11.3; 2.13;	Loomade transport laidudele	2	muu koosluse seisundit parandav töö	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	maahooldajad
	2.9.6	Atla-Kuusnõmme-Kihelkonna vahelise tee hooldamine (vajadusel täitmine)	1	külastuskoormuse reguleerimine		10		10		X		X		X	Lümända ja Kihelkonna vald
	2.9.6	Vajadusel truupide vahetamine Atla-Kuusnõmme- Kihelkonna teel (ca 6 truupi - 15000 kr/tk)	1	muu koosluse seisundit parandav töö						X					Lümända ja Kihelkonna vald
	2.26.4	Käkisilma tee laidudel asuva osa parandus ja hooldus (4 km)	2	muu koosluse seisundit parandav töö		1000			50				X		Kihelkonna vald, omanik, RMK
	2.9.6	Vesiku oja silla kapitaalremont	1	külastuskoormuse reguleerimine			300								Lümända vald
	2.9.1.4; 2.9.6; 2.26.4;	Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine (va Elda ps tipp) 16 kohta, 16 tähist, 300 kr tähis	1	külastuskoormuse reguleerimine		4,8				X					RMK, vallad
	2.10	Männi väljaraie, kadaka harvendamine 63 hektaril, taastamise hind 3900 kr, hooldus 2910.	1	koosluse taastamistöö	245,7	183,3	183,3	183,3	183,3	X	X	X	X	X	MTÜ, RMK, maahooldajad

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Grupp	Väärtus ID	Planeeritud tegevus	Tähtsus (1-3)	Tegevuse tüüp	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Tööde teostajad
					Summa 1000 krooni										
	2.11.1; 2.26.4;	Loonalaiu maabumiskoha tähistamine	2	külastuskoormuse reguleerimine	2					X					Lümanda vald
	2.11.1	Loomade transpordiks sobiva parve ehitamine ja hooldus	2	muu koosluse seisundit parandav töö		200	5	5	5	X	X	X	X	X	Huvilised
	2.14.1	Metsakultuuride looduslikkuse suurendamine. Vastavalt metsamajandamise kavale ja üldpõhimõtetele	2	koosluse taastamistöö		X	X	X	X	X	X	X	X	X	RMK, metsaomanikud
	2.21	Vaadete avamine (raiumine, roo niitmine jne). Lähtuvalt vaadete inventuurist	2	maastiku hooldustöö		X	X	X	X	X	X	X	X	X	RMK, MTÜ-d, maaomanikud
	2.25.1	Kiipsaare majaka sulgemine	2	külastuskoormuse reguleerimine	20					X					Kihelkonna vald, omanik
	2.25.2	Valitud militaarobjektide hooldamine.	2	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine		X	X	X	X	X	X	X	X	X	KA, RMK, Lümanda ja Kihelkonna vald
	2.25.2	Papissaare munakivitee restaureerimine 1m2 =1000 kr	2	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine					12333						MKA, Kihelkonna vald, KA
	2.25.4	Papissaare sadama võrgukuuride eksponeerimine ja konserveerimine	2	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine		10									omanik, vald
	2.25.4	Rahvuspargi pärandit eksponeeriva muuseumi rajamine.	3	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine				3000							RMK, KA, Lümanda ja Kihelkonna vald

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Grupp	Väärtus ID	Planeeritud tegevus	Tähtsus (1-3)	Tegevuse tüüp	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Tööde teostajad
					Summa 1000 krooni										
	2.26.4	Vikati ja Papissaare sadamate rekonstrueerimise planeerimine ja teostamine	3	külastuskoormuse reguleerimine		X	X								KA, Kihelkonna vald
	2.26.4	Atla sadama rekonstrueerimise planeerimine ja vastav tööde teostamine	3	külastuskoormuse reguleerimine		X	X								KA, Lümända vald
	2.26.4	Loonalaiale transpordi jaoks Elda vettelaskmiskoha juurde mineva tee korrastamine (200 m)	1	muu koosluse seisundit parandav töö	25										RMK, vald
	2.26.4	Käkisilma laevatee süvendamine vajaduse tekkimisel	3	külastuskoormuse reguleerimine	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	RMK, Kihelkonna vald
	2.27; 2.28; 2.33; 2.29	Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja ehitamine	3	muu		10000									KA, RMK, Kihelkonna vald
	2.28	Kopteri maandumisplatsi rajamine Vilsandi saarele	3	muu						X					Kihelkonna vald
	2.33	Mändre talu renoveerimine ja avaliku kasutusvõimaluse tagamine seal	2	muu			3000								RMK
	2.9.6	Vilsandi bioloogiajaama juures olevas Ohvitseride majas looduskaitsete tööde tegijatele ööbimise võimaldamine	2	muu koosluse seisundit parandav töö	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	RMK
	2.34	Loona arhiivi korrastamine	2	muu		10									KA
	2.34	Loona arhiivi ümberkolimine arhiivi säilimist tagavate tingimustega ruumidesse	2	muu		15									KA, ülikoolid
	2.34	Arhiivi kartoteegi digitaliseerimine ja avalikkusele kättesaadavaks tegemine. Kaasaegse andmebaasi loomine teavikutest	2	muu				30							KA

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Grupp	Väärtus ID	Planeeritud tegevus	Tähtsus (1-3)	Tegevuse tüüp	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Tööde teostajad
					Summa 1000 krooni										
	2.22	Suulise pärimuse kogumine.	1	inventuur			30								KA, ülikoolid, Lümada ja Kihelkonna põhikoolid
	2.24; 2.24.2; 2.25.1; 2.25.3; 2.25.4	Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine	1	inventuur		200									KA,MKA
	2.24.1; 2.24.2;	Rehielamute inventeerimine ja rehemajade registrisse kandmise jätkamine	1	inventuur	X	X	X	X	X						Eesti Vabaõhu Muuseum
	2.25.2	Militaarobjektide kaardistamine ja ekspertiis	1	inventuur		30									MKA, ülikool
	2.25.7	Veealuse kultuuripärandi kaardistamine	2	inventuur		25	25								MKA, sukeldusklubid
	2.25.8	Arheoloogilise ekspeditsiooni läbiviimine rahvuspargis ja teatud objektide õigusliku staatuse muutmise ettepanekute tegemine	1	inventuur		60									MKA
	2.26.2.2	Uuring piirkonna kudealade parandamise võimaluste ja otstarbekuse kohta	2	uuring				200							KA
	2.26.1.2; 2.26.2; 2.26.5;	Merega seotud pärandkultuuri inventuur	1	inventuur			30								KA, ülikool, MTÜ-d
Seire	2.26.1.2	Vanade säilinud püügivahendite muuseumikogudesse koondamine	1	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine	10	10									KA, Merekuultuuri Selts Salava

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Grupp	Väärtus ID	Planeeritud tegevus	Tähtsus (1-3)	Tegevuse tüüp	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Tööde teostajad
					Summa 1000 krooni										
Külastuse ja loodusõppe korraldu	2.22	Liituda Vilsandi rahvuspargiga Mälumaastike projekti	1	muu	X	X									KA
	2.24	Vanade hoonete info koondamine ühte andmebaasi (faili), kus on ka hoone ajaloolise väärtuse lühikirjeldus	1	andmete kogumine			10	1	1						KA, MKA
	2.24.3	Suhtlemine kord aastas mõisassüdamate omanikega, arutamaks mõisassüdamate eksponeerimise ja säilitamise tagamist	3	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	KA, mõisaomanikud
	2.25.1	Suhtlemine kord aastas majakaomanikega, et arutada võimalikku külastuse korraldamist	3	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	KA, majakaomanikud
	2.25.3	Suhtlus tuulikute omanikega (email, telefon, jne), eksponeerimise võimaluste täpsustamiseks	3	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	KA, MKA, tuulikute omanikud
	2.26.4	Elda tee kasutuse osas kokkuleppe vahendamine Hülgeranna kinnistu omanike ja kalameeste vahel	1	muu	X										KA, vald Hülgeranna kinnistu omanikud, kalurid
	2.6.5; 2.9.2.1; 2.9.2.2; 2.18;	Harilaiu matkarada	1	radade ja puhkekohtade rajamine/likvideerimine		30									KA, RMK
	2.6.5; 2.9.2.1; 2.9.2.2; 2.32;	Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Kokku 400 m. 1m= 500kr	1	radade ja puhkekohtade rajamine/likvideerimine	20						X			X	KA, RMK

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Grupp	Väärtus ID	Planeeritud tegevus	Tähtsus (1-3)	Tegevuse tüüp	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Tööde teostajad
					Summa 1000 krooni										
	2.37	Rahvuspargi looduskaitse ajaloo eksponeerimine Vilsandi RP kodulehel	2	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine											KA, RMK
	2.37	Alma Thomi „Vilsandi linnuriik“ uuesti väljaandmine, 2000 tk (1)	3	trükiste väljaandmine		70									MTÜ-d
	2.30	Reklaamistendide paigaldamine Papissaare sadamasse, Kihelkonna alevikku ja Loona külastuskeskusesse	3	infotahvlite rajamine/likvideerimine		45	1	1	1	X	X	X	X	X	Kihelkonna vald
	2.37	Film Rahvuspargi ajaloost ja loodusväärtustest (eesti, vene, inglise keelne)	3	muu		500									KA
Järevalve	2.9.1.1; 2.9.1.2; 2.9.1.3; 2.9.1.5; 2.9.2.1; 2.9.2.2; 2.12; 2.16; 2.17	Keskkonnainspeksiooni reidid. 8 korda merel kevadel ja 16 korda suvel Harilaiul ja Elda piirkonnas	1	muu	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	KKI, RMK, KA, kogukond
	2.25.3; 2.25.8	Järevalve pärandkultuuriobjektide üle	1	muu	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	MKA, politsei, Kogukond
prioriteet 1					6819	7769,4	7345	7375,5	6334						
prioriteet 2					686	2633	3948	1628	12753						
prioriteet 3					31	11300	251,5	3011	114,6						
kokku					7536	21702	11544	12014	19202						

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

6. Kaitsekorralduslike tegevuste tulemuslikkuse hindamine

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetke seis	Oodatav tulemus
	Elustik				
2.1	Linnustik				
2.1.1	I kategooria liigid				
2.1.1.1	Merikotkas (Haliaetus albicilla)	merikotka pesitsuspaigad on teada	keskkonnaregister	alal pesitseb 4-6 paari	alal pesitsevate merikotkaste pesitsuspaigad on teada
		merikotkaste häirimine	riikliku seire aruanded, KA kooskõlastused	pesitsuspaigad ei ole õppe- ja matkaradade läheduses ja pesitsusala läheduses ei ole tehtud raieid	pesitsuspaigad ei ole õppe- ja matkaradade läheduses ja pesitsusala läheduses ei ole tehtud raieid
2.1.1.2	Tutkas (Philomachus pugnax)	tutkale sobilike elupaikade säilimine	riikliku seire aruanded	tutkale on sobilikud elupaigad olemas	tutkale sobivad elupaigad on säilinud
2.1.1.3	Kassikakk (Bubo bubo)	kassikaku elupaigad on säilinud heas seisundis	riikliku seire aruanded	alal pesitseb 2 kassikaku paari	kassikaku pesitsused on edukad
		kassikaku häirimine	riikliku seire aruanded, KA kooskõlastused	pesitsuspaigad ei ole õppe- ja matkaradade läheduses ja pesitsusala läheduses ei ole tehtud raieid	pesitsuspaigad ei ole õppe- ja matkaradade läheduses ja pesitsusala läheduses ei ole tehtud raieid
2.1.14	Niidurüdi (Caldris alpina schinzii)	ülevaade niidurüdi arvukusest	riikliku seire aruanded	pole täpselt teada kui palju niidurüdi paare rahvuspargis pesitseb	on olemas info niidurüdi pesitsuse ja arvukuse kohta
		niidurüdi elupaigad on heas seisundis	riikliku seire aruanded	elupaikade seisundi kohta info puudub	elupaigad on teada ja nad on heas seisus
2.1.2	Haudelinnustik laidudel ja saartel	väikekiskjate arvukus laidudel	väikekiskjate seire aruanne	puudub ülevaade väikekiskjate arvukusest ja mõjust linnustikule laidudel	väikekiskjate arvukus laidudel on selline, mis ei mõjuta oluliselt haudelinnustiku seisundit
		laidude kinnikasvamine	visuaalne vaatlus	laiud ei ole hooldatud	laiud on hooldatud

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetke seis	Oodatav tulemus
2.1.3	Rändel peatuvad ja talvituvad	hooldatud rannaniitude pindala	PRIA toetuste alune maa	hooldatud rannaniitude pindala on 421 ha	hooldatud rannaniitude pindala on vähemalt 705 ha
		peamised toitumis- ja puhkealad on kaitstud	kaitse-eeskiri	läänepoolsed toitumisalad on RP piiridest väljas	kaitseala on laiendatud läänepoolsetele madalikele
2.2	Imetajad				
2.2.1	Hallhüljes (<i>Halichoerus grypus</i>)	hallhülge arvukus ja sigimisedukus	riikliku seire aruanded	hallhülge arvukus on 350-500 isendit	hallhülge arvukus on vähemalt 350 isendit ja poegimisedukusest erinevates lesilates on ülevaade
2.3	Kahepaiksed				
2.3.1	Kõre (<i>Bufo calamita</i>)	kõrele sobilike elupaikade pindala Harilaiul	riikliku seire aruanded	hetkel on teada 5 kõrele sobilikku lompi	kõrele on Harilaiul kujundatud sobilik elupaiga mosaiik
		kõre populatsiooni seisund Harilaiul	riikliku seire aruanded	populatsioon on väike ja väga ohustatud	Harilaidu populatsioon on suurenenud
2.3.2	Teised kahepaiksed ja roomajad	ülevaade kahepaiksete sigimisveekogudest ja arvukusest RP-s	inventuuri aruanne, keskkonnaregister	ülevaade puudub	on olemas ülevaade sigimisveekogude paiknemisest, seisundist, liikide loend ning hinnang nende arvukusele ja andmed on Keskkonnaregistris
2.4	Kalad				
2.4.1	Võldas (<i>Cottus gobio</i>) ja jõesilm (<i>Lampetra fluvialis</i>)	ülevaade liikide seisundist	inventuuri aruanne	ülevaade liikide seisundist puudub	ülevaade on olemas
2.4.2	Merisiig (<i>Coregonus lavaretus</i>) ja lõhi (<i>Salmo salar</i>)	kudealad on tead aja kaitstud	inventuuri aruanne	kudealade kohta puudub täielik ülevaade	kudealad on kaardistatud

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.5	Selgrootud				
2.5.1	Putukad	info kaitsealal leiduvate väärtuslike putukaliikide esinemise ja elupaiganõudluste kohta	inventuuride aruanne, keskkonnaregister	puudub ülevaade kaitsealal leiduvates looduskaitsealset väärtuslikest putukakooslustest	info alal leiduvate looduskaitsealset oluliste putukaliikide kohta on olemas ja andmed on kantud Keskkonnaregistrisse
2.5.2	Apteegikaan (<i>Hirudo medicinalis</i>)	apteegikaani elupaigad on Keskkonnaregistris ja soodsas seisundis	riikliku seire aruanded	elupaikade seisund on teada, andmed pole keskkonnaregistris	elupaikade seisund on teada, andmed on kantud keskkonnaregistrisse
2.6	Taimed				
2.6.1	Silmjärvikas (<i>Litorella uniflora</i>)	silmjärvika elupaikade seisund	riikliku seire aruanded	elupaigad on soodsas seisundis	elupaigad on soodsas seisundis
2.6.2	Arukäpp (<i>Orchis morio</i>)	kasvukohtade seisund	visuaalne vaatlus	kasvukohtade seisundi kohta info puudub	kasvukohad on hooldatud
		andmed kasvukohtade kohta on teada	keskkonnaregister	andmed kasvukohtade kohta pole keskkonnaregistrisse kantud	andmed kasvukohtade kohta on keskkonnaregistrisse kantud
2.6.3	Saaremaa sõrmkäpp (<i>Dactylorhiza osiliensis</i>)	andmed Saaremaa sõrmkäpa leviku kohta	keskkonnaregister	andmed kasvukohtade kohta pole keskkonnaregistrisse kantud	andmed kasvukohtade kohta on Keskkonnaregistrisse kantud
2.6.4	Soolakutaimed	ülevaade liikide elupaikade seisundist	inventuuri aruanne, keskkonnaregister	puudub täielik ülevaade levikust ja andmed ei ole keskkonnaregistris	on ülevaade levikust ja andmed on kantud keskkonnaregistrisse
2.6.5	Luitetaimed	liikide elupaikade seisund	visuaalne vaatlus	luitestikud on heas seisundis, ei ole puruks sõidetud	luitestikud on heas seisundis ning ei ole mootorsõidukitega puruks sõidetud ega küllastajate poolt kahjustatud
2.6.6	Kaljutaimed	kaljutaimede elupaikade levik on kaardistatud	kiviaedade inventuuri aruanne, keskkonnaregister	puudub ülevaade kiviaedadest kui elupaikadest	botaaniliselt väärtuslikud kiviaiad on teada, andmed keskkonnaregistris ja neid ei ole kahjustatud

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.6.7	Niidutaimed	niidutaimede kasvukohad on hooldatud	toetuste alune pindala	hetkel on hooldatud 727 ha	hooldatud poollooduslike koosluste pindalal peaks olema vähemalt 1105 ha
2.6.8	Metsataimed häiludes ja puisniitudel	info liikide leviku kohta	Inventuuri aruanne, keskkonnaregister	hetkel puudub täielik ülevaade liikide kasvukohtade paiknemisest	kasvukohad ja nende seisund on teada ja kantud keskkonnaregistrisse
		puisniidud on hooldatud	inventuur, andmebaas	puisniidud ei ole heas seisundis	puisniidud on pidevalt hooldatud
2.6.9	Metsataimed mis ei talu häirimist	info liikide leviku kohta	Inventuuri aruanne, keskkonnaregister	hetkel puudub täielik ülevaade liikide kasvukohtade paiknemisest	kasvukohad ja nende seisund on teada ja kantud keskkonnaregistrisse
		liikide elupaikade seisund	visuaalne vaatlus, metsateatised	raied liikide kasvukohtades puuduvad	raietega ei ole kahjustatud liikide kasvukohti
2.6.10	Sootaimed	kasvukohtade seisund	visuaalne vaatlus	puuduvad hooldatud ja uuendatud kuivendussüsteemid ja kasvukohad pole kinnikasvanud	puuduvad hooldatud ja uuendatud kuivendussüsteemid ja kasvukohad pole kinnikasvanud
2.6.11	Kaldaveetaimed	kasvukohtade seisund	visuaalne vaatlus	kasvukohad ei ole võsastunud	kasvukohad ei ole võsastunud
2.6.12	Sammaltaimed	info puudumine liikide esinemise kohta	ülevaate aruanne, keskkonnaregister	hetkel puudub ülevaade alal leitud sammaltaimede kohta	alalt leitud sammaltaimede kohta on ülevaade ja väärtuslike liikide andmed on kantud keskkonnaregistrisse
2.6.12.1	Kurdõhik (<i>Neckera crispa</i>)	teadmine kaitsemeetmete kohta	eksperthinnang, visuaalne vaatlus	puudub teadmine, mida peab tegema liigi seisundi tagamiseks	on ülevaade vajalikest kaitsemeetmetest ja need on rakendatud
	Seened				
2.6.13	Bloxami punalehik (<i>Entoloma bloxamii</i>)	info liigi seisundist ja vajalikest kaitsemeetmetest	eksperthinnang, visuaalne vaatlus	puudub teadmine, mida peab tegema liigi soodsa seisundi tagamiseks	on ülevaade vajalikest kaitsemeetmetest ja need on rakendatud

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.6.14	Haruldased seeneliigid	info puudumine haruldaste ja looduskaitsele oluliste seeneliikide leviku kohta	ekspert hinnang, keskkonnaregister, visuaalne vaatlus	puudub teadmine alala esinevate väärtuslike liikide kohta ja meetmetest mida peab tegema liikide seisundi tagamiseks	on teadmine alala esinevatest väärtuslikest liikidest ja meetmetest, mida peab rakendama liikide seisundi tagamiseks. Meetmed on rakendatud
	Samblikud				
2.7	Samblikud	info puudumine haruldaste ja looduskaitsele oluliste samblikuliikide leviku kohta	ülevaate ja inventuuri aruanne, keskkonnaregister	puudub ülevaade alala kasvavatest samblikuliikidest	on teadmine alala esinevatest väärtuslikest liikidest ja meetmetest, mida peab rakendama liikide seisundi tagamiseks. Meetmed on rakendatud
	Elupaigad				
2.8	Mereelupaigad				
2.8.1	Karid	piirkonna karide kaitse	kaitse-eeskiri	osa karidest jääb väljapoole rahvusparki	rahvusparki koosseisu on haaratud ka läänepoolsed karid
2.8.2	Mereveega üleujutatud liivamadalad	elupaikade seisund ja liigiline koosseis	inventuuri aruanne	puudub ülevaade elupaikadega seotud elustikust	on ülevaade elupaikadega seotud elustikust
2.8.3	Liivased ja mudased pagurannad	elupaikade seisund ja liigiline koosseis	inventuuri aruanne	puudub ülevaade elupaikadega seotud elustikust	on ülevaade elupaikadega seotud elustikust
2.8.4	Laiad madalad abajad ja lahed	elupaikade seisund ja liigiline koosseis	inventuuri aruanne	puudub ülevaade elupaikadega seotud elustikust	on ülevaade elupaikadega seotud elustikust
2.9	Rannikelupaigad				
2.9.1	Rannaelupaigad				
2.9.1.1	Esmased rannavallid	elupaikade seisund	visuaalne vaatlus	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.9.1.2	Püsitaimestuga kivirannad	elupaikade seisund	visuaalne vaatlus	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed
2.9.1.3	Püsitaimestuga liivarannad	elupaikade seisund	visuaalne vaatlus	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed
2.9.1.4	Soolakulised muda- ja liivarannad	elupaikade seisund	visuaalne vaatlus	elupaigad on mootorsõidukite poolt kahjustatud ja osaliselt roostunud	alad on hooldatud ja mootorsõidukite ulatuslikud (hooldamisega mitte seotud) kahjustused puuduvad.
2.9.1.5	Meredele avatud pankrannad	elupaiga levik ja seisund on teada	inventuuri aruanne, visuaalne vaatlus	elupaiga levik ei ole kaardistatud	elupaiga levik on kaardistatud ja kivististe korjamine ei ole elupaika kahjustanud
2.9.2	Luiteelupaigad				
2.9.2.1	Eelluited ja liikuvad rannikulited	luidete elupaiga ulatus ja seisund	visuaalne vaatlus	elupaik on heas seisundis	elupaik on Harilaiul suurenenud õrnemad luited on tallamise eest kaitstud
2.9.2.2	Hallid luited	luidete elupaiga ulatus ja seisund	visuaalne vaatlus	elupaik on heas seisundis	õrnemad luited on tallamise eest kaitstud
2.9.3	Metsastunud luited ja niisked luitenõod				
2.9.3.1	Metsastunud luited	elupaiga seisund	visuaalne vaatlus	elupaigas ei ole raieid tehtud	elupaigas ei ole raieid tehtud
2.9.3.2	Niisked luitenõod	elupaiga seisund	visuaalne vaatlus	elupaigas ei ole raieid tehtud ja elupaika ei ole mootorsõidukitega kahjustatud	elupaigas ei ole raieid tehtud ja elupaika ei ole mootorsõidukitega kahjustatud

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.9.4	Rannikuklõukad	info elupaiga leviku ja seisundi kohta	inventuuri aruanne	puudub info elupaigatüübi leviku kohta rahvuspargis	on olemas info elupaigatüübi leviku kohta ja inventuuris soovitatud mahus on niidetud ka roogu.
2.9.5	Väikessaared ja laiud	info elupaiga leviku ja seisundi kohta	inventuuri aruanne	puudub info elupaigatüübi leviku kohta rahvuspargis	on olemas info elupaigatüübi leviku kohta ja tegevuskavas toodud laiud on hooldatud
2.9.6	Rannaniidud	elupaiga seisund	toetustega kaetud elupaiga osa	hetkel on hooldatud 421 ha rannaniite	hooldatud on vähemalt 705 ha rannaniite
		ligipääs rannaniitudele	visuaalne vaatlus	hetkel on ligipääs laidudele raske, maismaaosas on ligipääsud olemas	laidudele pääsemiseks on rajatud sobilikud vettelaskmiskohad ja loomapidajatel on võimalik kasutada loomade transpordiks parve, maismaaosas on ligipääs rannaniitudele tagatud
2.10	Kadastikud	elupaiga seisund	visuaalne vaatlus	kadastikud on kinni kasvamas vähemalt 63 hektaril	kadastike seisund on hea vähemalt 63 hektaril.
2.11	Niidud				
2.11.1	Loopealsed e. alvarid	elupaiga seisund	toetustega kaetud elupaiga osa	hetkel on hooldatud 192 ha loopealseid	hooldatud on vähemalt 514 ha loopealseid
		ligipääs laidudele	visuaalne vaatlus	hetkel on ligipääs laidudele raske	laidudele pääsemiseks on rajatud sobilikud vettelaskmiskohad ja loomapidajatel on võimalik kasutada loomade transpordiks parve
2.11.2	Puisniidud	elupaiga seisund	toetustega kaetud elupaiga osa	hetkel on hooldatud 17 ha puisniite ja -karjamaid	taastatud ja hooldatud on 98 ha puisniite
2.11.3	Sinihelmikakooslused ja teised poollooduslikud elupaigad	elupaiga seisund	toetustega kaetud elupaiga osa	hetkel on hooldatud 37 ha teisi poollooduslikke kooslusi	taastatud ja hooldatud vähemalt 169 ha teisi poollooduslikke kooslusi

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.12	Sood	elupaiga seisund	visuaalne vaatlus	puuduvad hooldatud ja uuendatud kuivendussüsteemid ja sood ei ole kinnikasvanud	puuduvad hooldatud ja uuendatud kuivendussüsteemid ja sood ei ole kinnikasvanud
2.13	Paljandid				
2.13.1	Plaatlood e. paesillutised	elupaiga levik	inventuuri aruanne	plaatloode levik Vilsandi saarel on ebaselge	on olemas usaldusväärne info elupaiga levikust Vilsandi saarel
2.14	Metsad				
2.14.1	Vilsandi rahvuspargile iseloomulikud metsakooslused	metsade struktuuri looduslähedus	visuaalne vaatlus	palju ühealisi tihedaid männikultuure	ühealiseid männikultuure on raietega muudetud varieeruvamaks
2.14.2	Kõrge looduskaitselise väärtusega metsad				
2.14.2.1	Vana loodusemets e. Läänetaiga	elupaiga kaitstus	kaitse-eeskiri	hetkel pole elupaigatüübi säilimine kaitsekorraga tagatud	elupaigatüübi säilimine on kaitsekorraga tagatud
2.14.2.2	Teised LD elupaigatüübi metsad	elupaiga kaitstus	kaitse-eeskiri	hetkel pole elupaigatüübi säilimine kaitsekorraga tagatud	elupaigatüübi säilimine on kaitsekorraga tagatud
2.14.2.3	Vääriselupaiga tunnustele vastavad metsaosad Vilsandi saarel	elupaiga kaitstus	kaitse-eeskiri	hetkel pole elupaigatüübi säilimine kaitsekorraga tagatud	elupaigatüübi säilimine on kaitsekorraga tagatud
2.15	Järved	järvede seisund	Inventuuri aruanne	puudub info järvede elupaigatüüpide leviku ja seisundi kohta	on olemas info järvede elupaigatüüpide leviku ja seisundi kohta ning järvede seisund ei ole halvenenud

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
	Geoloogilised väärtused				
2.16	Paljandid ja kivistised	paljandid ja kivistised on väärtustatud	visuaalne vaatlus	hetkel ei ole paljandid ja kivistised kaitsealal eksponeeritud	õpperadade äärsete paljandite juures on infostendid ja ka kivististe korjamist keelav info
2.17	Rändrahnud	rändrahnude väärtustatus	visuaalne vaatlus	hetkel ei ole rändrahnud kaitsealal eksponeeritud	õpperadade äärsed esinduslikud rändrahnud on siltidega eksponeeritud, rändrahne ei ole teisaldatud
2.18	Rannaprotsessid	rannaprotsesside väärtustatus	visuaalne vaatlus	rannaprotsessid ei ole alal eksponeeritud	rannaprotsesside tutvustamiseks on Harilaiule rajatud vastav õpperada
	Maastik				
2.19	Pärandmaastik	lagedate alade pindala	kaardianalüüs	lagedate alade pindala on 2918 ha	lagedate alade pindala on vähemalt 2918 ha
		ehitamise üldpõhimõtete järgimine	visuaalne vaatlus	puuduvad maastikku sobimatud uusehitised	puuduvad maastikku sobimatud uusehitised
		ülevaade pärandmaastike- ja objektide paiknemise kohta	Inventuuri aruanne	puudub ülevaade	ülevaade pärandmaastiku väärtustest ja nende paiknemisest on olemas
2.20	Rannikumaastik	rannaniitude hooldamine	PRIA toetustega kaetud elupaiga pindala	hetkel on hooldatud 421 ha rannaniite	hooldatud on vähemalt 705 ha rannaniite
		hooldatud laidude pindala	PRIA toetustega kaetud elupaiga pindala	hetkel on hooldatud 62 ha laide	hooldatud vähemalt 225 ha laide
		Ehituse üldiste põhimõtete järgimine	visuaalne vaatlus	rannikul ei ole sobimatuid uusehitisi	rannikule ei ole rajatud uusi ehitisi väljapoole ajaloolisi 20. sajandi talukohti
		Harilaiu avatud maastike osakaal	ortofoto vaatlus	lageda ala pindala on ca 25 ha	avatud alade pindala 120 ha

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.21	Maastikuvaated	maastikuvaadete kohta info olemasolu ja vaadete olemasolu	uuringu aruanne, visuaalne vaatlus	hetkel puudub ülevaade väärtuslikest vaadetest	on olemas ülevaade vaadete paiknemise kohta ja vaated on säilitatud
	Kultuuripärand				
2.22	Suuline pärimus	suuline pärimus on koondatud	välja antud trükised	hetkel ei ole enamus suulisest pärimuses koondatud ja avalikkusele kättesaadav	pärimus on raamatuna välja antud
2.23	Ajaloolised koha- ja perenimed	ajalooliste nimede kasutatavus	avalikkusele kättesaadavad infomaterjalid, visuaalne vaatlus	hetkel on kohanimed talletatud, kuid ei ole kuidagi eksponeeritud	ajaloolised kohanimed on igapäevaselt eksponeeritud
2.24	Ajalooline hoonestus	info olemasolu väärtuslike hoonete kohta ja inimeste teadlikkus	inventuuri aruanne	hetkel ei ole väärtuslikud hooned inventeeritud	väärtuslikud hooned ja ehitusstiil on talletatud
		üldiste ehituspõhimõtete järgimine	visuaalne vaatlus	maastik ei ole oluliselt risustatud sobimatute ehitistega	ajaloolised hooned ei ole rikutud sobimatute juurdeehitistega
2.24.1	Rehielamud	rehielamute info koondatud ja hoonete olemasolu	visuaalne vaatlus, rehielamute register	hooned on osaliselt kaardistamata	info hoonete kohta on rehielamute registris ja vähemalt esinduslikemad hooned on säilinud
2.24.2	Väärtuslikud kõrvalhooned taluõuedel	info koondatus ja hoonete olemasolu	visuaalne vaatlus, andmebaas	hooned kaardistamata	hooned on kaardistatud ja säilinud
2.24.3	Ajaloolised mõisasüdamed	mõisasüdamete eksponeeritus	visuaalne vaatlus	kõik mõisasüdamed ei ole eksponeeritud	mõisasüdamed on eksponeeritud ja stendidega varustatud
2.25	Pärandkultuuriobjektid				
2.25.1	Tuletornid	Tuletornide eksponeeritus	visuaalne vaatlus	tuletornid on külastajatele ohtlikud, ei ole külastajatele eksponeeritud	Kiipsaare majakas on suletud, teised on kas suletud või külastajatele ohutult eksponeeritud, infotahvlid kõikide majakate juures.

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.25.2	Pääste-, militaar- ja piirivalveobjektid	info olemasolu objektide kohta	ekspertiisi aruanne	info puudub objektide seisukorra ja väärtuse kohta	koostatud ekspertiis militaarobjektide väärtusest ja seisukorrast
		objektide eksponeeritus	visuaalne vaatlus	objektid eksponeerimata ja kohati külastajale ohtlikud	valitud objektid eksponeeritud, ohtlikud objektid kõrvaldatud
2.25.3	Tuulikud	tuulikute seisukord	visuaalne vaatlus	paljud tuulikud on lagunened	suurem osa tuulikuid on taastatud või vähemalt konserveeritud
		tuulikute eksponeeritus	visuaalne vaatlus	tuulikud ei ole eksponeeritud	radade äärsed tuulikud on külastajatele eksponeeritud infotahvlitega
2.25.4	Võrgu kuurid ja -aiad, kalamajad	info võrgu kuuride ja muude rajatiste kohta on talletatud	inventuuri aruanne	võrgu kuurid on kehvast seisust ja info nende kohta koondatud ei ole	info ehitusvõtete ja objektide paiknemise kohta on talletatud
2.25.5	Sadamarajatised ja lautrikohad	info olemasolu ajalooliste sadamakohtadest ja lautrikohtadest	inventuuri aruanne	info ei ole koondatud	info on koondatud ja avalikustatud
2.25.6	Kiviaiad	info olemasolu kiviaedade kohta ja aedade eksponeeritus	inventuuri aruanne	info ei ole koondatud	aiad on kaardistatud ja eksponeeritud
2.25.7	Veealune kultuuripärand	info olemasolu veealuse kultuuripärandi kohta	kaardistuse tulemused	info puudub	info on koondatud ja avalikustatud
2.25.8	Arheoloogiamälestised	ülevaate omamine arheoloogiliste väärtuste kohta	ekspeditsiooni aruanne	terviklik ülevaade puudub	ülevaade on olemas
		objektide eksponeeritus	visuaalne vaatlus	ei ole eksponeeritud	objektid on tähistatud ja matkaradade juures eksponeeritud infotahvlitega

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
2.6	Traditsioonilised elualad				
2.26.1	Kalandus				
2.26.1.1	Kalavarud	kalavarude liigiline koosseis	inventuuride tulemused	kalanduslikult oluliste liikide arvukus madal	kalanduslikult oluliste liikide arvukus on tõusnud
2.26.1.2	Traditsioonilised püügiviisid	info olemasolu traditsiooniliste püügiviiside kohta	inventuuri tulemused	info on koondamata	info on talletatud ja asjakohased püügivahendid muuseumikogudes talletatud
2.26.2	Randa uhutud mereheite kasutamine	agariku jm mereheite kogumise võimalikkus	kohalike küsitlemine	puudub ühene arusaam tegevuse seaduslikkusest	tegevuse õiguslikud alused on selged ja tegevus on võimalik
2.6.3	Ravimuda, pilliroo ja haakriku kogumine	info olemasolu traditsioonilise kasutuse kohta	inventuuri aruanne	puudub ülevaade traditsioonilise kasutuse ulatusest	info ajaloolise ravimuda ja pilliroo kasutuse kohta on talletatud
2.26.4	Merega seotud infrastruktuuride kasutamine	sadamate seisukord	visuaalne vaatlus	sadamad on lagunened ja mahuta piisavalt paate	kolm suuremat sadamat on rekonstrueeritud
		Käkisilma tee läbitavus	visuaalne vaatlus	tee on läbitav, aga laidudel kehvast seisukorras	tee on terves ulatuses läbitav, tähistatud ja heas seisukorras
		vetelaskmiskohtade seisukord	visuaalne vaatlus	palju kehvast seisust tähistamata vetelaskmiskohti	16 vetelaskmiskohta koos juurdepääsudega on tähistatud ja heas seisukorras
2.26.5	Merenduse ajalugu	info eksponeeritus merenduse ajaloo kohta	visuaalne vaatlus	hetkel ei ole eksponeeritud	merenduse ajalugu on talletatud ja raamatuna välja antud
2.26.6	Traditsiooniline põllumajandus	Info olemasolu põllumajanduslike traditsioonide kohta	inventuuri aruanne	hetkel info puudub	info on koondatud ja eksponeeritud

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
	Kohalik kogukond				
2.27	Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv majanduslikult	püsielanike arv	valdade info	püsielanike arv on pidevalt vähenenud	püsielanike arv on säilinud või suurenema hakanud
		püsielanike koostöö rahvuspargi valitsejaga	intervjuud kohalikega	koostöö on nõrk	rahvuspargi nõukogu kohtumised toimivad ja on tulemuslikud
2.28	Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv kogukond	kogukonna koostöö rahvuspargi valitsejaga	intervjuud kohalikega	koostöö on nõrk	rahvuspargi nõukogu kohtumised toimivad ja on tulemuslikud
		rahvuspargi maine Eestis	üldine teadlikkuse uuring riiklikul tasemel	rahvuspargi maine on keskmine	rahvuspargi nimi on tuntud ja maine hea. Seostatakse Lääne Saaremaa kultuuri ja loodusega
	Puhkemajandus ja Loodusharidus				
2.29	Eksponeeritavate väärtuste loodusõppe võimaluste mitmekesisus	külastajate arv	külastajate seire	külastajate arvu kohta info puudub	külastajate arv on teada
		loodusõppe programmide arv	RMK-st ja KA-st küsida	hetkel aastas a 4-5 teemapäeva, loodud 4 põhilist loodusõppeprogrammi	toodetud on vähemalt 5 uut loodusõppeprogrammi
		piirkonnale suunatud loodusharidus toimimine	Lümanda koolist ja RMK-st küsida	hetkel toimub aastas 4-6 teemapäeva ja muid üritusi	aastas kuni 10 ürituse toimumine
		ühtse viidastiku olemasolu	visuaalne vaatlus	hetkel palju erinevaid viitasisid, kohati kehvalt paigaldatud	välispiir on ühtselt tähistatud ning loodud ühtne stendide süsteem
		õpperadade olemasolu	visuaalne vaatlus	hetkel alal maastikus tähistatud õpperajad puuduvad	8 maastikus tähistatud õpperaja olemasolu koos nende kohta käivate materjalidega

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetkeseis	Oodatav tulemus
		infomaterjalide olemasolu	visuaalne vaatlus	hetkel on infomaterjalide hulk ja valik väga väike	olulisemate väärtuste kohta on koostatud voldikud ja välja antud väärtusi ja teadustööd tutvustavad raamatud
2.30	Kaitseala väärtustest teadlik turismiettevõtja	kohalike giidide arv	intervjuud ettevõtjatega	hetkel kohalikke giide väga vähe	giidikoolituse läbinud kohalike arv
2.31	Matkamiseks sobiv ajalooline teedevõrk	ajaloolistel teedel põhinevate õpperadade olemasolu	visuaalne vaatlus, kaardiandmed	hetke vanad teed õpperadadena kasutuses ei ole	vanad teed on osaliselt kasutuses õpperadadena
2.32	Puhkevõimalused merel	külastuskoormus looduslike koosluste	visuaalne vaatlus, seired	hetkel on Harilaiu lõunaosas luited lokaalselt kahjustatud	Harilaiule on tundlikkesse kohtadesse tehtud maapinda katvad teed, Loonalaiule on rajatud puhkekoht ja stend merel liikumise piirangutega
2.33	Majutusvõimaluste olemasolu hariduslikel eesmärkidel	majutusvõimaluste olemasolu	intervjuud ettevõtjatega, valitsejaga	hetkel majutusvõimalus Loona külustuskeskuses, Vilsandil Mändre talus, Tolli talus, jt kohtades	Vilsandi bioloogiajaam on ehitatud avaliku funktsiooniga hooneks, teised majutusvõimalused on samuti säilinud
2.34	Pikaajalised andmerekad ja ajaloolised andmed looduse kohta	Loona arhiivi seisukord	visuaalne vaatlus	hetkel on arhiiv Loona külustuskeskuses, korrastamata	arhiiv on korrastatud, digitaliseeritud ja selle säilimine on tagatud
2.35	Ajaloolised metsateaduslikud püsikatsealad	metsanduslikud katsealad on eksponeeritud	visuaalne vaatlus	metsanduslikud ajaloolised püsikatsealad ei ole eksponeeritud	Ameerikamets ja Kuusnõmme parkmets on tähistatud ja õpperadadega külustajatele eksponeeritud
2.36	Pikaajaliste riiklike seireprogrammide toimumisala	riiklike seirete toimumine	seirearuannete vaatamine	seired toimuvad	seired toimuvad ja välja on antud seirete tulemusi koondav populaarteaduslik trükis
2.37	Looduskaitse ajalugu	looduskaitse ajaloo talletamine ja eksponeerimine	visuaalne vaatlus	ajalugu on talletatud	ajalugu on talletatud ja eksponeeritud

7 Viidatud allikad

1. Altnurme, Ü. 2007. Harilaiu flora ja taimkatte dünaamika aastatel 1933-2001. Magistritöö. Tartu Ülikool
2. E-elurikkus. 2008. [<http://elurikkus.ut.ee/>] (külastatud: 26.07.2010)
3. Eesti Punane Raamat. Ohustatud seened, taimed ja loomad. 1998. Eesti Teaduste Akadeemia Looduskaitse Komisjon. Tartu
4. ERMi püsiekspositsioon [<http://www.erm.ee/vanast/pysi/pages/kala.html>] (29.07.2010)
5. Haaberman, H. 1936. Andmeid Kuusnõmme bioloogiajaama ümbruse mardikalistest. *Acta ad res naturae Estonicae perscrutandas. Edita a societate rebus naturae investigandis in universitate Tartuensi constituta*. Ser II, vol . XVI, Fasc. I. Tartu
6. Ilus, A., Kasepalu, A., Pank, & M. Rauniste, V. 2007. Põllumajandus. Rmt. Saaremaa – Ajalugu. Majandus. Kultuur. Toim. Kapp, K. J. Randma, E. Soosaar, M. Koolibri. Tallinn
7. Ingerpuu, N. & Vellak, K. 1998. Eesti sammalde määraja. Eesti Põllumajandusülikool. Zooloogia ja Botaanika Instituut. Eesti loodusfoto. Tartu
8. ISI Web of Knowledge – [<http://apps.isiknowledge.com.ezproxy.utlib.ee>] (1.08.2010)
9. Jakovlev, T. 2003. Läänetuule toodud – muidu saadud. Rmt.-s. Pesti, O. (koost.). Saaremaa Muuseum. Kaheaastaraamat 2001-2002. Kuressaare.
10. Keskkonnaregister [<http://loodus.keskkonnainfo.ee>] (4.08.2010)
11. Kaljo, E. (koost.) 2003. Vilsandi rahvusparki kaitsekorralduskava aastateks 2003-2008. Käsikiri Keskkonnaametis.
12. Kaljo, E. 2003. Merekultuuri pärand Vilsandi rahvusparkis. Vilsandi rahvusparki kaitsekorralduskava aastateks 2003-2008. Käsikiri Keskkonnaametis.
13. Kallasmaa, M. 1996. Saaremaa kohanimed I. Eesti Keele Instituut. Tallinn
14. Kallasmaa, M. 2000. Saaremaa kohanimed II. Eesti Keele Instituut. Tallinn
15. Kannuke, L. 1981, The list of mosses of the island Vilsandi, *Folia Cryptogamica Estonica*. Vol 14.
16. Kihelkonna valla üldplaneering. Seletuskiri. 2010. Kihelkonna vallavalitsus. OÜ Hendrikson&Co
17. Kukk, T. 1999. Eesti taimestik. Teaduste Akadeemia kirjastus. Tartu-Tallinn
18. Kukk, T. 2009. Eesti taimede kukeaabits. Kolmas, parandatud ja täiendatud trükk. Varrak. Tallinn
19. Kull, T. & Tuulik, T. 2002. Kodumaa käpalised. Digimap OÜ. Tallinn
20. Kullapere, A. 1980. Vilsandi LKA teaduslikust uurimisest. RMT.-s Kullapere, A. (toim) 1980). Vilsandi Riikliku Looduskaitseala 70. aastapäevale pühendatud ettekannete teesid. Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministerium.
21. Kullapere, K. 2006. Loonalt Vilsandile. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn
22. Kultuurimälestiste riiklik register [<http://register.muinas.ee>] (4.08.2010)
23. Laasimer, L. 1965. Eesti NSV Taimkate. Valgus. Tallinn
24. Leht, M. (toim) 2010. Eesti taimede määraja. Eesti loodusfoto. Tartu.
25. Lukas, D. & Rennu, M. 2010. Kiviaia rajamine, taastamine ja hooldamine. Teine täiendatud trükk. Põllumajandusministerium. Tallinn
26. Lümada vald. Avalik info. [<http://www.lymanda.ee/index.php?sisu=valitsus&teema=avalik>] (02.08.2010)
27. Lümada valla arengukava. Strateegia aastani 2020. 2008. [<http://www.lymanda.ee/index.php?sisu=valitsus&teema=avalik&pos=12>] (29.07.2010)
28. Lümada valla üldplaneering aastani 2017. Planeeringulahendus. 2006/2007. Lümada vald. OÜ Hendrikson&Co.

29. Meikar, T. 2008. Kuusnõmme metsandik – tulundusmetsast looduskaitsealaks. Rmt.-s Meikar, T. 2008. Saaremaa kaitsealustest metsadest. Akadeemilise metsaseltsi toimetised XXIII. Tartu. Lk 83-104
30. Orviku, K. 1980. Vilsandi riikliku looduskaitseala meresaarte geoloogilisest ehitusest ja arengust. Rmt.-s Kullapere, A. (toim) 1980. Vilsandi Riikliku Looduskaitseala 70. aastapäevale pühendatud ettekannete teesid. Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeerium.
31. Paal, J. 2004. „Loodusdirektiivi“ elupaigatüüpide käsiraamat. Eesti Keskkonnaministeerium. Digimap OÜ. Tartu
32. Pao, B. 2009. Kakssada aastat Vilsandi tuletorni. Rmt. Saaremaa Muuseum. Kaheaastaraamat 2007-2008. Koost. Pesti, O. Kuressaare. 111-125
33. Parmasto, E. 2010. E-kiri, saadetud 30.07.2010 Kaupo Kohvile, ELF
34. Parmasto, E. 2004. Eesti seente levikuatlas 3. Torikseened. Eesti Põllumajandusülikooli Zooloogia ja Botaanika instituut. Tartu.
35. Pikner, T. 2008. Vilsandi rahvuspargi olulised orhidee leiukohad. Käsikiri.
36. Rannap, R., Lepik, I., Pappel, P. 2009. Tegevuskava kõre *Bufo calamita* kaitseks Eestis 2010-2015. Tartu-Tallinn
37. Ratas, U. & Rivis, R. 2002. Maastikud. Rmt-s Kään, H., Mardiste, H., Nelis, R. & Lember (toim), A. 2002. Saaremaa. Loodus aeg Inimene. I. Eesti Entsüklopeediakirjastus.
38. Rebassoo, H-E. Vilsandi riikliku kaitseala taimkattest. Eesti NSV riiklike Looduskaitsealade teaduslikud tööd II. Tallinn. Valgus
39. Rebassoo, H-E. 1983. Vilsandi riikliku looduskaitseala taimkatte geneesist ja kaitsest. Rmt.-s. Kullapere, A. 1983. Vilsandi – looduskaitseala Eesti NSV läänerrannikul. Tallinn.
40. Renno, O. (koost) 1993. Eesti Linnuatlas. Eesti haudelindude levikuatlas. Tallinn. Valgus
41. Ränk, G. 1939. Saaremaa taluehitised. Etnograafiline uurimus I. Õpetatud Eesti Selts.
42. Sang, A. 2010. E-kiri, saadetud 02.08.2010 Kaupo Kohvile, ELF
43. Seireveeb – [<http://eelis.ic.envir.ee:88/seireveeb/>] (29.07.2010)
44. Sillamaa, S. 1977. Vilsandi taimkate. Diplomitöö. Tartu Riiklik Ülikool. Taimesüsteematika ja geobotaanika kateeder. Tartu
45. Soorsk, M., Muru, L., Eelmaa, K. 2007. Turism ja puhkemajandus. Rmt.-s Kapp, K. J. Randma, E. & Soosaar, M. (toim). 2007. Saaremaa – Majandus. Ajalugu. Kultuur. lk 754-801.
46. Särg, A. 2007. Saaremaa mõisad ja mõisnikud. Tallinn. Argo.
47. Talvi, T. 2009. Apteegikaani riiklik seire 2009. a. Aruanne. Keskkonnaamet
48. Tinn, O., Ainsaar, L., Meidla, T., Rubel, M. 2004. Vilsandi väikesaared pole veel valmis. Eesti Loodus, 55(6), 238 - 240.
49. Tinn, O., Ainsaar, L., Meidla, T., Rubel, M. & Sohar, K. 2004. Vilsandi rahvuspargi väikesaarte aluspõhjalised paljandid. Aruanne. Tartu
50. Tinn, O. 2002. Vilsandi rahvuspargi Siluri pankade geoloogiline uuring. Tartu
51. Troska, G. 2002. Aineline kultuur. Rmt. Saaremaa – Loodus. Aeg. Inimene. Toim. Kään, H., Mardiste, H., Nelis, R. & Pesti, O. Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn
52. Truuväärt, R. 1997. Kihelkonna aleviku kujunemine. Rmt.-s. Pesti, O. (koost.). Saaremaa Muuseum. Kaheaastaraamat 1995-1996. Kuressaare
53. Varep, E. 1983. Vilsandi riikliku looduskaitseala maastikulisi piirjooni. Rmt.-s. Kullapere, A. 1983. Vilsandi – looduskaitseala Eesti NSV läänerrannikul. Tallinn.
54. Viidalepp, J., Kruus, M., Pedmanson, R., Õunap, E. 2001. Ööliblikate monitooringu projekti faunistilistest tulemustest 1995.-1998. aastal. – LEPINFO. Eesti Lepidopteroloogide Selts. Nr.12. lk. 15-28

LISAD

Lisa 1. Vilsandi rahvuspargis registreeritud seente liiginimestik

(allikad: EELIS; Parmasto, 2004)

Torikseened

1. Haavataelik (*Phellinus tremulae*)
2. Haavatarjak (*Oxyporus corticola*)
3. Kadakatarjak (*Oxyporus philadelphi*)
4. Kasekäs (*Piptoporus betulinus*)
5. Kuuse-juurepess (*Heterobasidion parviporum*)
6. Kõdunääts (*Porpomyces mucidus*)
7. Kännupess (*Fomitopsis pinicola*)
8. Mustjas kõrbik (*Gloeophyllum sepiarium*)
9. Männi-ebatarrik (*Meruliopsis taxicola*)
10. Männi-juurepess (*Heterobasidion annosum*)
11. Männikorgik (*Diplomitoporus flavescens*)
12. Männitaelik (*Phellinus pini*)
13. Näätskorgik (*Antrodia sinuosa*)
14. Näästümak (*Oligoporus sericeomollis*)
15. Oksakorgik (*Antrodia ramentacea*)
16. Pajutaelik (*Phellinus conchatus*)
17. Pisartümak (*Postia guttulata*)
18. Punkttaelik (*Phellinus punctata*)
19. Renny tümak (*Oligoporus rennyi*)
20. Sambla-ebapoorik (*Lindtneria leucobryophila*)
21. Soomustorik (*Polyporus squamosus*)
22. Valkjas laipoorik (*Anomoporia myceliosa*)
23. Väike torik (*Polyporus ciliatus*)
24. Sügistümak (*Postia hibernica*)
25. Karune tümak (*Postia leucomallella*)
26. Kuusetümak (*Postia tephroleuca*)
27. Kahkjäs sisostrem (*Sisosterma albopallescens*)
28. Kuusekõbjuk (*Trichaptum abietinum*)
29. Männikõbjuk (*Trichaptum fuscoviolaceum*)
30. Lehikkõbjuk (*Trichaptum laricinum*)

Teised seened

31. Bloxami punalehik (*Entoloma bloxamii*)

Lisa 2. Vilsandi rahvuspargi kalade süstemaatiline nimestik

Hinnangute selgitus:

- 1 – liiki on Vilsandi RP tabatud vaid juhuslikult, s.t. eksikülalisena.
- 2 – liik on Vilsandi RP haruldane või vähearvukas
- 3 – liik on Vilsandi RP sage või arvukas

Ülemklass: LÕUATUD, AGNATHA

Klass: *Pteraspidomorphi*

I selts: SUTILISED, PTEROMYZONTIFORMES

sugukond: Silmlased, *Petromyzonidae*

1. Jõesilm, *Lampetra fluviatilis* (L.) - 2
2. Ülemklass: LÕUGSUUSED, GNATHOSTOMATA
3. Klass: Kiiruimsed, *Actinopterygii*

II selts: TUURALISED, ACIPENSERIFORMES

sugukond: Tuurlased, *Acipenseridae*

4. Tuur, *Acipenser sturio* L. - 1

III selts: HEERINGALISED, CLUPEIFORMES

sugukond: Heeringlased, *Clupeidae*

5. Rääm, *Clupea harengus membras* L. - 3
6. Kilu, *Sprattus sprattus balticus* (Schneider) - 3

IV selts: LÕHELISED, SALMONIFORMES

sugukond: Lõhilased, *Salmonidae*

7. Lõhi, *Salmo salar* L. - 2
  8. Meriforell, *Salmo trutta trutta* L. - 3
  9. Jõeforell, *Salmo trutta trutta morpha fario* L. - 3
  10. Vikerforell, *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum) - 2
  11. Merisiig, *Coregonus lavaretus lavaretus* (L.) - 3
- sugukond: Tintlased, *Osmeridae*
12. Meritint, *Osmerus eperlanus eperlanus* (L.) - 2
- sugukond: Hauglased, *Esocidae*

13. Haug, *Esox lucius* L. - 3

V selts: ANGERJALISED, ANGUILLIFORMES

sugukond: Angerlased, *Anguillidae*

14. Angerjas, *Anguilla anguilla* (L.) - 3

VI selts: KARPKALALISED, CYPRINIFORMES

sugukond: Karpkalalased, *Cyprinidae*

15. Särg, *Rutilus rutilus rutilus* (L.) - 3
16. Teib, *Leuciscus leuciscus* (L.) - 2
17. Säinas, *Leuciscus idus idus* (L.) - 2
18. Lepamaim, *Phoxinus phoxinus phoxinus* (L.) - 3
19. Roosärg, *Scardinius eruthrophthalmus* (L.) - 2
20. Linask, *Tinca tinca* (L.) - 1
21. Rünt, *Gobio gobio gobio* (L.) - 3
22. Viidikas, *Alburnus alburnus* (L.) - 2
23. Vimb, *Vimba vimba vimba* (L.) - 2
24. Koger, *Carassius carassius* (L.) - 2
25. Hõbekoger, *Carassius auratus gibelio* (Bloch) - 3

VIII selts: TUULEHAUGILISED, BELONIFORMES

sugukond: Tuulehauglased, *Belonidae*

26. Tuulehaug, *Belone belone* (L.) - 3
IX selts: TURSALISED, GADIFORMES
sugukond: Tursklased, *Gadidae*
27. Luts, *Lota lota lota* (L.) - 2
28. Tursk, *Gadus morhua callarias* L. - 3
X selts: OGALIKULISED, GASTROSTEIFORMES
sugukond: Ogaliklased, *Gasterosteidae*
29. Ogalik, *Gasterosteus aculeatus* L. - 3
30. Luukarits, *Pungitius pungitius pungitius* (L.) - 3
31. Raudkiisk, *Spinachia spinachia* (L.) - 2
sugukond: Merinõellased, *Syngnathidae*
32. Madunõel, *Nerophis ophidion* (L.) - 3
33. Merinõel, *Syngnathus typhle* (L.) - 3
XI selts: AHVENALISED, PERCIFORMES
sugukond: Ahvenlased, *Percidae*
34. Koha, *Stizostedion lucioperca* (L.) - 2
35. Ahven, *Perca fluviatilis* L. - 3
36. Kiisk, *Gymnocephalus cernus* (L.) - 3
sugukond: Vöikalalased, *Pholidae*
37. Vöikala, *Pholis gunnellus* (L.) - 2
sugukond: Emakalalased, *Zoarcidae*
38. Emakala, *Zoarces viviparus* (L.) - 2
sugukond: Tobiaslased, *Ammodytidae*
39. Väike tobias e. nigli, *Ammodytes tobianus* (L.) - 2
40. Suurtobias, *Hyperoplus lanceolatus* (Le Sauvage) - 2
sugukond: Mudillased, *Gobiidae*
41. Must mudil, *Gobius niger* L. - 3
42. Väike mudil, *Pomatoschistus minutus minutus* (Pallas)
43. Pisimudil, *Pomatoschistus microps microps* (Kröyer) - 3
XII selts: MERIPUUGILISED, SCORPAENIFORMES
sugukond: Völdaslased, *Cottidae*
44. Merihärg, *Trigloporus quadricornis quadricornis* (L.) - 2
45. Nolgus, *Myoxocephalus scorpius scorpius* (L.) - 3
46. Meripühvel, *Taurulus bubalis* (Euphrasen) - 3
47. Völdas, *Cottus gobio* L. - 3
sugukond: Merivarblaslased, *Cyclopteridae*
48. Merivarblane, *Cyclopterus lumpus* L. - 3
XIII selts: LESTALISED, PLEURONECTIFORMES
sugukond: Kammellased, *Scophthalmidae*
49. Kammeljas, *Scophthalmus maximus* (L.) - 3
sugukond: Lestlased, *Pleuronectidae*
50. Lest, *Platichthys flesus trachurus* (Duncker) - 3

Allikas: TÜ Mereinstituut, ESTMAR

Lisa 3. Vilsandi rahvuspargis vaadeldud päevaliblikad, mille kohta pole publikatsioone

1. Tabelis on toodud Atla piirkonnas tehtud transektloenduse andmed vahemikus 2007-2009. Liigi järel olev number näitab loendatud isendite arvu vastaval aastal (Sang 2010).

Liik	Atla 2007	Atla 2008	Atla 2009
Koerliblikas <i>Aglais urticae</i>	2		1
Rohusilmik <i>Aphantopus hyperanthus</i>	27	68	35
Põualiblikas <i>Aporia crataegi</i>	3	2	1
Suur-pärilmuttertäpik <i>Argynnis adippe</i>	2		
Höbetäpik <i>Argynnis aglaja</i>	2	1	1
Rohetäpik <i>Argynnis paphia</i>	12	8	1
<i>Argynnis sp</i>			3
Luhatäpik <i>Brenthis ino</i>	5	25	7
Rohetiib <i>Callophyrus rubi</i>		1	
Helmika-aasasilmik <i>Coenonympha glycerion</i>	9	8	2
Kollakas aasasilmik <i>Coenonympha pamphilus</i>	5	8	1
Pisi-sinitiib <i>Cupido minimus</i>		1	5
Harilik tõmmusilmik <i>Erebia ligea</i>			2
Tõmmu punnpea <i>Erynnis tages</i>	1		
Lapsuliblikas <i>Gonepteryx rhamni</i>	10	14	17
Komapunnepea <i>Hesperia comma</i>	4	1	1
Harilik nõmmesilmik <i>Hipparchia semele</i>	50	7	25
Nurmikusilmik <i>Hyponephele lycaon</i>	7	3	5
Päevapaabusilm <i>Inachis io</i>	4	2	7
Väikelumik <i>Limenitis camilla</i>	4	1	
Haavalumik <i>Limenitis populi</i>		1	
Valgetäpp-kuldtiib <i>Lycaena virgaureae</i>	5	10	2
Kesalumik <i>Maniola jurtina</i>	13	32	6
Nõmme-tähnkvörkliblikas <i>Melitaea cinxia</i>	15	137	553
Naerlibilkas <i>Pieris napi</i>	1	9	
Harilik taevastiib <i>Polyommatus amandus</i>		1	
Ristikheina-taevastiib <i>Polyommatus icarus</i>	14	38	14
Vahulille-täpikpunnepea <i>Pyrgus alveus</i>	1	1	1
Väike-täpikpunnepea <i>Pyrgus malvae</i>	1	4	2
Suur-verikireslane <i>Zygaena filipendulae</i>	2	4	14
Aasa-verikireslane <i>Zygaena lonicerae</i>	8	11	18
Sarika-verikireslane <i>Zygaena minos</i>	4	13	29
Väike-verikireslane <i>Zygaena viciae</i>		2	3
Admiral <i>Vanessa atalanta</i>	4		
Ohakaliblikas <i>Vanessa cardui</i>	6		2

2. Vilsandi saarel nähtud päevaliblikaliigid. Vaatleja –Andres Aumees. * -2010 aastal nähtud liigid

1. *Papilio machaon* Linnaeus Pääsusaba
2. *Aporia crataegi* Põualiblikas*

3. *Pieris brassicae* Suur-kapsaliblikas*
4. *Anthocharis cardamines* Koiduliblikas*
5. *Leptidea sinapis* Sinepiliblikas*
6. *Pontia daplidice* Harilik reseedaliblikas
7. *Pieris rapae* Väike kapsaliblikas*
8. *Pieris napi* Naeriliblikas*
9. *Gonepteryx rhamni* Lapsuliblikas*
10. *Erebia ligea* Harilik tõmmusilmik*
11. *Hipparchia (Parahipparchia) semele* Nõmmesilmik*
12. *Pararge aegeria* Orasheinasilmik*
13. *Lasiommata maera* Harilik tumesilmik*
14. *Maniola jurtina* Kesasilmik*
15. *Coenonympha hero* Vareskaera-aasasilmik*, III kategooria kaitsealune liik
16. *Coenonympha tullia* Villpea-aasasilmik
17. *Araschnia levana* Nõgeseliblikas (mõlemad vormid)*
18. *Limenitis camilla* Väikelumik*
19. *Polygonia c-album* Väike-kärbtiib
20. *Nymphalis antiopa* Leinaliblikas*
21. *Limenitis populi* Haavalumik (Kuusnõmme poolsaar)
22. *Aglais urticae* Koerliblikas*
23. *Euphydryas aurinia* Teelehe mosaiikliblikas*, III kategooria kaitsealune liik
24. *Vanessa atalanta* Admiral*
25. *Inachis io* Päevapaabusilm*
26. *Vanessa cardui* Ohakaliblikas*
27. *Melitaea athalia* Niidu-vörkliblikas*
28. *Aphantopus hyperantus* Rohusilmik
29. *Melitaea aurelia* Väike-vörkliblikas*
30. *Argynnis (Mesoacidalia) aglaja* Hõbetäpik*
31. *Argynnis (Fabriciana) adippe* Suur-pärilmuttertäpik*
32. *Argynnis (Fabriciana) niobe* Väike-pärilmuttertäpik
33. *Brenthis ino* Luhatäpik
34. *Boloria (Clossiana) selene* Harilik kannikesetäpik*
35. *Argynnis (Argynnis) paphia* Rohetäpik *
36. *Neozephyrus quercus*, *Thecla quercus Linnaeus* Violet-siilaktiib (mõlemad vormid)
37. *Thecla betulae* Kase-siilaktiib*
38. *Lycaena virgaureae* Valgetäpp-kuldtiib
39. *Lycaena hippothoe* Puna-kuldtiib*
40. *Callophrys rubi* Rohetiib
41. *Lycaena phlaeas* Leek-kuldtiib*
42. *Pseudophilotes vicrama* Liivatee-sinitiib*
43. *Cupido (Cupido) minimus* Pisi-sinitiib
44. *Polyommatus (Cyaniris) semiargus* Niidu-sinitiib*
45. *Polyommatus (Polyommatus) icarus* Ristikheina-taevastiib
46. *Polyommatus (Polyommatus) amandus* Harilik taevastiib*
47. *Pyrgus malvae* Väike-täpikpunnepea*
48. *Carterocephalus silvicola* Musttähn-kuldpunnepea*
49. *Ochlodes sylvanus* Niidupunnepea
50. *Hesperia comma* Komapunnepea*
51. *Zygaena lonicerae* Aasa-verikireslane*

Lisa 4. Riiklik seire Vilsandi rahvuspargis

Riiklik seire toimub rahvuspargis järgmiste liikide, koosluste, maastike ja keskkonna füüsikalise-keemilise koostise üle (Seireveeb 29.07.2010):

1. Apteegikaani seire
2. Hanede, luikede ja sookure seire
3. Hüljeste seire
4. Saarma ja kopra seire
5. Kahepaiksete ja roomajate seire
6. Valitud elupaikade haudelinnustiku seire
7. Meresaarte, luhtade ja niitude linnustiku seire
8. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire
9. Haruldaste ja ohustatud taimekoosluste seire
10. Ohustatud taimekoosluste (Natura 2000 kooslused) seire
11. Väikejärvede seire
12. Mererannikute seire
13. Rannikumaastike seire
14. Maastike kaugseire
15. Rannikumere eutrofeerumise seire
16. Kompleksseire Saarejärvel ja Vilsandil
17. Meteoroloogiline seire
18. Sademete keemia seire
19. Välisõhu kvaliteedi seire
20. Ohtlike ainte seire rannikumeres
21. Raskemetallide sadenemise bioindikatsiooniline hindamine
22. Põhjavee tugivõrgu seire

Lisa 5. Olemasolevad puhkemajanduslikud objektid Vilsandi rahvuspargis

Objekt	Maaomand	Raja puhul pikkus	Selgitus	Objekti seisukord	Renoveerimis- vajadus	Vajalikud tegevused
Harilaiu lõkkekoht telkimisega	riigimaa		Katusega pinklaud, puukuur, kinnine lõkkease, DC, parkimistasku hooldemasinale	Rahuldav, mitte-komplektne	JAH	Alustatud renoveerimisega 2009. aastal, kava koostamise hetkel puudub infotahvel ja telkimise ala on planeeritud piiritleda
Harilaiu puhkekoht, parkla	riigimaa		Infopaviljon, pinklaud, 2 DC-d, infostend, piirded, teetõkked, parkla	mitterahuldav	JAH	Infotahvel, pink, DC (kuivkäimla), parkimistähis, juhised, infopaviljon
Käkisilma puhkekoht, parkimistasku	riigimaa		2 DC-d, pinklaud, infostend, infopaviljon	mitterahuldav	JAH	Infotahvel, pink, DC, parkimistähis, juhised, infopaviljon
Käkisilma vaatetorn			vaatetorn	mitterahuldav	JAH	Torni seisundi väljaselgitamiseks on tellitud ekspertiisi 2010. aastal, Tegemist on kõrgema ohu allikaga ja ekspertiisi valmimiseni teavitatakse külastajaid vastavate juhenditega.
Papissaare puhkekoht	eramaa		2 DC-d, infostend, infopaviljon	mitterahuldav	JAH	Infotahvel, pink, DC, juhised, infopaviljon
Harilaiu matkarada			Rajatähistuspostid	Tähistus ebapiisav	JAH	Punktiinfo, täiendav tähistus
Atla puhkekoht	munitsi-paalmaa		2 DC-d, neist 1 eramaal, pinklaud, infostend, infopaviljon	hea	EI	
Elda parkla	riigimaa		DC, infostend, parkla	mitterahuldav	JAH	DC, infostend, parkla piirded, täiendavad tähised,

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

						pinklaud
Loonalt Harilaiule matkarada		22 km		Tähistus ebapiisav	JAH	Punktiinfo, täiendav tähistus
Loonalt Eldale matkarada		20 km		Tähistus ebapiisav	JAH	Punktiinfo, täiendav tähistus
Loonalt Vilsandile matkarada		20 km		Tähistus ebapiisav	JAH	Punktiinfo, täiendav tähistus
Loona teabepunkt			Asub Loona mõisa kompleksis rendilepingu alusel kasutada olevas karjakastelli hoones	hea	EI	

Lisa 6. Vilsandi rahvusparki haudelinnustik

Andmeallikad

1	Riikliku seire projekti Väikeste meresarte haudelinnustiku seire andmed 2008 ja 2009 /Vilsandi saared 2008.xls, Vilsandi Rahvuspark 2009.xls/
2	Vilsandi Rahvusparki välipäevikud ja andmetabelid (sh VRP laiudude haudelinnustiku tabel 2000-2008 /VRP_haudelinnustik 2000_2008.xls/)
3	Haudelinnustiku loendus Vilsandi RP saartel ja rannikul 2006 (Martinson, Volke jt)
4	Kotkaklubi andmebaas
5	Martinson, M., Volke, V. 1999. Harilaiu linnustikust. Kuressaare. 13 lk
6	Ader, A., Kuresoo, A., Luigujõe, L. Vilsandi Rahvusparki rannikujärvede linnustikust. Tartu. 16 lk.
7	Muud andmed (Linnustiku andmebaas Hatikka http://www.hatikka.fi/ , kassikaku seirearuanded, Saaremaa Linnuklubi andmebaas jms)

Trend Vilsandi Rahvusparkis 2000.-tel aastatel

e	püsiva pesitsejana sel ajavahemikul kadunud
--	tugev langus (üle 50%);
-	mõõdukas langus (10–50%);
(-)	arvatav langus (tõendusmaterjal puudub);
0	märkimisväärseid muutusi ei olnud (stabiilne)
(0)	arvatavasti stabiilne;
f	arvukus tugevasti kõikunud, kuid kindla suunata
(+)	arvatav tõus (tõendusmaterjal puudub);
+	mõõdukas tõus (10–50%);
++	tugev tõus (üle 50%);

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Liik	Kaitsekat	LiD I lisa	Vilsandi LiA kaitse eesmärk	Tagamõis a ps LiA kaitse eesmärk	Loendatud kokku VRP					Arvukushinnang VRP		Trend VRP 2000. a-tel	Eesti asurkond (Elts et al. 2009)		VRP % Eesti asurkonnast		Andmeallikad	
					VRP maismaa-osa rannik	Saared-laiud v a Vilsandi (2000-2009)			Vilsandi saar (peam. 2005, 2006)	Mujal (metsad, sood, põllud jm)	min		max	min	max	min		max
					2006	min	max	2006			min	max		min	max	min	max	
Kühmnokk-luik			+	+	18	61	128	112	6	3	110	150	+	3000	3500	3,1	5,0	1, 2, 3, 5, 6
Hallhani			+	+	1	26	107	47	2	5	50	70	--	600	700	7,1	11,7	1, 2, 3, 5, 6
Kanada lagle						1	1	1			1	1	n	0	0	100	100	1, 2, 3
Valgepõsk-lagle	III	+	+			20	59	34			20	40	-	100	160	12,5	40,0	1, 2, 3
Ristpart	III				8	0	11	7	10		30	40	(0)	800	1200	2,5	5,0	1, 2, 3, 5, 6
Viupart					1	0	1				0	2	?	100	200	0	2,0	1, 2, 3, 6
Rääkspart					12	0	9	39	21		60	80	?	2000	3000	2,0	4,0	1, 2, 3, 5, 6
Piilpart			+	+	3	0	6	3	2		5	10	(0)	2000	3000	0,2	0,5	1, 2, 3, 5, 6
Sinikael-part			+	+	20	38	84	64	15	11	100	130	-	3000 0	5000 0	0,2	0,4	1, 2, 3, 5, 6
Soopart	II					0	3				0	1	?	50	100	0	2,0	1, 2, 3, 5, 6
Rägapart					1	0	3				1	5	?	500	1000	0,1	1,0	1, 2, 3, 5, 6
Luitsnokk-part					3	0	9	6	1	2	10	15	?	1000	1500	0,7	1,5	1, 2, 3, 5, 6
Tuttvart					2	4	47	60	2	16	70	90	(+/-)	4000	6000	1,2	2,3	1, 2, 3, 5, 6
Merivart	II		+			0	7	1			0	7	(-)	1	10	0	100	1, 2, 3
Hahk			+	+		185	2327	376			150	230	--	3000	7000	2,1	7,7	1, 2, 3
Tõmmuvaeras	III					0	16	7			5	15	(-)	400	700	0,7	3,8	1, 2, 3

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Rohukoskel			+	+	2	1	14	12	1		10	20	(0)	800	1200	0,8	2,5	1, 2, 3, 5, 6
Jääkoskel			+		5	7	28	11	1	1	20	40	(0)	1500	2000	1,0	2,7	1, 2, 3, 5, 6
Tuttpütt						0	0			3	3	5	0	2000	3000	0,1	0,3	1, 2, 3, 5, 6
Sarvikpütt	II	+				0	0			1	1	3	0	200	400	0,3	1,5	6, 7
Kormoran						0	307	307			0	100	n,+,-,e	9000	1400 0	0	1,1	1, 2, 3
Hüüp	II	+				0	0			1	0	1	0	300	500	0	0,333	6, 7
Herilaseviu	III	+				0	0			1	2	4	?	900	1300	0,2	0,4	7
Merikotkas	I	+		+		0	0		2	2	4	6	++	150	170	2,4	4	4
Roo-loorkull	III	+		+	2	0	0			2	2	4	(0)	500	1000	0,2	0,8	3, 5, 6, 7
Kanakull	II					0	0			1	1	2	?	300	500	0,2	0,7	7
Raudkull	III					0	0		1	2	5	10	?	1500	3000	0,3	0,7	7
Hiireviu	III					0	0		1		3	6	?	5000	6000	0,1	0,1	7
Tuuletallaja	III					0	0		1		0	1	(0)	150	300	0	0,7	7
Lööpistrik	III					0	0		1	3	4	8	?	500	800	0,5	1,6	7
Rukkirääk	III	+				0	0			1	10	20	?	3000 0	5000 0	0,0	0,1	7
Lauk					6	0	0			5	5	10	(0)	3000	5000	0,1	0,3	3, 5, 6, 7
Sookurg	III	+	+	+	8	0	0			7	20	30	(+)	6500	7500	0,3	0,5	3, 6, 7
Merisk					10	28	74	86	9	3	100	120	(0)	3000	4000	2,5	4	1, 2, 3, 5, 6
Naaskelnokk	II	+			1	0	47	3	3		5	50	f/+	150	300	1,7	33,3	1, 2, 3
Liivatüll	III		+	+	22	10	26	50	12	8	80	120	0	1000	2000	4	12	1, 2, 3, 5, 6
Kiivitaja					7	4	22	6		7	50	70	(-)	4000 0	6000 0	0,1	0,2	1, 2, 3, 5, 6
Niidurüdi	I	+				1	14	2			2	4	-	200	250	0,8	2,0	1, 2, 3
Tutkas	I	+				0	1				0	1	e	20	50	0	5,0	1, 2, 3
Tikutaja					1	0	0			1	5	10	?	3000 0	5000 0	0,0	0,0	3, 6, 7
Mustsaba-vigle	II					1	7	1			1	3	-	500	700	0,1	0,6	1, 2, 3
Suurkoovitaja	III				3	0	5		2	1	5	8	?	3000	5000	0,1	0,3	1, 2, 3
Punajalg-tilder	III				44	13	36	71	21	11	140	180		5000	7000	2	3,6	1, 2, 3, 5, 6
Kivirullija	II					3	25	9			10	15	-	100	150	6,7	15,0	1, 2, 3

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Väikekajakas	II	+				0	20	9		6	15	30	f	500	1000	1,5	6,0	1, 2, 3, 5, 6
Naerukajakas						34	772	237		100	300	500	-	3000 0	5000 0	0,6	1,7	1, 2, 3, 5, 6
Kalakajakas					29	145	428	198		8	200	300	-	1000 0	1500 0	1,3	3	1, 2, 3, 5, 6
Tõmmukajakas	II					1	31	2			1	5	--	50	100	1,0	10,0	1, 2, 3
Hõbekajakas						179	1136	353			200	300	--	2000 0	3000 0	0,7	1,5	1, 2, 3, 5, 6
Merikajakas					1	143	289	157		2	150	200	-	2000	3000	5,0	10,0	1, 2, 3, 5, 6
Räusktiir	II	+				1	6	2			1	5	-	150	250	0,4	3,3	1, 2, 3
Tutt-tiir	II	+				0	11	7			0	10	f	600	900	0	1,7	1, 2, 3
Jõgitiir	III	+			10	32	330	248		15	200	400		5000	7000	2,9	8,0	1, 2, 3, 5, 6
Randtiir	III	+			3	72	258	243		15	200	400		7000	1000 0	2,0	5,7	1, 2, 3, 5, 6
Väiketiir	III	+			3	1	29	12	1		10	30	f	400	700	1,4	7,5	1, 2, 3, 6
Õnetuvi	III					0	0			1	1	5	?	500	1000	0,1	1,0	7
Kassikakk	I	+				0	0			2	2	4	(0)	60	120	1,7	6,7	7
Värbkakk	III	+				0	0				0	5	?	600	1200	0	0,8	7
Kodukakk	III					0	0			2	5	10	?	1000	2000	0,3	1,0	7
Kõrvukräts						0	0			1	1	10	f	500	4000	0,0	2,0	7
Sooräts	II	+				0	1	1			0	2	f	10	300	0	20,0	1, 2, 3
Väänkael	III					0	0			2	5	15	?	5000	1000 0	0,1	0,3	7
Roherähn	II					0	0			1	0	2	?	50	100	0	4,0	7
Musträhn	III	+				0	0			5	15	30	?	6000	9000	0,2	0,5	7
Väike- kirjurähn	III					0	0			3	15	30	?	5000	8000	0,2	0,6	7
Nõmmelõoke	III	+			5	0	0			3	15	30	?	1000 0	2000 0	0,1	0,3	3, 7
Põldlõoke					65	6	20	195		5	400	600	?	4000 00	7000 00	0,1	0,2	1, 2, 3, 5, 6
Kaldapääsuke	III				5	0	0				0	10	f	1000 0	2000 0	0	0,1	3, 5, 7
Suitsupääsuke	III				2	0	0	3			30	50	?	1000 00	2000 00	0,0	0,1	3, 7

ELF-i poolt Keskkonnaametile üle antud kinnitamata versioon

Nõmmekiur	II	+		+	2	0	0				1	2	0	10	30	3,3	20,0	7
Sookiur					40	0	0	151		3	300	400	?	1500 00	2000 00	0,2	0,3	1, 2, 3, 5, 6
Randkiur	II					0	5	2		1	1	5	(0)	5	10	10	100	1, 2, 3
Hänilane	III					0	0			1	3	10	?	1000 0	2000 0	0,0	0,1	3, 7
Hoburästas	III					0	0				20	50	?	2500 0	3500 0	0,1	0,2	7
Kõrkja-roolind					9	0	0	15		7	50	70	(+)	1500 00	2500 00	0,0	0,1	1, 2, 3, 5, 6
Tiigi-roolind					37	0	0	5		15	80	100	(+)	1000 0	2000 0	0,4	1,0	3, 5, 6, 7
Rästas-roolind					4	0	0			2	10	15	?	1000 0	1500 0	0,1	0,2	3, 5, 6, 7
Vööt-põosalind	III	+				0	0	24	11		100	200	?	1500 0	2500 0	0,4	1,3	3, 7
Väike-kärbsenäpp	III	+				0	0			1	1	5	?	5000 0	8000 0	0,0	0,0	7
Punaselg-õgija	III	+			10	0	0	9	8	3	40	60	?	4000 0	6000 0	0,1	0,2	3, 7
Männi-käbilind	III					0	0				0	10	?	1000	3000	0	1,0	7
Rootsiitsitaja					10	0	1	17		8	60	80	(+)	5000 0	1000 0	0,1	0,2	1, 2, 3, 5, 6

Lisa 7. Kaitse-eeskirja muutmise ettepanekud

- Läänepoolse merala, koos sealsete madalike ja karidega, rahvuspargi koosseisu haaramine;
- mittemajandatavate sihtkaitsevööndite loomine vastavalt LD metsaelupaigatüüpide ja vääriselupaiga tunnustega metsaosade levikule;
- kaaluda Kõruse, Jaagarahu ja Austla pärandmaastike hõlmamist rahvuspargi koosseisu.

Lisa 8. Muud ettepanekud

Toetussüsteemide rakendamine, säilitamine ja muutmine:

- rändlindude kahjustuste kompenseerimise jätkumine;
- põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumine;
- täiendava toetuse määramine loomade transpordiks laidudele;
- puisniitude taastamiseks ja hoolduseks suunatud toetuse suurendamine;
- toetussüsteemi rakendamine rehielamute hooldamiseks ja taastamiseks;
- toetussüsteemi rakendamine väärtuslike kõrvalhoonete hooldamiseks ja taastamiseks taluõudel;
- toetussüsteemi rakendamine mõisasüdamete hooldamiseks, konserveerimiseks ja eksponeerimiseks;
- toetussüsteemide rakendamine tuletornide renoveerimiseks avalikku kasutusse andmise eesmärgil;
- toetussüsteemi rakendamine tuulikute taastamiseks, konserveerimiseks;
- toetussüsteemi rakendamine asustuse ja teedega seotud kiviaedade taastamiseks;
- toetuse abil taastatud kiviaedadega seotud kohustuste pikendamine vähemalt 10-le aastale.

Ettepanekud õigusaktide muutmiseks:

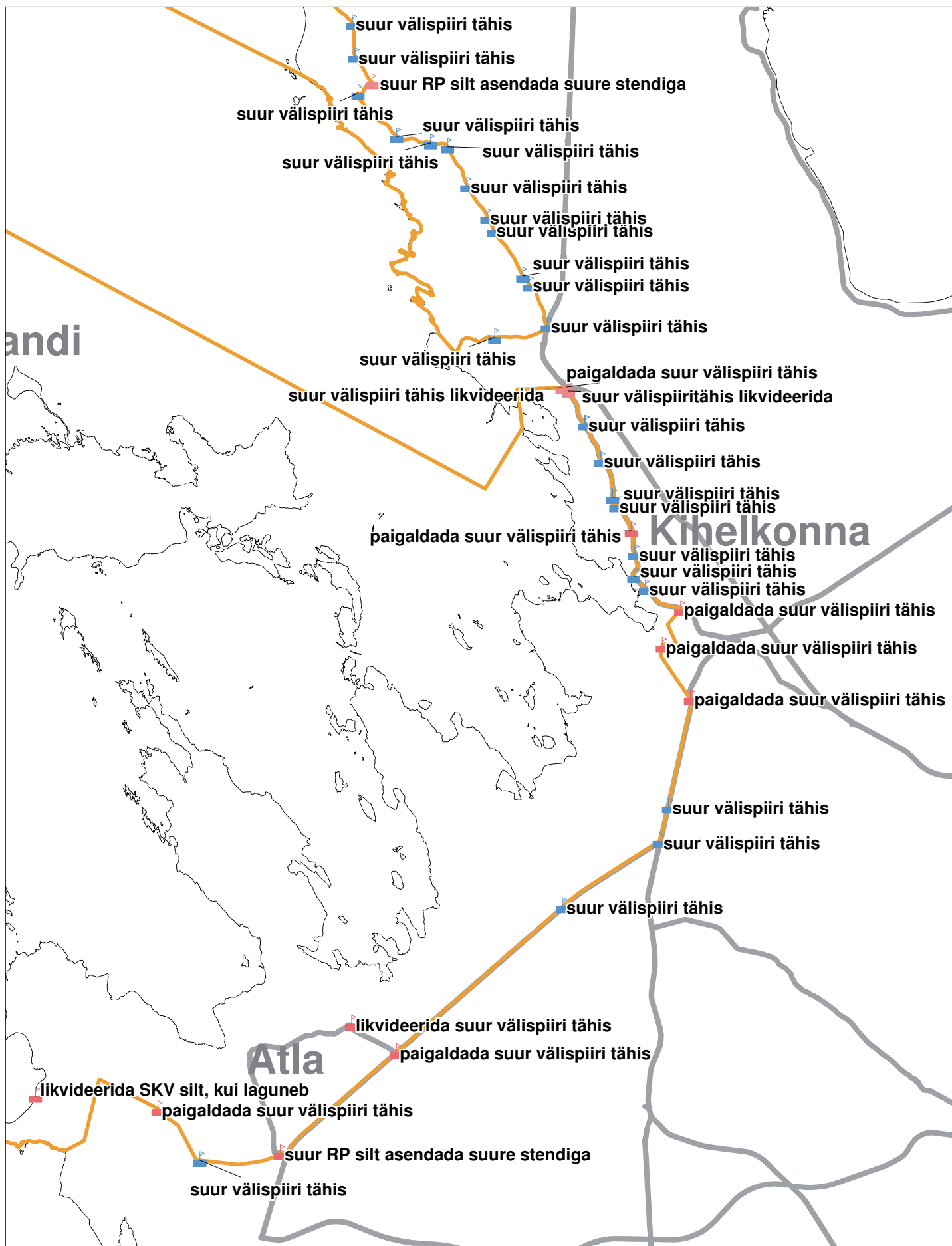
- looduskaitseaduse muutmine mereheite kogumise jätkumise võimaldamiseks;
- valdade ehitusmääruste täiendamisel rahvuspargi aladel piirdeaedade kavandi esitamise nõudmine.

Muud ettepanekud:

- MKA-le üleriigilise interaktiivse kaardipõhise andmebaasi loomiseks veealuse kultuuripärandi kohta koostöös sukeldujate klubidega.

Vilsandi rahvusparki välispiiri tähistus

Vilsandi rahvuspargi kaitse-eeskirja ning välispiiri kirjelduse kinnitamine

Kehtestatud Vabariigi Valitsuse 22. 05. 1996. a. määrusega nr 144 (RT I 1996, 37, 745), jõust. 1. 06. 1996

Muudetud järgmise Vabariigi Valitsuse määrusega (vastuvõtmise aeg, number, avaldamine Riigi Teatajas, jõustumise aeg):

31.08.1999 nr 259 (RT I 1999, 68, 668) 10.09.1999

19.01.2009 nr 13 (RT I 2009, 7, 48) 1.02.2009

Kaitstavate loodusobjektide seaduse paragrahvi 5 lõike 4 ning paragrahvi 6 alusel Vabariigi Valitsus määrab:

1. Kinnitada:

- 1) Vilsandi rahvuspargi kaitse-eeskiri (juurde lisatud).
- 2) Vilsandi rahvuspargi välispiiri kirjeldus (juurde lisatud).

2. [Kehtetu – RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

[Vastavalt 31. 08. 1999 määruse nr 259 punktile 2 on Vilsandi rahvuspargi valitsejaks Keskkonnaministeeriumi hallatav riigiasutus Vilsandi Rahvuspark]

2¹. Vilsandi rahvuspargi valitseja on Keskkonnaamet.

[RT I 2009, 7, 48 – jõust. 1.02.2009]

3. Keskkonnaministeeriumil esitada Rahandusministeeriumile ettepanekud maamaksu korrigeerimise kohta tulenevalt käesoleva määruse punktist 1.

4. [Käesolevast tekstist välja jäetud]

Kinnitatud
Vabariigi Valitsuse 22. mai 1996. a.
määrusega nr. 144

Vilsandi rahvuspargi kaitse-eeskiri

I. ÜLDSÄTTED

1. Vilsandi rahvuspark (edaspidi rahvuspark) moodustati Vabariigi Valitsuse 8. detsembri 1993. a määrusega nr. 387 (RT I 1994, 3, 20; 1995, 30, 381) Vilsandi Riikliku Looduskaitseala ning Harilaiu botaanilis-zooloogilise kaitseala baasil ning määrati rahvuspargiks kaitstavate loodusobjektide seadusega (RT I 1994, 46, 773).

1¹. Rahvuspargi põhieesmärk on Lääne-Eesti rannikumaastiku ja -mere ning linnurikaste väikesaarte kaitse.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

2. [Kehtetu – RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

3. Rahvuspargi maa-ala on määratletud Vilsandi rahvuspargi välispiiri kirjeldusega.

4. Rahvuspargi maa-ala jaguneb vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele kolmeks vööndiks: loodusreservaadiks, sihtkaitsevööndiks ja piiranguvööndiks.

5. Rahvuspargi ja selle vööndite piirid kantakse riiklikusse maakatastrisse.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

6. Rahvuspargi ja selle vööndite piiride kirjeldus on koostatud talumaade osas vastavalt 1939. aasta kinnistutele, Kihelkonna metskonna osas vastavalt Eesti Metsakorralduskeskuse 1986. aasta Saaremaa Metsamajandi Kihelkonna metskonna puistuplaanile ning riigiettevõtte Eesti Maauringud maakasutuskaardi (möötkava 1:10 000) alusel. Merepiir on kirjeldatud nurgapunktide koordinaatidega ja neid ühendavate geodeetiliste joontega. Geograafilised koordinaadid on esitatud WGS-84 süsteemis ja ristkoordinaadid Eesti Põhikaardi EUREF-EST-92 süsteemis Lamberti konformses koonilises projektsioonis.

II. RAHVUSPARGI KAITSEKORRA ÜLDNÕUDED

7. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

8. Inimestel on lubatud viibida, korjata marju ja seeni kogu rahvuspargis, välja arvatud loodusreservaadis ja käesoleva kaitse-eeskirja punktis 19 sätestatud juhul sihtkaitsevööndis. Liikumine eramaal toimub vastavalt asjaõigusseadusele (RT I 1993, 39, 590; 1999, 44, 509) ja kaitstavate loodusobjektide seadusele (RT I 1994, 46, 773; 1998, 36/37, 555; 1999, 54, 583).

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

9. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

10. Telkimine ja lõkke tegemine on lubatud ainult rahvuspargi valitseja poolt selleks ettevalmistatud ja tähistatud paikades, välja arvatud õuemaal. Telkimine ja lõkke tegemine õuemaal on lubatud omaniku loal.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

11. Jalgratastega liiklemine väljaspool teid ja radu ning mootorsõidukitega liiklemine ja nende parkimine väljaspool selleks ettenähtud teid ja parklaid on keelatud, välja arvatud

teaduslikel välitöödel, järelevalve- ja päästetöödel ning käesoleva kaitse-eeskirjaga lubatud metsa- ja põllumajandustöödel.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

12. Rahvuspargis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

12¹. Rahvuspargis on lubatud alla 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata kohtades. Üle 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata kohtades on lubatud üksnes rahvuspargi valitseja nõusolekul.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

13. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

14. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

15. Rahvuspargi valitseja nõusolekuta on rahvuspargis keelatud:

- 1) katastriüksuse kõlvikute piiride ja pindala muutmine;
- 2) maakorralduskava kinnitamine;
- 3) metsamajandamiskava väljastamine;
- 4) detail- ja üldplaneeringu kehtestamine;
- 5) projekteerimistingimuste andmine.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

16. Rahvuspargi valitseja nõusoleku saamiseks käesolevas kaitse-eeskirjas ettenähtud juhtudel peab vastava loa taotleja või projekti või kava kooskõlastuse taotleja esitama kaitseala valitsejale kirjaliku taotluse. Rahvuspargi valitseja vastab taotlusele kirjaliku nõusoleku ja vajaduse korral omapoolsete tingimuste esitamisega või motiveeritud keeldumisega nii taotlejale kui ka vastava loa andjale hiljemalt ühe kuu jooksul pärast taotluse saamist. Keskkonnamõju hindamise vajaduse korral on kaitseala valitsejal õigus

taotlusele vastamist edasi lükata kuni ekspertiisiakti saamiseni, teavitades sellest nii nõusoleku taotlejat kui ka loa andjat.

Rahvuspargi valitseja vaatab metsaraie taotluse läbi ja tulenevalt koosluse liigilise ning vanuselise mitmekesisuse säilitamise eesmärgist annab oma kirjaliku nõusoleku ja vajadusel omapoolsed tingimused või esitab motiveeritud keeldumise kümne päeva jooksul pärast taotluse saamist.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

16¹. Piiranguvöändisse jääva kaitstava looduse üksikobjekti kaitset korraldatakse kaitstavate loodusobjektide seaduse paragrahvi 5 lõike 5 kohase kaitse-eeskirja alusel. Sihtkaitsevöändisse või loodusreservaati jääva kaitstava looduse üksikobjekti kaitset korraldatakse käesoleva kaitse-eeskirja alusel.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

16². Teaduslikke välitoidid rahvuspargis tehakse kaitstavate loodusobjektide seaduse paragrahvis 25 sätestatud korra alusel.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

17. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

18. Vabariigi Valitsuse seaduse (RT I 1995, 94, 1628; 1996, 49, 953; 88, 1560; 1997, 29, 447; 40, 622; 52, 833; 73, 1200; 81, 1361 ja 1362; 87, 1468; 1998, 28, 356; 36/37, 552; 40, 614; 111, 1833; 1999, 10, 155; 16, 271 ja 274; 27, 391; 29, 398 ja 401; 58, 608) paragrahvi 44 lõike 2 alusel on rahvuspargi piires asuva kinnistu võõrandamisel riigi esindajaks ostueesõiguse teostamisel keskkonnaminister, kellele teatatakse kinnisasja võõrandamisest asjaõigusseaduses sätestatud korras.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

III. LOODUSRESERVAAT

19. Loodusreservaat on rahvuspargi otsesest inimtegevusest puutumata loodusega osa, kus tagatakse koosluste säilimine üksnes looduslike protsesside tulemusena.

20. Rahvuspargis on viis loodusreservaati:

1) **Lõuna-Vaika loodusreservaat**, kuhu kuuluvad Kihelkonna vallas Ülemine Vaika saar, Keskmine Vaika saar, Kullipank ja neid ümbritsev mereala, mille piir on kirjeldatud järgmiste geodeetiliste joontega: punktist 58°22'43'' N 21°48'32'' E (6473010-371834) punkti 58°22'40'' N 21°48'32'' E (6472905-371835), sealt punkti 58°22'25'' N 21°48'02'' E (6472446-371334), sealt asimuudil 293° rahvuspargi välispiirini ja punktist 58°22'43'' N 21°48'32'' E (6473010-371834) asimuudil 293° rahvuspargi välispiirini ning välispiiri lõik, mis ühendab kahe viimase joone lõikepunkte välispiiriga;

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

2) **Nootamaa loodusreservaat**, kuhu kuulub Lümända vallas Nootamaa saar ja seda ümbritsev mereala, mille piir on kirjeldatud järgmiste geodeetiliste joontega: punktist 58° 19' 33"N 21° 46' 04"E (6467192-369226) punkti 58° 19' 24"N 21° 46' 18"E (6466900-369447), sealt punkti 58° 19' 13"N 21° 46' 00"E (6466584-369151), sealt asimuudil 267 kraadi rahvuspargi välispiirini ja punktist 58° 19' 33"N 21° 46' 04"E (6467192-369226) asimuudil 254 kraadi rahvuspargi välispiirini ning välispiiri lõik, mis ühendab kahe viimase joone lõikepunkte välispiiriga;

3) **Innarahu loodusreservaat**, kuhu kuulub Lümända vallas Innarahu saar ja seda ümbritsev mereala, mille piir on kirjeldatud järgmiste geodeetiliste joontega: punktist 58° 17' 14"N 21° 48' 35"E (6462827-371555) punkti 58° 17' 14"N 21° 49' 08"E (6462810-372081), sealt asimuudil 159 kraadi rahvuspargi välispiirini ning punktist 58° 17' 14"N 21° 48' 35"E (6462827-371555) asimuudil 222 kraadi rahvuspargi välispiirini ning välispiiri lõik, mis ühendab kahe viimase joone lõikepunkte välispiiriga;

4) **Laevarahu loodusreservaat**, kuhu kuulub Kihelkonna vallas Laevarahu ja seda ümbritsev mereala, mille piir on kirjeldatud järgmiste geodeetiliste joontega: punktist 58° 20' 49"N 21° 49' 18"E (6486161-373012) asimuudil 270 kraadi rahvuspargi välispiirini ning samast punktist asimuudil 180 kraadi rahvuspargi välispiirini ning välispiiri lõik, mis ühendab kahe viimase joone lõikepunkte välispiiriga;

5) **Metsa püsivaatlusalala loodusreservaat**, kuhu kuulub Kihelkonna vallas Vilsandi saarel asuv maa-ala Kusta elamust 280 m põhjas, mis läänes ja idas piirneb metsateedega ning põhjas ja lõunas neid metsateid ühendavate lääne-idasuunaliste sirglõikudega, mille kaugus Kusta elamust on vastavalt 420 m ja 280 m.

21. Loodusreservaadis on keelatud:

- 1) majandustegevus ning loodusvarade kasutamine;
- 2) inimeste viibimine, välja arvatud järelevalve-, teadus- ja päästetöödel.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

22. Loodusreservaadi metsa kaitse eesmärk on metsaökosüsteemi arengu tagamine üksnes loodusliku protsessina.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

23. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

IV. SIHTKAITSEVÖÖND

24. Sihtkaitsevöönd on rahvuspargi maa- ja veeala seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamiseks.

25. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

26. Rahvuspargis on 22 sihtkaitsevööndit:

1) **Alumise Vaika sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Kihelkonna vallas Alumine Vaika saar, Mustpank ja Karirahu;

2) **Vana Paagi sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Kihelkonna vallas Vilsandi saarel maa-ala, mille piir kulgeb Vilsandi läänerrannalt mööda tuletorni territooriumi põhjapiiri selle

kirdenurgani, sealt põhja suunas kuni kinnistu A15 edelanurgani ning sealt asimuudil 41° 320 m kuni metsatukani, sealt edasi kirdesse kiviaia nurgani ning mööda kiviaeda põhja suunas mereni;

3) **Orjassaare sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Kihelkonna vallas Vilsandi saarel talu A26 maal asuv maa-ala, mille piir kulgeb Kihelkonna metskonna kvartali 9 eraldise 19 põhjapiiri ja Vahemere talust põhja suunduva tee ristumiskohast 100 m ulatuses mööda nimetatud teed põhja-loode suunas ning seejärel asimuudil 66° kuni talu A26 kirdepiirini ning edasi mööda nimetatud piiri kagu suunas 110 m ja seejärel asimuudil 246° Vahemere talust põhja suunduva teeni;

4) **Kiipsaare sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Kihelkonna vallas Kihelkonna metskonna kvartal 18 koos Kõver-Rahuga;

5) **Telve sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Kihelkonna vallas Telve saar ja Telve–Kuivrahu;

6) **Pihlalaiu sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Kihelkonna vallas Pihlalaid ja Laiarahu;

7) **Sepasitiku sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Kihelkonna vallas Sepasitiku ja Rannasitiku laiud;

8) **Kurgurahu sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Lümända vallas Kurgurahu;

9) **Lauri sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Lümända vallas Lauri saar, Suur-Urve ja Väike-Urve saar;

10) **Laasirahu sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Lümända vallas Laasirahu, Kolmekivirahud ja Punasekivirahu;

11) **Säinaste sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Lümända vallas Säinaste kuiv;

12) **Salava sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Lümända vallas Salava saar;

13) **Aherahu sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Lümända vallas Aherahu;

14) **Naistekivi sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Lümända vallas Naistekivi saar;

15) **Vahemere sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Kihelkonna vallas Vilsandi saarel maa-ala talude A41 ja A6 maadel, mille piir kulgeb mööda talude A41 ja A6 põhjapiiri kuni elektriliinini, edasi mööda liini talu A6 idapiirini ning mööda seda kuni elektriliinini, edasi mööda liini kuni loodesse suunduva teeni ning mööda nimetatud teed kuni talu A41 loodepiirini ja mööda seda piiri nimetatud talu põhjapiirini;

16) **Harilaiu sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Kihelkonna vallas Kihelkonna metskonna kvartalid 19, 20, 21, 22 ja 23;

17) **Laistinina sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Lümanda vallas Kihelkonna metskonna kvartalid 172 ja 179 (ainult eraldis 2 täielikult ja eraldiste 1, 3 ja 7 Atla–Kuusnõmme teest lääne poole jäävad osad);

18) **Soeginina sihtkaitsevöönd**, kuhu kuulub Lümanda vallas Kihelkonna metskonna kvartal 196 (ainult eraldised 1–5, 7–10 ja 14–17 täielikult ning eraldiste 6, 11 ja 13 Soeginina–Atla teest lääne poole jäävad osad);

19) **Kolga sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Lümanda vallas Kihelkonna metskonna kvartalid 199, 200, 201 ja 202;

20) **Antsulaiu sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Kihelkonna vallas Väike Antsulaid ja Suur Antsulaid ning Mustrahu;

21) **Kuusnõmme sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad Lümanda vallas Kihelkonna metskonna kvartalid 149–160, 161 (ainult eraldised 1–10 täielikult ja eraldise 11 kiviaiast lääne poole jääv osa), 162, 163, 164, 165 (ainult eraldise 1 teest põhja poole jääv osa), 166 (ainult eraldised 1–3, 9–11, 13, 14, 17 ja 18 täielikult ning eraldiste 4, 12 ja 19 kiviaiast lääne poole jäävad osad), 168 ja 169 ning Umalakoti rahud, Vörkrahu, Käkirahu, Liivarahu ja Punasekivirahu;

Kihelkonna vallas Kiirassaare talu (16) maa Vesiku oja ning Kiirassaare–Kuusnõmme ja Kiirassaare–Käkisilma teede vaheline osa;

22) **Mere sihtkaitsevöönd**, kuhu kuuluvad:

Kihelkonna vallas:

– Alumise Vaika saart, Mustpanka ning Karirahu ümbritsev mereala, mille piir on kirjeldatud järgmiste geodeetiliste joontega: punktist 58°23'05'' N 21°48'03'' E (6473700-371390) punkti 58°22'49'' N 21°48'44'' E (6473160-372035), sealt punkti 58°22'45'' N 21°48'45'' E (6473061-372041), sealt punkti 58°22'43'' N 21°48'32'' E (6473010-371834), sealt asimuudil 293° rahvuspargi välispiirini ja punktist 58°23'05'' N 21°48'03'' E (6473700-371390) asimuudil 273° rahvuspargi välispiirini ja välispiiri lõik, mis ühendab kahe viimase joone lõikepunkte välispiiriga;

– mereala Telve saare, Telve–Kuivrahu, Pihlalaiu, Laiarahu ning Sepasitiku ja Rannasitiku laidude ümber 50 meetri ulatuses;

Lümanda vallas:

– Naistekivi saart ümbritsev mereala, mille piir on kirjeldatud järgmiste punktide koordinaatide ning neid ühendavate geodeetiliste joontega: 58°14'04'' N 21°55'06'' E (6456736-377729), 58°14'14'' N 21°54'33'' E (6457077-377212), 58°14'37'' N 21°54'31'' E (6457787-377194), 58°14'42'' N 21°54'44'' E (6457921-377419), 58°14'35'' N 21°55'22'' E (6457690-378021);

– mereala Kurgurahu, Lauri ning Suur-Urve ja Väike-Urve saare, Laasirahu, Kolmekivirahude, Punasekivirahu, Säinaste kuiva, Salava saare ning Aherahu ümber 50 meetri ulatuses.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

27. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

28. Alumise Vaika, Telve, Pihlalui, Sepasitiku, Kurgurahu, Lauri, Laasirahu, Säinaste, Salava, Aherahu ja Naistekivi sihtkaitsevööndites on keelatud inimeste viibimine 15. aprillist kuni 15. juulini ning Orjassaare sihtkaitsevööndis inimeste liikumine väljaspool teid ja tähistatud radu.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

29. Sihtkaitsevööndis on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Lubatud on käesoleva kaitse-eeskirja punktides 8–11, 12¹ ja 15 lubatud tegevus. Samuti on lubatud rahvusparki valitseja igakordsel nõusolekul hooldustööd kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

30. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

31. [Kehtetu - RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

32. Vahemere, Harilaiu, Laistinina, Soeginina, Kolga, Antsulaiu ja Kuusnõmme sihtkaitsevööndites on lubatud kalapüük. Mere sihtkaitsevööndis on kalapüük lubatud 15. juulist kuni 15. aprillini.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

33. Sihtkaitsevööndi metsa kaitse eesmärk on:

- 1) Alumise Vaika, Vana Paagi, Orjassaare, Kiipsaare, Telve, Pihlalui, Sepasitiku, Kurgurahu, Lauri, Laasirahu, Säinaste, Salava, Aherahu ja Naistekivi sihtkaitsevööndites – metsaökosüsteemi arengu tagamine üksnes loodusliku protsessina;
- 2) Vahemere, Harilaiu, Laistinina, Soeginina, Kolga, Antsulaiu, Kuusnõmme ja Mere sihtkaitsevööndites – bioloogilise mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

34. Vahemere, Harilaiu, Laistinina, Soeginina, Kolga, Antsulaiu, Kuusnõmme ja Mere sihtkaitsevööndites on lisaks punktides 27 ja 32 lubatud tegevustele lubatud rahvuspargi valitseja nõusolekul:

- 1) puu- ja põõsarinde harvendamine vastavalt kaitse eesmärgile, kusjuures rahvuspargi valitsejal on õigus esitada nõudeid raieaja ja tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning puistu koosseisu ja täiuse osas;
- 2) poollooduslike koosluste ilme ja liigilise koosseisu tagamiseks vajalik tegevus nagu niitmine või karjatamine;
- 3) olemasolevate maaparandussüsteemide hooldustööd;
- 4) ulukite arvukuse reguleerimine.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

V. PIIRANGUVÖÖND

35. Piiranguvöönd on rahvuspargi majanduslikult kasutatav ning kultuurmaastikuna säilitatav osa, kus majandustegevuses tuleb arvestada kaitstavate loodusobjektide seaduses ning selle alusel käesolevas kaitse-eeskirjas kehtestatud tingimusi.

36. Rahvuspargi piiranguvöönd jaguneb kuueks alavööndiks:

1) **Vilsandi piiranguvöönd**, kuhu kuulub Kihelkonna vallas Vilsandi saar, välja arvatud loodusreservaati ja sihtkaitsevööndisse kuuluvad alad; Vesiloo saar ja Vilsandi rahudepealne: Noogimaa, Kalarahu, Käkimaa ja teised väikerahud;

2) **Kõruse piiranguvöönd**, kuhu kuulub Kihelkonna valla piiresse Jaagarahust põhja poole jääv rahvuspargi osa Tagamõisa poolsaarel, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse;

3) **Kiirassaare piiranguvöönd**, kuhu kuuluvad Kihelkonna valla piires Jaagarahust lõuna poole jääv rahvuspargi osa Saaremaal ja Kihelkonna lahe laiud, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse;

4) **Atla piiranguvöönd**, kuhu kuulub Lümända valla piiresse jääv rahvuspargi osa Saaremaal, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse, ning Koerakuivalaid, Ojurahu ja Urverahu;

5) **Loonalaiu piiranguvöönd**, kuhu kuulub Lümända vallas Loonalaid;

6) **Läänemere akvatoorium** Kihelkonna ja Lümanda vallas, mis jääb rahvuspargi piiresse, välja arvatud loodusreservaati ja sihtkaitsevööndisse kuuluvad veealad.

37. Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, välja arvatud käesoleva kaitse-eeskirja punktides 8–12¹ ja 15 keelatud tegevus. Samuti on keelatud:

- 1) uute maaparandussüsteemide rajamine;
- 2) uuendusraie, välja arvatud turberaie perioodiga vähemalt 40 aastat, kusjuures rahvuspargi valitsejal on koosluse liigilise ja vanuselise mitmekesisuse säilitamiseks õigus esitada nõudeid turberaie liigi, raieaja, puidu kokku- ja väljaveo, raielangi puhastamise viiside ning puistu koosseisu ja täiuse osas;
- 3) jäätmete ladustamine, välja arvatud kodumajapidamises tekkinud tavajäätmete ladustamine oma kinnisasja piires rahvuspargi valitsejaga kooskõlastatud kohtades;
- 4) maavarade ja maa-ainese kaevandamine, välja arvatud maapõueseaduse (RT I 1994, 86/87, 1488; 1995, 75, 1321; 1996, 49, 953; 1997, 52, 833; 86, 1461; 93, 1562; 1998, 64/65, 1005; 1999, 10, 155; 54, 583) paragrahvides 26 ja 62 sätestatud juhtudel rahvuspargi valitsejaga kooskõlastatud kohtades ja tema igakordsel nõusolekul.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

38. Piiranguvööndis on rahvuspargi valitseja nõusolekuta keelatud:

- 1) teede, õhuliinide ja muude kommunikatsioonide rajamine;
- 2) uute ehitiste püstitamine;
- 3) jahipidamine;
- 4) veekogude veetaseme muutmine ja nende kallaste kahjustamine;
- 5) väetiste ja mürgkemikaalide kasutamine metsamaal ja looduslikul rohumaal.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

39. Piiranguvööndis toimub kalapüük vastavalt kalapüügiseadusele ja kalapüügieeskirjale, kusjuures võrgupüük on keelatud:

1) 1. novembrist kuni 1. märtsini Vesiloo madalal (Vilsandi majaka punases tsoonis) ja Kiipsaare madalal (rahvuspargi Junkru nukast põhja poole jääval veealal);

2) 1. jaanuarist kuni 31. maini Laevarahu loodusreservaadi ja Kiipsaare ning Innarahu loodusreservaadi ja Soeginina vahelisel veealal.

40. Piiranguvööndi metsa kaitse eesmärk on bioloogilise mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

41. Lookoosluste ilme ja liigilise koosseisu säilitamiseks nähakse kohustusliku tegevusena ette Atla piiranguvööndis karjatamine talude 83, Kalda (18), Mõisa (4), A5, 21a, 8a, 3, Vakri (17), 46, 11 ja A1 maal.

VI. LÕPPSÄTTED

42. Isikud, kes rikuvad käesoleva kaitse-eeskirja nõudeid, kannavad haldus-, kriminaal- või tsiviilvastutust seaduses ettenähtud korras.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

42¹. Järelevalvet kaitsealal teevad rahvuspargi valitseja ning teised selleks volitatud isikud, kes on oma pädevuse piires õigustatud rahvuspargis tegutsema ka iseseisvalt.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

43. Käesolevast kaitse-eeskirjast tulenevad vaidlused lahendatakse kohtus, kuid huvitatud isik võib rahvuspargi valitseja tegevuse vaidlustamiseks pöörduda ka keskkonnaministri poole.

[RT I 1999, 68, 668 – jõust. 10. 09. 1999]

Kinnitatud
Vabariigi Valitsuse 22. mai 1996. a.
määrusega nr. 144

Vilsandi rahvusparki välispiiri kirjeldus

Vilsandi rahvusparki välispiir (edaspidi piir) kulgeb Veere - Kihelkonna maantee ja Kurevere - Oju - Kihelkonna maantee ristist piki Kurevere - Oju - Kihelkonna maantee lääneserva kuni Latika talu (A35) kagupiirini ning mööda seda ja Pargi talu (A28) kirdepiiri Kihelkonna - Papisaare maanteeni. Edasi jätkub piir mööda Kihelkonna - Papisaare maantee põhjaserva Kihelkonna ojani ning seejärel mööda oja Kihelkonna - Tehumardi maanteeni. Edasi kulgeb piir mööda Kihelkonna - Tehumardi maantee lääneserva Loona ristmikuni ja sealt piki Kuusnõmme – Karala maantee loodeserva ning Kihelkonna metskonna kvartali 203 kagupiiri mööda kulgevad teed kuni kvartali 203 kagunurgani ning edasi mööda Austla teed põlise riigimetsamaa piirini Kihelkonna metskonna kvartali 202 eraldises 24. Edasi kulgeb piir mööda põlise riigimetsamaa piiril asuvat kiviaeda läbi Kihelkonna metskonna kvartali 201 ja mööda kvartalite 201 ja 199 edelapiiri, seejärel mööda Atla ja Austla küla vahelisel piiril asuvat kiviaeda Kihelkonna metskonna kvartali 195 idapiirini. Edasi kulgeb piir mööda kvartali 195 idapiiri ning kvartali 198 ida- ja kagupiiri mereni ja seejärel mööda rannajoont Soeginina tipuni ning jätkub merel. Merel on piir määratud järgmiste punktide ja neid ühendavate geodeetiliste joontega: Soeginina tipp; 58° 16' 36"N 21° 48' 34"E (6462520-547626); 58° 19' 15"N 21° 45' 43"E (6466656-368870); 58° 24' 40"N 21° 46' 35"E (6476190-369811); 58° 25' 40"N 21° 49' 40"E (6477948-372841); 58° 23' 10"N 21° 58' 20"E (6473412-381277); Pitkanina tipp; Kurevere (17) ja Kurevere (18b) talude vaheline piir Pitkanina lahe põhjarannal. Edasi kulgeb piir mööda Kurevere talu (17) läänepiiri kuni pinnasteeni ning mööda seda Veere - Kihelkonna maanteeni.

Lahustükina kuulub rahvusparki Kihelkonna vallas maa-ala, mille piir kulgeb Urva oja suudmest mööda oja kuni Kihelkonna metskonna kvartali 11 põhjapiirini ning edasi mööda kvartalite 11 ja 12 põhjapiiri kuni selle ristumiseni metsateega kvartali 12 eraldises 6. Edasi kulgeb piir mööda nimetatud metsateed lõuna suunas kuni teeristini eraldises 17 ja sealt mööda edela suunas kulgevad teed kuni teeristini eraldises 16. Edasi kulgeb piir mööda lõunasse suunduvat teed kuni selle ristumiseni kvartali 26 lõunapiiriga eraldises 16 ning mööda kvartali 26 lõunapiiri ja selle mõttelist sirgjoonelist pikendust kuni Sarapiku järve läänekaldani. Seejärel kulgeb välispiir piki Sarapiku järve läänekallast kuni kvartali 41 idapiiri mõttelise sirgjoonelise pikenduseni ja edasi mööda seda ning kvartalite 41 ja 45 idapiiri, Kiljatu järve loodekallast ja kvartali 45 lõunapiiri Harilaiu - Kõruse teeni. Harilaiu - Kõruse teed mööda kulgeb piir Kõruse endise kordonini ning jätkub sealt mööda Kõruse - Kurevere teed algul paadisadama suunas ja seejärel kuni Kurevereni. Seejärel kulgeb piir mööda Veere – Kihelkonna maanteed kuni Pooppuu (84) ja Maantee (82) talude vahelt algava endise Jaagarahu karjäärini viiva teeni ning mööda seda kuni Kordoni platsini. Edasi kulgeb piir mööda Kordoni platsi (76) ja Jaagarahu (67) kinnistute põhjapiiri kuni mereni ja mööda rannajoont Kihelkonna metskonna kvartali 52 edelanurgani ning jätkub merel. Merel on piir määratud järgmiste punktide ja neid ühendavate geodeetiliste joontega: Kihelkonna metskonna kvartali 52

edelanurk; 58° 29' 00"N 21° 46' 25"E (6484728-369997); 58° 32' 20"N 21° 46' 30"E (6490663-370243); Urva oja suue.

Teise lahustükina kuulub rahvusparki Lümända vallas Naistekivi saar koos merealaga, mille piir on määratud järgmiste punktide ning neid ühendavate geodeetiliste joontega: 58° 14' 04"N 21° 55' 06"E (6456736-377729); 58° 14' 14"N 21° 54' 33"E (6457077-377212); 58° 14' 37"N 21° 54' 31"E (6457787-377194); 58° 14' 42"N 21° 54' 44"E (6457921-377419); 58° 14' 35"N 21° 55' 22"E (6457690-378021).

Vilsandi rahvusparki välispiiri kirjeldus on koostatud talumaade osas vastavalt 1939. aasta kinnistutele, Kihelkonna metskonna osas vastavalt Eesti Metsakorralduskeskuse 1986. aasta Saaremaa Metsamajandi Kihelkonna metskonna puistuplaanile ning riigiettevoite Eesti Maauringud maakasutuskaardi (mõõtkava 1:10 000) alusel. Geograafilised koordinaadid on esitatud WGS-84 süsteemis ja ristkoordinaadid Eesti Põhikaardi EUREF-EST-92 süsteemis Lamberti konformses koonilises projektsioonis.